

વિશ્વમંગલ ગ્રંથમાળા

-વૅાગીશંકર મુરારજી વાસુ

૧

વિશ્વમંગલ ગ્રન્થમાળા

ભાગ-૧

વેણીશંકર મુરારજી વાસુ

૨૪૩

કમલ પ્રકાશન ટ્રસ્ટ

પ્રકાશક :

કમલ પ્રકાશન ટ્રસ્ટ

જીવતલાલ પ્રતાપશી

સંસ્કૃતિભવન, નિશ્ચાયોળ

રિલીફ રોડ, અમદાવાદ.

ફોન : ૩૩૫૭૨૩

C/o ૩૮૦૧૪૩

લેખક

વેણીશંકર મુરારજી વાસુ

પ્રથમ સંસ્કરણ : નકલ ૧૦૦૦

દ્વિતીય સંસ્કરણ : નકલ ૨૦૦૦

તૃતીય સંસ્કરણ : નકલ ૨૦૦૦

તા. ૧૫-૨-૧૯૮૬

વિ. સં. ૨૦૪૫

મૂલ્ય : રૂ. ૧૫-૦૦

મુદ્રક :

બીખાભાઈ એસ. પટેલ

ભગવતી મુદ્રણાલય, દુધેશ્વર રોડ,

અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૦૪

પોતાના હાથે પોતાનો નાશ

અંગ્રેજો તો આ દેશમાંથી ઉઘાળો ભરી ગયા પણ તે પહેલાં યુનિવર્સિટીના શિક્ષણ દ્વારા હજારો દેશી અંગ્રેજો તેમણે તૈયાર કરી દીધા હતા. આ દેશની ધરતીનો કાયમી કબજો કરવા આ એક જ ઉપાય હતો કે “દેશની પ્રજાને બધી રીતે બરબાદ કરી નાંખવી. આ માટે તેની સંસ્કૃતિનો સર્વનાશ કરવો.”

આ કાયદા પરદેશીઓ કરવા જાય તો પ્રજા વીકરે અને બળવો કરી ખેસે એટલે દેશના જ લોકોના હાથે આ સર્વનાશનો કાયદમ અમલી બનાવવાનું અનિવાર્ય હતું. એ માટે જ દેશી અંગ્રેજોને તૈયાર કરવામાં આવ્યા. આજે તો એ ડીગ્રીધારી, પશ્ચિમપરસ્ત દેશી અંગ્રેજોની સંખ્યા લાખો સુધી પહોંચી ગઈ છે.

આ દેશી અંગ્રેજોએ જાણે કે અજાણે એમને મજેલા શૈક્ષણિક પશ્ચિમી વારસાને કારણે સંસ્કૃતિનાં તમામ ક્ષેત્રોના મૂળમાં ધા મારી દીધા છે. મોક્ષલક્ષી સંસ્કૃતિના વૃક્ષનાં તમામ અંગોને હચમચાવી નાંખ્યાં છે. આ શિક્ષિતોને શિક્ષિત કહેવા કે કેમ? એ પણ એક સવાલ થઈ પડે તેવી તેમની પશ્ચિમ-પરસ્ત નીતિરીતિએ એવા મળે છે. શ્રી વેણીશંકર મુરારજી વાસુ આ વિષયમાં સારી એવી જાણકારી ધરાવે છે. તેમનો પ્રત્યેક વિચાર જુદા જુદા વિષયો ઉપર વેધક પ્રકાશ ફેંકે છે દાખલા, દલીલો અને આંકડાઓ એ દરેક લેખ પાછળનું એમનું બળ છે. મેક્સક આ લેખો સર્વથા આધ્યાત્મિક ભૂમિકા પર નથી પરંતુ આધ્યાત્મિક જીવન જીવવાનો જન્મ-સિદ્ધ હક્ક ધરાવતી આર્યાવર્તની મહાપ્રજ્ઞના સર્વનાશનો ધાતકી અને ભેદી શસ્ત્રો તે ખુલાસા પાડે છે. અને એ રીતે આર્ય મહાપ્રજ્ઞની મહાસંતો-દીધી ધર્મપ્રધાન ચાર પુરુષાર્થની સંસ્કૃતિની પુનઃસ્થાપના કરીને મહાપ્રજ્ઞના આધ્યાત્મિક સ્તરોને મળ્યૂત કરવાના પ્રયત્નમાં આ લેખો પોતાનો વિશિષ્ટ ફાળો નોંધાવે છે.

શ્રી વાસુ જણાવે છે કે સાંસ્કૃતિક તત્ત્વોને પશ્ચિમ-પરસ્ત ભેદી અને અણધારે નીતિરીતિના હાલના વેગથી પણ નષ્ટ કરવાનું ચાલુ રાખવાનું આવશે તો ભારતીય પ્રજાનું આયુષ્ય કદાચ સો-બસો વર્ષથી ઝાઝું નહિ હોય!

શ્રી વાસુની વિચારધારા ભારતીય પ્રજા સુધી પહોંચે તો તેમના મગજમાં પરદેશી એજન્ટોએ જે ખોટા ખ્યાલો ભરી દીધા છે-જેના દ્વારા પ્રજાના તમામ જીવન સ્તરો હચમચી ઊડ્યા છે-તે બધા જળમૂળથી ઉખડી જાય. અખજો રૂ નો બચ, અધોર હિંસા અને વ્યાપક દુરાચારને પોષતી તમામ પ્રગતિવાદી વિચારસંણી-ઓને જોરદાર લપડાકો ભારતી શ્રી વાસુની વિચારણા અદ્યતન ધનવ્યય, અહિંસક પ્રણાલિ અને વિશુદ્ધ સદાચારોના નિર્માણની બહુમુખી ચોખ્ખાથી ખીચોખીચ ભરેલી હોય તેમ દેખાય છે. જેના દ્વારા આત્મા મોક્ષલાવ તરફ ચોક્કસપણે આગળ વધે તે વિચાર : તે પ્રચાર કે તે અચારને જ મારું અનુમોદન હોય તે સહજ છે.

શ્રી શ્રીપાળનગર વાલકેશ્વર, મુંબઈ - ૬

વિ. સં. ૨૦૩૩ દશરો

ગુરુપાદપદ્મરેણુ

પં. શ્રીચન્દ્રશેખરવિજય

ક્રમલ પ્રકાશન ટ્રસ્ટનું નિવેદન

ભારતીય પ્રાચીન પરંપરાઓને પુનર્જીવિત કરતી શ્રી વેણીશંકર મુરારજી વાસુની ચિંતનધારાને અમે પ્રકાશિત કરી રહ્યા છીએ. લેખકશ્રીએ આર્યાવર્તની મોક્ષલક્ષી સંસ્કૃતિના એક અંગ - અર્થવ્યવસ્થાને પ્રધાનપણે આત્મસૂત કયું છે. આ વિષયમાં તેમણે આશ્ચર્યજનક ખેડાણ કયું છે એમ તેમના વિચારો ઉપરથી સહજ રીતે કહી શકાય તેમ છે. ભારતની અર્થવ્યવસ્થામાં ગાયપ્રધાન તમામ પશુની અહિંસા પ્રધાનપણે ભાગ લેજવે છે એમ લેખક મજબૂતપણે માને છે.

જો વિશિષ્ટ કોટિનો પ્રતિભાવ આ પુસ્તિકા દ્વારા પ્રજામાં પ્રગટ થાય તો લેખકના વિચારોને વ્યવસ્થિત આકાર આપીને પ્રગટ કરતા રહેવાની અમારી ભાવના છે. વધુ પ્રમાણમાં પ્રચાર થાય તે હેતુથી જ ખોટ ખાઈને પણ આ ટ્રસ્ટ આ પુસ્તિકાનું પ્રકાશન કરે છે. પોતાના વિચારોનું પ્રકાશન કરવા બદલ શ્રી વાસુનો અમે અતઃકૃણથી અભાર વ્યક્ત કરીએ છીએ.

લિ. ટ્રસ્ટીમંડળ, ક્રમલ પ્રકાશન ટ્રસ્ટ

અનુક્રમ

અ.નં.	પુસ્તકનું નામ	પા.નં.
૧.	સંસ્કૃતિનો સર્વનાશ	૧
૨.	ગોસંવર્ધન	૨૮
૩.	પશુવિનાશમાં પ્રજાવિનાશ	૪૫
૪.	માંસાહાર : પશ્ચિમી સંસ્કૃતિનો અભિશાપ	૭૧
૫.	ભારતના માથે ઘેરાયેલા વાદળો	૮૪
૬.	છાણ, રહેઠાણ, વાહનવ્યવહાર અને તેલ	૧૩૬
૭.	મિત્ર અર્થતંત્રે વેરેલો વિનાશ	૧૬૪
૮.	અવાસ્તવિક અન્નનીતિ	૧૯૨
૯.	દારૂબંધી	૨૧૮
૧૦.	કુટુંબ નિયોજન : વિસ્ફોટક બોમ્બશૈલ !	૨૪૮

[૧]

સંસ્કૃતિનો સર્વનાશ

દેશી-પરદેશી અંગ્રેજો દ્વારા આર્યાવર્તની છિન્નચિન્નતા

વિશ્વમંગલ ગ્રન્થમાળાનું ભૂમિકા - પુસ્તક

આ દેશની સમૃદ્ધિને આ દેશના વતનીઓ દ્વારા જ લૂંટી શકાય એવા ઉદ્દેશથી, આ દેશના જ પૈસા વડે અને આપણી પ્રજામાંથી જ, અંગ્રેજોની લૂંટને સરળ બનાવવામાં સહાયભૂત થાય એવા નિષ્ણાતો પેદા કરવા હોડ' મેકોલેએ અંગ્રેજ કેળવણીનું માળખું જ્યારે તૈયાર કર્યું ત્યારે કહ્યું હતું કે “આ અંગ્રેજ કેળવણી દેશમાં એક એવો વર્ગ પેદા કરશે જે માત્ર હોદ્દી અને રંગથી જ હિંદી હશે. પણ તેમનું સંપૂર્ણ વ્યક્તિત્વ, આચાર-વિચાર, તેમના આદર્શો, મતવ્યો, નીતિ વગેરે તમામ અંગ્રેજ હશે.”

દેશી નિષ્ણાતોએ કરેલી દુર્દશા

મેકોલે કૃત કેળવણીના યંત્રમાંથી ઘડાઈને બહાર પડેલા આવા નિષ્ણાતોએ અંગ્રેજ શાસન દરમ્યાન અંગ્રેજ શોષણ નીતિને ટેકો આપ્યા કર્યો. અને ભારતીય સમાજવ્યવસ્થા, અર્થવ્યવસ્થા અને હિંદુ-સંસ્કૃતિને છિન્નચિન્ન કરવામાં અંગ્રેજોના કુહાડાના હાથ બનીને રહ્યા. જ્યારે અંગ્રેજો અહીંથી ગયા ત્યારે આ દેશની સત્તાનાં સૂત્રો અનિવાર્યપણે નિષ્ણાતોના હાથમાં આવી પડ્યા. આવા થોડા નિષ્ણાતો પ્રધાનમંડળોની ઓથે રહીને અંગ્રેજો ન ભણેલા પચાસ કરોડથી વધુ હિંદીઓ ઉપર વિદેશી વિચારધારા, તથા શોષણ અને હિંસા ઉપર જ નભી શકે એવી અર્થનીતિ, અને પરદેશી સંસ્કૃતિ ઠોકરી બેસાડવાના પ્રયત્નો કરે એનાથી ભૂંડું ખીચું કર્યું જ હોઈ શકે નહીં. આઝાદીનાં ત્રીસ વર્ષમાં આ નિષ્ણાતોએ દેશની જે દુર્દશા કરી છે તેવી દુર્દશા કદી પણ કોઈ પણ પરદેશી હુમલાખોરોએ કે શાસનકર્તાઓએ કરી નથી.

અયોગ્ય માણસોને સોંપાયેલી જવાબદારીઓ

જેમની નસોમાં સેંકડો પેઢીઓથી પશુપાલકોનું અને ખેડૂતોનું લોહી વહે છે એવા ભારતીય પશુપાલકો અને ખેડૂતોને આ દેશના પશુસંવર્ધન અને અન્ન-ઉત્પાદનની જવાબદારી સોંપવાને બદલે એ જવાબદારી મેકોલે કૃત યંત્રમાંથી ઘડાઈને બહાર પડેલા કહેવાતા પશુ-નિષ્ણાતો અને કૃષિનિષ્ણાતોને, પોતાની યોગ્યતાને કારણે નહીં, પણ પ્રદેશવાદ અને કોમવાદના જોરે સત્તાસ્થાને આવી પડેલાં પ્રધાનમંડળોએ સોંપી દીધી ! એટલું જ નહીં પણ F.A.O. (ફાઓ) જેવી સંસ્થાને તેમ જ વિકાસ પામતાં રાષ્ટ્રોને મદદ કરવાના બહાના નીચે (Aid to the developing countries) તેમની વધુમાં વધુ શોષણ કરવા સ્થપાયેલી World Bank ને કૃષિ અને પશુસંવર્ધનની બાબતોમાં દબલગીરી કરવા દેવામાં આવી. આ બાબત પરદેશી શાસનને આવકારવા જેટલી જ ખરાબ છે. અને આ જ કારણે દેશ અનાજ, ઘી, દૂધ, બળતણ અને રહેઠાણો વગેરેની કારમી અછતમાં [અને સહુથી વધારે દુઃખદ તો પીવાના પાણીના દુષ્કાળમાં] સપડાયો છે, અને આર્થિક અંધા-ધૂંધીમાં અટવાઈ પડયો છે.

ગાંધીજીએ જ્યારે કહ્યું કે, ‘ આ દેશનો વડોપ્રધાન ખેડૂત હોવો જોઈએ.’ ત્યારે તેમના મનમાં અંગ્રેજી ભણેલો (Agricultured expert) નહીં પણ અંગ્રેજી ન ભણેલો પેઢીધર ખેડૂત હશે એ વિશે મને જરા પણ શંકા નથી.

હિંસક અર્થતંત્ર

કોઈ પણ સરકારની એ પવિત્ર ફરજ છે કે તેમના દરેક પ્રજા-જનને અન્ન, પાણી, કપડાં અને સ્વચ્છ રહેઠાણ મળી રહે; એટલું જ નહીં પણ દેશના દરેક પશુ-પક્ષીને પણ તેમનાં ખોરાકપાણી મળે એવી રીતનું વ્યવસ્થિત તંત્ર ગોઠવે. આ બદલે જીવમાત્રને તેમની જરૂરિયાતો પૂરી પાડવાની પવિત્ર ફરજ બજાવવામાં આપણે સાવ દુર્લક્ષ કર્યું છે. ઊલટું પેલા નિષ્ણાતોએ આપણી ગાયો સહિત દરેક

પ્રકારનાં પશુ-પક્ષીઓનાં હાડકાં, ચામડાં, માંસ અને શરીરના અવયવોની (કરોડો દેડકાંઓ મારી, તેમના પગની, મોર જેવા પવિત્ર અને ઉપ-યોગી પક્ષીને મારીને તેમનાં પીછાંની નિકાસ કરવામાં આવે છે.) તેમ જ રોજની અબજો માછલીઓ મારીને તેમની નિકાસ કરી, આપણા અર્થતંત્રને સંપૂર્ણ રીતે હિંસા ઉપર અવલંબિત કરી નાખ્યું છે.

હિંસા એ રાખેતા મુજબની ક્રિયા છે, અને રોજ મેળવવાની કે સમૃદ્ધ થવાની સ્વીકૃત પદ્ધતિ છે, એવી માન્યતા જન્મ્યા છે.

સૌરાષ્ટ્રની દુર્દશા

પૌરાષ્ટ્રનાં દૂધ અને ઘી એક સમયે દુનિયાભરમાં પ્રખ્યાત હતાં. વળી સૌરાષ્ટ્રનું ઘી દુનિયાના દેશોમાં નિકાસ થતું. આજે ત્યાં શુદ્ધ ઘી જેવા મળતું નથી. તેને બદલે એનો આખો સાગરકિનારો જે વૈષ્ણવ, જૈન અને શૈવ મતના લોકોના પવિત્ર તીર્થધામથી પથરાયેલો છે, ત્યાંથી લાખો ટન માછલાં પકડી તેની નિકાસ દ્વારા હૂંડિયામણ મેળવવાના રસ્તે આપણી સરકારને આ નિષ્ણાતોએ ચડાવી દીધી છે અને એ રીતે આપણાં પવિત્ર યાત્રાધામો પર પણ આવાં અધમ અને હિંસક કૃત્યો માટે પસંદગી ઉતારીને ધર્મની, ધર્મસ્થળોની અને લોકોની ધર્મભાવનાની ઠેકડી ઉડાવીને જીગતી પેઢીને ધર્મ પ્રત્યે આદરહીન બનાવવામાં તેમને કશું અગ્રુગતું લાગતું નથી. ધર્મ, ધર્મસ્થળો અને હિંસા વચ્ચે તેમણે હિંસાને પસંદગી આપી, તેને આદરણીય અને અનિવાર્ય ગણાવી ધર્મસ્થળોની મર્યાદાનો લોપ કરવામાં જરા પણ અચકાટ અનુભવ્યો નથી. લોકોની નારાજીની પરવા કરી નથી.

મકોલેના દેશી સંતાનોએ સજેલી ખાનાખરાબી

જે દેશમાં દૂધ, ઘીની નદીઓ વહેતી ત્યાં આજે પીવાનું પાણી પણ દુર્લભ બન્યું છે અને દારૂની રેલમહેલ ચાલી છે. જે નદીઓ ખારે માસ પાણીથી ઉભરાતી ત્યાં આજે ધૂળ જીડે છે. જે પ્રજા એક સમયે યુરોપીય દેશોને ખવડાવતી તે આજે પરદેશી સડેલું અનાજ પૂરા બળતણને અભાવે કાચું પાકું રાંધીને અર્ધે ભૂખે પેટે જીવન

વીતાવે છે. પ્રભને સડેલું અનાજ મેળવવાની જેટલી ચિંતા છે, એટલી જ એ શેના વડે રાંધવું એની પણ ચિંતા છે. જેમ માછલીઓ જાળમાં તરફડે તેમ હોડાં મેકોલેએ ઉત્પન્ન કરેલા નિષ્ણાતોની માયાજાળમાં ફસાયેલી પ્રભનો મોટો ભાગ તરફડે છે. એક બાગુ મૂડીવાદ અને સામ્યવાદ તથા બીજી બાગુ ભારતીય અસ્મિતા વચ્ચે દંદયુદ્ધ ખેલાઈ રહ્યું છે ત્યારે દેશનું ભારતીયકરણ કરી મૂડીવાદ અને સામ્યવાદને આખરી પરાજય આપવા પ્રભ કટિબદ્ધ બને. હિંસા, કાવાદાવા તેમ જ શોષણ ઉપર નબી રહેલા હાલના અર્થતંત્રને સ્થાને ગોરક્ષા, વનરક્ષા, ભૂરક્ષા અને જલરક્ષા ઉપર આધારિત જીવમાત્રના રક્ષણ અને પોષણના ધ્યેયવાળી અને કોઈ પણ જાતની હિંસા ઉપર પ્રતિબંધ મૂકતી અર્થવ્યવસ્થાનો અમલ કરવા સંપૂર્ણ ગોવધબંધીની નીતિ અપનાવે તે માટેનો સમય પાકી ગયો છે.

ભારતની અસ્મિતા અખંડિત રાખવા અને અણ્યુદ્ધ તરફ ધસ-ઠાઈ રહેલી દુનિયાને શાંતિ અને સાચી સમૃદ્ધિનો રસ્તો બતાવવા સંપૂર્ણ ગોવધબંધી કરવાનું અનિવાર્ય છે.

ગોરક્ષા, વનરક્ષા, ભૂરક્ષા અને જલરક્ષાને ઉપનિષદનું સૂત્ર ગણી એનો અમલ કરવામાં આવે તો જ પરદેશી સંસ્કૃતિ, પરદેશીઓની આયિક પક્ષડ, દુષ્કાળો, પ્રલય વેરતાં પૂરો, ઝેરી હવામાન, નિત નવીન બિમારીઓ વગેરે સંકટોની પક્ષડમાંથી દેશ મુક્ત થઈ શકશે.

વિશ્વની બે અર્થવ્યવસ્થા

(૧) પોષક (૨) શોષક

દુનિયામાં બે પ્રકારની અર્થવ્યવસ્થા છે.

(૧) ભારતીય અર્થવ્યવસ્થા

આ અર્થવ્યવસ્થા ગોરક્ષા, વનરક્ષા, ભૂરક્ષા અને જલરક્ષા દ્વારા વિકસેલી છે. આ ચારેમાં ગાય એનું મધ્યબિન્દુ છે. અને રેડિયો એનું પૂરક બળ છે. એ અર્થવ્યવસ્થા પ્રાણીમાત્રનું રક્ષણ અને પોષણ કરવાની ભાવનાવાળી છે. એ એક સહુથી વધારે વહેવારું વ્યવસ્થા છે. કાંચુ કે

એ વ્યવસ્થામાં ધાર્મિક, સાંસ્કૃતિક, સામાજિક અને આર્થિક વિષયોના તાણાવાણા વણી લેવામાં આવ્યા છે. એટલે એના સ્વીકાર અને અમલથી સમગ્ર સમાજની સર્વતોમુખી ઉન્નતિ - કોઈનું પણ શોષણ કર્યા વિના - શક્ય બને છે.

(૨) પશ્ચિમની યંત્ર અને શોષણ-આધારિત અર્થવ્યવસ્થા

આ અર્થવ્યવસ્થા શોષણ, હિંસા, જૂઠાણું, અન્યાય અને નગ્ન ભૌતિકવાદ ઉપર જ વિકસેલી છે. શોષણની ભાવના એ જ એનું મધ્ય-બિન્દુ છે. આ અર્થવ્યવસ્થાના બે સંપ્રદાયો છે : (૧) મૂડીવાદ અને (૨) સામ્યવાદ. સામ્યવાદ એ તો માત્ર મૂડીવાદનો પડછાયો છે. અનેના ધ્યેય અને હસ્તિનો પાયો તો શોષણ અને હિંસા જ છે. અને વચ્ચે જે વિખવાદ છે તે તો માત્ર શોષણ કરવાના અધિકાર અને ઉપાયો પરત્વે જ છે.

મૂડીવાદી અર્થવ્યવસ્થામાં વ્યક્તિ કે સંસ્થા યંત્ર અને મૂડીના ઝોર વડે રાજ્યથી રક્ષિત અને રાજ્ય પાસેથી તમામ પ્રકારની સગવડો મેળવીને સમાજનું શોષણ કરે છે. સામ્યવાદ, વ્યક્તિ કે સંસ્થાના સમાજનું શોષણ કરવાના અધિકારને પડકારે છે; પણ શોષણ અને હિંસા વિના તો તેની પણ હસ્તિ ખતરામાં હોય છે. રાજ્ય પોતે જ પોતાની પ્રજાનું અને વિશ્વની બીજી પ્રજાઓનું પણ શોષણ ચાલુ રાખે છે.

વિશ્વબેંક : શોષણની નવી રીત.

દુનિયામાં સંસ્થાઓની સ્થાપના, ખસોથી વધુ વર્ષ સુધી તેમનું શોષણ; બે વિશ્વયુદ્ધો અને બીજા વિશ્વયુદ્ધ પછી પણ એશિયા-આફ્રિકાનાં રાજ્યોમાં બળવા, આંતરવિગ્રહો, પડોશી રાજ્ય વચ્ચેનાં યુદ્ધો દુષ્કાળ, ભૂખમરો અને પળે પળે અણ્યુદ્ધ ફાટી નીકળવાની ભીતિ, એ તમામ પશ્ચિમની શોષક-હિંસક અર્થવ્યવસ્થાનાં દુષ્પરિણામો છે. શોષણખોર શોષણ કરવાની હરીફાઈમાં એ લોકો અંદરોઅંદર લડીને ખુવાર થયા છે એટલે હવે આપણું શોષણ અંદરોઅંદર ઝગડયા વિના

વધુ સરળતાથી અને વધુ તાકાતથી કરવા માટે નવોદિત રાષ્ટ્રોને મદદ કરવાના Aid to the developing countries બહાના નીચે Co-operative exploiting society (સહકારી શોષક મંડળ) જેવી World Bank (વિશ્વ બેંક)ની સ્થાપના કરી છે, અને તેના દ્વારા નવોદિત રાષ્ટ્રોનું શોષણ કરવાનું ચાલુ રાખ્યું છે. એક તરફથી આર્થિક વિકાસ કરવાના બહાના નીચે World Bank દ્વારા દોનો આપીને રાષ્ટ્રોને દેવાદાર રાખે છે અને બીજી તરફથી મહાસત્તાઓ પડોશી રાજ્યોને લડાવવા અથવા રૂપિયાની અછતન શસ્ત્રસામગ્રી આપી યુદ્ધો કરાવે છે. અને એ યુદ્ધમાં શસ્ત્રો નાશ પામે એટલે તેના સ્થાને નવાં શસ્ત્રો આપે છે. આમ નવોદિત રાષ્ટ્રો તંગદિલી, યુદ્ધ, ભૂખમરો વેઠતાં વધુ ને વધુ દેવાદાર થતાં જાય છે.

મૂડીવાદી અને સામ્યવાદી અર્થવ્યવસ્થા દ્વારા થતાં હિંસા અને શોષણના મૂળમાં ઘા કરવો હોય તો ભારતે પશ્ચિમી શોષક અર્થવ્યવસ્થા કાગળી દઈને ભારતીય અર્થવ્યવસ્થા સ્વીકારવી જોઈએ. તે જ આપણે સાચી સમૃદ્ધિ અને શાંતિ મેળવી શકીશું. એટલું જ નહીં મૂડીવાદી અને સામ્યવાદી બંનેને પરાજય આપીને દુનિયાને પણ સાચી સમૃદ્ધિ અને સાચી શાંતિના રસ્તે દોરી શકીશું.

ગાહત્યા સામે રાષ્ટ્રીય આગેવાનોનો વિરોધ

[૧] “ગોવધની નીતિએ હિંદુઓની ધાર્મિક ભાવનાને ગંભીર આઘાત પહોંચાડ્યો છે. એટલું જ નહિ, ભારતમાં વસતી તમામ જાતિઓને ભારે આર્થિક નુકસાન વેઠવું પડ્યું છે. સમસ્ત રાષ્ટ્રનાં હિતની ખાતર ગોવધબંધીનો ગંભીરતાથી વિચાર કરવો જોઈએ.”

—પંડિત મહનમોહન માલવિયા

[૨] “ગોરક્ષા ભારતનાં તમામ નરનારીનું પરમ કર્તવ્ય છે. જે નિષ્કુરતાથી ગાય અને ગોવંશનો નાશ કરવામાં આવે છે તે જોતાં આપણાં સંતાનો કેમ જીવી શકશે એ એક ચિંતાનો વિષય છે.”

—લાલા લજપતરાય

[૩] “ હિંદુઓ માટે એ એક ભારે ગૌરવની વાત છે, કે તેમણે ગૌરવને કર્તાવ્ય માન્યું છે. પણ હિન્દુઓ માત્ર ગાયની રક્ષા કરીને બીજાં પશુઓની રક્ષા કરવાથી દૂર રહે એ તેઓ માટે શોભા ભરેલું નથી.”

—યંગ ઈડિયા : ગાંધીજી ૧૨-૧૧-૨૬

“ જો આપણે દુર્બળ અને વૃદ્ધ ગાયને પૂજ્ય ન માનીએ તો તમામ દુર્બળ વૃદ્ધ પશુઓને ખતમ કરી નાખીએ. પછી એ જ ન્યાયાનુસાર તમામ બીમાર, વૃદ્ધ અને અશક્ત માણસોને પણ મારી નાખીને આ દેશને ગરીબીથી મુક્ત કરી શકીએ. તો પછી એ જ ન્યાયાનુસાર થોડા સશક્ત માણસો હથિયારના બળે આ પૃથ્વી ઉપરથી હિંસક અને નિર્દોષ પશુઓને અને મનુષ્યોને પૃથ્વી ઉપર ભારરૂપ ગણી એ તમામનો નાશ કરી નાખી ને પૃથ્વીને ભોગવી શકે. પણ આ ભારત દેશમાં જેમ સર્વત્ર ગરીબ અને માંદા માણસો રહે છે, તેમ આપણાં પશુઓને પણ જીવવાનો અને રહેવાનો અધિકાર છે.”

—યંગ ઈડિયા ૨૭-૮-૨૫

ગોવધ પ્રત્યે ગાંધીજીનો તીવ્ર વિરોધ

ઈ. સ. ૧૯૨૬માં મદ્રાસમાં મળેલ કોંગ્રેસ અધિવેશનમાં હિન્દુ-મુસ્લિમ એકતા સ્થાપવાની એક શરત તરીકે મુસ્લિમોએ ગોવધ કરવાનો તેમનો અધિકાર સ્વીકારવાની માગણી કરી, અને આ સમાધાનનો મુદ્દો ગાંધીજીને ખતાવવામાં આવ્યો. ગાંધીજીએ કહ્યું કે, “ હિન્દુ-મુસ્લિમ એકતા માટેની કોઈ પણ શરત મને મંજૂર છે.” સાચાં પ્રાર્થના પછી ગાંધીજી સવા માટે ગયા. સવારે જ્યારે જિઠયા ત્યારે તરત જ તેમણે મહાદેવભાઈને ઉઠાડ્યા. ગાંધીજીએ તેમને કહ્યું, “ મેં ભારે મોટી ભૂલ કરી છે. મને યાદ છે કે કાલે હિન્દુ-મુસ્લિમ એકતાના મુસદ્દામાં મુસલમાનોએ ગોવધ કરવાનો અધિકાર માંગ્યો છે. અને આપણી ગોવધખંધીની માગણીને બાજુએ હડસેલી મૂકવામાં આવી છે. તેઓ ગોહત્યા કરે એ હું કેમ સહન કરી શકું? અલખત આપણે બળનો ઉપયોગ કરી શકતા નથી, પણ તેમને સમજાવી તો શકીએ.”

“હું સ્વરાજ્યના બદલામાં પણ મારો ગોરક્ષાનો આદર્શ પડતો મૂકી શકું નહીં, તમે સત્વર જાઓ, અને તેમને કહો કે એ કરાર મને મંજૂર નથી. ગમે તે બને પણ આ રીતે હું ગોમાતાને દગો દઈ શકું નહીં.”

ગોહત્યા દ્વારા ચાતુર્વર્ણ્યની પાયમાલી હરિજનોની પાયમાલી

ગોહત્યા દ્વારા અંગ્રેજોએ કરેલી હરિજનોની આર્થિક અને સામાજિક પાયમાલી કરી છે.

અંગ્રેજો ભારતમાં બે ઉદ્દેશથી આવ્યા હતા : (૧) એ સમયના દુનિયાના સહુથી સમૃદ્ધ દેશ ભારતને ગુલામ બનાવીને તેનું શોષણ કરવું. (૨) અને સહુથી વધુ વહેવારુ અને સુવ્યવસ્થિત હિંદુ સમાજને છિન્નભિન્ન કરીને આ દેશમાં ખ્રિસ્તી ધર્મનો ફેલાવો કરવો. આ ધ્યેયની સિદ્ધિ માટે એમણે હિંદુધર્મ અને હિંદુ સમાજવ્યવસ્થાનો ઝીણવટથી અભ્યાસ કર્યો, અને અભ્યાસને અંતે એક પછી એક યોજનાઓ ઘડવા લાગ્યા.

ચાર વર્ણોની વ્યવસ્થા

હિંદુ સમાજ મુખ્યત્વે ચાર વર્ણોમાં વહેંચાયેલો હતો. બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શૂદ્ર. હિંદુ સમાજને એક વિરાટ પુરુષ રૂપે કલ્પવામાં આવ્યો હતો; જેમાં બ્રાહ્મણોને એ વિરાટ પુરુષના મસ્તક રૂપે, ક્ષત્રિયોને બાહુ રૂપે, વૈશ્યોને પેટ રૂપે અને શૂદ્રોને પગ રૂપે કલ્પવામાં આવ્યા હતા. બ્રાહ્મણોનું કર્તવ્ય વિદ્યા અને સંસ્કારોની જાળવણી કરવાનું અને ફેલાવો કરવાનું હતું. ક્ષત્રિયોનું કર્તવ્ય સમાજ અને દેશનું રક્ષણ કરવાનું હતું. વૈશ્યોનું કાર્ય વેપાર વાણિજ્ય ખેડવાનું હતું; અને શૂદ્રોનું કાર્ય સમાજને આવશ્યક એવી સેવા કરવાનું હતું. (ગુલામી નહિ.) આ ચાર વર્ણોનાં કાર્યને અનુલક્ષીને તેમના જીવન-વ્યવહારો નક્કી કરવામાં આવ્યા હતા. આ વહેવાર નક્કી કરવા પાછળ કોઈને એક બીજાથી ભિન્નતા ગણવાનો આશય જરાય ન હતો. શહેરો અને ગામડાંઓની

ચયના પશુ આ ચારે વર્ણોના કાર્યક્ષેત્રને ધ્યાનમાં રાખીને જ નક્કી કરવામાં આવી હતી.

વસવાટની વ્યવસ્થા

ગામમાં દરેક વર્ણનાં રહેઠાણો, તેમનાં કાર્યોમાં વિશ્લેષ ન પડે કે આખા ગામને વિવિધ વર્ણોના વ્યવસાયથી અગવડ ન પડે, એ રીતે બંધાતાં. ગ્રાહ્યવાડો એવા સ્થળે બંધાતો જ્યાં વિદ્યાભ્યાસ કરવા માટે શાન્તિ રહે. વેપારીઓના બજાર ગામની વચ્ચે રખાતા. કારીગરોના વસવાટ અલગ રહેતો અને હરિજનોનો વસવાટ જે દિશા તરફ પવન વહેતો હોય એ દિશામાં રખાતો; જેથી તેઓ મરી ગયેલાં ઢોરોનાં જે ચામડાં કમાવતા, તેની ગંધ આખા ગામમાં પ્રસરી જાય નહીં.

આ પ્રમાણે સહુ સહુના વ્યવસાય પ્રમાણે લોકો ગામમાં એક કે બીજા છેડે રહેતા. આમાં જિંચનીચની તિરસ્કારભરી ભાવનાને સ્થાન ન હતું, પણ ગામ લોકોની સગવડ સાચવવાની વ્યવસ્થા જરૂર હતી.

વ્યવસાય-વ્યવસ્થા

ચમંઉદ્યોગ અને વણાટકામ એ હરિજનોના બે મુખ્ય વ્યવસાય હતા. તે ઉપરાંત તેમની પાસે એકાદ બે વીધાં જમીન પણ રહેતી, જેમાં તેઓ પોતાના માટે અનાજ ઉગાડી લેતા અને અનાજ કાપણીના સમયમાં ખેતરમાં મજૂરી (અનાજ લણવું વગેરે) કરીને પણ આખા વરસનું અનાજ મેળવી લેતા અને આ ત્રણે કાર્યોને અંગે બાકીના ત્રણે વર્ણો સાથે તેમને ધંધાકીય સંબંધો રહેતા.

ભારતના અર્થતંત્રનો આધાર

ઈ. સ. ૧૮૫૭ સુધી ભારતનું અર્થતંત્ર સંપૂર્ણ રીતે ગોવંશ આધારિત હતું. એટલે દેશમાં ગાયો અને બળદોની અતિ વિશાળ વસતી હતી. દેશનાં ખેતી, પોષણ વહેવાર, રહેઠાણ, સંરક્ષણ, બળતણ, વૈદકીય સારવાર, મુસાફરી વગેરે અનેક ક્ષેત્રો ગોવંશ આધારિત હતાં. છેક ૧૮૫૭ સુધી દેશમાં સંપૂર્ણ ગોવંશબંધીનો કાયદો હતો. ઈ. સ. ૧૮૦૪ સુધી જે રજપૂત રાજાઓએ અંગ્રેજો સાથે કરારો કર્યા તેમાં

એવી કલમ રહેતી કે અંગ્રેજોએ તેમના પોતાના કબજાના પ્રદેશમાં પણ ગોવધ કરવો નહીં.

એ જમાનામાં દૂધ ધીની એવી રેલમછેલ હતી કે દૂધ વેચવું એ પણ પાપ ગણાતું. તો પછી કુદરતી મોતે મરી ગયેલા ગાય-બળદને તો કોણ વેચે ?

એ સંસ્કૃતિમાં તકાવત

ભારતની અને પશ્ચિમની સંસ્કૃતિમાં મહત્વનો તકાવત એ છે કે પાશ્ચાત્યો પોતાની ચીજવસ્તુઓના ભાવ ઊંચા રાખવા તેનો નાશ કરી બજારમાં માલની અછત ઊભી કરે છે અને જરૂરિયાતવાળાઓનું શોષણ કરે છે; અથવા ભૂખે મરવા દે છે. અમેરિકાએ દુનિયાનાં અનાજનાં બજારો ઉપર પોતાનું વર્ચસ્વ જમાવ્યું તે પહેલાં એટલે કે બીજા વિશ્વ-વિગ્રહ પહેલાં, ઘઉં અને કોફીના માલની બજારોમાં અછત રહે અને એ અછતનો લાભ લઈને ભાવો ઊંચા રાખી શકાય તે માટે લાખો ટન અનાજ બાળી નાખ્યું હતું; અથવા સમુદ્રમાં ડુબાડી દીધું હતું. ઈ. સ. ૧૯૬૬માં યુરોપમાં માખણનો જથ્થો વધી પડ્યો ત્યારે તેના ભાવ ઘટી ન જાય તે માટે તેનું ઉત્પાદન ઘટાડી નાખવા ૩૫ લાખ સારી દૂધાળ ગાયોને મારી નાખવામાં આવી. પણ ભારતના ઢોઠો, પોતાના ઉપયોગ કરતાં વધારે હોય એવી ચીજવસ્તુ બીજા જરૂરિયાતવાળાને આપી દેવામાં માને છે. ઓગણીસમી સદી સુધી ભારતની ગાયો પુષ્કળ દૂધ આપતી. લગભગ દરેક ઘેર ગાય હતી અને સામાન્ય રીતે રોજ ૩૦ થી ૪૦ શેર દૂધ એ ગાયો આપતી; એટલે ઢોઠો પોતાની જરૂરિયાતથી વધારાનું દૂધ જરૂરિયાતવાળાને મફત આપી દેતા. દૂધ વેચવામાં પાપ એટલા માટે મનાયું કે એ વેચવાથી નબળા જરૂરિયાતવાળાની જરૂરિયાત વધુપોષી રહે અને ધન કમાવાની દૃષ્ટિથી ગાયનું શોષણ થવા લાગે.

આ જ નિયમને આધારે કુદરતી મોતે મરી જતાં પશુઓ હરિ-જનોને મફત આપી દેવામાં આવતાં. સર્વજ્ઞ તરફથી હરિજનોને એ એક આર્થિક સહાય હતી. મફત મળેલાં, મરેલાં પશુઓનાં ચામડાં

કમાવી તેમાંથી વિવિધ સમાજ-ઉપયોગી વસ્તુ બનાવવાનું કામ આ હરિજન કોમ કરતી. ખેતીની સિંચાઈ માટે કૂવામાંથી પાણી ખેંચવા ચામડાના કોશ બનાવી આપીને ખેતીને સમૃદ્ધ બનાવવામાં હરિજન કોમનો ફાળો મહત્વનો હતો. મફત કાચો માલ (ચામડું) મેળવી તેમાંથી વિવિધ સમાજ-ઉપયોગી વસ્તુઓ તેઓ ઓછે ભાવે વેચી શકતા અને એ રીતે ચારે વર્ષો એક બીજાને સહાયભૂત થતા. દેશના અર્થતંત્રમાં હરિજનોનો ફાળો ખૂબ મહત્વનો હતો.

પ્રથમ શિકાર

પણ ઈ. સ. ૧૮૫૭ના બળવામાં ભારત હાર્યું અને અંગ્રેજોએ કરેલા જુલમોથી ત્રાસી ગયું. એ તકનો લાભ લઈને અંગ્રેજોએ વિશાળ પાયા ઉપર ગોવધ કરવાનું અને કતલ કરેલાં ગાયો અને બળદોનાં તમામ ચામડાં નિકાસ કરવાનું શરૂ કર્યું. અને હિંદુ સમાજવ્યવસ્થા ઉપરના હુલ્લાનો સહુ પ્રથમ શિકાર હરિજન બન્યા.

૪૩ વરસમાં કુલ ૧,૬૬૭૦૨,૪૭,૮૪૦ રૂપિયાનાં ચામડાં નિકાસ થઈ ગયાં. એ જમાનામાં એક ગાયની કિંમત બે રૂપિયા આસપાસ હતી. અને શ્રી રમેશચંદ્ર દત્ત તેમના પુસ્તકના બીજા ભાગના પાના ૫૦ ઉપર લખે છે કે એક બળદની કિંમત માત્ર ૩ $\frac{૩}{૪}$ થી ૬ રૂપિયા વચ્ચે રહેતી. પણ આ તેંતાલીસ વર્ષ દરમિયાન ભારતમાં ૧૮૭૭, ૧૮૭૮, ૧૮૮૬, ૧૮૬૨, ૧૮૬૭ અને ૧૯૦૦નાં વરસોમાં છ ભયાનક દુકાળ પડ્યા, જેમાં દોઢ કરોડ મનુષ્યો ભૂખથી મરી ગયા. કુદરતી રીતે જ આવા કારમા દુકાળ વરસમાં ગાયો અને બળદોની કિંમત ખૂબ જ ઘટી ગઈ હતી. નિકાસ થયેલા ચામડાની કિંમત ભેતાં એમ લાગે છે કે અંગ્રેજોએ ૪૩ વરસમાં ઓછામાં ઓછાં ત્રણ અબજ પશુઓ(ગાયો અને બળદો)નો સંહાર કરી નાખ્યો. સમસ્ત હિંદુ સમાજ ઉપર અને ખાસ કરીને હરિજનો ઉપર આ મરણતોલ ફટકો હતો. તેમને મફત મળતું કાચું ચામડું નિકાસ થઈ ગયું હતું અને ગાયોની આ કલ્પનાતીત સંહારદીવાના કારણે તેમની સંખ્યામાં ખૂબ જ ઘટાડો થઈ જતાં કુદરતી ભોતે મરતાં પશુઓની સંખ્યામાં પણ ખૂબ ઘટાડો થઈ જતાં

હરિજનોને મફત મળતા કાચા માલનો (કુદરતી મોતે મરી જતાં પશુઓનો) પુરવઠો તદ્દન કપાઈ ગયો, અને સમગ્ર હરિજન કોષે પોતાનો ચર્મઉદ્યોગ ગુમાવી દઈને બેકાર બની ગઈ. સંપૂર્ણ બેકાર બની અથેલી સમસ્ત હરિજન કોમ એક તરફથી સમાજના વર્ગો સાથેનો વેપારી અને સામાજિક સંબંધ ગુમાવી બેઠી, અને બીજી તરફથી ગરીબી, ગંદકી, વ્યસનો વગેરેમાં અટવાઈ જઈને સમાજથી દૂર થકેલાતી ગઈ.

આ બધું બન્યું તે પહેલાં હરિજનો ગામની ગ્રામપંચાયતોમાં, ગામને ચોરે કે ગામના મંદિરના ચોટલે પણ સાથે બેસતા અને ગામની પંચાયતના વહીવટમાં ભાગ લેતા. સામુદાયિક બેકારી અને તેમાંથી પ્રગટેલા ગરીબી, ગંદકી અને વ્યસનોએ તેમને સમાજથી અલગ તો પાડી નાખ્યા, પણ એટલા તો બેહાલ બનાવી દીધા કે તેઓ પેટની આગ કારવા માટે મરેલાં ઢોરોનું માંસ પણ ખાવા લાગ્યા.

આભડછેટ પાછળની ભાવના

હિંદુ સમાજમાં આભડછેટ એ કાંઈ ખરાબ ચીજ નથી. આભડ-છેટ પાછળ કોઈ તિરસ્કારની ભાવના નથી. પણ સ્વચ્છતા અને પવિત્રતાની ભાવના છે. ઉચ્ચ વર્ણના હિંદુઓમાં તેઓ પૂજા કે બીજા પવિત્ર કાર્યમાં રોકાયેલા હોય ત્યારે તેમના પોતાનાં કુટુંબીજનોને પણ તેઓ અડકતા નથી, તેમ જ પોતાના ઘરમાં દેવસેવાનાં સ્થળે સ્નાન કરીને પવિત્ર થયા વિના પ્રવેશ પણ કરતા નથી. એનો અર્થ એ નથી કે તેઓ કુટુંબીજનોને પોતાના કરતાં હલકાં ગણે છે. પણ અંગ્રેજોની જાળમાં ફસીને નૂતન કેળવણી પામેલા હિંદુઓ આભડછેટ શબ્દનો અનર્થ કરીને અને હરિજનોના આર્થિક, સામાજિક તેમ જ સાંસ્કૃતિક અધઃપતનના ખરા કારણથી અજ્ઞાત રહીને હરિજનોના આખા પ્રશ્નને આભડછેટમાં અટવાવી દીધો. પૌંથી વધારે વરસ સુધી આપણે આભડ-છેટના અને હરિજનોને થતા સામાજિક અન્યાયનાં શેઠણાં રોતાં રહીને પરિસ્થિતિને વધુ સ્ફોટક બનાવી છે. તેનાથી ન તો દેશને કાંઈ ફાયદો થયો છે; ન તો હરિજન કોમને.

અટવાયેલા દેશનેતાઓ

હરિજનોના મંદિરપ્રવેશ, એક જ ફૂલે પાણી ભરવું અને ગામની વચ્ચે તેમને વસાવવા, એવા પ્રચારમાં દેશનેતાઓ અટવાઈ ગયા. છે અને આ પ્રશ્નનું ખરું મૂળ જે ગોહત્યા જ છે તે ખંધ કરવાનો. તેઓ વિરોધ કર્યા કરે છે ! અને આ રીતે હરિજનોના સામાજિક તેમ જ આર્થિક ઉત્કર્ષ સામે પહોંચે જેવા અવરોધ ચાલુ રાખે છે.

અંગ્રેજોની ગોહત્યાની નીતિનો ખીજો શિકાર : ક્ષત્રિયો

ગોહત્યા દ્વારા હરિજનોને પાયમાલ કરીને અંગ્રેજોએ હિંદુ સમાજરૂપી વિરાટ પુરુષના પગ ભાંગી નાખ્યા. એ રીતે ગોહત્યા દ્વારા ક્ષત્રિયો રૂપી જે હાથને પણ નિર્બળ બનાવી દીધા.

ક્ષત્રિયોનું કર્તવ્ય

ક્ષત્રિયોનું કર્તવ્ય દેશ અને સમાજ ઉપર આકૃત આવે ત્યારે લડવાનું અને શાંતિના સમયે ખેતી કરવાનું હતું. પણ બિનક્ષત્રિયોની ખેતી અને ક્ષત્રિયોની ખેતીમાં ફરક હતો. કણ્ણી જાતે ખેતી કરે અને તેના કુટુંબની સ્ત્રીઓ ખેતીમાં મદદ કરે. પણ ક્ષત્રિયોને જાતે ખેતી કરવી પરવડે નહીં; કારણ કે ગામ ઉપર ભય આવે અને બુઝીઓ ઠાલ વાગે કે ક્ષત્રિયને તો જે હાથે ચડ્યું તે હથિયાર લઈને લડાઈના મેદાનમાં દોડી જવું જોઈએ. કશેરા વીતે અને કાપણીની મોસમ હોય ત્યારે જો લડાઈ આવી પડે તો ત્યારે જ ક્ષત્રિયોને ખેતર છોડી રણવાટનો માર્ગ લેવો પડે. વળી તેમની સ્ત્રીઓ પરદામાં રહેતી એટલે ખેતરમાં પુરુષવર્ગને મદદ કરવા કે તેમની ગેરહાજરીમાં ખેતીની દેખભાળ રાખવા તેઓ ખેતરમાં આવી શકતી નહીં. આથી તેમને ખેતી માટે સ્ત્રીઓ રાખવા પડતા. આમ તેમને ખેતીનો ખરચ બિનક્ષત્રિય ખેડૂતો કરતાં ઘણો વધારે આવતો.

બળવા પછી ક્ષત્રિયોની સ્થિતિ

સને ૧૮૫૭ના બળવા પછી દેશમાં રાજકીય શાંતિ આવી શકી. લડાઈઓનો ભય નાબૂદ થયો. દેશી રજવાડાંઓ સાથે અંગ્રેજોને નવે-

સસ્થી કરારો કર્યા, જેની રૂએ રજવાડાંઓને પોતાના લશ્કરમાં બહુ મોટો ઘટાડો કરવો પડ્યો. કેટલાંક રાજ્યોને તો બ્રિટિશરોએ ખાલસા કર્યા. એટલે એ રાજ્યોનાં તમામ લશ્કર વિખેરી નંખાયાં. અંગ્રેજોએ પણ લડાઈને લય નાબૂદ થતાં પોતાના લશ્કરમાં ઘટાડો કર્યો અને જે નવી ભરતી કરતા તેમાં ક્ષત્રિય સિવાયની ઈતર કોઓને પણ સ્થાન આપતા.

ક્ષત્રિયોને ખેતીવિષયક ખર્ચ વધતો ગયો, અને ઉત્પાદન ઘટતું ગયું. મહેસૂલના દર વધતા ગયા અને તેમના સામાજિક રીતરિવાજોને ખર્ચ પણ મોંઘવારીને કારણે વધતો ગયો. રાજકર્તા કોમ તરીકે તેઓ રાજવંશી તરીકે રહેવા ટેવાયેલા હતા. એટલે તેમનો જીવનખર્ચ પણ વધતો ગયો. ખેતી સિવાય તેમની પાસે બીજો કોઈ વ્યવસાય હતો નહીં અને ગૌહત્યા વધતી જવાથી આ ખેતી તો ભાંગતી જતી હતી. એટલે ક્ષત્રિયો ઉપર આક્રમતાં વાદળ ઘેરાયાં. લશ્કરમાં ભરતી બંધ થવાથી અધ્યક્ષોમાં સપડાયેલી અને કુટુંબોના ભરણપોષણ માટે મુશ્કેલી અનુભવતી આ કોમ તેમની રૂઢિઓ સામાજિક પ્રસંગોના ખરચને પહોંચી વળવા મકાનો અને જમીનો તથા જાગીરો અને પશુઓ વેચાવા લાગ્યાં. જેમના શૌર્ય અને સમર્થણનો જગતમાં જોટો નથી એવી ક્ષત્રિય કોમ ગૌહત્યાના સીધા પરિણામ રૂપે ગરીબી અને બેકારીમાં ભીંસાવા લાગી. અને આ કારણે અન્ય વર્ણો સાથેના, ખાસ કરીને નવી કેળવણી પામતા સમાજ સાથેના તેમના સંબંધો કથળતા ગયા.

એક સામાન્ય નિયમ છે કે મનુષ્યો બ્યારે બેકારી અને ગરીબીમાં સપડાય છે ત્યારે વિવિધ વ્યસનોના ભોગ ખને છે. ક્ષત્રિયો તેમાંથી અપવાદ બની શક્યા નહીં. સંભવ છે કે જે સમાજના રક્ષણ-હાર તરીકે તેઓ સમાજમાં માનપૂર્વક અને ગૌરવથી રાજવંશી તરીકે રહ્યા હોય તે જ સમાજમાં બેકાર-ગરીબ માનવી તરીકે ઊભા રહેવાનું એમને હિણુપતભરેલું લાગ્યું હોય, એટલે આપમેળે જ સમાજથી દૂર રહી તેઓ વ્યસનોમાં એકલા અદૂલા જીવન વિતાવતા થઈ ગયા.

હોય, ગરીબીની લાચારીથી ઘણી વખત તેઓ લૂંટફાટને રસ્તે પસંદ કરી જવા લાગ્યા હોય, અને આ કારણે તેઓ સમાજથી વધુ દૂર ઠેલાઈ ગયા હોય. દરિદ્રતાએ આ અપ્રતિમ શૌર્યવતી કોમને ખૂબ જ દયાજનક સ્થિતિમાં આણી. મૂળ અંગ્રેજોએ હિંદુ સમાજરૂપી વિરાટ પુરુષના હરિજનોરૂપી પગ અને ક્ષત્રિયોરૂપી હાથ ભાંગી નાખીને સમાજને અપંગ બનાવી નાખ્યો.

ગૌહત્યાની નીતિનો ત્રીજો અને ચોથો શિકાર
'પ્રાદેશી' અને 'વૈશ્યો'

અંગ્રેજોએ આ દેશ ઉપર પોતાનું આધિપત્ય સ્થાપ્યું તે પહેલાં આ દેશમાં દર ૪૦૦ માણસોની વસ્તી વચ્ચે એક નિશાળ હતી. જ્યાં વિદ્યાર્થીઓને દરેક પ્રકારની શારીરિક, બૌદ્ધિક કેળવણી મળતી હતી. મફત વિદ્યાનો આ પ્રવાહ રેલાવનાર પ્રાદેશી હતા. વિદ્યા ભણવી અને ભણાવવી એ તેમનું કર્તવ્ય હતું અને ક્ષત્રિયો તેમ જ વૈશ્યો તેમના અને તેમની વિદ્યા સંસ્થાઓના નિભાવની જવાબદારી ઉપાડતા, એટલે પ્રાદેશીને પણ ખીજા કોઈ વ્યવસાયની જરૂર ન હતી.

વૈશ્ય વર્ગ પર ફટકો

જે વૈશ્ય વર્ગે વેપાર અને વાણિજ્યમાં અંગ્રેજોને હંકાર્યા હતા તેમને તેમણે સત્તાના જોરે અને જુદમી ભારતવિરોધી કાયદાઓ વડે ચૂંબળાવી નાખ્યા. તેમના વેપારધંધા ભાંગી નાખ્યા. મુંબઈ, મદ્રાસ, કલકત્તા જેવા બંદરમાં પોતાનું વહાણવટું કેન્દ્રિત કરી, બાકીનાં સેંકડો બંદરોને અને ત્યાંના વેપાર-વાણિજ્ય ખેડનારાઓને ભાંગી નાખ્યા અને પરદેશી માત્રની એજન્સીઓ, મુકાદમી, દલાલી, વિવિધ માલના ઇંજારા, કોન્ટ્રાક્ટો વગેરે આખીને પોતાની ભારતવિરોધી નીતિને ટેકો આપે એવા નવા આસામીઓ ઊભા કર્યા. આ નવા આસામીઓનો હાનપ્રવાહ પ્રાદેશી અને તેમની વિદ્યાસંસ્થાઓ તરફ જવાને બદલે, અંગ્રેજો ખુશ થાય એ રીતે, અને અંગ્રેજી સંસ્કૃતિની પકડ મજબૂત થાય એ રીતે વહેવા લાગ્યો અને એ રીતે પ્રાદેશીની વિદ્યાસંસ્થાઓ અને પ્રાદેશીની આજીવિકા બંધ થઈ ગયા.

સાંસ્કૃતિક વિદ્યાસંસ્થાઓનો નાશ

એક તરફથી આ પ્રાદ્યુષ વર્ગ અને તેની વિદ્યા સંસ્થાઓને પોષનારા ક્ષત્રિયો અને વૈશ્યો ભાંગી પડ્યા. બીજી તરફથી આ વિદ્યા-સંસ્થાઓને રાજ્યે અમાન્ય કરી. અંગ્રેજોએ ગામેગામ પોતાની નિશાળો સ્થાપી. ત્યાં વિદેશી ભાષા, સંસ્કાર અને વિચારોનો પ્રચાર કરવા લાગ્યા. એ નિશાળો રાજ્યમાન્ય બની અને તેમણે અખત્યાર કરેલી ગૌહત્યા તથા બીજી ભારતવિરોધી નીતિને કારણે અને વધી રહેલી બેકારીને કારણે સરકારી નોકરી મેળવવાની લાલસા એટલી તીવ્ર થઈ કે લોકો પોતાનાં બાળકોને સરકારી નિશાળોમાં જ મોકલવા લાગ્યા. સરકારી નીતિએ અંગ્રેજી ન જાણનાર વિદ્વાન કરતાં સાત ચોપડી અંગ્રેજી જાણનારને સમાજમાં વધુ પ્રતિષ્ઠા અને જીંચી નોકરી આપી. એટલે પ્રાદ્યુષોની વિદ્યાસંસ્થાઓ ઝડપભેર તૂટી પડી. જે ઝડપથી હરિજનો અને ક્ષત્રિયો ભાંગી પડ્યા એટલી જ ઝડપથી પ્રાદ્યુષો અને એમની વિદ્યાસંસ્થાઓ પણ ભાંગી પડી. પ્રાદ્યુષો પાસે વ્યવસાય કરી શકે એવી સ્થિતિ અંગ્રેજોએ રહેવા ન દીધી. દાન સ્વીકારવા માટે જેમને આજીવન કરવી પડતી તે પ્રાદ્યુષો દાન માગવા નીકળે એવી સ્થિતિ સર્જાઈ ગઈ.

મેકોલેના શિક્ષણ દ્વારા ફેલાવાયેલાં જૂઠાણાં

નવી અપાતી કેળવણીમાં પ્રાદ્યુષોને વિવિધ રીતે ઉતારી પાડવામાં આવતા હતા. યુગો સુધી જેમણે સમાજને વિદ્યા સંસ્કાર આપીને સમતોલ સંગઠિત રાખ્યો હતો તેમને અલણ, લિખારી વગેરે વિશેષણોથી નવાજીને સમાજમાં તેમની પ્રતિભા ખંડિત કરવામાં આવી; અને તે પણ નવી કેળવણી પામેલા હિંદુઓ દ્વારા જ.

આ દેશના પતન માટે જાણે કે પ્રાદ્યુષો જ ઘોર અપરાધી હોય એવી માન્યતા નવી કેળવણી પામતી પ્રજામાં ફેલાવા લાગી. સામ્યવાદી ભાષામાં જેને Brain wash કહે છે એવું આ ભારતની નવી અંગ્રેજી કેળવણી પામતી જીગતી પ્રજાનું Brain wash હતું. આ સર્વના

અનર્થરૂપ ગોહત્યા હતી એ વાત તરફ કોઈનું લક્ષ્ય ગયું નહીં. પણ ગોહત્યાની નીતિએ સમગ્ર હિંદુ સમાજને ભાંગી નાખ્યો હતો.

હિંદુ સમાજ જેને પૂજતો એ દેવની મૂર્તિઓ ઇસ્લામી આક્રમણ-ખોરાએ ભાંગી, પણ તોય હિંદુ સમાજ (વિરાટ પુરુષ) ભાંગ્યો નહીં. અંગ્રેજો તો હિંદુની દેવમૂર્તિઓને અડક્યા નહીં, પણ એ મૂર્તિઓને પૂજનાર સમાજને અને તેનાં તમામ અંગોને ગોવધ દ્વારા છિન્નચિન્ન કરી નાખ્યાં.

નવા શિક્ષણ વેરેલો વિનાશ

દેશની બૌદ્ધિક અને સાંસ્કૃતિક નેતાગીરી વિક્ષાન પ્રાદ્યક્ષોના હાથમાં હતી. અંગ્રેજોની ગોવધ અને કેળવણીવિષયક નીતિને કારણે વિક્ષાન પ્રાદ્યક્ષોના હાથમાંથી તે નેતાગીરી જૂંટવાઈ ગઈ અને અંગ્રેજી ભણેલા અને અંગ્રેજી સંસ્કૃતિથી પ્રભાવિત વર્ગના હાથમાં સરકી ગઈ. આ નવી કેળવણી પામેલો વર્ગ પોતાને વિચક્ષણ અને પ્રગતિવાદી માનતો અને અંગ્રેજી ન ભણેલા વિશાળ માનવ સમુદાયને પોતાથી છીતરતો, પછાત અને સંકુચિત મનોદશાને માનીને તેને ઘૃણુની દૃષ્ટિથી જોવા લાગ્યો. પ્રજામાં મેકોલે સંપ્રદાયનો જે નવો વર્ગ પેદા થયો તેને આ દેશની ભાષા, સંસ્કાર, ધર્મ, રીતરિવાજ, કુલાચાર વગેરે પ્રત્યે સૂગ હતી. અને જેઓ અંગ્રેજી ભણેલા ન હતા તેમની પ્રત્યે નફરત પણ હતી.

આ દેશના પૈસા વડે જ આ દેશનાં બાળકોને અંગ્રેજો નવી કેળવણી આપતા હતા અને એ નવી અંગ્રેજી કેળવણી પામેલા હિંદુઓ દ્વારા જ આપણા ધર્મ અને સંસ્કૃતિનાં વિવિધ ક્ષેત્રોના મહા-ગૌરવોને ખંડિત કરતા હતા, અને શોષણ કરવા માટે તેમને કુહાડાના હાથે બનાવતા હતા.

આર્યપ્રજા ઉપર બળાત્કાર

જે મુઠ્ઠીભર નિષ્ણાતો તેમણે તૈયાર કર્યા તેમના દ્વારા, વિશ્વની વસતિના ક્ષેત્રે ખીલ નંબરની પ્રજા ઉપર પરદેશી સંસ્કૃતિ, વિદ્યા,

વિચારસરણી, અર્થવ્યવસ્થા વગેરે ઠોકી બેસાડવાના કાવાઢાવા કરવા એ એક મહાન અને સંસ્કૃત પ્રબ્ધ ઉપરનો નિર્દય બળાત્કાર છે, જેનો વિશ્વના ઇતિહાસમાં કયાં ય જોટો જડે તેમ નથી. આ અત્યાચારથી ધર્મ, સંસ્કૃતિ અને વિદ્યાનો પ્રચારક બ્રાહ્મણ વર્ગ બેકારી અને ગરીબીમાં સપડાઈને સમાજનો ઉપેક્ષિત વર્ગ બની ગયો. આ પ્રમાણે ગોહત્યાની નીતિથી બ્રાહ્મણ વર્ગને પણ ભીંસમાં લઈને ભારતમાં જે કાંઈ પણ શ્રેષ્ઠ અને સમાજોપયોગી હતું તેના ઉપર પોતાનો વિનાશક ફૂર પાડે ફેલાવી દીધો.

ગોહત્યાની નીતિથી મુસ્લિમો પણ આફતમાં

મુસ્લિમોનો એક મોટો વર્ગ પશુઉછેરના ધંધામાં રોકાયેલો હતો, અને તેઓ ગાયો જ પાળતા. ગોહત્યાની નીતિથી બળદનો પુરવઠો ઘટવાથી અને તેના ભાવ વધવાથી સારા સાંઢોનો પુરવઠો કપાઈ ગયો. ખેડૂતો મોં માગ્યા પૈસા આપીને સારા વાછડા બળદ તરીકે વાપરવા લઈ જવા લાગ્યા. એટલે સાંઢ માટે વાછડાની ખેંચ જીભી થઈ. અને ગમે તેવા ગરીબ વાછડાનો સાંઢ તરીકે ઉપયોગ થવા લાગતા સારી ગાયોની ઓલાહ ઘટવા લાગી. અધૂરામાં પૂરું પશુઓનાં ખોરાકની (કપાસિયા - ખોળ, બૂસું વગેરે) નિકાસ થવા લાગી. બીજી બાજુ પરદેશીઓ માટે ખેતપેદાશની ચીજોનો પુરવઠો ચાલુ રાખવા ચરિયાણુ જમીનો ખેતીમાં લેખાઈ જવા લાગી, એટલે ઘાસચારાની તંગી થઈ. તેના ભાવ પણ વધતા ગયા. આમ મુસ્લિમ માલધારીઓની ગાયોની ઓલાહ બગડતી જઈ દૂધનો પુરવઠો ઘટતો ગયો અને તેથી તેમની આમહાની પણ ઘટતી ગઈ.

ગાયો એ મુસ્લિમ માલધારીઓની મૂડી હતી અને ગાયો પાસેથી મળતાં ઘી, દૂધ, વાછડાં અને બળતણ માટે છાણુ એ તેમની મૂડીનું વ્યાજ હતું. મુસ્લિમોની મૂડી અને તેના વળતર ઉપર ગોહત્યાની નીતિથી જખર કાપ પડ્યો અને એ સમૃદ્ધ માલધારીઓ કંગાલ હાલતમાં આવી પડ્યા. અતિશય દુઃખદ બીના તો એ બની કે એક

તરફથી હબરો મુસ્લિમ માલધારીઓ લાખો ગાયોને પોતાનો પસીનો રેહીને અને સરકારે સજેલી અનેક મુસીબતો સામે અણુનમ રહીને પાળતા હતા; ત્યારે બીજી તરફથી સરકારે ગોઠવેલા કાવતરા મુજબ એકલ દોકલ ગાયને કોઈ ગેરરસ્તે દોરવાયેલા મુસ્લિમ મારફત બહેરમાં કતલ કરાવવામાં આવતી અને તેમાંથી ગંભીર હિંદુ-મુસ્લિમ રમખાણો ફાટી નીકળતાં.

આ કોમી ઝેર એટલી હદે વધ્યું કે આખરે આ દેશ બે ટુકડામાં વહેંચાઈ ગયો.

ગોહત્યાને વાજબી કરાવવા અને ગોવધ પ્રત્યે લોકોની લાગણી ખુકી બનાવવા અંગ્રેજોના કાવાદાવા

બ્યારે બંદૂકના કારતૂસ ઉપર ગાય અને ડુકરની ચરબી લગાડવામાં આવી અને એ કારતૂસો દાંતથી ખોલવાની સૈનિકોને ફરજ પાડવામાં આવી ત્યારે સને ૧૮૫૭માં હિંદુ-મુસ્લિમ સૈનિકોએ બળવો કર્યો અને અંગ્રેજો સામે ખૂનખાર જંગ ખેલ્યો. આ ઉપરથી ગોવધ પ્રત્યે હિંદુઓની લાગણી કેટલી તીવ્ર છે એનો અંગ્રેજોને પૂરો ખ્યાલ આવી ગયો હતો. પરંતુ હિંદુ ધર્મનું અને હિંદુ સંસ્કૃતિનું નિકંદન કાઢવા અંગ્રેજો કૃતનિશ્ચયી હતા, તેમ જ આ દેશનું શોષણ કરવા માટે આ દેશના ગોવંશનું નિકંદન કરવાનું પણ અંગ્રેજો માટે અનિવાર્ય હતું. એટલે તેમણે ગોહત્યા અને ગોમાંસ-બક્ષણ પ્રત્યે હિંદુઓની લાગણી ખુકી કરવાનું વિચાર્યું. અને તે માટે યોજનાબદ્ધ પ્રચાર શરૂ કર્યો.

લોહ મેકેલેએ તૈયાર કરેલા અંગ્રેજી કેળવણીના માળખામાંથી તૈયાર થઈને નીકળેલા પાશ્ચાત્ય રંગે રંગાયેલા હિંદુઓ, હિંદુ ધર્મ, આચાર-વિચાર, રૂઢિઓ, રીતરિવાજો, માન્યતાઓ વગેરે તરફ શંકાની દૃષ્ટિએ જોવા લાગ્યા હતા. મેક્સમુલર અને તેના સમકાલીન યુરોપીય સંસ્કૃતજ્ઞોએ વેદ ધર્મ સામે ખૂબ બખાળા કાઢ્યા હતા અને પોતે કરેલા વેદોના અનુવાદો સરકાર માન્ય કરાવ્યા હતા.

હિંદુ ધર્મ અને સંસ્કૃતિ પ્રત્યેનો મેક્સમુલરનો દ્રેષ અને ભારત-વાસીઓને ખ્રિસ્તી ધર્મમાં વટલાવવાની એની પ્રબળ ભાવના તેજી લખેલા વિવિધ પત્રોમાં ખુલ્લાં પકી બાંધ છે.

૧૬મી ડિસેમ્બર ૧૮૬૮ના રોજ ભારતના સેક્રેટરી ઓફ સ્ટેઈટ ડ્યુક ઓફ આર્ગાઈલને એજી લખ્યું હતું કે,

“The Ancient religion of India is doomed and if Christianity does not step in, whose fault will it be?” (Vol. I Ch. XVI page 378)

ઈ. સ. ૧૮૬૬માં પોતાની પત્નીને લખેલા પત્રમાં તે લખે છે કે, “This edition of mine and the translation of the Vedas will hereafter tell to a great extent on the fate of India...It is the root of their religion and to show them what the root is, I feel sure, is the only way of uprooting all that has sprung from it during the three thousand years.”

૧૮૫૭ના બળવા પછી પંદર વરસે એક વૈષ્ણવકુટુંબમાં જન્મેલી રાજા રાજેન્દ્રલાલ નામની વ્યક્તિએ ‘જરનલ ઓફ ધી એશિયાટિક સોસાયટી ઓફ બેંગાલ’ નામના પત્રમાં “Beef in Ancient India” (પ્રાચીન ભારતમાં ગોમાંસ-ભક્ષણ) એ શીર્ષક નીચે એક લેખ લખ્યો. આ લેખનો વિરાધ થાય છે કે કેમ તેની ચાર વર્ષો સુધી રાહ ભેવામાં આવી. પણ એ લેખ અંગ્રેજી ભાષામાં પ્રગટ થયો હતો. જે વિદ્વાનો એનો વિરોધ કરી શકે એવા હતા તેઓ અંગ્રેજી ભાષા બાણતા ન હોવાથી તેમને તો આ લેખ વિષે કશી માહિતી પણ કદાચ નહીં હોય. (આજે પણ ગોહત્યાની નીતિનો ઝડપથી અમલ કરવા અને ગાયોની અનાર્થિક સ્થિતિ દર્શાવતા પ્રજાને ગેરમાર્ગે દોરનારા જે લેખો અંગ્રેજી છાપાઓમાં પ્રગટ થયા જ કરે છે એનાથી અંગ્રેજી ન બણેલા પચાસ કરોડથી વધુ લોકો અબણ જ હોય છે. એમને કદી પણ એની કલ્પના પણ નથી આવતી કે તેમની સામે દેશમાં અને પરદેશોમાં કેવાં પડ્ડયત્રો રચાયાં કરે છે!) જેઓ અંગ્રેજી બાણતા હતા એ લોકો અંગ્રેજીથી અને પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનોથી પ્રભાવિત થયેલા હતા. એટલે તેઓ તરફથી

તો વિરોધની કોઈ સંભાવના હતી જ નહીં. તેમનું સંસ્કૃત ભાષાનું જ્ઞાન પણ અંગ્રેજ પ્રોફેસરોએ કોલેજ માટે તૈયાર કરેલા પાઠ્યપુસ્તકો પૂરતું મર્યાદિત હતું. આથી ચાર વરસ સુધી જ્યારે કોઈ વિરોધ થયો નહીં ત્યારે ઈ. સ. ૧૮૭૬માં કલકત્તા યુનિવર્સિટીએ ઉપરોક્ત ‘Beef in Ancient India’ લેખ લખવા માટે રાજેન્દ્રલાલ મિત્રને એલ. એલ. ડી. (ડૉક્ટર ઓફ લૉ)ની પદવી આપીને એનું બહુમાન કર્યું. ત્યાર પછી એ જ લેખકે લખેલ ‘ઇન્ડો આર્યન્સ’ (Indo Aryans) નામનું પુસ્તક કલકત્તાની એક અંગ્રેજ પેઢી (W. huoman & Co.)એ જે ભાગમાં પ્રસિદ્ધ કર્યું. જેના પહેલા ભાગના છઠ્ઠા પ્રકરણ રૂપે “Beef in Ancient India.” ‘પ્રાચીન ભારતમાં ગોમાંસ-ભક્ષણ’નો લેખ મૂકવામાં આવ્યો હતો. ત્યાર પછી રાજ રાજેન્દ્રલાલ મિત્રના “પ્રાચીન ભારતમાં ગોમાંસ-ભક્ષણ” એ નિબંધ ઉપર આધાર રાખીને ગોમાંસ ભક્ષણનો પ્રચાર શરૂ કરવામાં આવ્યો. ગોમાંસ-ભક્ષણ કલબો (Beef eating clubs) સ્થાપવામાં આવી.

કહેવાની ભાગ્યે જ જરૂર છે કે આ બધાની પાછળ અંગ્રેજોનો દોરીસંચાર હતો. અને નવી વિદ્યા, નવા વિચારો અને અંગ્રેજોના વિજયથી પ્રભાવિત થયેલા હિંદુ યુવાનો આ પ્રચારમાં કુહાડાના હાથા બનતા હતા. ગોમાંસ-ભક્ષણ કલબોના સભ્યો બનનાર હિંદુ યુવાનોને સરકારી કક્ષાએ માન આપવામાં આવતું. સરકારી અંગ્રેજ અધિકારીઓ ગોમાંસ-ભક્ષણ કરનારા યુવાનોને બહાર સમારંભોમાં આમંત્રણ આપતા, બહારમાં તેમની સાથે હસ્તધૂનન કરતા અને સામાજિક ક્રાંતિવીરો તરીકે અને પ્રખર સુધારકો તરીકે તેમને બિરદાવતા.

નિરાધાર દલીલો

ગોહત્યાના પ્રખર હિમાયતીઓની નિરાધાર દલીલોના આ રદ્યા સંક્ષિપ્ત જવાબો :

(૧) દલીલ : ભારતમાં વધતી જતી મનુષ્યો અને પશુઓની સંખ્યા.

જવાબ : મનુષ્યોની વસતિ વધે છે પણ ગાયોની વધતી નથી.

જેમ માનવ વસતિ વધે તેમ તેમની જરૂરિયાત પોષવા ગાયોની વસતિ પણ વધારવી જોઈએ. જ્યારે આપણે ત્યાં તો તે ઘટતી જાય છે.

(૨) દલીલ : વિશાળ સંખ્યામાં પશુઓ જમીન ઉપર ચરવાથી જમીનની ફળદ્રુપતા ઘટી જાય છે.

જવાબ : પશુઓની વિશાળ સંખ્યા છે જ નહીં. અને પશુઓ જમીન ઉપર ચરતા હોય ત્યારથી તેમના છાણ-મૂત્ર જમીન ઉપર પડવાથી જમીનની ફળદ્રુપતા વધે છે.

(૩) દલીલ : અનાજ, ઘાસચારો અને પાણીની અછત.

જવાબ : એ ત્રણે અછત ગોહત્યા ચાલુ રાખવાને કારણે છે. ગોહત્યા બંધ નહીં થાય તો સમગ્ર દેશ સહરાના રણ જેવો થઈ જશે.

(૩) દલીલ : ખીજ દેશોની સરખામણીમાં ભારતમાં પશુઓની વધુ પડતી સંખ્યા.

જવાબ : ખીજ દેશોમાં દર સો માણસોએ ગાયોની સંખ્યા ૫૫ થી ૨૬૨ની છે, જ્યારે ભારતમાં માત્ર નવની છે. તેમાં પણ દૂધ આપનારી ગાય તો માત્ર બે જ છે. બાકીની સાત ગાયો તેમના વાછડા અને છાણ મેળવવાના કામની છે.

(૫) દલીલ : ભારતની ગાયોના દૂધનું ઓછું પ્રમાણ.

જવાબ : દૂધનું પ્રમાણ ઓછું છે કારણ કે તેમના ચરિયાણોનો નાશ કરી નાખવામાં આવ્યો છે. અને તેમના ખોરાકની નિકાસ કરી નાખવામાં આવે છે.

(૬) દલીલ : પશુઓની કતલ કરી તેમનાં હાડકાં અને ચામડાંની નિકાસ કરીને ડૂંડિયામણ મેળવવું જરૂરી છે.

જવાબ : એ નિકાસ કરીને જે ડૂંડિયામણ મેળવાય છે તેના કરતા ૧૦૦ ગણું ડૂંડિયામણ ગોવધથી જીવજતી ચીજ વસ્તુઓની અછત પૂરવા માટે પરદેશથી વસ્તુઓ આયાત કરીને ખર્ચવું પડે છે. આ હકીકત બતાવે છે કે આપણા ગોહત્યાના હિમાયતીઓ પશુવધ તરફની પ્રજ્ઞની ઉચ્ચ ભાવનાને ખુટી બનાવીને પરિસ્થિતિને ચાલાકીથી વિકૃત સ્વરૂપે રજૂ કરે છે. અને ખરી હકીકત છુપાવે છે.

ભારતમાં ગોવધ હવે આંતરરાષ્ટ્રીય
કાયદાના એક ભાગ બની ચૂક્યા છે.

૧૯૬૬ની ખીજી વિશ્વેરી પરિષદમાં ભારતના પ્રતિનિધિએ એવી
સૂચના કરી હતી કે, “અમારી ૮૦ ટકા ગાયો અનાર્થિક હોઈ મારી
નાખવાનું આવશ્યક છે; પણ અમારી પ્રજાની ધાર્મિક ભાવના તેમાં મોટા
અંતરાયરૂપ છે; માટે અમારી પ્રજાની ધાર્મિક લાગણીને આઘાત
પહોંચા સિવાય અમારી ગાયોનો ઝડપથી નાશ કેમ થાય તેના રસ્તા
આપણે અહીં વિચારવા જોઈએ.”

જીનીવા કોન્ફરન્સના પરિણામરૂપે આ બધાં પગલાં
અમલમાં આવી રહ્યાં હોય એમ લાગે છે. ખરીફ અનાજને બદલે
ઘઉંનું વાવેતર વધારતા જઈ પશુઓના ઘાસચારાના ઉત્પન્ન ઉપર
અંકુશ મૂકવો. ચરિયાણાનો નાશ કરી નાંખવો. ગામડાંઓમાં પાણીના
દુકાળ વિસ્તરે એવી યોજનાઓ સિંચાઈના નામે અમલમાં મૂકવી;
ઢોરોના ખોરાકની નિકાસ વધારતા જવું Cross breeding અને Arti-
ficial in Semination દ્વારા ગાયોની ઓલાદને રોગિષ્ઠ અને નબળી
તેમ જ નકામી બનાવી દેવી; અહીંની સારી ગાયોની નિકાસ કરી
પરદેશથી રોગિષ્ઠ ગાયોની અહીં વિવિધ કારણો નીચે આયાત કરવી,
જેથી તેઓ તો અહીં આવીને મરી જાય પણ તેમનાં કેન્સર, ટી.બી.
વગેરે દરદો આપણી ગાયોમાં પણ ફેલાઈને તેઓ નાશ પામે.

ગાયોનો નાશ એટલે રોજગારીનો નાશ

ગાયોના સંપૂર્ણ નાશથી, બળદગાંવાળા, પશુપાલકો, બળદ
ઘાણીવાળા, શેરડી પીલીને ગોળ બનાવનારા, દૂધની મીઠાઈ બનાવનારા
વગેરે બે કરોડ મનુષ્યો બેકાર બની જશે. પછી તેમને ગોહત્યાના
હિમાયતીઓ કઈ રીતે આપશે ?

ભારે ઉદ્યોગોમાં ૪ લાખ રૂપિયામાં એક માણસને રોજ મળે
છે. મધ્યમ કદના ઉદ્યોગોમાં પચીસ હજારની મૂડીમાં એક માણસને
રોજ મળે છે, જ્યારે ગોવંશ દ્વારા બે હજાર રૂપિયામાં એક આખા
કુટુંબનું પોષણ થઈ જાય છે.

જો સંપૂર્ણ ગોવધબંધીની નીતિનો નિષ્ઠા અને પ્રામાણિકતાથી અમલ કરવામાં આવે તો નવા કોઈ જાતના કર નાખ્યા સિવાય પાંચ વરસમાં બીજા બે કરોડ મનુષ્યોને રોજી આપી શકાય.

રાષ્ટ્રીય આવકનો આધાર ગાય અને ગોવંશ

રાષ્ટ્રની કુલ વાર્ષિક આવક ગોવંશ દ્વારા ૧૪,૬૦૦ કરોડની છે, જ્યારે ઉદ્યોગો દ્વારા માત્ર ૩,૮૦૩ કરોડ રૂપિયા છે. જો સંપૂર્ણ ગોવધબંધી કરવામાં આવે તો રાષ્ટ્રીય આવકમાં બીજા ૧૪,૦૦૦ કરોડનો વધારો થઈ શકે.

દૂધનો વેપાર જો હિંદુ ધર્મને કે હિંદુ સંસ્કૃતિને અને હિંદુ અર્થવ્યવસ્થાને માન્ય નથી. દૂધ જો કોઈ વેપાર-વિનિમયની ચીજ નથી. જો તો જેમ હવા અને પાણી, મનુષ્યજીવનની જરૂરિયાત છે તેમ આબાદ વૃદ્ધ તમામ માનવ-જીવન માટે, શારીરિક અને બૌદ્ધિક-વિકાસ માટે અનિવાર્ય જરૂરિયાતની ચીજ છે. દૂધની કિંમત ઉપરથી જ ગાયની આર્થિક-અનાર્થિક સ્થિતિ નક્કી કરવી હોય તો દૂધના ભાવ નીચા બાંધીને અને ઘાસચારાના ભાવ જિંચા બાંધીને તમામ ગાયોને અનાર્થિક અને બિનઉપયોગી ગણાવી શકાય, પણ તેમ કરવા જતાં દેશની સમગ્ર અર્થવ્યવસ્થા અને સમાજવ્યવસ્થા ભાંગીને ભૂકે થઈ જાય અને આપણો દેશ પરદેશીઓનું આર્થિક સંસ્થાન બની જાય.

કેટલાક નિષ્ણાતો એવી પણ દલીલ કરે છે કે, “આપણે ત્યાં એક એકર જમીન પર બે માણસ અને એક ગાય છે. એક એકર જમીન આ ત્રણ જીવને પોષી શકે તેમ નથી. તો પછી જીવવું કોણે ? મનુષ્યે જીવવું ? કે પોતે મરી જઈને ગાયને જીવવા દેવી ?” લોકોને ડરાવવાના હેતુથી અને ગોહત્યા તરફનો તેમનો રોષ ઓછો કરવાના હેતુથી આવી વાહિયાત દલીલોનો પ્રચાર કરવામાં આવે છે.

આપણે ત્યાં માત્ર અનાજ નીચેના ખેડાણની જમીન ૩૦ કરોડ એકરથી વધારે છે અને તે જમીન ઉપરાંત ચરિયાણુ જમીન, જંગલ અને અણવપરાશની આઠ કરોડ ખ્યાસી લાખ પચાસ હજાર એકર

જમીન છે, એટલે કે પોણા બે એકર જમીન ઉપર માત્ર એક પશુ છે, પણ જમીન ઉપર ગાય અને મનુષ્યની વચ્ચે અનાજનો છોડ પણ છે, અને ખેરાકની ખાખતમાં ગાય અને મનુષ્ય વચ્ચે કોઈ ઝઘડો નથી. અનાજનો છોડ, ગાય, મનુષ્ય અને ધરતીના જીવન એકબીજાના આધારે ટકે છે. અનાજના છોડના દાણા મનુષ્ય ખાય છે. સાંઠા ગાય ખાય છે. ગાયના છાણ-મૂતરથી જમીન પોષાય છે અને જમીન અનાજનો છોડ ઉગાડે છે.

ખેરાકની ખાખતમાં ગાય અને મનુષ્ય વચ્ચે ઝઘડો નથી. ખન્નેએ સંપીને વહેંચણી કરી છે. પણ ગાયને મારી નાખો એટલે અનાજનો છોડ સુકાઈ જશે અને મનુષ્ય પણ ભૂખે મરી જશે. ગાય મનુષ્ય કરતાં વધુ પરોપકારી જીવ છે. તે જે કાંઈ ખાય તે ૨૪ કલાકમાં જ દૂધ, છાણ અને મૂતર રૂપે મનુષ્યને અને ધરતીને પાછું આપે છે. એટલે જો ગાયનો નાશ કરી નાખવામાં આવે તો અનાજનો છોડ અને મનુષ્ય બન્ને નાશ પામે અને ધરતી પણ ઉજ્જડ બની જાય. એટલે મનુષ્ય, ખેતી તેમ જ જમીન અને ખેતીને આધારે જીવતાં કરોડો જીવ-જંતુઓ અને પશુ-પક્ષીઓનાં હિતની દૃષ્ટિએ પણ ગાયનું રક્ષણ કરવા સંપૂર્ણ ગોવધબંધી કરવી અનિવાર્ય છે. જો માનવજીવન નાશ પામે તો ઉદ્યોગો કેણુ ચલાવશે ? અને કોના માટે ચાલશે ? માનવ-જાત સાથે આ અર્થશાસ્ત્રીઓ અને પશુશાસ્ત્રીઓ પણ નાશ પામશે એ નિઃશંક હકીકત છે.

આર્યવર્તની સંસ્કૃતિનાં વૃક્ષ લીલાછમ રહેતાં, બારે માસ. કેમકે એનાં મૂળ જિંડે જિંડે જઈને ત્રણ ઝરણાંને સ્પર્શ્યાં હતાં. ત્યાંથી એ જીવન મેળવી લેતાં.

માનવતા, મર્યાદા અને અસ્મિતાનાં એ ઝરણાં હતાં.

આજે મરી છે માનવતા; તૂટી છે મર્યાદા અને ધાયલ થઈ છે અસ્મિતા.

અને.... ત્યારથી જ આપણા માથે પનોતી બેઠી છે. ક્યારે એ પનોતી ઊતરશે ? તે સમજાતું નથી. કેમકે આર્ય જ બધી રીતે અનાર્ય બનતો ચાલ્યો છે !

*

*

*

સાવધાન ! આપણી સંસ્કૃતિનો નાશ ખૂબ જ લચકર ચાલ-બાજ સાથે અને અતિ વ્યવસ્થિત આયોજનપૂર્વક કરાઈ રહ્યો છે. સંસ્કૃતિને જિવાડતાં તત્ત્વોને એવી રીતે નષ્ટ બ્રષ્ટ કરતા જવાય છે કે તે સાવ મરણતોલ હાલતમાં પટકાય છે. એમનામાં પુનઃ ચૈતન્ય પૂરવાનું કામ અતિ વિકટ બન્યું છે.

આગળ વધતાં જતાં એ આક્રમકો પાછળ ફરવાના તમામ માર્ગો બંધ કરતા જ આગળ વધી રહ્યા છે.

*

*

*

રાજકારણી માણસોમાં ફૂરતા ન હોવી જોઈએ; તેમ ભોળપણ પણ ન હોવું જોઈએ. બીજાઓના લેદી વ્યૂહોને સમજવાની અને આગળથી પામી જવાની જિંડી સૂઝ તો એમની બાપીકી મૂડી હોવી જોઈએ. આજના કાળની અપેક્ષાએ આ વિચારણા છે. આજના રાજકારણીઓને કાંઈ પૂર્વજોના વંશપરંપરાગત - રાજ કરવાના - સંસ્કારો મળ્યા નથી. ખેતીખાતાનો પ્રધાન ખેતી જ ન બહુતો હોય અને ગૃહપ્રધાન દેશનાં રાજ્યોની સંખ્યા પણ બહુતો ન હોય ! આટલી બધી નાનુક સ્થિતિમાં જો ભોળપણ લાગે તો પ્રભુનું શું થાય ? એ કલ્પના બહારની બાબત છે.

પં. ચન્દ્રશેખરસિંઘજી

જો વસતિનો ઘટાડો ખરેખર શિષ્ટજનોને અનિવાર્ય લાગતો હોય તો ભલે, ...પણ તેના ઉપાય તરીકે ગર્ભપાત, નસબંધી કે નિરોધનાં સાધનોનો ઉપયોગ શા માટે અજમાવાય છે? આ તો પ્રભમાં વ્યાપક સ્તરે દુરાચાર ફેલાવતાં કાલિ 'રી-એક્શન' લાવનારી દવાની ગોળી છે !

આના કરતાં તો શાસ્ત્રનીતિનું શુદ્ધ પ્રદ્યયર્થ પાલન જ શા માટે ન કરવું? જેથી વસતિનો ઘટાડો ન થાય; ભવાડાનું રી-એક્શન તો આવે જ નહીં પણ વસતિ તનથી અને મનથી બળવાન બનવા લાગે !

*

*

*

ધ્યાનમાં લઈ લો કે તમારો 'ઉપરવાળો' કોણ છે ?

ધારે ત્યારે વરસાદ મોકલી દે; ધારે તો વરસાદી વાદળોને વિખેરી પણ નાખે; ધારે તો એકાએક સાવ અસહાય સ્થિતિમાં મૂકી દે. આ જ 'ઉપરવાળો' કહેવાય છે ને ?

ઓહ ! તો તો 'ઉપરવાળો' સાબિત થાય છે; પરદેશી ગેરો. આજે ય આ દેશની ખાનાખરાળી કરી નાખવાની એક પણ પળ કે એક પણ તક તે જતી કરતો નથી ! જો આજે જ મોતનો એ સોદાગર થોડાંક જ શસ્ત્રો અહીં ફેંકી દે એટલે આઝાદીનો ખેલ ખલાસ થઈ જાય તેમ છે ! પણ....હજી તો ક્યા છે તેની !

*

*

*

ધર્મ અને સંસ્કૃતિનો જે ભયંકર વેગથી વિનાશ બોલાવાઈ રહ્યો છે; એ જ વેગ જો આ જ રીતે ચાલુ રહેશે [જો કે તે વેગ ચાલુ રહેવાનો જ નથી. દેવી બળો આક્રમકોને જ ધરતી ઉપરથી વહેલામાં વહેલી વિદાય આપી દેશે.] તો ઈ. સ. ૨૦૫૦માં હિંદુસ્તાન કપ્રસ્તાન બની જાય તે સુસંભવિત છે.

પાણી વિના માછલી કેટલું જીવે ?

પં. ચન્દ્રશેખરવિજયજી

[૨] ગોસંવર્ધન

❧ ગોસંવર્ધન એટલે ?

કનિષ્ઠ ગાયને શ્રેષ્ઠ બનાવવાનું ભારતીય આયોજન.

❧ ડેરી ઉદ્યોગે કરેલી અર્થતંત્રની પાયમાલી

❧ ગાયનું દૂધ વેપારની ચીજ ક્યારેય ન હતી

ગાય અને ગાયનું દૂધ એ હિંદુ સંસ્કૃતિમાં કદી પણ વેપારની ચીજ - Commercial Commodity નથી. ભારતને એ કદી પરવડી શકે તેમ પણ નથી. ગાયને વેપારની ચીજ બનાવે તે જ ધડીથી તમે તેને નિકંદનને માર્ગે હડસેલો છે. ભારતમાં જ્યાં સુધી ગાયનું સ્થાન ઘર ઘરમાં કુટુંબના સભ્ય તરીકેનું હતું, ત્યાં સુધી ભારતનું પશુધન જંગલભરમાં શ્રેષ્ઠ હતું. અને ભારતની ખેતી જંગલભરમાં સહુથી શ્રેષ્ઠ હતી. ગાયને કુટુંબના સભ્યપદથી પદબ્રષ્ટ કરી તેને Dairy Animal બનાવી; અને દૂધને Commercial Commodity બનાવ્યું, ત્યારથી ભારતના પશુધન, ખેતી અને સ્વાસ્થ્યની અવદશાની શરૂઆત થઈ.

ગામડાંઓમાં ડેરી : અશક્ય

ભારતમાં ૮૦ ટકા લોકો છ લાખ ગામડાંઓમાં વસે છે. જેમાંથી ત્રણ લાખ ગામડાંઓમાં ૫૦૦ માણસોથી પણ ઓછી વસ્તી છે. ૧૦ હજારથી વધુ વસતિવાળાં શહેરો માત્ર ૧૭૮૮ છે (India 1974 P. 14). આ ૮૦ ટકા વસતિના પ્રદેશમાં ડેરી ઉદ્યોગ વિકસાવવાની કોઈ શક્યતા નથી. ત્યાં જે કોઈ દૂધ પેદા થતું હશે તે ત્યાંની પ્રજા માટે પણ પૂરતું નથી.

છતાં ડેરી ઉદ્યોગ વિકસાવવાનાં રૂપાળાં નામ નીચે ગ્રામ્ય પ્રજાની ગરીબીનો ગેરલાભ ઉઠાવી, ત્યાંનું તમામ દૂધ શહેરોમાં ખેંચી લાવી પ્રજાના અતિ મોટા પણ ગરીબ ભાગને દૂધથી વંચિત બનાવી શહેરોમાં

ડરી ઉધોગ ચલાવવો; અને ગામડાંઓમાંથી ખેતી લેવાનું દૂધ શહેરી વિસ્તારોની ઓછી સંખ્યામાં પ્રજાને પૂરું પડે તેમ ન હોવાથી પરદેશી ડરીઓનો પાઉર આયાત કરી શહેરી પ્રજાને હલકી કક્ષાનું દૂધ પૂરું પાડવું, અબજો રૂપિયાનું ડૂંડિયામણ વેડફી નાખવાના દુષ્કર્મને dairy industry વિકસાવવાનું રૂપાળું નામ આપવું તેમાં કોઈ જાતનું આર્થિક હાપણ તો નથી જ, પણ દેશની ભૌગોલિક સ્થિતિની, સામાન્ય સમજનું પણ જ્ઞાન નથી.

ગાયનો ઉછેર કુટુંબના સભ્ય તરીકે

ગોપાલનની ભારતીય પ્રથા ગાય અને ગાયના દૂધને વેપારની દૃષ્ટિએ જોવાની નથી. પણ ઘેર ઘેર ગાય પાળીને તેને કુટુંબના સભ્ય તરીકે ઉછેરીને કુટુંબના દૂધ, ઘી, બળતણ વગેરે જરૂરિયાત મેળવવાની છે, અને એ દૃષ્ટિએ જ ગોપાલન કરવાની ભૌગોલિક સ્થિતિ નજર સામે રાખીને ધાર્મિક તેમ જ સામાજિક નિયમો ઘડાયા છે.

જેમ ઘરમાં રસોઈ થાય છે તે વીંથી ચલાવવાના ધ્યેયથી નહીં, પણ ઘરનાં માણસોને પ્રેમથી જમાડવાની દૃષ્ટિએ થાય છે, તેમ ઘરમાં ગાય રખાતી; તે તેનું દૂધ વેચી પૈસા મેળવવાની દૃષ્ટિથી નહીં; પણ કુટુંબનાં સભ્યોની ઘી, દૂધ, દહીં, છાશ વગેરેની જરૂરિયાત સંતોષવા, બળતણ મેળવવા વગેરે વિવિધ જરૂરિયાતો પૂરી કરવા ઘરમાં ગાય રાખવાની પ્રથા સ્વીકારાઈ હતી. આ પ્રથામાં ગાય કેટલું દૂધ આપે છે, અને તે કેટલા પૈસાનું આપે છે તે વિચારને સ્થાન ન હોઈ શકે.

એ માપદંડ જ ખોટો છે

જેમ ઘરમાં એક છોકરો વધુ કમાઈ આવે અને બીજો ઓછો કમાતો હોય છતાં બન્નેને સરખું જ ખાવાનું અપાય છે; તેમને જમાડતી વખતે તેમની કમાણીનો માપદંડ વપરાતો નથી; તે જ પ્રમાણે ગાયને ખવડાવવામાં પણ તે કેટલું દૂધ આપે છે એનો હિસાબ કરાતો નહીં. એવો હિસાબ તો ડરી ઉધોગ જ કરે છે. અને એ માપદંડ વાપરીને ગાયોના ઉત્તમ કોટિના વંશવેદાને ખતમ કરે છે.

જ્યારે ગાયના દૂધનું પ્રમાણ અને ખાવાનો ખર્ચ એ બેની તુલનાનો વિચાર જ કરવાનો ન હોય, ત્યારે ગાયને લોકો પોતપોતાની શક્તિ મુજબ પેટ ભરીને ખવડાવે છે, એટલું જ નહીં તેના વાછડાને પણ પેટ ભરીને ધવડાવે છે. વાછડાંઓને પેટ ભરીને ધાવવા દઈને ભવિષ્યના ઉત્તમ ધણપૂંટ બળદ, કે ગાયના વંશવેલાને અબાધિત રીતે પાંગરતા રાખે છે.

વાછડાને પેટ ભરીને ધાવવા દેવામાં ગાયના માલિકને જરા પણ સંકેત થતો નથી. કારણ કે તેને ગાયનું દૂધ વેચીને પૈસા પેદા કરવાની લાલસા હોતી નથી. એ તો જેમ પોતાના છોકરાને પેટ ભરીને જમાડવામાં તેના ખર્ચનો હિસાબ કરતો નથી, તેમ પોતાના વાછડાને પેટ ભરીને ધવડાવવામાં પણ તેના દૂધની કિંમતનો વિચાર કરતો નથી.

ડેરી ઉદ્યોગથી શરૂ થતો ગાવંશ ઉપરનો આત્યાચાર

પણ ગાયને કુટુંબના સભ્યપદેથી હઠસેલી દઈને ગાય અને દૂધને વેપારની ચીજ બનાવીને, ડેરી ઉદ્યોગનું રૂપાળું નામ આપ્યું કે તરત જ ગાયને ખવડાવવાના ખર્ચનો, વાછડો દૂધ પી જાય તેની કિંમતને હિસાબ થાય છે.

ગાય ત્રણ શેર દૂધ આપે તો દોઢ શેર દાણો ખવડાવાય, પાંચ શેર દૂધ આપે તો અઢી શેર દાણો ખવડાવાય, અને દેશે સ્વીકારેલા શોષક અર્થતંત્રના સંઘર્ષમાં પશુઓના ખોરાકના સંધરા, સટ્ટા, નિકાસ અને અકુદરતી અછતને કારણે તેના ભાવ વધે તો પશુઓને અપાતા ખોરાકમાં એટલો કાપ પણ મુકાય; પછી ભલે તે ગાય મોટા કદની હોય અને તેની જરૂરિયાત વધુ દાણા ખાવાની હોય.

તે જ પ્રમાણે વાછડો કે વાછડી રોજ એક શેર દૂધ ધાવી જાય તો એક રૂપિયાનું દૂધ થયું. એ ગણતરીએ વાછડો ત્રણ મહિનાનો થાય ત્યારે એની માથી વિખૂટો પાડીને એને સો રૂપિયામાં વેચા નાખવામાં આવે છે. જેથી તે ત્રણ મહિનામાં જે દૂધ ધાવી ગયો હોય તેની કિંમત વસૂલ થઈ જાય. પણ વાછડો કે વાછડી કાંકરેજ કે

હરિયાણા જેવી હાહાળ જાતિના હોય તો એક શેર દૂધમાં તેમનું પેટ ન ભરાય.

ડેરીઓમાં તેમને થોડું ઘણું પણ ધાવવા દેવામાં આવે છે, કારણ કે વાછડો ધાવે ત્યારે જ ગાય દૂધ પ્રાંસવે છે. સામાન્ય રીતે તો ગાય પ્રાંસવે કે તરત જ વાછડાને ખેંચી લેવામાં આવે છે, એટલે આખા દિવસમાં ભાગ્યે જ તેને પાશેરથી અડધો શેર દૂધ પીવા મળે છે. વાછડો ખરીદી લેવા તો ખેડૂતો તૈયાર જ હોય છે. પણ વાછડીનું કસાઈ સિવાય કોઈ ખરીદનાર મળતું નથી. આથી ભારતમાં, અંગ્રેજ હકૂમતમાં ડેરી ઉદ્યાગની શરૂઆત થઈ, ત્યારથી નાની વાછડીઓની બેકામ કતલ શરૂ થઈ. કસાઈઓને વાછડી ખરીદવામાં ખૂબ રસ હોય છે, કારણ કે તેનું ચામડું કામળ હોવાથી તેના વધુ દામ જીપજે છે.

ગાય-બળદની કિંમત કેમ વધતી જાય છે ?

આનું પરિણામ એ આવ્યું કે દેશમાં ગાયોની સંખ્યા કરતાં વાછડાંઓની સંખ્યા ત્રણ ગણી હોવી જોઈએ, તેને બદલે ગાયોની સંખ્યા કરતાં વાછડાંઓની સંખ્યા ઓછી છે. એટલે માંદગી કે વૃદ્ધાવસ્થાને કારણે કે મોતથી જેટલાં બળદો કે ગાયો ઓછાં થાય છે, તેમની જગા પૂરી શકાતી નથી; જેથી તેમની કિંમત કૂદકે ને બૂસકે વધતી જાય છે.

તો જ સારાં ગાય-બળદ મળી શકે

ગાયનો વાછડો હોય કે વાછડી, તે ગમે તેવા સારાં ઓલાદી સાંદથી જન્મ્યા હોય, પણ ગાય આઠથી દશ મહિના દૂધ આપે, તે સમય સમય દરમિયાન જો તેમને પેટ પૂરતાં ધવડાવ્યાં હોય, તો જ તે વાછડી સારી ગાય બનીને પુષ્કળ દૂધ આપી શકે; અથવા વાછડો શ્રેષ્ઠ ધણપૂંટ કે સશક્ત બડતલ બળદ બની શકે. જો પૂરતું ધવડાવવામાં ન આવે તો ગાય, બળદ કે ધણપૂંટ એ તમામ ધીમે ધીમે કિતરતી કક્ષાના બનતા જાય છે.

પશુ નિષ્ણાતો જ પશુધનની પાયમાલી માટે જવાબદાર

આજે આપણાં જે પશુનિષ્ણાતો ચિચિયારીઓ પાડે છે કે, “આપણી ગાયો બહુ ઓછું દૂધ આપે છે, અને પરદેશોમાં આપણાં પશુઓની તથા આપણી ધાર્મિક ભાવનાની બદબોઈ કરે છે, એ લોકો જ આજના આપણા પશુધનની ઊતરતી પાયરી માટે અને દેશમાં પ્રવર્તતી શુદ્ધ ધી, દૂધની ઉચ્ચ અછત માટે જવાબદાર છે.

ગોદાન : અપેક્ષાએ ઉત્તમ દાન

ગાય જ્યારે dairy animal ન હતી, અને ઘર ઘરમાં કુટુંબી-જન જેવી હતી, ત્યારે વાછડા કે વાછડીને પૂરા ૨૫૦ થી ૩૦૦ દિવસ સુધી પેટ ભરીને ધવડાવવામાં આવતાં, પરિણામે શ્રેષ્ઠ ગાય, બળદ અને ધણપૂંટના વંશવેદા પાંગરતાં જ રહેતા. ગાયને વેચવાનો વિચાર ભારતમાં દૂષિત ગણાતો. ગોદાન ઉત્તમ દાન ગણાતું. દરેક પ્રકારના ધાર્મિક કે સામાજિક પ્રસંગે, ગોદાનનું મહત્વ સ્વીકારાતું.

એટલે દશ મહિના પછી વાછડી ધાવવાનું બંધ કરે, ત્યારે કોઈ જરૂરિયાતવાળાને કે દેવમંદિર કે કોઈ ગોશાળાને (ગોશાળાઓ પણ દેવમંદિરો કે ધર્માદા ટ્રસ્ટો ચલાવતા) દાનમાં આપી દેતા. વાછડો હોય તો કોઈ પણ ખેડૂત તે લઈ જતો અને ધણપૂંટ બનાવવા જેવો શ્રેષ્ઠ વાછડો હોય તો તેને ધણપૂંટ બનાવવામાં આવતો.

ધણપૂંટોની પરંપરા

શ્રેષ્ઠ ધણપૂંટોની પરંપરા ચાલુ રાખવા માટે ભારતમાં એ પ્રકારની પ્રથા હતી : (૧) હિંદુ સમાજમાં કોઈ કુવારો અવસાન પામે ત્યારે તેની પાછળ તેની ઉત્તરક્રિયામાં નીલશ્રાદ્ધ કરવાનો રિવાજ છે. આ ક્રિયામાં વાછડા-વાછડીનાં શાસ્ત્રોક્ત વિધિથી લગ્ન કરવામાં આવે છે.

આ લગ્ન માટેનો વાછડો સર્વ રીતે શ્રેષ્ઠ ગુણવાળો હોવો જોઈએ. કયા કયા ગુણો એ વાછડામાં હોવા જોઈએ તે પણ આપણા શાસ્ત્રકારોએ નક્કી કરેલું છે. એ નક્કી કરાયેલા ગુણવાળો વાછડો પસંદ કરી, લગ્નવિધિ કરી, તેને છૂટો મૂકી દેવામાં આવતો. પછી તેની માલિકી અને તેનું રક્ષણ અને પોષણ કરવાની જવાબદારી સમાજની રહેતી.

આ પ્રથાને લીધે શ્રેષ્ઠ ધણુખૂંટ અને શ્રેષ્ઠ પશુધનના વંશવેલા વિસ્તર્યા કરતા. આપણે સ્વીકારેલી પશ્ચિમની શોષક અર્થવ્યવસ્થાના પ્રત્યાઘાતરૂપે જે મોંઘવારીએ પ્રાજનો ભરડો લીધો છે, અને પશુસંવર્ધન સામે શોષક અર્થનીતિએ જે પડાડ જેવા અવરોધો ઊભા કર્યા છે, તેને કારણે નીલશ્રાદ્ધની પ્રથા લગભગ ખંધ પડી છે.

(૨) ખીજી પ્રથા દક્ષિણ ભારતમાં હતી. ત્યાં ગોદાન જેટલું જ વૃષભદાનને ધાર્મિક મહત્ત્વ અપાતું. કોઈને પણ એમ લાગે કે તેનું મૃત્યુ હવે નજદીક છે ત્યારે તે વૃષભદાન એટલે કે વાછડાનું દાન કરતો.

વૃષભદાન માટે દરેક ગામે એક કમિટી રહેતી. વૃષભદાન કરવાની ઇચ્છાવાળી વ્યક્તિ પોતાના ઇરાદાની કમિટીને જાણ કરે. કમિટી પોતાના ગામમાં કોની પાસે શ્રેષ્ઠ વાછડો છે, તેની જાણકારી રાખતી. અને જ્યારે કોઈની વૃષભદાન કરવાની તેને જાણ થાય ત્યારે તે વાછડાએને ભેગા કરી શ્રેષ્ઠ વાછડો દાન માટે પસંદ કરતી.

એ વાછડાની કમિટી જે કિંમત નક્કી કરે તે કિંમત આપવાને દાન આપનાર વ્યક્તિ અને એ કિંમતે વાછડો વેચવાને એનો માલિક બંધાયેલા રહેતા. વાછડાના માલિકને કમિટીએ નક્કી કરેલી કિંમત ચૂકવી આપીને વૃષભદાન કરનાર વ્યક્તિ દ્વારા શાસ્ત્રોક્ત વિધિથી વાછડો ગામનાં મંદિરને અર્પણ કરાતો, પછી તે વાછડાનો શ્રેષ્ઠ ધણુખૂંટ બનતો. અને તેના રક્ષણ અને પોષણની જવાબદારી મંદિરની અને મંદિર દ્વારા આખા ગામની રહેતી.

પશુધન કેમ ઘસાતું જાય છે ?

પણ જ્યારે ગાયોની કતલની નીતિ ચાલુ થઈ ત્યારે બળદોની ખેંચ પડવા લાગી; અને તેથી ખેડૂતો મોં માથા દાન આપીને સારા વાછડાઓ ખરીદી લેવા લાગ્યા.

એટલે સારા વાછડાઓ મળી શકવાને અભાવે ઊતરતી કક્ષાના અને ધણુખૂંટને માટે અયોગ્ય એવા વાછડાઓ જ નીલશ્રાદ્ધ કે વૃષભદાન કરવા માટે મળવા લાગ્યા.

સારા બળદોની ખેંચને કારણે જ સારા બળદો મેળવી લેવાની હરીફાઈમાં વાછડો ત્રણ મહિનાનો થાય ત્યાં જ તે ખરીદી લેવા વાડી-વાળા ખેડૂતોની પડાપડી થવા લાગી. તેઓ એમ માને કે આપણી વાડી છે તેમાં લીલો ચારો ખવડાવીને વાછડાને ઉછેરીશું.

પણ જે વાછડાને માતું દૂધ ૨૫૦ થી ૩૦૦ દિવસ મળવું જોઈએ, તેને ૧૦૦ દિવસમાં જ માતાથી છૂટે પાડવાથી તેને ગમે તેટલું સારું ખવડાવો તો પણ કમે કમે તે કદમાં અને શક્તિમાં ઘસાતો બચ છે.

ગામે ગામ ચરિયાણીની ઉત્તમ પ્રથા

જ્યાં સુધી દરેક ગામે ચરિયાણી રાખવાની પ્રથા હતી ત્યાં સુધી દરેક ઘરે ગાય રાખી શકાતી. ગામમાં ગાયો હતી ત્યાં સુધી ગોઆસ આપવાની પણ પ્રથા હતી. હિંદુઓમાં ગોઆસ આપવાની પ્રથાને ધાર્મિક બંધન ગણવામાં આવેલ છે. જેથી ગરીબ કુટુંબની ગાયને પણ જરૂર પૂરતો દાણો મળી શકે.

દૂધના વેપારથી પશુધન નબળું પડતું ગયું

ચરિયાણોનો નાશ કરવાની નીતિએ ઘરઘરમાં ગાય રાખવાની પ્રથાનો નાશ કર્યો. પરિણામે ગાય અને ગાયના દૂધનો વેપાર શરૂ થયો. ગાયના દૂધનો વેપાર શરૂ થતાં તેનાં વાછડાંઓને પેટ પૂરતું ધવડાવવાનું બંધ થયું. તેથી પેઢી દર પેઢી ગાય, બળદ અને ધણખૂંટ નબળા પડતાં ગયાં.

જેમ શ્રી ગોવર્ધનરામે ગાયું છે કે, “પડવા માંડેલી પાડી પાછી ટકી ન, હર શીરે.” તેમ દૂધનો વેપાર શરૂ થતાં વાછડાં નબળાં પડ્યાં.

નબળા ધણખૂંટ વડે નબળી ગાયોનું પ્રજનન થવા લાગ્યું એટલે વળી એ વધુ નબળાં થયાં.

તેમાંથી ઉઘોગના રૂપાળા નામ નીચે ડેરીઓ શરૂ થઈ. એટલે ગાયોનું અને વાછડાંનું વધુ શોષણ થવાની શરૂઆત થઈ.

નબળી પડવા માંડેલી ગાયોમાંથી પણ વધુ સારી લાગે તે ગાયો જલદીથી ડેરીઓમાં અને ત્યાંથી કતલખાનામાં વાછડાં સહિત નાશ પામવા લાગી. એટલે શ્રેષ્ઠ જાતની ગાયોના વંશવેલા જ નાશ પામતા ગયા.

ખીજી બાજુ કનિષ્ઠ બનેલી ગાયો અને તેમનાથી જન્મેલા અને ઓછા પોષણ વડે ઉછરેલા વધુ કનિષ્ઠ સાંઢો દ્વારા પ્રજનન આગળ ચાલવાથી ગાયો, બળદો અને ધણપૂંટોની જાત વધુ ને વધુ નીચી કક્ષાની બનતી ગઈ.

પરદેશી ડેરીઓની પકડ

પરિણામે દેશનાં પોષણ અને સ્વાસ્થ્ય માટે અતિ મહત્વના શુદ્ધ ઘી અને દૂધના ઉત્પાદનને ગંભીર ધક્કો લાગ્યો. અને પરદેશી ડેરીઓએ તેમના ભારતીય એજન્ટો દ્વારા અહીંનાં દૂધ, ઘીનાં સહુથી મોટાં બજારો ઉપર પકડ જમાવી દીધી.

ઈ. સ. ૧૮૫૬ પછી ગાયના દૂધમાં ક્રમશઃ ઘટાડો

અબુલકાશ લખે છે કે, “ગુજરાતની ગાયો રોજ ૬૪ શેર દૂધ આપે છે.” આ સ્થિતિ ૧૮૫૭ સુધી ચાલુ હતી. ૧૮૫૯થી ગાયોની કતલ અને ચરિયાણોના નાશની શરૂઆત થઈ એટલે એની અસર પશુધન ઉપર પડી. ઈ. સ. ૧૯૦૦માં ગાયો સાધારણ રીતે ૨૦ થી ૩૦ શેર દૂધ આપતી. ૧૯૪૦માં તે ઘટીને ૧૦ થી ૧૨ શેર ઉપર આવી અને હવે તે માત્ર ૩ થી ૫ શેર દૂધ આપે છે.

તે જ પ્રમાણે ૧૯૦૦ની સાલમાં ૨૦ થી ૩૦ શેર દૂધ આપનાર ગાયની કિંમત બે રૂપિયા હતી, ૧૯૪૦માં પાંચ શેર દૂધ આપનાર ગાયની કિંમત ૨૦ રૂપિયા હતી અને હવે પ્રમાણમાં ઘણું ઓછું દૂધ આપતી હોવા છતાં ગાયની કિંમત ૭૦૦ થી ૧,૦૦૦ રૂપિયા ગણાય છે.

પશુધન નામશેષ થતું બચ છે.

પશુઓની કિંમતમાં આવો જંગી ઉછાળો જ એ વાતનો નિદેશ કરે છે કે સરકારી આંકડાઓ ગમે તે કહેતા હોય, પણ દેશનાં પશુ-

ધનની સંખ્યા નામશેષ થવા લાગી છે. પરદેશીઓ તો આપણી ગાયોના બળને હજાર રૂપિયા આપીને લઈ જાય છે; પણ આ ખરીદી માટેનો તેમનો ઉદ્દેશ આપણા પશુધનનો નાશ કરીને આપણા ધી અને દૂધનાં બળરો ઉપર સંપૂર્ણ કબજો જમાવીને આપણું શોષણ કરવાનો છે.

ડેરી ઉદ્યોગે જીલું કરેલું ભાવવધારાનું વિષયક

ઘર ઘર ગાયની પ્રથા નાબૂદ થવાનું અને ડેરીઓ વિકસવાનું એક ખીજું પરિણામ એ આવ્યું છે કે જે ગાયો ઘરમાંથી નીકળી ગઈ અને ડેરીઓમાં પહોંચી તે કતલખાને ગઈ. તેની સીધી અસર બળદ, ખાતર, બળતણ, દૂધ અને ઘીના પુરવઠા ઉપર પડી.

ઘર ઘર ગાયની પ્રથા હતી ત્યાં સુધી, ખેડૂતો પોતાના બળદો માટે વાછડા મક્ત મેળવી શકતા. આ વાછડાઓએ ૨૫૦ થી ૩૦૦ દિવસ સુધી માનું દૂધ પીધું હોવાથી વધુ શ્રમ કરી શકતા. એટલે વધુ ઝડપથી વધુ જમીન, વધુ સારી રીતે ખેડી શકતા. આથી ખેત-ઉત્પાદનનો ખર્ચ બહુ ઓછો રહેતો.

હવે ખેડૂતોને નીચી કક્ષાના વાછડા વધુ કિંમત આપીને ખરીદવા પડે છે. આ નીચી કક્ષાના બળદો શ્રમ કરવામાં યાછા પડે છે. એટલે જે જમીન ખેડવા માટે બળદની એક જોડ પૂરતી હતી ત્યાં હવે બે જોડોની જરૂર પડે છે.

આમ બળદ ખરીદવાનો ખર્ચ વધ્યો. તેમની સંખ્યા વધારવી પડી એટલે તેમને ખવડાવવાનો ખર્ચ વધ્યો. આમ, ખેત-પેદાશનો ઉત્પાદનખર્ચ વધ્યો. એટલે ખેત-પેદાશના ભાવો પણ વધ્યા. જેની અસર ઉદ્યોગો ઉપર અને સમગ્ર પ્રજા ઉપર પડી.

આપણા ઔદ્યોગિક ઉત્પાદનના ભાવ જિંયા રહે છે, કારણ કે કાચા માલના તેમ જ અનાજના જિંયા ભાવને કારણે મજૂરી મોંઘી પડે છે, ઉપરાંત મોંઘવારી ભથ્થાં આપવાં પડે છે; અને મોંઘા અનાજને કારણે સરકારી કર્મચારીઓને પણ મોંઘવારી ભથ્થાં આપવા પડે છે. મોંઘવારી ભથ્થાના એ ખર્ચને પહોંચી વળવા માટે સરકારને ઉદ્યોગો

ઉપર વધુ ને વધુ કર નાખવા પડે છે. એટલે વળી ઔદ્યોગિક ચીજ-વસ્તુઓના ભાવ વધે છે. આમ આ વિષયક વધુ ને વધુ મોટું થતું જાય છે.

ભારતના કથળતા અર્થતંત્રને બચાવવાનો ઉપાય : ડેરીઓનું વિસર્જન

ગાયને કુટુંબના સભ્યપદેથી હુડસેડી દઈને ડેરી ઉદ્યોગ વિકસાવવાના બહાના નીચે તેને Dairy animal બનાવી દેવાથી આપણા સમગ્ર અર્થતંત્ર ઉપર, સમાજવ્યવસ્થા ઉપર, આમ્યવ્યવસ્થા ઉપર, પ્રજાના નૈતિક ધોરણ ઉપર અતિ ગંભીર ફટકો પડ્યો છે. હવે આપણે વેળાસર ચેતીશું નહિ તો વધતા જતાં કરભારણ, મોંઘવારી અને ભ્રષ્ટાચારના અજગરના ભરડાથી મુક્ત થવાની કોઈ શક્યતા નથી.

❧ પશુઓના ખોરાકની ધૂમ નિકાસ

❧ ગાયનું દૂધ પીવાની સલાહ આપતા મોરારજીભાઈ શાન્ત ચિત્તે આટલું વિચારે

❧ પશુસંવર્ધન ખાતું અને પશુનિષ્ણાતો !

તમારાં અંગે કરોડો રૂપિયાનો ખર્ચ પ્રજાની પાયમાલી તો કરતો નથી ને ?

મોરારજીભાઈની સલાહ

૩૧મી ઓગસ્ટ, ૧૯૭૭ના રોજ દિલ્હીમાં ભરાયેલા કૃષિ ગોસેવા સંમેલનનું ઉદ્ઘાટન કરતાં માણ વડાપ્રધાન શ્રી મોરારજીભાઈએ કહ્યું કે, “લોકોએ ગાયનું જ દૂધ પીવું જોઈએ, અને ગોસંવર્ધન કરવું જોઈએ. વધુ પૈસા ખર્ચાને પણ ગાયનું દૂધ જ પીવું જોઈએ.”

દૂધ પૈસાથી પેદા થાય છે ?

આ દેશની પ્રજાનું એ દુર્ભાગ્ય છે કે તેના દરેક વડાપ્રધાન ઉપર મુજબ જ લોકોને સલાહ આપતા આવ્યા છે, પણ આવડા વિશાળ દેશનો વહીવટ કરવા બેઠેલાઓને એટલો ખ્યાલ હશે જ કે દૂધ પૈસા

અર્થવાથી પેઢા નથી થતું પણ ગાયોને અવડાવવાથી ઉત્પન્ન થાય છે, અને ગાયોને અવડાવવાની ચીજોની ધૂમ નિકાસ તો એ મહાશયો જ કરી નાખે છે! પછી લોકો ગાયનું સંવર્ધન કરે કેવી રીતે? અને ગાયો દૂધ આપે કેવી રીતે?

આ ધૂમ નિકાસ શા માટે?

પશુઓના ખોરાકની નિકાસ કરી નાખીને આપણી ગાયોને ખગાડવી અને પછી દૂધ અને દૂધની બનાવટોની આયાત કરીને, ઠર વર્ષે આયાત-નિકાસમાં કરોડો રૂપિયાની નુકસાની કરવી એવા એમના ડહાપણને પરદેશીઓ જરૂર વખાણતા હશે, કારણ કે એ તેમના હિતની વાત છે. કદાચ એની પાછળ એનો દોરીસંચાર પણ હશે. અને તેમના ભારતીય મળતિયાઓને તેમાંથી લાભ પણ થતો હશે, કિન્તુ ભારતની પ્રજા આ કૃત્યોને કદી માફ કરશે નહિ.

પશુઓના ખોરાકની નિકાસના આંકડા

૧૯૫૩-૫૪	૬,૮૮૩	ટન	કિંમત	રૂ.	૧૦,૩૬,૭૮૫
૧૯૫૪-૫૫	૬૪,૫૨૩	"	"	"	૧,૬૬,૦૨,૫૮૫
૧૯૫૫-૫૬	૨,૩૧,૪૨૭	"	"	"	૬૬,૭૧,૩૭૪
કુલ ટન	૩,૬૪,૮૩૩			કુલ રૂ.	૮,૦૬,૫૦,૭૪૪

ઈ. સ. ૧૯૭૭ : ૧૨ લાખ ટન : અંદાજ રૂ. ૧ અબજ ૮૦ કરોડ આશરે.

દૂધ અને દૂધની બનાવટોની આયાત

૧૯૩૬-૪૦	૬,૫૬૪	ટન	કિંમત	રૂ.	૮૦,૮૬,૦૦૦
૧૯૫૧-૫૨	૨૬,૭૩૮	"	"	"	૬,૩૫,૭૮,૦૦૦
૧૯૫૫-૫૬	૪૬,૬૨૧	"	"	"	૧૧,૧૬,૮૭,૦૦૦

પશુઓની દૂધની માથાદીઠ સરેરાશ વાર્ષિક આવક

	૧૯૫૧	૧૯૫૬
ગાયો	૪૧૩ પાઉન્ડ	૩૬૧ પાઉન્ડ
બેંસો	૧,૧૦૧ પાઉન્ડ	૯૧૦ પાઉન્ડ
બકરી	૧૩૪ પાઉન્ડ	૧૨૭ પાઉન્ડ

કુલ દૂધ ઉત્પાદન

૧૯૫૧માં	૫૨,૮૯,૧૧,૬૧૫	મણ.
૧૯૫૬માં	૪૭,૭૦,૧૫,૬૩૨	મણ.

પાંચ વરસમાં ઘટાડો ૫,૧૮,૯૫,૯૮૩ મણ ૯૩૬ ટકા ઉત્પાદન-ઘટાડો.

ઔદ્યોગિક ઉત્પાદનમાં એકાદ બે ટકાનો ઘટાડો થાય તો પ્રધાનો, રાજપુરુષો, ઉદ્યોગપતિઓ હાહાકાર મચાવે છે, પણ દૂધના ઉત્પાદનના ૯૩૬ ટકાના ઘટાડા સામે કોઈ અક્ષર પણ બોલ્યું નથી !

શું પશુ-સંવર્ધન ખાતાં અને એના નિષ્ણુઓની સગવડ પાછળ કરોડો રૂપિયા આ દેશને ખતમ કરવા માટે જ ખર્ચવામાં આવે છે ?

❖ ગોસંવર્ધનની સફળતાના બે મુખ્ય સ્તંભો ચરિયાણુ અને ધણખૂંટ

❖ ભારતની અદ્ભુત અર્થ-વ્યવસ્થાના મૂળમાં પશુ-સૃષ્ટિ

❖ હિંદુ-સંસ્કૃતિમાં ગોસંવર્ધન

હિંદુ ધર્મમાં [હિંદુ ધર્મ એટલે બધે વૈદિક ધર્મ સમજવો.] ગોહત્યાને મહાપાપ ગણવામાં આવ્યું છે. ગાય અને ગાયનું દૂધ વેચવાને પણ પાપ માન્યું છે. એથી ભલે ગોદાનને સહુથી મોટું દાન ગણવામાં આવ્યું છે. હિંદુ જીવનમાં ધાર્મિક કે સામાજિક કોઈ જ પ્રસંગ એવો નથી જેમાં ગોદાન કરવાનું ન હોય. હિંદુ ધર્મની તો એવી આજ્ઞા છે કે ગૃહસ્થે દર વરસે ઓછામાં ઓછું એક વખત તો ગોદાન કરવું જ જોઈએ.

ગોસંવધનની વ્યવસ્થા એવી હતી કે ઘેરઘેર ગાયો હતી. ગામે-ગામે ચરિયાણો હતાં. ચરિયાણો એટલે જ્યાં ગાયો છૂટથી ફરે અને ત્યાં જિગેલું ઘાસ ખાય. તળપદી ભાષામાં ચરિયાણોને ઘાસની બીડી કે ઘાસના બીડ કહે છે. આ ઘાસ એટલું જિંચું થતું કે એની વચ્ચેથી ઘોડેસવાર ચાલ્યો જતો હોય તો પણ દેખાય નહિ. ઘાસ એટલું જિંચું થવાનું કારણ એ હતું કે લાખો પશુઓ જમીન ઉપર ફરતાં, અને તેમના છાણુ-મૂતરથી જમીન રસકસવાળી બનતી.

બે પ્રકારનાં ચરિયાણો

ચરિયાણો બે પ્રકારના રહેતાં. એક રાજ્યનું, રક્ષિત અને બીજું જાહેર પ્રજા માટે, ખુલ્લું. ખુલ્લાં ચરિયાણોમાં ગામનાં પશુઓ ખારે માસ ચરતાં. તે ઉપરાંત જે વાછડા-વાછડી નાનાં હોય અને જે વૃદ્ધ કે માંદાં પશુઓ ચરવા ન જઈ શકતાં હોય તેમના માટે લોકો આ ઘાસનાં જંગલોમાંથી ઘાસ કાપીને લઈ જતા. આમ પશુઓને ચરવાનું મક્કત મળતું. રક્ષિત જંગલોમાં પશુઓ હંમેશાં મારી શકાતા નહિ, જંગલમાં ઘાસ લગભગ ફાગણ-ચૈત્ર મહિના સુધી ચાલે. તે ખૂટે ત્યારે રાજ્ય પોતાનાં જંગલો ગામનાં પશુઓ માટે ખુલ્લાં મૂકે. ખુલ્લાં મૂકવાની આવશ્યકતા ન હોય તો તે ઘાસ કાપીને તેની ગંજીઓ બનાવે અને ટુકાળના વર્ષમાં જ્યારે ઘાસની ખેંચ પડે ત્યારે તે ગંજીઓ પશુઓ માટે ખુલ્લી મૂકે. આવી ઘાસની ગંજીઓ પણ ગામે-ગામે રહેતી. આવી પ્રથાથી પશુઓને ખવડાવવાની કોઈ મુશ્કેલી રહેતી નહિ. પણ ગાયોને એકલા ઘાસથી ન ચાલે. તેમની દૂધ આપવાની શક્તિ, અને દૂધની ગુણવત્તા જળવાઈ રહે તે માટે તેમને દાણો આપવો જોઈએ. શ્રીમંત અને મધ્યમ વર્ગના માણસો તો દાણો આપે, પણ ગરીબ વર્ગના માણસોનું શું? તેમને પણ દૂધની જરૂર તો શ્રીમંતો જેટલી જ હોય. તેમની ગાયોને દાણો મળે માટે હિંદુ ધર્મે લોકોને ગોગ્રાસ આપવાનું ફરમાન કર્યું.

ગોગ્રાસ એ કાંઈ પોતાની ગાયને આપવાનું નથી, પણ રસ્તામાં ફરતી ગરીબ વર્ગની ગાયોને આપવાનું હોય છે. આમ દરેક કુટુંબ ને

તાબ દૂધ અને શુદ્ધ ઘી, પૂરતા પ્રમાણમાં મળી શકતાં. પરંતુ એવા માણસો પણ હોય જે વૃદ્ધાવસ્થાને લીધે કે માંદગી અથવા બીજા કોઈ કારણે ગાયની ચાકરી કરવાને અશક્ત હોય અને ગાય ન રાખી શકે; આવા માણસોને તેમના પડોશીઓ પાસેથી વિનામૂલ્યે દૂધ મળી શકતું.

ધણખૂંટની વ્યવસ્થા

ગામમાં ધણખૂંટ હોય તેની ચરાવવાની જવાબદારી ગામના ગોવાળની અને દાણો આપવાની જવાબદારી ગામનાં મહાજનની હતી. શ્રીમંતોની ગાયો માંદી પડે, વૃદ્ધ થાય, વસૂકી બન્ય તો પણ તેઓ તેમને પોતાનાં કુટુંબીજનની પેઠે સારવાર કરતા. પણ ગરીબ વર્ગને એ પરવડી શકે નહિ. ગામનાં મહાજનો પાંજરાપોળો ચલાવતાં અને તેમાં ગરીબ વર્ગની વૃદ્ધ અશક્ત ગાયો સચવાતી.

ગાયોને વાછડા જન્મે તે ખેડૂતોને મક્ત આપી દેતા અને વાછડીઓ જન્મે તેને પાળતા અને મોટી થાય ત્યારે ગોદાન દેવામાં તેમનો ઉપયોગ થતો.

પશુપાલકોના વર્ગની જરૂરિયાત

દરેક કુટુંબ ગાય રાખતું. તેનાથી તેના કુટુંબની દૂધની જરૂરિયાત અને બળતણની જરૂરિયાત પુરાતી. જો વધારે ગાયો રાખવાને સમર્થ હોય તો ઘીની જરૂરિયાત પણ પુરાઈ જતી. પણ દરેક કુટુંબ તો વધુ ગાયો રાખી શકે નહિ, એટલે પશુપાલકોનો એક વર્ગ ઊભો કરવામાં આવ્યો હતો; (તળપદી ભાષામાં તેઓ માલધારી તરીકે ઓળખાય છે) જે સેંકડો-હજારો ગાયો પાળતા. તેઓ એક જ સ્થળે ભાગ્યે જ રહેતા. જ્યાં ઘાસ અને પાણીની વિપુલતા હોય ત્યાં તેઓ પડાવ નાખતા. થોડા દિવસ રહે અને વળી બીજે સ્થળે ભાય. આમ તેઓ પોતાનાં પશુઓ લઈને ફરતા રહે. એક જ સ્થળે કદી રહે નહિ. તેઓ દૂધ ન વેચે; પણ દહીં, ઘી વગેરે વેચે અને વાછડાઓ ઉછેરીને બળદો તરીકે કેળવીને વેચે. સારા વાછડા પસંદ કરીને તેમાંથી સારા ધણખૂંટ બનાવીને પણ ગામનાં મહાજનોને જરૂર હોય ત્યારે આપે.

વાછડી પૂરા ત્રણ વરસની થાય, ત્યાર પછી જ તે ગરમ થાય ત્યારે તેને ધણપૂંટ દેખાડે. ધણપૂંટ દર ત્રણ વર્ષે ગામનો ગોવાળ બદલી નાખે; કારણ કે ત્રણ વરસથી વધારે સમય ધણપૂંટને એ જ ગામમાં રહેવા દે તો તે ધણપૂંટની જન્મેલી વાછડી ઉંમરમાં આવી તેની સાથે સગોત્રી સંબંધ થઈ જાય, અને તેથી ગામનું પશુધન બગડવા લાગે.

ક્યાંય આર્થિક-અનાર્થિકપણનો ભેદ નહિ

આ સમગ્ર વ્યવસ્થામાં ક્યાંય આર્થિક-અનાર્થિકપણનો, નફા-નુકસાનીનો સવાલ જ ઉપસ્થિત કરાતો નહિ. આવી વ્યવસ્થા દ્વારા તમામ પ્રજાને તાજું દૂધ, શુદ્ધ ઘી, બળતણ અને ખેતી માટે તેમ જ વાહનવહેવાર માટે વિના મુશ્કેલીએ બળદો મળી શકતા. આર્થિક પ્રજા બળવાન રહેતી. રોગોથી મુક્ત રહેતી. એક અતિ ઉપયોગી અને આવશ્યક વ્યવસ્થાનું એ સાચા અર્થમાં રાષ્ટ્રીયકરણ હતું.

*

દેશ [રાષ્ટ્રની ધરતી]ને આભાદ બનાવવાની ભયંકર ઘેલછાના કારણે ભારતના બુદ્ધિજીવી [દેશી અંગ્રેજ] લોકોએ પ્રભના સાચા સુખ અને શાન્તિની કબર ખોદી નાખી છે. પ્રભને હિતકર એવી મોક્ષપ્રધાન ચાર પુરુષાર્થની સંસ્કૃતિના ગળે દૂંપો દઈ દીધો છે. ધરતીના જ હિતને ખાતર ઘડાયેલું બંધારણ જો પ્રભના હિતમાં લક્ષ્યપૂર્વક હજી પણ નહિ સુધારાય તો, આર્યાવર્તની મહા પ્રભનું ભાવિ અતિ ભયાનક જણાય છે.

*

*

*

પાશ્ચાત્ય પદ્ધતિના શિક્ષણે માનવને સ્વાર્થાન્ધ અને નાસ્તિક બનાવ્યો છે. ઈશ્વરપ્રીતિ અને પાપભીતિના પાઠો ગળથૂંથીમાં જ હજી પણ નહિ આવે તો કેટલાક સ્વાર્થાન્ધ એવા શિક્ષિત અને બુદ્ધિજીવી માનવો દેશનાં ચાવીરૂપ સ્થાનો ઉપર ચઢી જઈને સમગ્ર પ્રભને બ્રષ્ટાચાર, અનાચાર અને માંસાહારની અગન-જવાળા-ઓમાં હજી વધુ ધકેલી મૂકશે.

*

*

*

આર્યાવર્તની ખુમારવન્તી પ્રભ ! બિચારી ! આજે પોતાના અસ્તિ-ત્વનો જંગ ખેલી રહી છે ! વ્યક્તિત્વના નિર્માણની કથા તો જાણે હાસ્યાસ્પદ બની ચૂકી છે !

*

*

*

જો આમ જ ચાલશે તો કદાચ સંભવ છે કે, ઈ. સ. ૨૦૫૦ની સાલ સુધીમાં હિન્દુસ્તાન એક વિરાટ કબ્રસ્તાન બની જશે.

*

*

*

ચેતો ! હજી પણ એ ભેદી યોજનાઓની ચાલબાલમાં ફસાતા અટકો. ‘વિકાસ’ વગેરેના સુવાળા આદર્શોવાળી યોજનાઓની રાખ નીચે ધરખાયેલા પ્રભના સર્વનાશના જીવલેણ અંગારાઓને જોઈ લો.

*

*

*

ઓ ધર્મામાતા ! હવે તો તારા જ તરફ સૌની મીટ મંડાયેલી છે ! ઉગારશે તો તું જ ઉગારશે ! સિવાય કોઈ આરોવારો જણાતો નથી.

પં. ચન્દ્રશેખરવિજયજી

- કેવાં કેવાં જંગલો ઉગાડીને આર્યપ્રબ્ધને એમાં ફસાવી દેવામાં આવી છે? કાયદાનાં વિરાટ જંગલો! વેપારનાં જંગી જંગલો! રોગો અને ભોગોનાં ગીચ જંગલો! આમાંથી નીકળાય ક્યારે અને આત્માનો વિચાર થાય ક્યારે?

હાથે કરીને જ હેતુપૂર્વક જ કાયદા અને કરવેરા વગેરેનાં જંગલો ઉગાડવામાં આવ્યાં છે. જો આ જંગલોને નિર્મૂળ કરવામાં આવશે નહિ; તો આર્યપ્રબ્ધ પોતાના સાચા સુખ-શાન્તિના દિવસનું પ્રભાત ફરીથી કદાચ ક્યારેય જોઈ શકશે નહિ.

જ્યાં આત્મતત્ત્વનું ચિંતન નથી; ત્યાં છે, જીવનમાં અશાન્તિ. મરણે અસમાધિ, પરલોકે દુર્ગતિ....સિવાય કશું જ નહિ.

*

*

*

- શિક્ષિત કહેવાતા લોકોનો સૌથી મોટો ભ્રમ એ છે કે, “રશિયા અને અમેરિકા બે કદર શત્રુ છે.” રે! તે બે ય દિલોબ્ધન દોસ્ત છે, પરસ્પરના દુશ્મનનો દેખાવ કરીને તેઓ સ્વહિતોની રક્ષાના નામે સર્વત્ર હિંદી મહાસાગરમાં પણ ગોઠવાયા છે. હવે દૂંક સમયમાં જ ચીનને ઉશ્કેરીને તે બે ય દોસ્ત તેની ઉપર તૂટી પડે અને ચીનની બળવાન પ્રજાને નામશેષ કરી દે એ દિવસો ઝાઝા દૂર નહિ હોય. એશિયામાં આવનારા આ ખૂનખાર જંગ માટે જ યુરોપમાં તે બે દેશોએ શાન્તિના કરાર કરીને બધું બળ યુરોપથી ખસેડીને હિંદી મહાસાગરમાં કાલવી રહ્યા છે. કોઈ એમની શત્રુતાની ભ્રમણામાં રહેશે નહિ. સોયુઝનું અવકાશી મિલન પણ એ ભ્રમને ભાંગનારું નથી શું?

પં.ચન્દ્રશેખર વિજયજી

[૩]

પશુવિનાશમાં પ્રજાવિનાશ

સંજય ગાંધીનાં કૌભાંડો જ્યાં વિસાતમાં નથી એવાં :

કૌભાંડો કદી પકડાશે ખરાં ?

દેશની પ્રજા સર્વનાશના ભેદી ઘાટે ઊતરવા લાગી ગઈ છે !

ઓ રાજ્યકર્તાઓ !

શા માટે આંખ આડા કાન કરી રહ્યા છો ?

સ્વાધીનતા આપવાનો ઢાંગ કરીને દેશમાંથી ચાલ્યા જવાનો દેખાવ કરી ગયેલા અંગ્રેજો, પોતાના પાણી પાયેલા એવા દેશી નિષ્ણાતો મોટી સંખ્યામાં આ દેશમાં મૂકતા ગયા છે. આજે પણ તેમના રાજકીય વારસો અંગ્રેજોની વફાદારીનું ખાતું ખરોખર સંભાળતા રહીને ભયંકર કૌભાંડોના સજ્જનહારનું કામ કરી રહ્યા છે !

અહીં એમનાં ભેદી કૌભાંડની એક વાત રજૂ કરું છું. આ ઉપરથી ખ્યાલ આવશે કે ખૂબ જ ભેદી રીતે દેશની પ્રજા સર્વનાશની આઈ તરફ ઝપાટાબંધ ધકેલાઈ રહી છે ! સાવ લાચારપણે, પરવશપણે, બેચેનપણે.

ભેદી રીતે - ડેરી દ્વારા - ગાયોનો નાશ.

એ દેશી-નિષ્ણાતોએ સરકાર પાસે એક લાખ ગાયોનો એક, એવા બાવીસ ઇન્સેન્ટીવ કેટલ ઉવલપમેન્ટ ખર્ચેક ઊભા કરાવ્યા. આનો આશય પાંચ વર્ષમાં દૂધના ઉત્પાદનમાં ત્રીસ ટકાનો વધારો કરી દેવાનો હતો.

વર્ષી ૧૯૬૪-૬૫માં દૂધ-ઉત્પાદન અને બળદોની કાર્યક્ષમતા વધારવાના નામ નીચે ૩૨ નવા 'કી વિલેજ' ખંડોકની સ્થાપના થઈ.

ચોથી પંચવર્ષીય યોજનામાં, પશુઉછેર ખાતા માટે ૯૪ કરોડ રૂપિયા ફાળવવામાં આવ્યા. પણ સાથેસાથ મરઘાં, બતકાં અને ડુક્કર-ઉછેરને પણ આ ખાતા સાથે સાંકળી દેવામાં આવ્યો. લગભગ બધી રકમ આ મરઘાં, બતકાં, ડુક્કર-ઉછેરમાં જ ખર્ચાઈ ગયાની મને પાકી શંકા છે.

હવે ઇન્ટેન્સીવ કેટલ ખેડાકની સંખ્યા ૨૨ ની ૫૫ કરાઈ; અને કી વિલેજ સ્કીમની સંખ્યા ૩૨ ની ૫૭૯ કરાઈ.

૧૯૭૨-૭૩માં ડુક્કરોનું ૬૦૦ ટન માંસ પેદા કરવામાં આવ્યું. કઠાય પ્રજાને આની બહુ પણ નહિ હોય !

આટલા મોટા દૂધ-ઉત્પાદનના સાહસના છેડે શું થયું ? તે હવે ખરોખર સમજાવો.

અંતે આવ્યો, દૂધનો પાઉડર !

પાંચ વર્ષમાં ('૬૯માં) મલાઈ કાઢી લીધેલા દૂધનો ૧,૨૬,૦૦૦ ટન પાઉડર; ૪૨,૦૦૦ ટન બટર ઓઈલ આયાત કરવાનો નિર્ણય લેવાયો ! [આ બટર-ઓઈલ શું છે ? એ એક કોયડો છે. અંગ્રેજી શબ્દકોશમાં આવેા કોઈ શબ્દ જ નથી. જો તે માખણ હોય તો તેને બટર-ઓઈલ ન કહેવું જોઈએ. જો તે ગાય કે ડુક્કરની ચરબી હોય (મને તો તેમ જ લાગે છે) તો તેને 'બટર-ઓઈલ' નામ આપીને અન્નાહારી પ્રજા સાથે ભયંકર છેતરપિંડી જ કરવામાં આવી નથી શું ? પણ તો ય પ્રજા તો 'બટર-ઓઈલ' જ કહેશે અને અન્નાહારમાં ગણીને જ વાપરશે ! ધર્મ અને જીવન પ્રત્યે પ્રજાની પણ કેટલી લાપરવાઈ !]

આનો જવાબ કોણ આપશે ?

હવે સવાલ થાય છે કે એક એક લાખ ગાયોના જે ૫૫ ખેડાક સ્થપાય તે દરેક ગાય ઓછામાં ઓછું એક હજાર લિટર દૂધ આપે તો ય પાંચ વર્ષના અંતે ૩૦ ટકાના વધારાના હિસાબે પણ ૫૫ અબજ લિટરને બદલે ૭ અબજ ૧૫ કરોડ લિટર દૂધ મળવું જોઈએ. પણ દૂધનું તો નામોનિશાન નથી અને આંકડાઓ તો અબજ રૂપિયા સુધીના

પાઉડરની આયાતના બહેર કરાયા છે ! તો ક્યાં ગઈ લાખો ગાયો ?
ક્યાં ગયું અબજો લિટર દૂધ ? કેમ આયાત કરવો પડ્યો; પાઉડર !

ખધું ગટાગૂમ !

કહો, સંજયનાં કૌભાંડ આની સામે શું વિસાતમાં છે ?

કોણ માંગશે, આનો જવાબ ?

રે ભારતીય પ્રબળનો ! સ્વાર્થની કુંભકણું નિદ્રામાંથી જાગો અને જવાબ માંગો ! નહિ તો તમારા વૈભવી ફ્લેટો અને જલસાખાળનાં જીવન પણ સલામત રહેનાર નથી. આ વાત રખે હસી કાઢતા.

ખંસીલાલનાં કૌભાંડો કરતાં ય બચંકર કૌભાંડોની સતત ચાલતી હારમાળા

આ લોકોની આંખ કોણ ખોલશે ?

ગાયની કતલમાં સમગ્ર પશુ અને પ્રજાની કલેઆમ !

ગોરાઓના વફાદાર એજન્ટો - અમીચંદો - એ અભ્યાસપૂર્ણ (!!!)
અહેવાલ સરકારને આપ્યો અને સમજાવ્યું કે, ‘આપણા દેશમાં દૂધની
ભયંકર અછત છે, માટે પરદેશથી મળતી દૂધ દેતી ગાયો આયાત
કરવી.’ ગાય મફત ! લાવવાનો ખર્ચ (ગાયદીઠ રૂ. ૬ હજાર) પરદેશીઓ
આપી દે ?

પણ આ શું ? ઘણી ગાયો રસ્તામાં જ મરી ગઈ ! જે જીવતી
રહી તે ટી. બી., કેન્સર વગેરે રોગો લઈને આવતાં અહીંનાં પશુમાં
રોગચાળો ફેલાવવા લાગી.

હવે જુઓ વિચિત્રતા ! રોગોના નાશ માટે અખજ રૂપિયાથી પણ
વધુ રકમનાં ઈન્જેક્શનો મંગાવાયાં. ઘણી ગાયો તો મરી ગઈ એટલે
દૂધની તંગી નિવારવા માટે અખજ રૂપિયાથી વધુ રકમનો દૂધનો પાઉડર
મંગાવાયો !

[ગાયો મફત ! અને તેને લાવવાનો ખર્ચ આપતી પરદેશી
રીઝો જ આ ઈન્જેક્શનો અને પાઉડરો તૈયાર કરતી હશે કે શું ?]

હુઆઈથી આપણી ગાયોની કતલ

કૌભાંડ આટલેથી જ અટકતું નથી. પરદેશીઓને આપણી ગાયોના બળદો ખૂબ પસંદ પડ્યા છે, માટે તેઓને આપણી ગાયો વેચાતી અપાય છે ! ખરેખર તો આ રીતે મેળવેલી ગાયોને ત્યાં મારી નાંખીને ખાઈ જ જવાય છે. કેમ કે પરદેશોમાં બળદથી ખેતી જ થતી નથી. ત્યાં તો ખેતીમાં ઘોડા, ટ્રેક્ટરો વગેરે જ વપરાય છે.

પણ આપણા વિલક્ષણ રાજકર્તાઓ ! તેઓને ખબર જ નથી કે ગાયની અને દૂધની અછત કરવા માટે અને પછી પોતાનો દૂધ-પાઉડર વેચવા માટે આ વ્યવસ્થિત ષડ્યંત્ર ગોઠવાયું છે !

એક ગાયના બે હબર રૂપિયા મળતાં આપણો અર્થનિષ્ણાત (!) રાજી રાજી થઈ જાય છે !

એને કહેવાનું દિલ થઈ જાય છે કે, ઓ ભલા આદમી ! બે હબર રૂપિયામાં ગાયને પરદેશ મોકલાય તો એ ગાય અહીં દસ વરસ જીવીને તેના દૂધ, ઘી, છાણ, મૂતર, ખાતર, વાછડા અને વાછડી મળીને કુલ લગભગ ચાલીસ હબરનો માલ આપે છે.

હાય ! ચાલીસ હબરની ગાય બે હબરમાં ! કેવું બચંકર કૌભાંડ ! હવે તમે જ કહો, શી રીતે પ્રજાની ગરીબી હટશે ?

આ રહ્યા; કેટલાક ખોલતા આંકડા

હિંદુ ધર્મે ગોહત્યા, સ્ત્રીહત્યા, રાજહત્યા, બાળહત્યાને સહુથી મોટાં પાપ ગણ્યાં છે. જે લોકો ગાયના ખોરાકની (ખોળ, બૂસું વગેરે) નિકાસ કરે છે; તેઓ વસ્તુતઃ ગોહત્યાનું જ પાપ કરે છે. ગાયના ખોરાકની નિકાસ કરનારા વેપારીઓ અને નિકાસની પરવાનગી આપનાર પ્રધાનો બન્ને ગોહત્યાનું પાપ કરનારા બને છે.

એક લાખ ૮૦ ખોળ

નિકાસ કરીએ ત્યારે

૧૫ કરોડ રૂપિયાનું હૂંડિયામણુ

મળે.

એક લાખ ટન યોળ નિકાસ
કરીએ એટલે ત્રણ લાખ
ગાયો પાસે ત્રણ લાખ
ટન દૂધ ઓછું મળે.

જેથી ૬૦ કરોડ રૂપિયાનું દૂધ
શુભાવીએ.

ઓછા દૂધને કારણે તેમને
અનાર્થિક ઠરાવીને વાછડા
સહિત; ભૂખથી અથવા
ગેરકાયદે ચાલતા કતલ-
ખાનામાં મારી નાંખાય.

જેથી ૧૦ કરોડ રૂપિયાનું
ખાતર અથવા બળતણ શુભા-
વીએ. ૩૩ કરોડ રૂપિયાની
ગાય તથા વાછડારૂપી મૂડીનો
નાશ થાય.

ખાતર માટે ફર્ટિલાઇઝર, બળતણ માટે કેરોસીન અને દૂધના
પાઉડરની આયાત કરવા પાછળ બીજા અબજો રૂપિયા ખર્ચવા પડે.
આ પ્રમાણે દર એક લાખ ટન યોળની નિકાસ પાછળ ૭૦ કરોડ
રૂપિયાની કિંમતના માલનું નુકસાન, ૩૩ કરોડ રૂપિયાની મૂડીનો નાશ
અને અબજો રૂપિયાના પરદેશી ડ્રૂડિયામણનો ખર્ચ થાય છે.

આ નિકાસથી દેશની ગરીબી વધે છે, કુળાવો વધે છે, નિકાસ-
કારોની શ્રીમંતાઈ વધે છે. કદાચ એ શ્રીમંતાઈનો ઉપયોગ તેઓ
જીવન-જરૂરિયાતની ચીજોના સટ્ટા, સંઘરા દ્વારા ભાવો વધારવામાં પણ
કરતા હોય. સરકારી અમલદારને લાંચ આપવી એ શુનો છે; પણ
સરકારને ચરણે ડ્રૂડિયામણની લાંચ ધરવી એ શુનો ગણાતો નથી. એ
લાંચ ધરીને તો કેઈ પણ સ્વાર્થ સાધી શકાય છે.

*

ઓ, માનનીય માજી વડાપ્રધાન શ્રી મોરારજીભાઈ, તમે
પણ પરદેશી નિષ્ણાતોના અહેવાલોને પ્રામાણિક માની લેવાની
બૂલ ન કરી બેસો.

યાદ રાખો :

ગાયો(પશુઓ)ને માંસ માટે મરાતી નથી. એનું સરિયામ નિકંદન કાઢી નાખવા માટે જ મરાય છે.

પશુઓના નાશમાં આર્યવર્તનો સર્વનાશ છે.

૩૧મી ઓગસ્ટ, ૧૯૭૭ના દિવસે અખિલ ભારતીય કૃષિ સેવા મંડળ દિલ્હીના ઉપક્રમે યોજાયેલા અધિવેશનમાં માનનીય માજી વકાસધાન શ્રી મોરારજીભાઈએ કહ્યું કે, “ હું બધાં કતલખાનાં બંધ કરવા ઇચ્છું તો પણ લોકશાહીમાં બહુમતીનો નિષ્કર્ષ સ્વીકારવો પડે છે. જ્યારે બહુમતી જ માંસાહાર કરવાનો નિષ્કર્ષ કરે ત્યારે હું શું કરું ? હું એવી અપેક્ષા રાખું કે ગાયની હત્યા ન થાય, પણ ગાય ઓછું દૂધ આપે છે, કારણ કે એનું યોગ્ય સંવર્ધન નથી થતું.”

અકસોસ ! કે એ સંમેલનમાં ભેગા મળેલા લોકોમાંથી કોઈએ તેમને એમ પૂછવાની હિંમત ન કરી કે, “ નામદાર, દેશમાં બહુમતી હિંદુઓની છે, અને આ બહુમતી લોકો જ ગોવધબંધીની માગણી કરે છે, ગોવધબંધી એ કાંઈ માંસાહારનો સવાલ નથી. ભારતના માંસાહારી લોકો મોટા ભાગે ગાય, બળદનું માંસ ખાતા જ નથી. ગોવધબંધી એ તો દેશની ધાર્મિક, સાંસ્કૃતિક, સામાજિક અને આર્થિક વ્યવસ્થાનો સવાલ છે. દેશની સલામતીનો સવાલ છે. કરોડો લોકોના સ્વાસ્થ્યનો સવાલ છે. જો તમે ગાયની હત્યા ન થાય એમ ઇચ્છતા હો તો એ હત્યા થતી અટકાવવામાં તમને કોણ રોકે છે ? શું એ હત્યા થતી અટકાવવામાં તમારી પાછળ ૪૦ કરોડ હિંદુઓનું પીઠબળ નથી ? ‘ ગાયો ઓછું દૂધ આપે અને એનું સંવર્ધન થતું નથી, ’ એ વાતો રેઢિયાળ અન્નનીતિ, ગાયોનો ખોરાક નિકાસ કરી નાખવાની નીતિ, વનસ્પતિ ઉદ્યોગના આક્રમણ સામે ગાયોના હિતને રક્ષણ ન આપવાની નીતિ, ચરિયાણોનો નાશ કરવા દેવાની નીતિ, આવી અનેક પશુહિતવિરોધી નીતિઓનું પરિણામ છે, એનું શું તમને જ્ઞાન નથી ?

આમાં દોષ કોનો ?

વળી ગાયોનું યોગ્ય સંવર્ધન ન થતું હોય તો એ દોષ કોનો છે ? એનું સંવર્ધન કરવાના નામે તમે કરોડો રૂપિયા ખર્ચીને રાજ્યોમાં અને કેન્દ્રમાં પણ પશુસંવર્ધન ખાતાં ચલાવેા છે. એ ખાતાં પશુસંવર્ધન કરવાને બદલે મચ્છીમારણ, મરઘાઉછેર અને હુક્કરમારણની યોજનાઓ વિસ્તારતા બંધ છે અને એ યોજનાઓ પાછળ લોકોને રોજી આપવાના બહાના નીચે કરોડો રૂપિયા ખર્ચે બંધ છે અને તેમની રાહબરી નીચે જ તેમની ખોટી નીતિને કારણે પશુઓની શ્રમ-શક્તિ અને દૂધ દેવાની શક્તિ ઓછી થતી બંધ છે. એ માટે તેમની સામે અદાલતી તપાસ શા માટે કરવામાં આવતી નથી ?

આગળ ચાલતાં શ્રી મોરારજીભાઈએ જણાવ્યું કે, “અંગ્રેજોના જમાનામાં ગોહત્યા શરૂ થઈ અને ત્યારથી ગાય દુર્બળ થઈ. આપણે તેનું રક્ષણ ન કરી શક્યા.”

અંગ્રેજોના વારસો શા માટે ચાલુ રાખ્યો છે ?

વાહ ! કેવી વાત ! કોઈએ તેમને એમ પણ ન પૂછ્યું કે અંગ્રેજો તો ગયા, હવે તમે તેમનો વારસો શા માટે સાચવી રાખ્યો છે ? અંગ્રેજો તો ગાયનું ચામડું જ મુખ્યત્વે નિકાસ કરતા હતા, તમે તો ગાયને જ મુખ્યત્વે નિકાસ કરવાની અને એ નિકાસ વધારતા જવાની પંચવર્ષીય યોજના પણ તૈયાર કરી છે; એ કેમ અટકાવતા નથી ? હવે ગાયનું રક્ષણ કરવાને બદલે તેનું લક્ષણ થવા દેવા માટે એને પરદેશ કેમ મોકલી આપો છો ?

તમારા ખાતાંઓ વિદેશી સહાય અને સહયોગના ઓઠા નીચે આપણી તંદુરસ્ત ગાયો પરદેશ મોકલી આપે છે અને પરદેશની ચેપી રોગોવાળી ગાયોને અહીં રોગથી કે પ્રતિકૂળ હવામાનને કારણે મરવા આપાત કરે છે; એની પાછળ કઈ બતનો આર્થિક સિદ્ધાંત છે તે સમજાવશે ?

આપણા લોકો ગાયનું સંવર્ધન કરી જ ન શકે તે માટે તમારી રેઢિયાળી અન્નનીતિ અને નિકાસનીતિ દ્વારા તમે લોકો હાથે કરીને અવરોધો ઊભા કરો છો અને પછી લોકોની જ બદનક્ષી કરો છો કે તમે ગોસંવર્ધન કરતા નથી અને ગાયનું દૂધ પીતા નથી; માટે ગાયો અનાર્થિક થતી જાય છે !

ત્યાં લેગા મળેલા લોકોએ ભલે એનો જવાબ ન માગ્યો હોય, પણ કર્મસત્તાના દરબારમાં મોરારજીભાઈએ, તેમના સાથીદારોએ અને તેમના પશુખાતાના અમલદારોએ એક દિવસ આ બધી બાબતોનો જવાબ આપવો પડશે.

*

❧ કેવા લોકોના હાથમાં દેશનું સંચાલન ?

❧ જેના વિકાસની યોજના ! તેનો નિશ્ચિત વિનાશ !

❧ કર્ણાટકના એ વિસ્તારે પ્રાચીન પર્દાતના અમલ દ્વારા મેળવેલા અદ્ભુત લાભ !

અનાજ, સિંચાઈ યોજનાઓ, પશુસંવર્ધન, બંદરી વિકાસ વગેરે યોજનાઓના ઘડવૈયાઓની અને એ યોજનાઓનો અમલ કરનારાઓની આસપાસ મોટી ઔદ્યોગિક પેઢીઓના એજન્ટો અને પરદેશી હિતોના ભારતીય મિત્રો ફરી વળે છે; પરિણામે દેશના દૂર દૂરના પ્રદેશોમાં વસતા લોકોને શી મુશ્કેલી છે ? શું જોઈએ છે ? શેની જરૂર છે ? એ તમામ બાબતો તરફ ઉપેક્ષા સેવીને અબજો રૂપિયાની યોજનાઓ ઘડી નાખે છે; એ યોજનાઓના અમલ માટે નાણાં ઊભાં કરવા નિતનવા કરવેરા લાદવામાં આવે છે. છતાં એનું પરિણામ કંઈ આવતું નથી. પશુસંવર્ધનને નામે થાય છે : ગાયો-લેસોનો વિનાશ; અને મરઘા-બતકાં તેમ જ ડુકરોનું સંવર્ધન. બંદરો નકામાં બનતાં જાય છે. સ્વરાજ મળ્યું તે પહેલાં નાનાંમોટાં બંદરોમાં વહાણવટું ચાલતું. આજે હવે તેમાંથી ૫૦ બંદરો નકામાં થઈને બંધ પડ્યાં છે. લાખો વહાણો દરિયામાં માલની હેરફેર કરતાં, તેને બદલે હવે માછીમારોની જાળો

દ્રિયામાં ફરી વળે છે. સિંચાઈના નામે ખરચાયેલા ૩૭ અખજ રૂપિયા પાણીના ટુકાળને અટકાવી શક્યા નથી ?

ફાયદો થયો છે; ખાસ કરીને સ્ટીલ, સિમેન્ટ અને એન્જિનિયરિંગ પેઢીઓને; અને એ ધંધા સાથે સંકળાયેલા બીજા વેપારીઓને.

ગ્રામજનો જ હવે સાબદા બને.

ગામડાંઓના લોકો પોતે પોતાનું આયોજન નહિ કરે ત્યાં સુધી આપણી યાતનાઓનો, ગરીબોનો, બ્રહ્મચારીનો અને સંસ્કૃતિ સામેના હુમલાઓનો અંત આવી શકે તેમ નથી.

કર્ણાટકના એક નાના વિસ્તારમાં ત્યાંના સમગ્ર લોકોએ, પ્રયત્ન-પૂર્વક ગૌરક્ષા, વનરક્ષા, ભૂરક્ષા અને જલરક્ષા કરવાનું ચાલુ રાખ્યું છે. પરિણામે આજના અતિશય મોંઘવારી, બ્રહ્મચાર, અછત અને માનસિક તાણના જમાનામાં પણ ત્યાંના લોકો ભારતના બીજા ભાગના લોકો કરતાં વધુ શાંતિથી અને વધુ સુખથી જીવન જીવી શકે છે.

ગૌરક્ષા (ગૌરક્ષામાં જીવમાત્રની રક્ષા સમજવી.) વનરક્ષા, ભૂરક્ષા (ભૂદાન નહિ) અને જલરક્ષા એ જ એક માત્ર તરણોપાય છે. એ સિદ્ધ કરવા લોકો પ્રયત્નો આદરે તો જ રામરાજ્ય, સંતરાજ્ય હસ્તામલકવત્ બની જશે.

હરિજનોની ખરબાદી સવર્ણોથી નથી થઈ, પશુઓની ખેડામ કતલથી શરૂ થઈ છે !

ગાંધીજી પણ અંગ્રેજોની બળમાં ફસાયા !

રે ! બધા ગાયોનું દૂધ શે પીશે ? એ ખરીદવાના પૈસા જ ક્યાં છે ?

ઓ ! વિદેશોઓના એજન્ટ ભારતીયો ! તમારાં જુઠા-ણાંના પ્રચાર આગળ ગોબેલ્સ પણ વામણો લાગે છે !

વિશ્વમાં સૌથી ઓછાં પશુઓ ભારત પાસે ! છતાં ભારતમાં વધુ પડતાં પશુઓની જાહેરાત નીચે અધાર કત્તેઆમ :

અંગ્રેજોએ ગાયોની સામુદાયિક કતલ શરૂ કરીને અને કતલ થયેલી તમામ ગાયોનાં ચામડાંની નિકાસ કરી નાખીને હરિજનોનો વંશપરંપરાનો ધંધો આંચકી દીધો અને તેમને બેકારી, ગરીબી, ગંદકી અને વ્યસનોની આઈમાં ધકેલી દીધા. તેમના આ મહાપાપના દોષનો ટોપલો ચાલાકીથી સવર્ણોની આભડછેટની વ્યવસ્થા ઉપર ઓઢાડી દીધો. ગાંધીજી જેવા પણ એ જાળમાં ફસી જઈને હરિજનોની અધોગતિનાં મૂળ ગાયોની કતલમાં રહેલાં છે એ સમજી શક્યા નહિ અને ખોટે ચીલે ચઢીને પોતાનાં સમય-શક્તિ એવી રીતે વેડકી નાખ્યાં કે જેથી હરિજનોની આર્થિક અવદશા સુધરી નહિ.

અંગ્રેજોના ગયા પછી કોંગ્રેસ સરકારે ગોહત્યાની નીતિ ચાલુ રાખી; એટલું જ નહિ, એને વિસ્તારવા માટે યોજનાઓ પણ ધડી અને ગોહત્યાના દોષનો ટોપલો પ્રજા ઉપર એમ કહીને ઓઢાડી દીધો કે, ‘તમે ગોહત્યા બંધ કરવાની માગણી કરનારા જ ભેંસનું દૂધ પીઓ છો. પછી તમને ગોહત્યા બંધ કરવાનો શો અધિકાર છે? તમે સહુ ગાયનું જ દૂધ પીઓ તો ગાયને કોણ મારશે?’

પ્રજા દૂધ પીએ શી રીતે ?

આવી દલીલોથી એવો દેખાવ કરી દીધો કે જાણે ભારતમાં ગાયના દૂધનું ખજાર નથી, અને લોકો ભેંસનું જ દૂધ પસંદ કરે છે. પણ ચીજવસ્તુની અછતના જમાનામાં લોકોને પસંદગી કરવાપણું રહેતું જ નથી. ઉપરાંત સરકારી કરભારણાએ, બ્રષ્ટાચારે, આર્થિક તેમ જ વેપાર-વાણિજ્યની નીતિએ અને સહુથી ખરાબ તો રેઢિયાળ અન્ન-નીતિએ, લાયસન્સ, ક્વોટા અને કંટ્રોલનીતિએ લોકોને એવા તો નિચોવી દીધા છે કે ઘણા મોટા ભાગના લોકો પાસે પીવા માટે દૂધ ખરીદવાના પૈસા જ ક્યાં છે? લોકો ચા ખનાવવા માટે દૂધ ખરીદે છે પણ ગાયના દૂધ કરતાં ભેંસના દૂધની ચા સારી થાય છે અને તેમાં ઓછા દૂધનો ખપ પડે છે, માટે જ ભેંસનું દૂધ ખરીદે છે. ભેંસના દૂધમાં સારા પ્રમાણમાં પાણીની ભેળસેળ થઈ શકે છે; માટે શહેરોમાં ઢોરોના તળેલાવાળા ગાયોને બદલે ભેંસો રાખે છે.

છતાં ગાયના દૂધનું પણ વિશાળ બજાર છે. ભેંસના દૂધ કરતાં ગાયના દૂધની મીઠાઈઓ વધુ સ્વાદિષ્ટ અને વધુ દિવસો સુધી રાખી શકાય તેવી હોય છે માટે તેનું બજાર છે. આવા દૂધની મીઠાઈનાં બજારો બંધ થાય, અને ગાયના દૂધની અપત બંધ થાય તો જ માલધારીઓ પોતાની ગાયો વેચી નાખે, જે કસાઈઓ જ ખરીદે.

ઢારો વેચવાની ફરજ પાડતાં આડકતરાં દબાણો કદાચ માલધારીઓને પોતાની ગાયો વેચી નાખવાની આડકતરી ફરજ પાડવા માટે જ ૧૯૬૫ની આસપાસના એક વરસમાં માર્ચ માસમાં મીઠાઈના વેપારીઓને આપવાનો ખાંડનો જઠથો છેક ઓગસ્ટ મહિનામાં આપ્યો. જો કે ખાંડનો મોટો જઠથો ત્યાં પડેલો જ હતો, પરિણામે જે માલધારીઓને તેમણે બનાવેલા ગાયના દૂધના માવાના કિલોના ચારથી પાંચ રૂપિયા ભ્રષ્ટાચાર તેને બદલે તેમને કિલોના આઠ આના આપવા પણ કોઈ તૈયાર ન થયું. કારણ કે ખાંડ ન મળે તો માવો લઈને શું કરે? આવાં આડકતરાં દબાણો પાસે ઝૂકી જઈને માલધારીઓ પોતાની ગાયો વેચી નાખે અને ભરણપોષણનો પ્રામાણિક ધર્મ ગુમાવી દેવાથી ગુજરાત માટે અસામાજિક પ્રવૃત્તિઓમાં જોડાઈ જાય તો તેમાં દોષ કોનો? આમ, જ્યારે નવાં નવાં પગલાંથી બેકારી વધારવામાં આવે તો દાણચોરી અને દારૂની પ્રવૃત્તિનો કેમ વિકાસ ન થાય? આવાં પરિણામો માટે દોષિત કોણ? પ્રજા કે સરકાર?

સરકારે ગાયો માટે શું કર્યું?

લોકોને ગાયનું જ દૂધ પીવાની સલાહ આપનારાઓને કોઈ પૂછો તો ખરા કે ગાયની દૂધ આપવાની ક્ષમતા વધે, એના દૂધની ગુણવત્તામાં સુધારો થાય તે માટે તમે કોઈ પગલાં લીધાં છે ખરાં? લાગવગવાળા અતિ શ્રીમંત અને બળવાન હિતોવાળાઓ સામે ગાયોને કોઈ રક્ષણ તમે આપ્યું છે ખરું? ગાયોને ઘાસચારો અને દાણો મળવા સામે તમે જ પહાડ જેવડા અવરોધો નથી મૂક્યા? તમે કૃષિસિંચા પીલવા ઉપર, ગુવારનો ઔદ્યોગિક ઉપયોગ કરવા ઉપર, જોળ અને ભૂસાની નિકાસ ઉપર પ્રતિબંધ મૂકવા તૈયાર છો ખરા?

સરકાર કૉંગ્રેસની હોય કે જનતા પાર્ટીની, તેમાં કાંઈ ફેર પડતો નથી; કેમ કે બધી સરકારો વિદેશી હિતોના ભારતીય મિત્રોથી ઘેરાયેલી જ રહે છે. તેમનાથી પ્રભાવિત પણ રહે છે.

ગોખેલ્સ પણ વામણો લાગે છે.

સાવ સાદીસીધી વાત છે કે દેશમાં જેમ માનવવસતિ વધે તેમ દૂધ, ઘી, અનાજ, બળતણ, ખાતર, રહેઠાણો વગેરેની જરૂર વધારે રહે; અને તે મેળવવા માટે ગાયો અને બળદોની મોટી સંખ્યાની પણ જરૂર પડે જ.

પણ ભારતમાં ગોહત્યાના પ્રખર હિમાયતીઓ પ્રચારમાં જમ્નીના ગોખેલ્સને પણ ઝાંખા પાડે એવા કાબેલ છે. જુઠ્ઠાણાં ફેલાવવામાં કુશળ એવા તેમણે સરકાર અને પ્રજા બન્નેને સમજાવ્યું કે, વિશ્વમાં સહુથી મોટી ગાયોની વસતિ ભારતમાં છે અને તેઓ વિશ્વમાં સહુથી ઓછું દૂધ આપનારી હોવાથી તેમનો સદંતર નાશ કર્યા વિના આ દેશનો ઉદ્ધાર નથી.” નેહરુએ ગાયોની કતલના કાર્યને વેગીલું બનાવવા લીલી ઝંડી આપી દીધી. પ્રચારથી જેમનું Brain wash કરી નાખવામાં આવ્યું છે (Brain wash એટલે જુઠ્ઠા ધારદાર પ્રચારે લોકોનાં મનમાં ખોટી હકીકતો ઠસાવી દેવી) એવી પ્રજાએ એ કાર્યને મને-કમને પણ જરૂરનું માન્યું. જેમણે ગોહત્યાનો વિરોધ કર્યો તેમને જડસુ, કેમવાદી, ધર્માધ, પ્રત્યાઘાતી વગેરે વિશેષણોથી નવાળાને તેમની પ્રતિભા ખંડન કરવાનો પણ ધારદાર પ્રચાર થયો. પણ ગોહત્યાના સમર્થકોએ વિશ્વના દેશોની ગાયોની સંખ્યા સાથે આપણી ગાયોની સંખ્યાની સરખામણી કરતી વખતે આપણી ગાયો સાથે ભેંસો, બળદો, પાકા, વાછરડાં, ઘેટાં, બકરાં વગેરેની સંખ્યા મેળવીને પાંચ કરોડને બદલે એકત્રીસ કરોડની બતાવી; બ્યારે પરદેશોની સંખ્યા એકલી ગાયોની જ બતાવી.

બે પ્રકારની ગાયો

આપણે ત્યાં બે પ્રકારની ગાયો છે : દુધાળી એટલે પુષ્કળ દૂધ આપનારી. આ જાતની ગાયો - ગોસંવર્ધન કરવાના કાર્ય સામે આડકતરી

રીતે પહોંચેલા અવરોધો મૂકવામાં આવ્યા ન હતા - ત્યારે રોજ ૪૦ થી ૬૦ શેર દૂધ આપતી. એ અવરોધો મુકાયા પછી ક્રમે ક્રમે ઘસાતી જઈને હવે રોજના ૪ થી ૫ શેર દૂધ આપતી થઈ ગઈ છે. બીજી જાતની ગાયો ખરેખર ખૂબ ઓછું દૂધ આપનારી છે. પણ તેમનો ઉછેર એટલા માટે થાય છે કે તેમના વાછડાના શ્રેષ્ઠ અને બહુ ઉપયોગી બળદો બને છે અને બળતણ તેમ જ ખાતર જ માટે તેઓ છાણ અને મૂતર આપે છે.

કેવો ભેદી ભેળસેળ !

યુરોપ-અમેરિકામાં ખેતી ઘોડા અને ટ્રેક્ટર વડે થાય છે અને તેમનો વાહનવહેવાર ઘોડા, મોટરભારી તેમ જ રેલવે દ્વારા ચાલે છે. તેથી તેમને બળદોની જરૂર નથી. તેમના વાછડાઓને ખૂંધ ન હોવાથી તેમને હળ કે ગાડામાં જોડી શકાય પણ નહિ. માટે વાછડો જન્મતાં જ તેઓ તેને મારીને ખાઈ જાય છે. ત્યાં ભેંસો હોતી જ નથી. એટલે દૂધ માટે માત્ર ગાયો જ હોય છે. અને માંસ માટે ગાયો ઉપરાંત કરોડો ડુક્કરો ઉછેરે છે. એટલે આપણી ગાયોની સંખ્યા સાથે બળદ, ભેંસ, વાછડા અને પાકાં તેમજ ઘેટાં-બકરાંની પણ સંખ્યા ઉમેરવી હોય તો પશ્ચિમના દેશોની ગાયોની સંખ્યા સાથે પણ ઘેટાં, બકરાં, ઘોડા અને ડુક્કરની સંખ્યા ઉમેરવી જોઈએ. હવે જો એમ ગણીએ તો આપણા પશુધનની સંખ્યા બહુ નાની દેખાશે.

આપણી જમીન ખેડવા માટે, ખાતર માટે, વાહનવહેવાર માટે, દૂધ અને ઘી માટે, રહેઠાણો બાંધવા માટે (૬૦ ટકા લોકો ગાર-માટીના મકાનમાં જ રહે છે), અનાજની બળવણી માટે; આમ વિવિધ ક્ષેત્રે ઓછામાં ઓછી ૬૪ કરોડ ગાયો અને બળદોની જરૂરિયાત છે. જેની સામે આપણી પાસે માત્ર ૨૧ કરોડ પશુઓ છે. વિશ્વના બીજા દેશોની ગાયોની સંખ્યા સાથે આપણી ગાયોની સરખામણી કરીએ તો આનવવસતિના પ્રમાણમાં ગાયોની સહુથી ઓછી સંખ્યા ભારતમાં છે.

ગુઓ આપણી ગાયોની આ કંગાળ સંખ્યા :

દેશનું નામ	દર સો માણસોની વસતિએ ગાયોની સંખ્યા
ન્યુઝીલેન્ડ	૨૬૨
આર્જેન્ટિના	૨૩૩
ઓસ્ટ્રેલિયા	૧૮૦
ડેન્માર્ક	૭૨
કેનેડા	૫૯
યુ. એસ. એ.	૫૫
ભારત	૮.૧/૩

આમાં મોટા ભાગની ગાયો માત્ર બળદ માટે જ ઉછેરાતી હોઈને તેમને દુધાળ (Milk cow) ગાય ન ગણીએ પણ Bullock cattle ગણીએ અને જો દુધાળ ગાયની સંખ્યામાં તેમની ગણતરી ન કરીએ તો ભારતમાં દર સો માણસે કદાચ બે જ ગાયો ગણવી પડે ? કારણ કે મોટા ભાગની દુધાળ અને શ્રેષ્ઠ ઓલાદની ગાયોનું અને હજારો લિટર દૂધ આપવાની ક્ષમતાવાળી ગાયોનું મોટા ડેરી ઉદ્યોગે નિકંદન કાઢી નાખ્યું છે.

જો બળદ અને છાણ માટે ઉછેરાતી ગાયોની સંખ્યા દુધાળ ગાયો સાથે ગણવાનો આગ્રહ રાખવામાં આવે તો પશ્ચિમમાં માંસ માટે જ ઉછેરવામાં આવતાં કરોડો ડુક્કરોની સંખ્યા પણ તેમની ગાયોની સંખ્યા સાથે ગણવાનો આગ્રહ આપણો હોવો જોઈએ.

*

❧ પ્રજાની તમામ મુશ્કેલીઓનો એક જ ઉપાય : ભારતીય રીત પ્રમાણે ગાયનું સંવર્ધન

❧ પાશ્ચાત્યોની સલાહ મુજબ અનાજનો પ્રશ્ન હલ કરવા જતાં : સર્જાયેલા દૂધ, ઘી અને તેલનો દુધાળ

ધી, દૂધ, તેલ પરદેશથી વેપારી ધોરણે મંગાવવાના કરારોથી વધુ શરમજનક શું હોઈ શકે ?

પ્રભુ આજે અનેકવિધ મુશ્કેલીઓથી પીડાઈ રહી છે. મુખ્ય મુશ્કેલીઓ પીવાનું પાણી, અનાજ, બળતણ, તાગું ચોખ્ખું દૂધ, શુદ્ધ ઘી, તેલ, ખાંડ, કપડાં, રહેઠાણો, કેળવણી, બેકારી, ગરીબી, રોજેરોજ વધતી મોંઘવારી, કાળાં બજાર, અમાનુષી કરભાણ અને બ્રષ્ટાચાર છે.

આ તમામ મુશ્કેલીઓનો ઝડપી, વહેવારુ અને વિનાખરચે સફળ સામનો કરવો હોય તો ગાય અને ગોવંશની હત્યા સંપૂર્ણ રીતે બંધ કરી ભારતીય રીત મુજબ ગાયોનું સંવર્ધન કરવા સિવાય બીજો કોઈ વિકલ્પ નથી.

પાશ્ચાત્યો અને તેમના ભારતીય મિત્રોની સલાહથી પશ્ચિમની નીતિ મુજબ અને તેમની સર્વ મદદથી આપણી મુશ્કેલીઓનો ઉકેલ કરવા જતાં આપણે દરેક ક્ષેત્રમાં પછડાટ ખાધી છે, અને પરદેશી કરજના બોજ તેમ જ બ્રષ્ટાચારની લીંસમાં ચગદાઈ ગયા છીએ.

૩૦ વર્ષ પછી અનાજમાં સ્વાવલંબી થવાનો જે દાવો કરવામાં આવે છે તે પોકળ છે. અનાજની તંગી નિવારવાનાં અણુસમજ ભરેલાં પગલાં લેવા જતાં અનાજને બદલે હવે તેલ, દૂધ અને ઘીના દુકાળ પહોંચી ચૂક્યા છે. આપણે દુનિયાને ગૌરવથી કહીએ છીએ કે ભારત ખેતીપ્રધાન દેશ છે. ખેતીપ્રધાન દેશ કહેવડાવવામાં ગૌરવ લેનારી સરકાર જો ઘી, દૂધ, તેલ પરદેશથી વેપારી ધોરણે આયાત કરવાના કરારો કરે તો એનાથી વધુ શરમજનક બીજું શું હોઈ શકે ?

ખેતીપ્રધાન દેશ, ઘી, દૂધ અને તેલ પરદેશથી મંગાવે એનાથી જે દેશનું ગૌરવ હણાય છે અને દેશનું ગૌરવ હણાય એવી નીતિ અખત્યાર કરનારને સત્તા ઉપર ચીટકી બેસવાનો કોઈ અધિકાર નથી. પણ ભલે તે સરકાર પોતે લોકશાહી હોવાનો દાવો કરતી હોય.

■ સરકારની ગૌરક્ષાની નીતિ એટલે? માતાને ભૂખે મારો અને પિતાને છરી હલાવો.

❧ હિન્દુઓની ધાર્મિક લાગણી દુભવ્યા વિના કરોડો પશુઓની આજે ચ થતી ધાતકી હત્યા.

❧ આવી યોજનાના ધડવૈયા ભારતીયો છે કે બીજા કોઈ?

મધ્યપ્રદેશ, ઉત્તરપ્રદેશ અને બિહારનાં રાજ્યોના ગોહત્યાબંધીના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટે આપેલા ચુકાદાની ઢાલ પાછળ સંતાઈને રાજ્યોએ ઘડેલા કાયદાઓમાં વૃદ્ધ, અશક્ત, અપંગ બળદને; કે દૂધ ન આપતી કોઈ પણ ઉંમરની ભેંસને મારી નાખવાની કાયદેસરની છૂટ રાખવામાં આવી છે. કોઈ પણ સ્થિતિમાં ગાયની કતલ કરવાની મનાઈ છે.

આ કાયદાઓનો પ્રામાણિકપણે નિષ્ઠાપૂર્વક અમલ થાય છે કે કેમ તે જાણવા આપણી પાસે કોઈ સાધન નથી; પણ એ કાયદાઓની છટકભારીઓ અને રાજ્યોની આર્થિક તેમ જ કૃષિ-વિષયક નીતિઓએ એ કાયદાઓને અર્થહીન તો જરૂર બનાવી દીધા છે.

ઢોરો મારવાની તરકીબો

બળદને મારવાની વયમર્યાદા તે કોઈ પણ ઉંમરે કામ કરવાને અશક્ત હોય ત્યારે; અથવા તેની બાર વર્ષની ઉંમર ઠરાવી છે. જે મનુષ્ય જુવાન બળદને મારવા ઇચ્છે, તે છ વર્ષના જુવાન બળદના દાંત પાડી નાખે એટલે તે ખાઈ શકે નહિ, વેદના અને ભૂખથી અશક્ત થઈ જાય અને વૃદ્ધ લાગે. એટલે તેની કતલ કાયદેસરની ગણાય. ચાર વરસના જુવાનભેદ બળદને પણ ડાંગના મજબૂત ફટકા મારીને તેનો પગ લાંગી નંખાય, તે લંગડો બને, ચાલવાને અશક્ત બની જાય; બસ પછી કરો કતલ; અને કમાઈ લેા હૂંડિયામણ. કાયદો તેને તરત મારી નાખવાની મનાઈ કરે છે. પ્રથમ તેના ઉપર ગુલમ ગુજારો, કૂરતાપૂર્વક રિખાવો, પછી મારી નાખો; તો કાયદો તેમને અટકાવી શકતો નથી.

આવી જ કૂરતા જુવાન ભેંસ ઉપર આચરીને તમે તેને મારી શકો છો. ગાયને કોઈ પણ હાલતમાં નથી મારી શકાતી, માટે તેને

ભૂખે મારવાની યોજના તૈયાર જ છે. તમામ કપાસિયા પીલી નાખો. એટલે કપાસિયા ન મળવાથી ગાય અને ભેંસના દૂધમાં ઘીનું પ્રમાણ લગભગ નાબૂદ થઈ જશે. જોળ, ભૂસું, ગુવાર વગેરેની નિકાસ કરી નાખો. થોડાઘણો માલ બચે તો મરઘાઓને ખવડાવી દો; એટલે ગાયો અને ભેંસો દૂધ આપતી બંધ થશે. પછી તેમને માત્ર ઘાસ ખવડાવવાનું રહે. તે પણ પૂરતા પ્રમાણમાં મળે નહિ માટે ખરીદ પાકમાં તેના ચારાની જીપજ ઉપર અંકુશ રાખવા માટે મગફળી, અને શેરડીનાં વાવેતર વધારો; ઉનાળામાં જ્યાં ખાસ ઢોરોનો ચારો જ ઉગાડાતો હોય, ત્યાં ઘઉંનાં વાવેતર કરી નાખો. પછી ઘાસચારો મળે જ નહિ. ગાયો ભૂખે મરી જાય તો દોષનો ટોપલો તેના માલિક ઉપર, સરકારની એમાં કોઈ જ કસૂર નહિ !!!

‘પરદેશી ડેરીઓનું’ જામી પડેલું’ સામ્રાજ્ય

બસ, પછી પરદેશી ડેરીઓને ઘી-ડેળાં થઈ ગયાં. હવે શુદ્ધ ઘીનું સ્થાન લેવા બટર ઑઈલ જે ખરેખર શું છે? આપણા માટે તે અખાદ વસ્તુ છે કે નિર્દોષ ખાદ્ય વસ્તુ છે, તે આપણે જાણતા નથી. - અને દૂધનું સ્થાન લેવા દૂધના પાઉડરની સ્ટીમરો વગેરેના વિવિધ સહાયોના નામે અનેક છૂપા ફાંસલાઓ આવી પહોંચશે. દુનિયાના સહુથી મોટા ગણાતા ભારતનાં અનાજ, દૂધ, ઘી, તેલ અને દવાનાં બજારો પરદેશી-ઓના હાથમાં હોય પછી તેમને ખીજું શું જોઈએ ?

પરાધીન ભારત કરતાં સ્વાધીન ભારતનું વિનાખચે’ અને વિના-જેખમે વધુ વિશાળ પાયા ઉપર નિર્દોષ શોષણ કરવાના આ કેવા સરસ રસ્તા ! પરદેશી ડેરીઓના અને ભારતીય મિત્રોએ શોધી કાઢેલા ! આપણા ગોવંશને ખતમ કરવામાં તેમને જીંડો રસ કેમ ન હોય ? અને પરદેશીઓના નિકાસી માલની અહીં આયાત કરવામાં જેમનાં કમિશનો રહેતાં હોય, તેઓ ગોવંશ ખતમ કરવામાં વિવિધ ઉપાયો શોધી કાઢે એમાં આશ્ચર્ય પણ શું છે ?

જીનિવાની ખીજી વિશ્વડેરી પરિષદમાં એક ભારતવાસીએ દરખાસ્ત કરેલી કે, ‘અમારી પ્રજાની ધાર્મિક લાગણીને આઘાત પહોંચાડ્યા

‘સિવાય અમારા પશુધનનો નાશ કેમ થાય તેના ઉપાયો આપણે અહીં શોધી કાઢવાના છે.’ (‘ઇન્ડિયન એક્સપ્રેસ’માં તે સમયે પ્રગટ થયેલા અહેવાલને આધારે) તેના અનુસંધાનમાં જ આ બધાં પડ્યંત્રો ગોઠવાયાં હોવાં જોઈએ, એ વિષે શંકા રાખવાનું હવે કોઈ કારણ જણાતું નથી.

*

❧ એક દેશી અંગ્રેજે રજૂઆત કરી કે : અમારી એંસી ટકા ગાયો અમારા વિકાસમાં યોગદાન રૂપ છે.

❧ જો આ ગતિથી પશુનાશ થશે તો ભારતની પ્રજાનું આયુષ્ય ઝાઝું નહિ હોય. આ દેશભક્તો ! સવેળા જાગો...

❧ સર્વનાશનાં પડ્યંત્રો પુરપાટ વેગે ચાલુ થઈ ગયાં છે !

આઠ-નવ વર્ષ પહેલાં જીનિવામાં મળેલી બીજી વિશ્વકેરી પરિષદમાં, ભારતના પ્રતિનિધિએ એવી દરખાસ્ત રજૂ કરી કે, “અમારી ૮૦ ટકા ગાયો અનાર્થિક હોઈ તેમને સત્વરે મારી નાખવાની જરૂર છે. આથી અમારા દેશ ઉપરનો આર્થિક બોલો ઓછો થાય. પણ દુઃખની વાત એ છે કે અમારી પ્રજાની ધાર્મિક ભાવના તેમ કરવામાં આડી આવે છે માટે આપણે આ પરિષદમાં જ એવા ઉપાયો શોધી કાઢવા જોઈએ જેથી અમારી પ્રજાની ધાર્મિક ભાવનાને આઘાત પહોંચાડ્યા વિના અમારી ગાયોનો નાશ થઈ શકે ! ! ! (ઇન્ડિયન એક્સપ્રેસ)

૬૦ કરોડ ભારતવાસીઓના પ્રતિનિધિ તરીકે ત્યાં જોડેલા એ માનવીને, જે દેશમાં તે જન્મ્યો હતો, જે દેશના પૈસે તેણે કેળવણી લીધી હતી અને જે પ્રજાનો પ્રતિનિધિ હોવાનો તે દાવો કરતો હતો, તે દેશના ૪૫ કરોડ હિંદુઓની ધાર્મિક લાગણી સામે કાવતરું કરવામાં તેને જરા પણ આંચકો ન લાગ્યો. અરે ! આપણા કોઈ પત્રકારે પણ તેની નોંધ ન લીધી ! કદાચ તેમના સંકયુલેરિઝમને તેથી વાંધો આવી જતો હશે ! હાય ! સંકયુલેરિઝમ !

કોઈ વિધાનસભ્યે, લોકસભાના કોઈ સભ્યે કે રાજ્યસભાના કોઈ સભ્યે પણ આ બાબત વિધાનસભા કે, લોકસભામાં ઉપસ્થિત ન કરી ! કેવું આઘાતજનક આશ્ચર્ય !

એ કોન્ફરન્સ પછી દેશમાં પશુનાશ થઈ જાય તે રીતનાં પગલાં જે ઝડપથી લેવાય છે તે ઉપરથી એમ માનવાનું મન થાય કે જીનિવા પરિષદમાં આપણા સર્વનાશ માટેનાં વડુચંત્રો ઘડાઈ ચૂક્યાં હતાં, અને એના સંદર્ભમાં હિત ધરાવતાં બધા આપણી સરકારને ગેરમાર્ગે દોરવામાં પૂરી સફળતા મેળવી ગયા હોય તેમ જણાય છે.

લાખો પશુઓને મોતને ઘાટ ઉતારી દેતી
ચાજનાઓનો ત્વરિત અમલ

એ કાવતરાના અમલરૂપે જ કદાચ (૧) આપણા પશુઓના ધાસ-ચારાના પુરવઠાને કાપી નાખવા માટે ઈ. સ. ૧૯૬૭ પછી ઘઉંના વાવેતરમાં એક કરોડ એકર જમીનનો અને શેરડીના વાવેતરમાં ૧૭ લાખ એકર જમીનનો વધારો કરાયો. (ઇન્ડિયા ઈ. સ. ૧૯૭૪) (૨) ઘઉંના સાંઠા ગાયોને ખાવાના કામમાં નથી આવતા. જો ઘઉંને બદલે જુવાર, બાજરાનું વાવેતર વધાયું હોત તો લોકોને અનાજ મળત અને પશુઓને ચારો પણ મળત અને ઘઉં-બાજરાના વપરાશમાં તેલની જરૂર ન હોવાથી તેલના ભાવ ભડકે બળત નહિ. વળી કપાસિયા પીટ્ટી નાખવાનું કાર્ય પૂરઝડપે વિસ્તારવામાં આવ્યું, જેથી પશુઓને કપાસિયા ન મળવાથી તેમને શ્રમશક્તિ અને દૂધ આપવાની શક્તિ ઓછી થઈ જાય. વળી તમામ પ્રકારનો ખોળ પણ નિકાસ કરી નાખવા ઝડપી પગલાં લેવાયાં; જેથી ગાયોને અને ભેંસોને ખોળ ન મળવાથી તેઓ દૂધ આપતી બંધ થઈ જાય અને પછી (૩) દૂધનો પુરવઠો વધારવાનું બહાનું આગળ કરીને અકુદરતી રીતે ગર્ભાધાન કરાવવાના અને Cross breeding એટલે કે દેશી ગાયોનું વિદેશી સાંઠ દ્વારા સંકરીકરણ કરીને (૪) સમતોલ ખોરાકના નામે હલકી ભતનાં પણ હોઈ શકે એવાં ઇંજરા-શાહી ઢબે પશુઓનાં ખાણનાં કારખાનાં શરૂ કરીને (૫) ગામડાંઓમાં પાણીની તીવ્ર અછત પ્રત્યે ઉપેક્ષા કરીને અને (૬) ટચૂળવેલના પ્રોજેક્ટો

વડે જમીન નીચેનું તળ ખૂબ નીચે ઉતારી દઈને, પાણીની અછત વધારીને પશુઓને મોતના મુખમાં ધકેલાઈ જવાના અનેક રસ્તાઓ ખુલ્લા કરી નાખ્યા.

આ બધી એવી યોજનાઓ છે કે ઘાસચારો, પાણી અને કપાસિયા, જોળ તથા ચૂની વગેરેની અછતથી તેમ જ સંકરીકરણ દ્વારા થતા રોગોથી ગાયો કતલખાને મોકલ્યા વિના જ ભૂખે, તરસે અને રોગોથી નાશ પામી જાય. અને....ખંધારણની કલમ ૪૮ નીચે ખનાવા-યેલો કાયદો અર્થહીન બની જાય.

❧ જ્યારથી ગાય :

(૧) ડેરી એનિમલ બની,

(૨) એનું દૂધ વેપારની વસ્તુ બની,

ત્યારથી એની સત્યાનાશી શરૂ થઈ.

❧ જેવી કરુણ દશા નારીની ફૂટણખાનામાં તેવી દશા ગાયની ડેરીમાં

❧ શોષણખોરો જવાબ દે :

જે કારણોસર ગોહત્યા; તે જ કારણોસર શું નારી-હત્યા પણ થશે કે?

જે ઘડીએ તમે ગાયને માત્ર જીવહયાની દૃષ્ટિથી પાળવાનું વિચારો છો, અથવા રાક્ષસી શોષણખોરોની દૃષ્ટિ મુજબ તેને માત્ર દૂધ અને માંસ આપનાર Dairy animal તરીકે અથવા વેપારવિનિમયની ચીજ તરીકે સ્વીકારો છો તે જ ઘડીએ તમે તેને મોતના વિકરાળ જડખામાં હડસેલવા લાગો છો.

ભારતમાં ગાય કદી પણ ન તો Dairy animal હતી, ન તો વેપારની ચીજ. એ વેપારની ચીજ ન બને અને Dairy animal પણ ન બને, તે માટે હિંદુ ધર્મે ગાય કે ગાયનું દૂધ વેચવાની મનાઈ ફરમાવી. તેને વેપારી દૃષ્ટિબિંદુથી જોવાની મનાઈ કરી; એટલું જ નહિ તેને અધ્યા: (ન હણી શકાય તેવી) ઠરાવી.

ગાય, ગંગા, ગાયત્રી (અથવા નવકારમંત્ર) અને ગીતા (અહીં ગીતાનો અર્થ કોઈ પણ હિંદુ ધર્મગ્રંથ થાય છે) એ ચાર, હિંદુઓની આધ્યાત્મિક પ્રગતિના પાયા છે. તે જ પ્રમાણે ગોરક્ષા, વનરક્ષા, ભૂરક્ષા અને જલરક્ષા કરવાના હિંદુ ધર્મના ચાર આદેશો, હિંદુ સમાજના ભૌતિક અને નૈતિક સમૃદ્ધિના પાયા ગણાયા છે.

આધ્યાત્મિક અને ભૌતિક - બન્ને પ્રકારની પ્રગતિ માટેનાં બન્ને પ્રકારનાં સાધનોમાં ગાય અગ્રસ્થાને છે; એટલા પૂરતું એનું મહત્વ વધારે છે. બન્ને ક્ષેત્રે ગાય ન હોય તો બાકીના ત્રણે પાયા નિર્બળ થઈ નાશ પામે.

જો સ્ત્રીનું મૂલ્યાંકન આર્થિક દૃષ્ટિથી જ કરાય તો

હિંદુ સમાજમાં જેમ સ્ત્રીનું મૂલ્યાંકન તેના રૂપ અને તેની કમાણી કરવાની શક્તિ કે હાયલે લાવવાની ક્ષમતાના આધારે નથી થતું; (કમનસીબે હવે મૂલ્યાંકનની દૃષ્ટિ બદલાવા લાગી છે.) તે જ પ્રમાણે ગાયનું મૂલ્યાંકન, તેની દૂધ દેવાની શક્તિના આધારે નથી થતું. જો સ્ત્રીનું મૂલ્યાંકન માત્ર આર્થિક દૃષ્ટિએ જ કરવામાં આવે તો દૂધ સમયમાં જ સંસ્કૃત હિંદુ સમાજ નાશ પામી જાય અને તે અધમાધમ અસુરોનું ટોળું બની જાય. જે લોકો આજે ભારતની ગાયને અનાર્થિક ગણાવીને એની કતલ કરવાની હિમાયત કરે છે. તેઓ તેમની આર્થિક માન્યતાના આધારે એમ કહી શકે કે, “હિંદુઓની લગ્નવ્યવસ્થા એક અતિશય અનાર્થિક વ્યવસ્થા છે. શા માટે પુરુષોએ આ લગ્નવ્યવસ્થાને બોજ ઉપાડીને દર વર્ષે અબજો રૂપિયા એની ઉજવણીમાં ખર્ચવા જોઈએ? અને એ ખર્ચા પછી રોજરોજનો એ સ્ત્રીને ખવડાવવાનો, તેને કપડાં પહેરાવવાનો, તે બાળકોને જન્મ આપે તેની પ્રસૂતિનો અને સંતાનોને પોષવાનો ખર્ચોનો બોજ ઉપાડવો જોઈએ? જો એ બોજ ઉપાડવાનો ન હોય તો આ અબજો રૂપિયાની મૂડીમાંથી અનેક યંત્ર-લેબોરો સ્થાપી શકાય. અનેક બેંકોને રોજ આપી શકાય અને હમણાં

જે રીતે પુરુષ રહે છે તેના કરતાં વધુ સારી રીતે, વધુ શાંતિથી, વધુ નિશ્ચિંતતાથી તે રહી શકે.”

વળી તેઓ એમ પણ કહી શકે કે, “જમે તેવી અનાર્થિક સ્ત્રીઓને પણ જીવવાનો અને સમાજને ભારરૂપ થવાનો શો અધિકાર છે? કુરૂપ, નબળા બાંધાની, આળસુ, કાંઈ કામ કરવાની અનિચ્છાવાળી, અને બુદ્ધિહીન સ્ત્રીઓ કદરૂપી, નબળી અને મૂર્ખ પ્રજા ઉત્પન્ન કરે છે અને એ રીતે આ સુંદર દુનિયાને કદરૂપી બનાવે છે, અને ધરતીને ગરીબીથી ભારે બનાવે છે. માટે આ વિશ્વને સુંદર, સમૃદ્ધ અને બુદ્ધિશાળી બનાવવું હોય તો આવી તમામ સ્ત્રીઓનો નાશ કરવો જોઈએ, અને સુંદર, યુવાન, પુરુષોએ ભોગવવા યોગ્ય અને બુદ્ધિ કે શીલ વેચીને પણ ધન કમાઈ શકે એવી સ્ત્રીઓને જ જીવવાનો અધિકાર આપવો જોઈએ!!!”

તેઓ એમ પણ કહાચ કહેશે કે, “આ દુનિયામાં વસતિવધારો, ગરીબીવધારો અને ભૂખમરણનો અંત લાવવો હોય તો રૂપવતી, યુવાન અને કોઈ પણ પ્રકારે ધન કમાઈ આપે એવી સ્ત્રીઓને રાખીને બાકીની સ્ત્રીઓનો નાશ કરવો જોઈએ. અને જેમ જેમ એ સ્ત્રીઓ પુરુષભોગ્ય બનવા અયોગ્ય થતી જાય તેમ તેમ તેમનો પણ નાશ કરતા જવો જોઈએ.

પશુનાશની યોજનાનાં પાસાં પોખાર પાડતા શોષણખોરો

ભારતની ગાયોની બાબતમાં આવી જ દલીલો વર્ષોથી થતી રહી છે. અને તેને Dairy animal તરીકે ઉછેરવાનું શરૂ કરીને અને તેને વેપારની ચીજ બનાવી દઈને, ઉપર લખેલી સ્ત્રીઓ વિષેની દલીલો ગાયો માટે સાચી ઠરાવવાના પ્રયત્નો થાય છે. ગાયોને Dairy animal તરીકે સ્વીકાર કરવામાં આ શોષણખોરો વધુ ને વધુ ક્ષવતા જાય છે, અને શ્રી વિનોબાજી અને તેમના અનુયાયીઓ પણ આ જાળમાં ફસાઈને ગાયને આર્થિક દૃષ્ટિએ જોતા થયા છે. માત્ર આર્થિક દ્રઢ આપવાની ક્ષમતાના આધારે જ ગાયનું મૂલ્યાંકન કર્યા પછી અને ગાયના દૂધનો પણ Commercial Commodity વેપારની ચીજ-તરીકે સ્વીકાર્યા પછી એ જ દલીલોને આધારે સ્ત્રીઓનું પણ મૂલ્યાંકન કરવાની તેઓ

કઈ રીતે ના પાડી શકશે ?

જેમ ગાય અને ગાયનું દૂધ કદી પણ વેપાર-વિનિમયની ચીજ બનાવી શકાય નહિ તેમ ગાય કદી પણ અનાર્થિક હોઈ શકે નહિ. પણ પશ્ચિમની શોષક અર્થવ્યવસ્થાના સમર્થક શોષણખોરાએ સમસ્ત જીવસૃષ્ટિનું શોષણ કરવાના એક પ્રયત્ન હથિયાર તરીકે પ્રયત્નપૂર્વક યોજનાબદ્ધ રીતે ગાયને અનાર્થિક દેખાડવાની માયા ફેલાવી છે. એક જમાનામાં રોજ પાંચ શેર દૂધ આપતી ગાય, આર્થિક રીતે પાળવી પરવડતી. પછી શોષણખોરાએ તેમના ખોરાકનો નાશ કરવાનાં પગલાં લીધાં અને તેના સડા, સંઘરા કરીને તેના ભાવ તેમ જ અછત બંને વધાર્યાં. તે જ પ્રમાણે વિવિધ પ્રકારની આડખીલીઓ ઊભી કરીને ઘેર ઘેર ગાય રાખવાનું મુશ્કેલ બનાવીને દૂધને વેપાર વિનિમયની ચીજ બનાવી અને ગાયના દૂધની કિંમત કરતાં તેના ખાધાખોરાકીનો અર્થ વધારીને ગાયને અનાર્થિક ગણાવીને તેને કતલખાનાને હવાલે કરવા લાગ્યા.

હવે દૂધ આપવાની ક્ષમતાની અને દૂધના ભાવના માપદંડની કસોટીએ દશ શેર દૂધ આપનારી ગાય આર્થિક બની; પણ થોડા જ વખતમાં તેના ખાધાખોરાકીના ભાવ-નિકાસ અને સડા, સંઘરા દ્વારા-વધારી મૂકીને તેને પણ અનાર્થિક ગણી કતલ કરવા યોગ્ય ઠરાવી. આ જ રીતે પશુઓના ખોરાકની નિકાસ અને સડા અને સંઘરા વગેરે દ્વારા રોજ ૩૦ લિટર દૂધ આપતી ગાયને પણ અનાર્થિક ઠરાવી શકાય, અને ખંધારણની કલમ ૪૮નો અમલ જે રાજ્યમાં ન હોય ત્યાં અથવા પરદેશોમાં કતલ થવા માટે મોકલી શકાય. વળી થોડાક વૈજ્ઞાનિકોને ખરીદી લઈને નવાં સંશોધનો મુજબ ગાયના દૂધને અમુક અંશે નુકસાનકારક ઠરાવીને તેને સ્થાને શ્રેષ્ઠ પોષણ આપનારી દવાઓ તરીકે અમુક દવાઓ બનાવી તેનો પ્રચાર કરી શકાય, અને આ પ્રમાણે ભારતની ગાયોનું સંપૂર્ણ રીતે નિકંદન કાઢીને માનવજાતનું ભયંકર શોષણ પણ કરી શકાય. શોષક અર્થવ્યવસ્થાના સમર્થકોએ વિજ્ઞાનને પોતાનો ગુલામ બનાવ્યો છે. એટલે વિજ્ઞાનને નામે તેઓ ધારે તે દુષ્કર્મ કરી શકે છે.

ગોહત્યા જેમ સ્ત્રીહત્યા આદિ પ્રજા વાજબી ઠરશે કે શું ?

હિંદુ ધર્મે ગોહત્યા, સ્ત્રીહત્યા અને બાળહત્યાને સહુથી મોટાં પાપ ગણ્યાં છે. અને ત્રણેને એક બીજાના અનુસંધાનમાં મૂક્યાં છે. શોષક અર્થવ્યવસ્થાના સમર્થકો ગોવંશનું નિકંદન કાઢ્યા પછી એ જ ન્યાયે સ્ત્રીઓની - તેમના આર્થિક મૂલ્યાંકનના માપદંડની કસોટીએ - હત્યા કરવાનું વાજબી ઠરાવી શકશે. વસતિવધારો, ગરીબી અને અનાજની તંગી એ તેમની મોટામાં મોટી દલીલો હશે.

એક રૂપયોવના રોજ કેટલા પુરુષોને સંતોષી શકે તેનો હિસાબ કરીને બાકીની સ્ત્રીઓને મોતના જડખામાં હસેલી દેવાનું વાજબીપણું તેઓ પુરુષોના મન ઉપર ઠસાવી શકશે. અને જેમ પશ્ચિમના દેશોમાં જન્મેલા વાછડાઓમાંથી અમુક પસંદ કરેલાને જીવતા રાખીને બાકીનાને મોતને હવાલે કરવામાં આવે છે, તેમ જન્મેલાં બાળકોમાંથી પણ રૂપ-સંપન્ન અને તંદુરસ્ત તરીકે વૈજ્ઞાનિકોએ માન્ય કરેલાં બાળકોને જીવવાનો અધિકાર આપીને બાકીનાને મોતને હવાલે કરે તો તેમાં આશ્ચર્ય પામવા જેવું નહિ હોય. જીવનનાં તમામ પાસાંઓને ભૌતિકવાદ, અર્થવાદ અને તેના ગુલામ વિજ્ઞાનની દૃષ્ટિએ જ મૂલવવામાં આવે તો ઉપર લખેલાં કાર્યો લોકોને ખોટાં કે અમાનુષી નહિ લાગે.

ઓ બહેનો ! ચેતો... આંધળુકિયાં ન કરો

ગોહત્યાની નીતિએ અને જીવનનાં તમામ પાસાંઓને આર્થિક મૂલ્યાંકનની જ દૃષ્ટિએ જોવાની નીતિએ સ્ત્રી અને બાળસમાજ સામે ઘેરા ભય પેદા કર્યો છે. સ્ત્રીઓ સાવધ બનીને એ પડકાર ઝીલે છે કે મૂંગે મોંએ અધોગતિ એને નાશના જડખામાં ધકેલી દે છે એ તો સમય જ કહી શકશે. આજે તો સ્ત્રીઓ જ મહિલા-પરિષદો દ્વારા સંતતિનિયમનનો ઝંડો લઈને ફરવા લાગી છે. પણ બાપાનમાં બન્યું છે તેમ સંતતિનિયમનના તમામ ઉપાયો નિષ્ફળ નીવડ્યા પછી અથવા તો વધુ ઝડપી આર્થિક ઉન્નતિ લાવવાના બહાને ઉપર જણાવેલાં સૂચનો બહાર થશે ત્યારે આ મહિલામંડળોને, તેમના ભૂતકાળના સંતતિનિયમનના પ્રચારકો માટે પસ્તાવાનો પાર નહિ રહે.

ગાય અને સ્ત્રી બન્નેનું હિંદુ સમાજમાં સમાન સ્થાન છે. તેમનું મૂલ્યાંકન ધાર્મિક અને સુસંસ્કૃત, સમૃદ્ધ સમાજવ્યવસ્થા ચાલુ રાખવાની દૃષ્ટિએ કરવામાં આવ્યું છે. તે બન્ને વિના સુસંસ્કૃત સમૃદ્ધ સમાજની કલ્પના પણ થઈ શકે નહિ. માટે જ હિંદુ ધર્મે ગોહત્યા અને સ્ત્રી-હત્યા મોટામાં મોટાં પાપ ગણાય છે.

સેક્યુલોરઝમના સિદ્ધાંત ધર્મતત્ત્વને ઉપેક્ષિત કરવા માટે હશે ?

હિંદુ ધર્મમાં જે કોઈનું મૂલ્યાંકન ધર્મ અને સંસ્કૃતિની દૃષ્ટિએ થયું, એ તમામને ધર્મથી રક્ષિત બનાવી તેના નાશને મહાપાપ ગણવામાં આવ્યું. આપણાં એ મહાન અને શ્રેષ્ઠ મૂલ્યોને ઉખેડી નાખીને માત્ર આર્થિક દૃષ્ટિએ નવું મૂલ્યાંકન કરવું હોય તો ધર્મના રક્ષણથી તેમને દૂર કરવા જોઈએ. તેમ કરવા માટે ધર્મ તરફ ઉદાસીનતા પેદા કરવી જોઈએ. અને એટલા માટે જ શોષક અર્થવ્યવસ્થાના પૂર્ણરી-ઓએ રાષ્ટ્રવાદના નામે ધર્મને ઔણ બનાવી Socialismનું સૂત્ર હવામાં તરતું મૂક્યું છે.

શોષણખોરોના આ નગ્ન તાંડવેને થંભાવીને ગાયને સમાજમાં તેનું અસલ સ્થાન ન અપાવી શકીએ, Dairy animal બનેલી ગાયને ડેરીની ચાર દીવાલો વચ્ચેના કેદખાનામાંથી છોડાવીને સમાજમાં ઘેર ઘેર ન પહોંચાડી શકીએ તો સ્ત્રીસમાજને પણ શોષણખોરોના મહા-વિનાશક જડખામાં ધકેલાઈ જતી અટકાવી શકીશું નહિ.

હવે નારી ઉપર ઘેરાતાં આક્રમણો

ભારતની ગાય ખતમ થવાની અણી ઉપર છે. જે ગાયો કતલખાનેથી બચી છે તે ડેરીઓની દીવાલો વચ્ચે કેદમાં પડી છે. વળી જે ગાયો ડેરીને પાત્ર નથી તે પરદેશોમાં મોકલાઈ રહી છે. બીજી બાજુ શોષક અર્થવ્યવસ્થાના સમર્થકોની આંખ સ્ત્રી-સમાજ ઉપર મંડાઈ ચૂકી છે. દહેજની વકરતી જતી લાલસા અને પ્રથામાં આવી રહેલા જાથના ઓળા સ્પષ્ટ રીતે જોઈ શકાયા છે. સ્ત્રીઓને સ્વીકાર આર્થિક મૂલ્યાંકનની કસોટી ઉપર જ કરવામાં હવે ગૌરવ, ખાનદાની અને કુશાચ્ર બુદ્ધિપણું ગણાવા લાગ્યાં છે. કેવું હશે ભારતનું ભયાનક ભાવી ?

ભગવાન બાણે.

* સપૂર ! દેશ [ધરતી] જ આબાદ બની રહેલ છે. પ્રભ તો સંસ્કૃતિનાશ દ્વારા બરબાદ થતી જ જાય છે. જો આમ જ ચાલશે તો આબાદ બનતા જતા આ દેશમાં કાયમી વસવાટ માટે પુનઃ ગોરાઓનાં ટોળેટોળાં ઉતરશે ! અને બિચારી ! એ વખતે જીવતી રહેલી ભારતીય પ્રભ ! એ લોકોનાં મકાનોમાં ઝાડુ વાળતી, એમની ખુશામતખોરીમાં શેષ જીવન પૂર્ણ કરશે ! કેવો કારમો વિનિપાત !

*

*

*

* એક માણસ દુર્પૂર્વ તરફ - પ્રકાશની દિશા તરફ મક્કમ પગલે ચાલતો હતો. કોકે એને ' ધૂમ જાગ્યો ' કહ્યું, અને તે તરત પૂર્વને છોડીને પશ્ચિમ-સન્મુખ થઈ ગયો. પછી પેલાએ તેને વક્ષો લગાવ્યો એટલે તે જોરથી દોડવા લાગ્યો. પેલાએ કહ્યું, " દેખો ! વિકાસ, દોટ, પ્રગતિ, હરણકાળ ! "

હાય ! દોટ ખરી પણ પશ્ચિમ તરફ ! અંધકાર તરફ ! આના કરતાં પૂર્વના પ્રકાશ તરફની ધીમી પણ ગતિ શું ખોટી હતી ?

*

*

*

* પરદેશી અંગ્રેજોએ અહીંથી જતાં પહેલાં શિક્ષણ દ્વારા જે દેશી અંગ્રેજો [શિક્ષિતો] તૈયાર કર્યા તેઓ જ આ આર્યાવર્તની સઘળી ખાનાખરાળીનું મૂળ કારણ છે. દેશના ચાવીરૂપ સ્થાને તેઓ ચડી બેઠા છે. તેમને ત્યાંથી દૂર કર્યા વિના પ્રજાને સાચાં સુખ અને શાન્તિ સાંપડે તે સંભવિત નથી.

પરદેશી - ગોરા અંગ્રેજોને કાઢનારાઓએ હવે દેશી કાળા અંગ્રેજોને પણ ઘેર બેસાડવા પડશે.

પં. ચન્દ્રશેખર વિજયજી

[૪]

માંસાહાર : પશ્ચિમી સંસ્કૃતિનો અભિશાપ

❧ ભારતમાં પૂર્વે માંસાહાર હતો? કો'ક તો ખતાડો !

❧ પ્રબને બધી રીતે બરબાદ કરી નાખવા માટે, અગ્રેજેએ ગોમાંસનો પ્રચાર શરૂ કર્યો.

❧ સાચા અર્થમાં આબાદ ભારતનું દર્શન કરવું હોય તો ?
પશુહત્યા બંધ કર્યે જ છૂટકો છે.

હિંદુ પ્રબને ગોમાંસબક્ષણ કરતી બનાવી દેવા માટે ૧૫૦ વર્ષથી વધુ જૂની યોજનાઓ કામ કરી રહી છે. હિંદુઓ ગોમાંસ ખાતા થાય તો જ તેમને ખ્રિસ્તી બનાવી શકાય : ખ્રિસ્તી બનાવવાનું સહેલું પડે. માટે સાથે સાથે જ એવો પ્રચાર ચાલુ છે કે, “વેદો કાંઈ બહુ પ્રાચીન નથી અને વેદો કરતાં તો બાઈબલ વધુ ઉત્તમ ગ્રંથ છે!”

ચીની મુસાફર ફા-હી-યાને ઈ. સ. ૩૯૯ થી ૪૧૪માં ઉત્તર ભારતની મુસાફરી કરી હતી. તે પોતાની નોંધપોથીમાં લખે છે કે :

“ભારતમાં ચંડાલ સિવાય કોઈ પશુ-હિંસા નથી કરતું કે દારૂ કે નશો. અડે એવી ચીજ પીતું નથી. અરે ! કોઈ જીવતાં પ્રાણીઓનો વેપાર પણ કરતું નથી. દેશમાં કયાંય દારૂ કે માંસ વેચવાની દુકાન નથી. માત્ર ચંડાલો જ શિકાર કરતા કે માંસ અને દારૂનો ઉપયોગ કરતા.” (જે. ટી. વ્હીલર કૃત હિંદનો ઇતિહાસ, ભાગ-૨, પાના નં. ૨૫૩)

અહીં ચંડાલનો અર્થ હરિજન કે શૂદ્ર નથી થતો. હરિજનોનો સમાવેશ તો ચાતુર્વર્ણ્યમાં કરવામાં આવ્યો છે. પણ જે લોકો ધર્મના, સંસ્કૃતિના, સમાજના, નિયમો તોડે; ઉચ્છૃંબલતાથી વતે તેમને ચંડાલ

ગણવામાં આવતા. તેઓ સમગ્ર સમાજથી બહિષ્કૃત થતા એટલે તેમને સમાજ તરફથી કાંઈ મળતું નહિ. જેથી તેમને વનપ્રદેશોમાં શિકાર કરીને તેમનું પેટ ભરવું પડતું. તેઓ પ્રાયશ્ચિત્ત કરે અને સમાજની મર્યાદામાં ધર્મ દ્વારા નક્કી થયેલાં નીતિ અને નિયમો પાળવાનું કબૂલ કરે તો તેમને પાછો સમાજમાં પ્રવેશ મળતો.

ખીન્ને ચીની મુસાફર હુ-એન-સંગ પોતાની નોંધપોથીમાં લખે છે કે, “સમ્રાટ હર્ષના આદેશથી પશુહિંસા અને માંસાહારની સમગ્ર દેશમાં મનાઈ છે.”

“કેપ કોમોરીનથી પૂર્વમાં કોરોમંડળ કિનારો જે અગાઉ મૌલા-પ્રદેશના નામે ઓળખાતો, તે તામિલનાડુ લોકોનો પ્રદેશ છે અને ત્યાંથી છેક બંગાળના ઉપસાગર સુધી જે તેલુગુ ભાષા બોલતા તેલંગાઓનો પ્રદેશ છે, તે તમામ પ્રદેશોમાં પરિહાર લોકોને બાદ કરતાં કોઈ માંસ ખાતું નથી. તેઓ બધા ગાયની અને બળદની પૂજા કરે છે. તેઓ કોઈ પશુહિંસા પણ કરતા નથી. એટલે જે મુસાફરોને માંસ (બકરાનું) ખાવાની ઇચ્છા હોય તેણે પોતાની સાથે કોઈ સિરિયનને (સિરિયા અથવા મધ્ય એશિયાનો વતની) કસાઈનું કામ કરવા માટે પોતાની સાથે નોકર તરીકે રાખવો જોઈએ.”

(માર્કોપોલોનું ટેરટીમની. ઈ. સ. ૧૨૬૦-૧૨૬૫ જે. ટી. વ્હીલર કૃત હિંદનો ઇતિહાસ, ભાગ-૨)

દ્વિશ નામના મુસાફરે ઈ. સ. ૧૫૮૫માં ઉત્તર ભારતમાં મુસાફરી કરેલી. તે લખે છે કે, “મોટા ભાગની પ્રજા માંસાહાર કરતી નથી, અને માછલીની તો જાણે કાંઈ કિંમત જ હોતી નથી.” (જે. ટી. વ્હીલર કૃત મુસ્લિમ શાસન નીચે હિંદનો ઇતિહાસ, પાના નં. ૪૧૮)

ડેલાવેલી નામનો મુસાફર જેણે દક્ષિણ ભારતમાં મેંગલોરની આગુબાગુતા પ્રદેશમાં મુસાફરી કરી હતી, તે લખે છે કે, “ભારતમાં મુસાફરી કરવી એ બહુ સુરકેલીબરેલું છે. ત્યાં ખાવાપીવાની બહુ તકલીફ છે. હિંદુઓ ખાવાપીવાની બાબતમાં બહુ આગ્રહી છે, અને પોતે તો માંસ, માછલી ખાતા નથી, પણ આપણનેય આપતા નથી.”

ટેવરનીયરને પણ ભારતમાં મુસાફરી કરતાં આવી જ મુશ્કેલી અનુભવવી પડેલી. તે લખે છે કે, “જે ગામડામાં મુસ્લિમ અધિકારી હોય, તો તો મટન કે મરઘાં મળી શકે પણ જે હિંદુ અમલદાર હોય તો ચોખા, લોટ, શાકભાજી અને દૂધ સિવાય કંઈ જ મળી શકે નહિ.”

જેન કાયસર લખે છે કે, (ઈ. સ. ૧૬૭૮-૮૧) “હિંદુઓ કળ-કૂલ, કંદમૂળ અને ચોખા ખાય છે, પણ તેઓ માંસ, માછલી, ઈંડાં ખાતા નથી.” (જે. ટી. વ્હીલર કૃત મુસ્લિમ શાસન નીચે ઇતિહાસ, પાનાં નં. ૪૫૬, ૪૭૦, ૪૮૮)

અંગ્રેજો જ માંસના પ્રચારક

અંગ્રેજો હકૂમતમાં માંસાહારને એટલો વેગ મળ્યો કે, સુરતમાં મૂર લોકો માટે આખા વર્ષમાં જેટલાં પશુઓ કપાતાં તેના કરતાં મુંબઈમાં એક જ મહિનામાં અંગ્રેજો માટે વધુ પશુઓ કપાતાં, (Early Records of British India by J. T. Whealler)

અંગ્રેજો હંમેશા ગાય અને ડુક્કરનું માંસ (Beef અને Pork) પસંદ કરે છે. અને મુંબઈમાં ગાયનું માંસ અકરાંતિયા થઈને ખાવાનું પરિણામ એ આવ્યું કે અહીં ઉજ્જવ પ્રદેશમાં આવીને ગોમાંસ અકરાંતિયાની પેઠે ખાવાથી અને પોટુંગલથી દારૂ અતિશય પીવાથી તેઓ અચાનક ટપો-ટપ મરી જવા લાગ્યા. (મુસ્લિમ શાસન નીચેનું હિંદ, જે. ટી. વ્હીલર).

“ભારતના યુગજૂના કાયદાઓનો ભંગ કરીને અંગ્રેજોએ ગોમાંસ અને દારૂના સેવનથી ભારે ખુવારી લોગવી. છતાં જ્યાં જ્યાં પણ તેઓ ગયા ત્યાં પોતાની આ આદતને વળગી રહ્યા. જે યુરોપિયનો ખંગાળમાં ગયા, ત્યાં તેમને તે પ્રદેશ સસ્તો લાગ્યો. કારણ કે ત્યાં મરઘાં, ખતક વગેરે પક્ષીઓ એક રૂપિયામાં ૨૦ મળતાં. ઘેટાં, બકરાં પણ પુષ્કળ મળતાં હતાં અને ડુક્કરો તો એટલી મોટી સંખ્યામાં હતાં કે પોટુંગીઓ તો તે ખાઈને જ જીવતા અને અંગ્રેજો તેમ જ વલંદા વહાણો ભરી ભરીને પોતાને દેશ મોકલતા. (જે. ટી. વ્હીલર કૃત મુસ્લિમ શાસન તળે હિંદનો ઇતિહાસ, પાનું ૫૧૬)

અંગ્રેજ અમલદારોનો ગોહત્યા સામે વિરોધ

આ ગોમાંસ-ભક્ષણની શરૂઆતે ભારતના પશુધનને નબળું પાડવાની શરૂઆત કરી. મિ. વિલિયમ સ્મિથ (ડેરી એક્ષપર્ટ) લખે છે કે, “ભારતમાં કેટલાક બાણીતા માણસો ગોરક્ષા કરવાના પગલાં તરીકે પશુઓની વિદેશમાં થતી નિકાસ ઉપર પ્રતિબંધ મૂકવાની માગણી કરે છે, જ્યારે કેટલાક માત્ર માંસાહાર પૂરતું જ પશુ મારવાનું બંધ કરવાની ભલામણ કરે છે. વળી ગ્રામ્ય પ્રદેશના કેટલાક આગેવાનો એમ માને છે કે જો ચરિયાણા પશુઓને ચરવા માટે છૂટાં કરવામાં આવે તો ગોરક્ષાનું સહુથી પ્રથમ પગલું મોટાં શહેરોનાં કતલખાનાંઓમાં થતી ગયો અને લેંસોની કતલ ઉપર પ્રતિબંધ મૂકવાનું હોવું જોઈએ.” (એગ્રિકલ્ચર જનરલ એન્ડ ઇન્ડિયા, વો. ૧૭, ભાગ-૧, જાન્યુઆરી, ૧૯૨૨)

મુંબઈ રાજ્યના એગ્રિકલ્ચર ડાયરેક્ટર સર એચ. એચ. માન લખે છે કે, “મુંબઈ અને બીજાં મોટાં શહેરોમાં દૂધાળાં પશુઓની થતી કતલે દેશનાં દૂધાળાં પશુઓની હસ્તી માટે ભય પેદા કર્યો છે અને આ બાબત ઉપર જલદી ધ્યાન આપવાની જરૂર છે.” (૧૮મી સપ્ટેમ્બર, ૧૯૧૯)

સિકયુલરિઝમના નામે ગોહત્યા કરવાની છલ

ગોમાંસ ખાવાનો જેમને બાધ નથી એવા આ જો, અને તેમના જેવા બીજા ઘણા સમગ્ર અંગ્રેજોને પણ આ દેશની આર્થિક અને સામાજિક વ્યવસ્થા જોઈને ગોવધબંધી કરવાનું જરૂરનું લાગ્યું. પણ ગોમાંસ-ભક્ષણનો જેમને ધાર્મિક રીતે નિષેધ છે એવાં હિંદુ પ્રધાન-મંડળોને અને હિંદુ નિષ્ણાતોને ગોહત્યા ચાલુ રાખવાનું જ નહિ, પણ તેને વધુ વેગ આપવામાં, અને એને વધુ વિકસાવવાની યોજનાઓ તૈયાર કરવામાં, નથી તો ધાર્મિક બાધ નડતો કે નથી તો તેમને દેશની આર્થિક અને સામાજિક ખરબાદી દેખાતી. શ્રી નેહરુ ગોહત્યા ચાલુ રાખવામાં ગૌરવ માનતા હતા અને તેમણે તેને પોતાની પ્રતિષ્ઠાનો

વિષય બનાવ્યો હતો. રાજ્ય પ્રધાનમંડળો પણ તેમ જ માનતાં હોય એવું લાગે છે.

આ પ્રધાનો ઘણી વખત ગોવધ ચાલુ રાખવા માટે Secularism-નો આશ્રય લે છે અને મુસલમાનોના ગાયની કુરબાની કરવાના અને ગોમાંસ-સક્ષણ કરવાના અધિકારો છીનવાઈ ન જાય માટે ગોહત્યા ચાલુ રાખવાની આવશ્યકતા આપણને સમજાવવાના બાલિશ પ્રયાસો કરે છે.

કુરબાનીનો અર્થ ‘મરી જવું’ એવો થાય છે, મારી નાખવું એવો અર્થ નથી થતો. કોઈપણ અમુક ચોક્કસ સિદ્ધાંતોની ખાતર ખાસ કરીને ધાર્મિક અને રાષ્ટ્રીય હિતોનું રક્ષણ કરવા ખાતર મરી ફીટવું, ખુવાર થઈ જવું, તેને કુરબાની કહે છે. કોઈને મારી નાખવું એ કુરબાની નથી.

ગોહત્યા વિરુદ્ધ ના. આગાખાનનું મંતવ્ય

ઈ. સ. ૧૯૨૮-૨૯માં દિલ્હીમાં મળેલી અખિલ ભારતીય ઇસ્લામી પરિષદ સમક્ષ બોલતાં ના. આગાખાને કહ્યું કે, “હિંદુઓ અને મુસ્લિમો વચ્ચે ગોવધના કારણે કાયમની તંગદિલીને નાબૂદ કરવાનો ઉપાય શોધી કાઢવાની આપણી સહુની ફરજ છે. ધર્મની ખાસ કુરબાની કરવાની પ્રથા ક્યારથી શરૂ થઈ એ તપાસીએ તો તે આ પ્રશ્નને ઉકેલ લાવવા મદદરૂપ થશે. આપણે સહુ એ વિષયમાં સંમત છીએ કે ઇબ્રાહીમ ઐતિહાસિક કુરબાનીની આપણે ઉજવણી કરીએ છીએ. પણ આપણે એ બાણી લેવું જોઈએ કે ઇબ્રાહીમ કે જે એક મહાન ધાર્મિક વડા હતા, તેમણે ગાયની કુરબાની કરી ન હતી. તે ઉપરાંત આપણાં ધાર્મિક પુસ્તકોમાં પણ પશુઓની કુરબાની કરવાનો આદેશ નથી. આપણામાંના કેટલા હાજીઓ (હાજી એટલે મક્કાની હજ-યાત્રા કરનારા) ઇસ્લામનો જ્યાં જન્મ થયો હતો એ અરબસ્તાનમાં ગાયની કુરબાની કરે છે? અને જો ત્યાં ગાયની કુરબાની ન કરી હોય તો શું તેમણે ઇસ્લામના આદેશનો ભંગ કર્યો છે? હું નિઃશંકપણે કહું છું કે તમે સહુ તેનો જવાબ નકારમાં આપશો. તો પછી ભારતમાં આપણે કુરબાનીના આ પ્રશ્નને ગુઢા જ દ્રષ્ટિબિંદુથી શા માટે જોવું જોઈએ ?

શહેનશાહ બાબર કે જે એ જમાનાનો મહાન રાજકર્તા હતો, તેણે પોતાના શાહજાદા હુમાયુને હિંદુઓને ધાર્મિક માન્યતાઓ અને તેમના ધાર્મિક વહેમોને માન પણ આપવાનો આદેશ આપ્યો હતો. અમીર હુષીયુલ્લાખાન જે સાચા મુસ્લિમ હતા, તેમણે ગોવધનધી ફરમાવી હતી. જો બીજા મુસ્લિમ આગેવાનો પણ પોતાની જૂની માન્યતાઓ બદલે તો તેઓ જરૂર ઇસ્લામના આદેશની અવગણના નહિ જ કરતા હોય.

“કાશ્મીરી મુસ્લિમ, ઇસ્લામના આદેશનું ચુસ્તપણે પાલન કરે છે અને તેઓ જાણે છે કે, કુરબાની (પશુહત્યા) એ આપણા ધર્મનું કોઈ સૂત્ર નથી. તમને સહુને ચોક્કસ ખબર છે કે આપણા ધર્મનું ફરમાન છે કે પશુઓનાં લોહી અને માંસ અલ્લાહને સ્વીકાર્ય નથી. ખુદા અને સર્જન વચ્ચે બંધબેસતી થાય એવી આ એક માનવતાવાદી માન્યતા છે.

“આ વિષયમાં આપણા ઉલેમાઓ પાસેથી હું વધુ સ્પષ્ટતા માગું છું. પણ મને વિશ્વાસ છે કે તેમાંનો કોઈ પંથ ઉલેમા કુરબાનીની વિધિઓ જાહેરમાં કરવાના મતનો નહિ હોય. ભારતમાં એવી બીજી કોમો પણ છે, જેઓ ગોમાંસ ખાય છે. છતાં પણ તેઓ કદી પણ કુરબાની માટેનાં પવિત્ર પશુઓને જાહેરમાં મારીને પાડોશીઓની લાગણી દુભવતા નથી.

“મેં જણાવેલી આ તમામ હકીકતોના સંદર્ભમાં તમારા માટે આ એક ગંભીર અને જીંડી વિચારણાનો પ્રશ્ન છે. જેમાં કુરબાનીના ચોક્કસ પ્રકાર અને તેના મહત્ત્વ વિષે ફેરવિચારણા થવી જોઈએ. આમ કરીને જો આપણે આપણા હિંદુ મિત્રો સાથેના સંબંધ સુધારી શકીએ તો શાંતિ અને સમૃદ્ધિ માટે અમૂલ્ય ફાળો આપ્યો ગણાશે, એટલું જ નહિ પણ સંતોષકારક રાજદ્વારી ઉઠેલ પણ લાવી શકીશું.”

(આગાખાન અને તેમના પૂર્વજો : લેખક શ્રી નવરાજજી હુમાસીઆ, પ્રકાશક : ટાઇમ્સ ઓફ ઇન્ડિયા પ્રેસ, ૧૯૩૦ની આવૃત્તિ, પાનાં નં. ૧૦૮-૧૦૯)

સુપ્રીમ કોર્ટમાં ગોહત્યાગ ધાર્મિક અધિકાર હોવાના દાવાનો અધિકાર

સ્વરાજ મળ્યા પછી ઉત્તર પ્રદેશ, બિહાર અને મધ્ય પ્રદેશોનાં રાજ્યોએ સંપૂર્ણ ગોવધબંધીનો કાયદો બહાર કર્યો ત્યારે શ્રી નેહરુ ખૂબ જ અકળાઈ ઊઠ્યા અને વિશ્વના દેશો પણ ખળભળી ઊઠ્યા હતા. આ કાયદાને પડકારવા મુસ્લિમ 'કસાઈઓ સુપ્રીમ કોર્ટ'માં ગયા. આ કસાઈઓની પાછળ ગોહત્યામાં રસ ધરાવતા બળવાન હાથોનું, કે પરદેશી સત્તાઓનું પીઠબળ જરૂર હશે; કારણ કે ગોવધ બંધ થવાથી કોઈનું હિત ભોખમાનું ન હતું. પણ ગોવધની નીતિ શરૂ કરી ત્યારથી લાખો કોમોનું હિત ભોખમાઈ ગયેલું હતું જ. પણ તે વખતે અને ત્યારથીઆજે ૧૫૦ વર્ષ સુધી કોઈ મુસ્લિમ પોતાનું હિત ભોખમાય છે એ દલીલ સાથે કોર્ટમાં ગયેલ નથી. પણ પાંચ કસાઈઓએ પોતાના ગાય મારવાના ધાર્મિક અધિકાર, ધંધો કરવાનો અધિકાર અને પોષણ માટે ઓમાંસ મેળવવાનો અધિકાર આગળ કરી સુપ્રીમ કોર્ટના દરવાજા ખખડાવ્યા.

ગાયોની કુરબાની આપવાના અધિકાર બાબત નિર્ણય કરવા કુરાનના અંગ્રેજી અનુવાદની સુપ્રીમ કોર્ટમાં રજૂઆત થઈ. તેમાં લખ્યું હતું કે દરેક મુસ્લિમે એક બકરીનો અથવા સાત મુસ્લિમો વચ્ચે એક ગાય અથવા ઊંટની કુરબાની કરવી. કુરબાની કરવા માટે વિકલ્પ હોવાથી ગાયની કુરબાની માટે ગોવધ કરવાના મુસ્લિમોના બંધારણીય અધિકારને સુપ્રીમ કોર્ટમાં મંજૂરી ના મળી. જ્યારે સંપૂર્ણ ગોવધબંધી માટે ૧૯૬૬માં જળરું આંદોલન થયું અને ગોવધન મઠપુરીમાં જમદૂશુ શ્રી શંકરાચાર્ય, શ્રી નિરંજનદેવ તીર્થ અને બીજા અનેક સાધુ, સંતો આમરણ ઉપવાસ ઉપર ઊતર્યા ત્યારે સરકારે ગોવધબંધી થાય, તો તેના આર્થિક પ્રત્યાધાતો બાજુવા માટે Cow Protection Commi-
ttee નીમી. આ કમિટી સમક્ષ ગોવધ ચાલુ રાખવાની તરફેણમાં અનેક આવેદનપત્રો રજૂ થયાં હતાં, જેમાં સરકારી નિષ્ણાતો, કર્મચારીઓ વગેરે મુખ્ય હતા. પણ કોઈપણ અર્થશાસ્ત્રી કે પશુશાસ્ત્રી એમ કહી

શક્યો ન હતો કે સંપૂર્ણ ગોવધબંધી કરવાથી દેશના અર્થતંત્રનું દેવાણું નીકળી જશે.

સુપ્રીમ કોર્ટમાં મુસલમાનોને ગાયની કુરબાની કરવાનો અધિકાર નામંજૂર થયેલ હતો. છતાં ઘણાંએ એ અધિકારની વાત આગળ કરી હતી. તો ઘણાંએ ગોવધબંધીથી માંસના ભાવ વધી જશે એની ચિંતા વ્યક્ત કરી હતી. પણ ૧૯૪૭ પછી દરેક ચીજના ભાવ ૧૦૦ થી ૧૦૦૦ ટકા સુધી વધી ગયા છે, તે બાબતમાં તેમાંના કેઈએ કદી હરફ પણ ઉચ્ચાર્યો નથી.

કુરબાનીનો અર્થ શું ?

પણ આ બધી વિગતો બાબુ પર રાખીને આપણે વધુ મહત્વનો મુદ્દો તપાસીએ. કુરબાની એટલે શું ? તેનો ‘મારી નાખવું’ એવો અર્થ થાય છે ખરો ? અને એવો અર્થ થતો હોય તો ધાર્મિક અધિકાર લોગવવા માટે ઇસ્લામની શરિયતનું પાલન કરવા માટે ફક્ત ઈઠના એક જ દિવસે કેટલાં પશુઓની જાનહાનિ થાય ? મુસ્લિમોનો ગોહત્યા કરવાનો અધિકાર માન્ય નથી રખાયો પણ બકરી મારવાની છૂટ તો છે જ. દેશમાં ૬,૧૪,૧૭,૯૩૪ મુસ્લિમો છે (ઇન્ડિયા ૧૯૭૪, પાનું ૧૩) ને ૬,૪૬,૦૦,૦૦૦ બકરાં છે. (ઇન્ડિયા ૧૯૭૪, પાનું ૨૮૬). જો મુસ્લિમો કુરાનની શરિયતનું પાલન કરીને એક જ દિવસમાં તમામ બકરાંને કુરબાનીને નામે કાપી નાખે તો શું સ્થિતિ થાય ? કદાચ સહુથી પહેલો વિરોધ સિક્યુલરીઝના નામે ગોહત્યા ચાલુ રાખવાના હિમાયતી માંસાહારી હિંદુઓનો જ આવી પડશે. કારણ કે ઈઠના બીજા જ દિવસથી તેમને મટન મળશે જ નહિ. સાઉદી અરેબિયામાં સાત માણસ દીઠ એક બિંટ મારી નાખે તો એક પણ બિંટ નહિ બચે. શું ઈરાન કે ઇજિપ્તમાં એક જ દિવસમાં ૫-૭ કરોડ બકરાં કે બાંગલા દેશમાં ૧૨-૧૫ કરોડ બકરાં એક જ દિવસમાં મારી નાખાય છે ? અને ન મરતાં હોય તો શું તેઓ ઇસ્લામની શરિયતનો ભંગ કરે છે ?

પણ જો કુરબાનીનો અર્થ ‘ મારી નાખવું ’ ન કરીએ પણ ‘ આપી દેવું ’ કરીએ તો અર્થ બરોબર બેસી જાય છે. આપણે ત્યાં હિંદુઓમાં દાનનો મહિમા છે. ધનદાન, અન્નદાન, વસ્ત્રદાન વગેરે. પણ દાનની આ તમામ ચીજોમાં સારામાં સારી ચીજ હોવી જોઈએ. આપણને જે વસ્તુ ખૂબ જ પ્રિય હોય તે શુભ ક્ષેત્ર માટે આપી દેવી તેનું નામ દાન. કદાચ કુરબાની પણ તેને કહીએ તો કુરબાની બાબતનો ગ્રંથડો ન રહે. કુરબાની માટે ઇસ્લામની શરિયતે ત્રણ પ્રાણીઓ પસંદ કર્યાં; જે ત્રણે દૂધ આપનારાં છે. ઊંટડી રોજ હાંડો ભરીને દૂધ આપે છે. ગાય પણ ઇસ્લામનો ઉદ્ય થયો ત્યારે રોજ ૫૦ થી ૬૦ શેર દૂધ આપતી. બકરામાં પણ ૫ શેર દૂધ આપવાની ક્ષમતા હોય છે અને દૂધ એ સર્વશ્રેષ્ઠ શક્તિ આપનારી વસ્તુ છે. માટે એ ત્રણમાંથી કોઈનું પણ દાન કરે તો, કોઈની હિંસા ન થાય, લેનારને ફાયદો થાય, અને રાષ્ટ્રને નુકસાન ન થાય.

કુરબાની કરવી એનો કતલ કરવી એવો અર્થ કરવામાં આવે અને એ કતલ કરવાનો ધાર્મિક અધિકાર આગળ કરીને એક જ દિવસમાં કરાડો પશુઓની કતલ કરવામાં આવે તો હું નથી માનતો કે કોઈ પણ દેશની સરકાર એ કતલની પરવાનગી આપે. કારણ કે તેમાંથી ઘણા આર્થિક, સામાજિક અને આરોગ્ય સંબંધિત પ્રશ્નો ઊભા થાય.

આપણે જાણીએ છીએ કે ગોવધ કરવાના અંધારણીય અધિકારના નામે ગોહત્યા ચાલુ રખાવવા સુપ્રીમ કોર્ટમાં દોડી ગયેલા મુસ્લિમો ઈદના દિવસે ૬ કરોડ બકરાંની કુરબાની કરતા નથી. તો શું તેઓ પવિત્ર ઇસ્લામની શરિયતનો ભંગ કરે છે? ના, એવું કશું જ નથી. ગોહત્યા ચાલુ રાખવા પાછળ, ગોમાંસ-બક્ષણ અને ડુધરેનાં માંસ ખાવાના પ્રચાર પાછળ અને એકબીજા દેશે સાથે સહકાર વધારવાના બહાના નીચે આપણી શ્રેષ્ઠ જુવાન ગાયોની નિકાસ કરવા પાછળ પશ્ચિમની સત્તાઓના અને તેમના ભારતીય મિત્રોના સળંગ હાથ કામ કરી રહ્યા છે.

ગોમાંસ-પ્રચાર શા માટે ?

‘ જો હિંદુઓ ગોમાંસ ન ખાય અને મુસ્લિમો ડુંકરનું માંસ ન ખાય તો ભારતમાં ખ્રિસ્તી ધર્મનો પ્રચાર અશક્ય છે ’ એમ અંગ્રેજો સારી રીતે જાણતા હતા.

સીડની. એચ. બીયર્ડે લખે છે કે, “ ભારત જેવા દેશમાં ખ્રિસ્તી ધર્મનો ફેલાવો કરવામાં ખ્રિસ્તી મિશનરીઓની માંસ ખાવાની અને ઘણી પીવાની ટેવ બહુ મોટી રુકાવટ કરે છે. જિસસ ક્રીસ્ટનાં હજારો વર્ષો પહેલાં વેદ ધર્મે માંસાહાર કરવાની મનાઈ ફરમાવી છે. ગૌતમ બુદ્ધ અને ઝોરોસ્તરે પણ હિંસા કરવાની અને માંસ ખાવાની મનાઈ ફરમાવી છે.

“ તો, પછી આપણે એમ કેવી રીતે ધારી શકીએ કે, હિંદુઓ, બૌદ્ધો અને પારસીઓ ખ્રિસ્તી ધર્મને વધારે સારો ગણીને સ્વીકારશે ? તેમની ધાર્મિક ભાવના અને વારસાગત માન્યતા માંસાહાર કરવાની છૂટ આપનાર ધર્મને નીચી કક્ષાનો જ ગણશે.”

(Page 6 : Is flesh-eating morally defensible)

અંગ્રેજો અહીં એ ઉદ્દેશથી આવ્યા હતા : (૧) આ દેશની સમૃદ્ધિ : કુદરતી સંપત્તિ પોતાના દેશ માટે લૂંટી લેવી. (૨) આપણી આર્થિક, સામાજિક, સાંસ્કૃતિક અને ધાર્મિક વ્યવસ્થા છિન્નભિન્ન કરીને ખ્રિસ્તી ધર્મ અને યુરોપિયન સંસ્કૃતિનો ફેલાવો કરવો. આ બંને ઉદ્દેશો સિદ્ધ કરવા ગોહત્યા અને ગોમાંસ-ભક્ષણનો ફેલાવો એ મુખ્ય હથિયારો હતાં. એ હથિયારોનો તેમણે કુશળતાથી ઉપયોગ કર્યો. દેશમાં ગોહત્યાનું પાપ અકલ્પનીય ઝડપથી વધારી દીધું અને લોકોને માંસાહાર તરફ વાળવા જબરો પુરુષાર્થ કર્યો. ઉપરની તમામ હકીકતો સાબિત કરે છે કે ભારતમાં ગોવધ અને ગોમાંસ-ભક્ષણનો પ્રચાર કરનારા મુસ્લિમો ન હતા; પણ અંગ્રેજો હતા. પણ તેમણે એ કાર્ય એવી કુશળતાથી કર્યું કે તેઓ ગાયો કાપવા સાથે આ દેશના પણ એ ટુકડા કરતા ગયા.

અંગ્રેજોએ ગાયોની કતલ શરૂ કરી ત્યારે તેના માંસનું શું કરવું એની મુશ્કેલી હતી. કારણ કે અંગાળીઓ તે વખતે માંસાહારી ન હતા. હાડકાં અને ચામડાંની નિકાસ થઈ શકતી; પણ માંસ જંગલમાં ફેંકી દેવું પડતું.

માંસ-નિકાસની સગવડ

પછી અંગ્રેજોના જુલમોએ દુકાળ પડ્યા. બીજી તરફથી રેલવે આવી એટલે માંસનો પ્રશ્ન ઉકેલાઈ ગયો. અંગ્રેજોએ પહેલેથી જ ચરિયાણો ખતમ કર્યાં હતાં. એટલે દુકાળમાં ગરીબોને કારણે લોકોને પશુઓ વેચવાની ફરજ પડી.

મુસ્લિમ કોન્ટ્રાક્ટરોને પશુઓ ખરીદી; એને કાપી એનું માંસ સૂકવવાના કોન્ટ્રાક્ટરો અપાયા અને રેલવે મારફત એ માંસ કલકત્તા લાવીને નિકાસ થવા લાગ્યું. છેક લાહોર સુધીના દૂર દેશથી પણ માંસની નિકાસની સગવડ થઈ ગઈ.

૧૮૫૭નો બળવો

હિંદુઓને અને મુસ્લિમોને ગોમાંસ અને ડુધ્ધરનું માંસ ખાતા કરવાના પ્રથમ પગલારૂપે બંદૂકના કારતૂસોને ગાય અને ડુધ્ધરની ચરબી લગાડવામાં આવી. પણ ભારતવાસીઓની ધર્મ-ભાવના એવી ઉંચી હતી કે તેમ કરવા જતાં ૧૮૫૭નો પ્રચંડ બળવો ફાટી નીકળ્યો.

ફૂડ-કંપનશ્રી અંગ્રેજો

અંગ્રેજો એતી ગયા અને પ્રચારથી હિંદુઓની ગોવધ સામેની લાગણી બુકી કરવા અને આડકતરી રીતે ગોમાંસ ખાતા કરવા રસ્તા ચોક્કસ.

ગોવધ સામે જખ્ખર લડત આપે એવાં બે સ્થળો હતાં : રાજ-વીઓ અને ધર્મગુરુઓ. (ધર્મગુરુઓમાં સહુથી બળવાન-શ્રીમંત પુષ્ટિ-માર્ગ હતો.) એટલે એ બન્ને સ્થળે ધાક બેસાડવા વડોદરાના પ્રખ્યાત રાજવી મહાદારાવ ઉપર ખોટા આરોપો મૂકીને પદબ્રષ્ટ કર્યા, અને

પુષ્ટિ સંપ્રદાય સામે એવો તો જોરદાર પ્રચાર શરૂ કરાવ્યો કે પુષ્ટિ-માર્ગીય હવેલીઓ તો જાણે કે કૂટણખાનાં જ હોય અને મહારાજ જાણે કે વિશ્વના સહુથી મોટા વ્યભિચારી હોય !

પરિણામે ૧૮૬૦માં મહારાજ લાયબલ કેસ થયો. જજ તથા વાલી-પ્રતિવાલીના ઍરિસ્ટરો - બધા અંગ્રેજો હતા : જેઓ પુષ્ટિમાર્ગીનો એકડો પણ જાણતા નહિ. ઘણા કાવાઢાવા થયા. ધાક-ધમકીઓથી ખોટી જુખાનીઓ નોંધાવાઈ. છતાં મહારાજશ્રી કેસ જીતી ગયા. પણ એમણે બદનક્ષીના માગેલા ૫૦ હજાર રૂપિયાને બદલે અંગ્રેજ ન્યાયાધીશે માત્ર પાંચ જ રૂપિયા અપાવ્યા. એવી દલીલના આધારે કે ‘મહારાજશ્રી લગ્ન પછી તરત જ ચાર વરસ સુધી વ્રજમાં રહ્યા હતા. એટલે તેઓ ચાર વરસ સુધી બ્રહ્મચર્ય પાળી શકે એ માનવા જોગ નથી !’

સત્તાની ઓથ નીચે એવો કાતિલ પ્રચાર થયો હતો કે તેથી લોકોએ માન્યું કે મહારાજશ્રી કેસ હારી ગયા.

આનું પરિણામ એ આવ્યું કે વૈષ્ણવોનો જે દાનનો પ્રવાહ મંદિરમાં જતો અને ત્યાંથી ગોરક્ષા અને સંસ્કૃત સાહિત્યપ્રચાર માટે વપરાતો તે બંધ થઈને સરકારી કોલેજો અને હોસ્પિટલો તરફ વળી ગયો.

આમ ધર્માચાર્યોમાં અંગ્રેજોની ધાક બેસી ગઈ.

વ્યાપક થતો ગોમાંસ-પ્રચાર

બંગાળમાં ૧૮૭૨માં અંગ્રેજોને રાજા રાજેન્દ્રલાલ મિત્ર નામનો એક કુહાડાનો હાથો મળી ગયો. તેમણે Beef in Ancient India (વેદકાળમાં ભારતમાં ગોમાંસ-ભક્ષણ) વિષે નિબંધ લખ્યો.

અંગ્રેજોએ તેને ડોક્ટરેટની પદવી આપી. એટલે તેણે નિબંધને વિસ્તારી ‘Indo Aryans’ નામનું પુસ્તક લખ્યું, જે ડબલ્યું ન્યુમેન એન્ડ કંપની નામની અંગ્રેજી કંપનીએ પ્રગટ કર્યું.

સામે છેડેથી મુંબઈથી પાંડુરંગે, કાણે નામના વકીલ તરફથી પણ ‘વેદકાળમાં ગોમાંસ-ભક્ષણ થતું હતું’ એ વિષય ઉપર પુસ્તક લખાવીને પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યું.

અંગાળમાં Beef eating clubs - ગોમાંસ ભક્ષક કલબો સ્થાપી. તેના સભ્યોને અંગ્રેજો બહુરમાં સન્માનતા અને એ રીતે લોકોને ગોમાંસ ખાવા તરફ વાળવા પ્રલોભનો આપતાં.

લોડ' મેકોલેએ કેળવણીનું જે માળખું તૈયાર કર્યું તેમાંથી એવા વિદ્યાર્થીઓ બહાર આવ્યા, જેમને અંગ્રેજોની આંખમાં જ્ઞાનનો અળહળતો તેજપુંજ દેખાયો; અને પોતાની ભૂત અજ્ઞાનના અંધકારથી ભરેલી લાગી. આવા વિદ્યાર્થીઓ ગોવધ અને ગોમાંસ-ભક્ષણનો અનૂની પ્રચાર કરવા લાગ્યા; પરિણામે જે લોકો ગોમાંસ ખાતા ખચકાયા તેઓ પણ ઘેટાં-બકરાંનું માંસ ખાવા લાગ્યા અને દારૂ પીતા તો થઈ જ ગયા.

સ્વ. કનૈયાલાલ મુનશી એક સ્થળે લખે છે કે, 'વકીલોમાં દારૂ પીવો એ ફેશન અને સુધારાની નિશાની ગણાતી. દારૂ નહિ પીનારા સંકુચિત માનસવાળા ગણાતા.'

હવે દર વર્ષે કરોડો ગાયો કપાવા લાગી પણ લોકોમાં ધાક પેસી ગઈ હતી એટલે વિરોધ થતો નહિ; પણ આ વિરોધની આગને અંગ્રેજોએ પોતાના હિતમાં વાપરી.

બહુરમાં મુસ્લિમો પાસેથી એકાદ-એ ગાયો મરાવીને હિંદુ-મુસ્લિમ હુલ્લડો સભ્યાં. અંગ્રેજો પ્રત્યેનો હિંદુઓનો કોપ મુસ્લિમો સામે ભભૂકી ઊઠ્યો, તો બીજી તરફથી અમુક મૌલવીઓને હાથમાં લઈ ગોવધ કરવાના મુસ્લિમોના ધાર્મિક અધિકારના પોકળ દાવા રજૂ કરાવીને હુલ્લડો વધુ ઉથળનાવ્યાં !

નિષ્કળ આંદોલનો

૧૯૨૬માં ગાંધીજીએ મદ્રાસમાં ગોવધબંધીની માગણી કરતું આપણું કાર્ય. તરત જ પેલી ૧૮૭૭ની 'Beaf Ancient India'ની પુસ્તિકા પ્રગટ થઈ, કલકત્તાનાં બજારોમાં મફત વહેંચાઈ.

તેને પગલે કોઈ ભૂમાનંદ નામના સ્વામીએ એક પુસ્તિકા બહાર પાડી. તેમાં તેણે લખ્યું કે, 'હું સંસ્કૃત બોલુ તો નથી, પણ પશ્ચિમના વિદ્વાનોએ લખેલા હિંદુધર્મ-ગ્રંથોનાં ભાષાંતરો મેં વાંચ્યાં છે અને મારી

ખાતરી થઈ છે કે વેદકાળમાં ગોમાંસ-ભક્ષણ, દારૂ, વિધવાવિવાહ વગેરે પ્રચલિત હતાં !!!’

૧૯૬૬માં શ્રી શંકરાચાર્યે ‘ગોવધખંધીની માગણી કરી અને ઉપવાસ શરૂ કર્યા ત્યારે પેલી ‘Beaf in Ancient India’ પુસ્તિકા ફરીથી છપાઈને કલકત્તા, કાનપુર, દિલ્હીનાં બજારોમાં હજારોના હિસાબે મફત વહેંચવામાં આવી.

પરદેશમાં વસતા અને ભણતા ભારતવાસીઓ પાસે એવો પ્રચાર શરૂ થયો કે, ‘તમે કેવા મૂખ છો ! તમે ભૂખે મરો છો, તમારી ગાયો ભૂખે મરે છે, તો પછી ગાયોને મારીને શા માટે ખાઈ જતા નથી !’

૧૯૭૫માં શ્રી વિનોબાજીએ ગોવધખંધી માટે ઉપવાસ ઉપર ભિતરવાની ધમકી આપી ત્યારે ફરીથી ‘ચિત્રલેખા’એ પેલા ૧૧૫ વરસ જૂના મહારાજ બાયબલ કેસની અતિ વિકૃત રીતે રજૂઆત કરી કે જેથી પુષ્ટિ સંપ્રદાયનું - શ્રીવિનોબાજીના ઉપવાસને પગલે - આંદોલન આવી પડે તો ભરદ્વાર ટેકો ન મળે.

પસીંવલ સ્વીયરે લખેલ અને ઓક્સફર્ડ યુનિવર્સિટી પ્રેસે પ્રગટ કરેલ ૧૯૪૦ની ‘India-Pakistan and East’ નામના પુસ્તકના પાના નં. ૧૮૨, લીટી ૯ થી ૧૧ અને ૨૮ થી ૩૦માં લખ્યું છે કે, ‘ભારતના સાચા ક્રાંતવીરો ૧૮૫૭ના બળવાખોરો ન હતા, પણ ગોમાંસભક્ષણ કરનારા અને તેનો પ્રચાર કરનારા જ સાચા ક્રાંતિવીરો હતા.’

ધર્મદ્રોહી રાજેન્દ્રલાલો

હિંદુધર્મ [વૈદિકધર્મ] માંસાહારની મનાઈ ફરમાવે છે, એ ધર્મ ઉપર હિંદુઓની શ્રદ્ધા એટલી અડગ હતી કે મુસ્લિમોની શમશેર પણ તેને ડગાવી શકી ન હતી. આથી અંગ્રેજોએ જુદો જ માર્ગ અપનાવ્યો. એક તરફથી તેમણે ઢંઢેરા બહાર પાડ્યો કે અમે કોઈના પક્ષ ધર્મમાં ડબલગીરી કરશું નહિ. બીજી તરફથી ધર્મ ઉપર દ્વિમુખી ધસારો શરૂ કર્યો. હિંદુધર્મ અંગ્રેજોના ખોટા અનુવાદ અને રાજેન્દ્રલાલ

જેવી વ્યક્તિઓ દ્વારા ધર્મ વિરુદ્ધ પ્રચાર, ખીજી તરફથી ધર્માચાર્યો ઉપર એમના જ અનુયાયીઓમાંથી કોઈ ને કોઈ અનુયાયીને હાથમાં લઈ તેના દ્વારા ગંદા આક્ષેપો અને ગંદો પ્રચાર કરીને તથા ધર્મ-સ્થાનો વિષે પણ ગંદો પ્રચાર કરીને લોકોની ધર્મ પ્રત્યેની ભાવના યુક્તિ કરવા પ્રયત્નો આદર્યા. ખીજી ખામુ જૂની આસામીઓને સત્તાના ભેરે ખતમ કરી, મિલોની એજન્સીઓ, મુકાદમી, ઇબ્બારા, કોન્ટ્રાક્ટ, ફલાલી વગેરે આપીને તેમની કદાચીરી ખની રહે તેવી વ્યક્તિઓની નવી આસામીઓ ઊભી કરી. આ આસામીઓનો ધનપ્રવાહ મંદિરો તરફ અને એ રીતે હિંદુધર્મ અને સંસ્કૃતિના શિક્ષણ માટે વપરાતો તે બંધ કરાવીને સરકારી હોસ્પિટલો અને અંગ્રેજી કેળવણીની સંસ્થાઓ તરફ વાળ્યો. જ્યાં ભારત વિરુદ્ધ તથા હિંદુધર્મ અને તેની સંસ્કૃતિ વિરુદ્ધ કાર્ય કરી શકાય, અને હિંદુઓની પ્રાચીન રુઢિઓ, રીતરિવાજો વગેરે પ્રત્યે ઉપેક્ષા સેવે એવા વિદ્યાર્થીઓ તૈયાર કરી શકાય.

સુધારકો બન્યા; દેશના બગાડકો!

જેમણે અંગ્રેજોની મહેરબાનીથી સમૃદ્ધિ મેળવી, તેમના પુત્રોને કેળવણીને નામે યુરોપ મોકલી ત્યાં તેમને દારૂ અને માંસાહાર તરફ વાળ્યા અને જ્યારે સમાજે તેમનો બહિષ્કાર પોકાર્યો ત્યારે સરકારી માલિકીનાં વર્તમાનપત્રોના પ્રચારના પીઠબળથી તેઓનું એક ગુદું જ જૂથ જન્મ્યું. જેને પ્રગતિવાદી તરીકે અથવા સુધારકો તરીકે બિરહાવતા અને તેમનો બહિષ્કાર કરનારાઓને સમાજદ્રોહી, જડસુ, પ્રત્યાઘાતી તરીકે ઊતારી પાડવામાં આવતા.

ખ્રિસ્તી ધર્મમાં વટલાવ્યા વગર જ જેને અર્ધખ્રિસ્તી કહેવાય એવો એક વર્ગ અહીં હસ્તીમાં આવ્યો. છતાં રાજદારી ક્ષેત્રે આવા વર્ગને જ હિંદુ સમાજના અગ્રણીઓ તરીકે સ્વીકારાયો. જેથી બે ભવિષ્યમાં હિંદુપ્રજા માંસાહારના પ્રચાર સામે વિરોધ કરે તો તેને કહી શકાય કે તમારા આગેવાનો જ માંસાહારી છે પછી તમે શેના વિરોધ કરો છે ?

માંસાહારના પ્રચારનો પહેલો શિકાર : હરિજનો

આમ માંસાહાર તરફ પ્રબળો ઝોક વાળવામાં તેઓ સફળ થયા. પણ તેમનો બીજો હેતુ આપણી અર્થવ્યવસ્થા અને સમાજવ્યવસ્થાને ખતમ કરીને દેશનું શોષણ કરવાનો હતો. માંસાહારના પ્રચાર દ્વારા સમાજવ્યવસ્થાને તેમણે હચમચાવી મૂકી હતી. અર્થવ્યવસ્થા ખતમ કરવા તેમણે ગાયો અને ગોવંશની કતલ શરૂ કરી. તેનાં હાડકાં, ચામડાં અને માંસની નિકાસ શરૂ કરી. જેના પ્રત્યાઘાતે હિંદુ સમાજના ચારેય વર્ણોને હચમચાવી નાખ્યા. સહુ પ્રથમ હરિજનો એ નીતિના શિકાર બનીને હિંદુ સમાજથી અલગ પડી ગયા અને તેમાંના ઘણાને પૈસા અને નોકરીની લાલચે ખ્રિસ્તી બનાવવામાં તેઓ સફળ થયા.

અંગ્રેજોએ હાથે કરીને કરાવેલાં હુલ્લડો

પણ તેમના આ અત્યાચાર તરફ લોકોનું લક્ષ ન ખેંચાય માટે કોઈ કોઈ અણસમજુ મુસલમાનોને કુહાડાના હાથા બનાવીને ઈદ જેવા દિવસોએ કુરબાનીના નામે બહેરમાં એકાદ-બે ગાયોની કતલ કરાવીને દેશભરમાં હુલ્લડો ફેલાવતા રહ્યા અને તે ઉપરથી આપણા મન ઉપર એવી છાપ બેસાડી કે મુસલમાનો જ ગાયનું માંસ ખાય છે અને તેટલા કારણે જ તેઓ ગાયને મારે છે. જ્યારે ખરી હકીકત એ છે કે તેઓ રોજ માંસ ખાતા જ નથી. ગાયનું માંસ તો ભાગ્યે જ ખાય છે. ભારતના મુસ્લિમો બકરાનું માંસ પસંદ કરે છે. મધ્યપૂર્વના મુસ્લિમો ઘેટાનું માંસ પસંદ કરે છે. ગાય અને ડુધરનું માંસ તો યુરોપિયનો ખાય છે. છતાં આપણા મનમાં એક જ ભ્રમણા ઘર ઘાલી ગઈ છે કે મુસ્લિમો રોજ ગાયનું માંસ ખાય છે અને તેટલા માટે જ ગાયોની કતલ થાય છે.

પણ ખરી હકીકત એ છે કે ગાયો મુસ્લિમોને ખાવા માટે નથી કપાતી, પણ ગાય એ આપણી અર્થવ્યવસ્થા, સમાજવ્યવસ્થા, સંસ્કૃતિ અને ધર્મનીયે આધારશિલા હોવાથી જ એ વ્યવસ્થાને છિન્નભિન્ન કરીને દેશનું ભયંકર શોષણ કરવાના ઇરાદાથી અંગ્રેજોએ ગોવધનીતિ

શરૂ કરી હતી અને એ ચાલુ રાખવાથી સ્વાધીનતા મળી તે સમયે આપણે ઇંગ્લેન્ડના લેણદાર હતા, તે મટીને હવે તો વિશ્વની મહા-સત્તાઓ, મામૂલી સત્તાઓ અને વિશ્વજેતુના પણ દેવાદાર થયા છીએ. કદાચ વિશ્વનો સહુથી મોટો દેવાદાર દેશ ભારતદેશ અને દુનિયાનાં સહુથી મોટાં બજારો આપણું અનાજ બજાર, દૂધ ઘીનું બજાર અને આપણું દવાઓનું બજાર પરદેશીઓના હાથમાં છે અને દર વરસે દેશનું કેટલા અબજ રૂપિયાનું માત્ર એ ત્રણ બજારો દ્વારા જ શોષણ થાય છે તે બાણી શકવું મુશ્કેલ છે.

‘ગાય માંસ માટે કપાય છે’ એ ભ્રમ છે

ખુલ્લી હકીકત તરફ પ્રજાનું ધ્યાન દોરાયું નથી એ દુઃખની વાત છે અને સહુના મનમાં એક જ ભ્રમણા ઘર ઘાલી ગઈ છે કે ગાયો માંસ માટે કપાય છે; પણ એ ભ્રમણાને નીચેની હકીકત આધારહીન કરાવે છે.

અંગ્રેજી શાસનમાં મુસ્લિમો ૧૨ કરોડ હતા. ગોવંશની વસ્તી ૧૫ કરોડની હતી. મુસ્લિમો રોજ ગોમાંસ ખાતા હોત તો એક વરસ સુધી તેમને રોજનું ત્રણ ગ્રામ મળત અને પછી બીજે વરસે દેશમાં એક પણ ગાય રહેવા પામત નહિ.

આજે હિંદુ સિવાયની માંસાહારી વસ્તી ૭ કરોડની છે. જ્યારે ઘેટાં-બકરાંની વસ્તી ૧૦ કરોડની છે. માંસાહારીઓ જો રોજ માંસ ખાતા હોય તો પણ એક વરસમાં આ તમામ ઘેટાં-બકરાં નાશ પામે અને બીજે જ વરસે આ તમામ લોકોને ફરજિયાત નિરામિયાહારી બની જવું પડે.

૧૯૫૦-૫૧માં ચાલેલા મુસ્લિમ કસાઈઓ વિરુદ્ધ ત્રણ રાજ્યોઃ વચ્ચેના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટે આ ધાર્મિક અધિકાર હોવાની દલીલનો અસ્વીકાર કર્યો છે.

આપણે ત્યાં ગાયના માંસની માંગ ન હોવાથી એનો પુરવઠો બકરાંના માંસ કરતાં ઓછો હોવા છતાં ગોમાંસનો બાવ બકરાના માંસ કરતાં ખૂબ ઓછો હોય છે.

૧૯૬૭માં ભારત સરકારે નીમેલી 'કાઉ પ્રોટેક્શન કમિટી' સમક્ષ ભારતની લગભગ તમામ રાજ્ય સરકારોએ નિવેદનપત્રો રજૂ કર્યા છે. જેમાં તમામ રાજ્યોએ એકસરખી રીતે જ જણાવ્યું છે કે, 'ગાયના માંસનો ભાવ કિલોના બે રૂપિયા છે; જ્યારે ઘેટાં-બકરાંના માંસનો ભાવ કિલોના છ રૂપિયા છે.' જો ગોમાંસની માંગ હોત તો તેનો ભાવ કિલોના આઠ રૂપિયા બપજતો હોત.

*

❧ ગોહત્યાની નીતિના કારણે જ શું દેશનું વિભાજન થયું નથી?

❧ શું ભારતના વિભાજને વિશ્વશાંતિને બચમાં મૂકી નથી?

❧ હવે તો ઓળખો ! કૂડ-કપટશૂરા અંગ્રેજોને !

પુરાણકાળનાં યુદ્ધોમાં માયા ફેલાવવાના અને મોહાસ છોડવાના ઉદ્દેશો મળે છે. રાવણે અને ઈંદ્રજિતે યુદ્ધ દરમિયાન અનેક વખત માયા ફેલાવીને શ્રી રામચંદ્રજીને અને વાનરસૈન્યોને આકુળ-વ્યાકુળ બનાવ્યાં હતાં. વિરાટનગરના યુદ્ધમાં અર્જુનને મોહાસ છોડી આખા કૌરવસૈન્યને મૂઢ બનાવી દીધું હતું અને ગાયો પાછી વાળી લીધી હતી. તે જ પ્રમાણે અંગ્રેજોએ પ્રચારના ધારદાર શસ્ત્રથી પ્રબળ મૂઢ બનાવી, અને પોતે સુરક્ષિત રહીને માંસાહાર, ગોમાંસભક્ષણ, અને ગોહત્યાનાં કાર્યો ચાલુ રાખ્યાં. બીજી તરફથી ઈંદ્ર જેવા પ્રસંગે કોઈ એકલ-દોકલ મુસ્લિમને પૈસા આપી તેની મારફત જાહેરમાં એક-બે ગાય મરાવતા અને એના પરિણામે દેશભરમાં કોમી રમખાણો ફાટી નીકળતાં. સેંકડોનાં માથાં ફૂટતાં. લાખોની મિલકતો આગમાં નાશ પામતી અને હજાર વર્ષ સુધી સાથે રહેલી બે કોમો વચ્ચે વૈરની જ્વાળા ધૂંધવાયા કરતી. આ દુષ્ટત્યના પડદા પાછળ અંગ્રેજો દર વર્ષે કરોડો ગાયો કાપી નાખતા હતા; પણ તેનો વિરોધ થતો ન હતો, જે વિરોધ કરી શકે એવા હતા તેઓ અંગ્રેજી પ્રચારથી મૂઢ બની ગયા.

હતા એટલે એ પ્રશ્ન કેમ ઉઠેલવો તેની તેમને સમજ ન હતી. એથી બિલકુલ તેઓ ગોવધને જમાનાની જરૂરિયાત તરીકે પણ લેખવા લાગ્યા હતા.

આ પ્રશ્નને શેરીઓમાં ઉઠેલ થઈ શકે નહિ તે અંગ્રેજો જાણતા હતા. એટલે તેને શેરીઓમાં ધકેલી દઈને હિંદુ-મુસ્લિમોની એકબીજા દ્વારા કાપાકાપી કરાવતા મરાવતા હતા. જેમાં અંગ્રેજોને કાંઈ જ ખોવાનું ન હતું. આ રમખાણોએ ગોવધબંધી તો ન થઈ શકી પણ શ્રી ઝીણાની જીવંતી દેશના ભાગલા ચોક્કસ પડી ગયા. ઇંગ્લેંડના તે સમયના સરસેનાપતિ ફિલ્ડ માર્શલ મોન્ટગોમરીને આ ભાગલા મંજૂર ન હતા. તેઓ ભારત આવ્યા અને મુસ્લિમ લીગના સરનશીન શ્રી ઝીણાને દેશના ભાગલા ન પાડવા સમજાવ્યું. ભાગલા માટે કોમી રમખાણો (જે ગોવધનું જ પરિણામ હતું) દ્વારા પ્રગટી બિઠેલા દ્રવભાવ સિવાય કોઈ જ આર્થિક કે રાજદારી કારણ ન હતું.

એટલે ઝીણાએ કહ્યું કે, “અમે સાથે રહી શકીએ જ નહિ.”

શ્રી મોન્ટગોમરીએ કહ્યું, “પણ શા માટે? શું તમે હજાર વર્ષ સુધી સાથે રહ્યા નથી?”

શ્રી ઝીણા પાસે બીજો જવાબ ન હતો. તેણે કહ્યું કે, “હિંદુઓ ગાયને પૂજે છે. હું તેને મારીને ખાઉં છું.”

મોન્ટગોમરીએ તે દિવસે પોતાની કાયરીમાં લખ્યું કે, “જો દેશના ભાગલા પડશે તો બીજા વિશ્વયુદ્ધમાં થયો છે તેનાથી પણ વધુ રક્તપાત ભારતમાં થશે.” (લાઈફ ઓફ મોન્ટગોમરી)

શ્રી ઝીણાનો જવાબ કેટલો નિર્બળ હતો? શું તેઓ રાજ ગોમાંસ ખાતા હતા? કદાચ શ્રી જવાહરલાલ નેહરુ તેમના કરતાં વધુ ગોમાંસ ખાતા હશે. તેમનાં બહેન શ્રીમતી કૃષ્ણા હઠીસીંગ તેમના ‘We Nehrus’ નામના પુસ્તકમાં લખે છે કે, “અમારું લંચ (ખેતરનું ખાણું) હંમેશા અંગ્રેજી ઢબનું રહેતું અને તેથી અમે હંમેશા હોટલમાં ખાણું લેતાં, કારણ કે બ્રિટિશ ઢબના લંચમાં ‘બીફ’ અને ‘પોર્ક’ એટલે ગાય અને ડુકરનું માંસ હોય છે. જો માંસ ઘરમાં આવે તો

તેમનાં માતૃશ્રી અને ધરના મુસ્લિમ નોકરોનાં પણ દિલ દુભાય-
સંભવ છે કે અંગ્રેજ કેળવણીના અતિરેકે જ નેહડુ કુટુંબને ગોમાસ
ખાતું ક્યું હોય; અને ગોવધની નીતિ જ દેશને વિભાજન પ્રતિ દોરી
ગઈ હોય.

સહુથી દુઃખદ બીના તો એ છે કે દેશનું વિભાજન કરવા માટે
શ્રી બ્રીજાએ ગોમાંસનું કારણ આપ્યું હતું. પણ વિભાજન થયા પછી
ગોવધ અને ગોમાંસ બંધનનો પ્રચાર વધુ ધારદાર બન્યો. હિંદુ પ્રધા-
નોની અનેલી સરકારોએ એને પોતાની પ્રતિષ્ઠાની અને જીવની બાબત
બનાવી દીધી !

જે દૂધને લીધે દેશના ભાગલા પડ્યા એ જ દૂધને આજે
પણ સરકાર પૂરી તાકાતથી વળગી રહી છે !

*

❧ હોસ્પિટલો અને સ્કૂલ-કોલેજો તરફનો દાનપ્રવાહ
ગોશાળાઓ તથા દૂધ-વિતરણ તરફ વાળી દેવામાં
આવે તો ?

❧ દૂધની અછત આગળ કરીને જ પોષણના ઓઠા
નીચે ઇંડાં-માછલીના આહારનો ભરદાર પ્રચાર હવે
દૂર નથી !

❧ રોગ થયા બાદ ઓષધ ! કે રોગ જ ન થાય તે માટે
વ્યાપક વ્યવસ્થા ?

વગર વિચાર્યું કામ અને અપાત્રને દાન એ બેય નુકસાન
કરનારાં છે.

દાનવીરો હોસ્પિટલોને દાન આપે છે, તેમાં સોયની અણી જેટલું
પુણ્ય મળે છે; પણ, પાપનો મોટો પોટલો બંધાય છે. કારણ કે એ

દાનના પૈસાનો ઘણો મોટો ભાગ માલેતુભર કાર્મસી ઉદ્યોગના ખીસામાં બળ્ય છે અને એ ધનની સહાય વડે પ્રભાતુ' વધુ ને વધુ શોષણ કરવાને તે સમર્થ બને છે.

કોલેજો માટે દાન આપનારને પુણ્ય નથી મળતું. માત્ર નામના જ મળે છે. એ કોલેજમાંથી પસાર થનાર વિદ્યાર્થીઓ જ્યારે આપણા જ ધર્મ અને સંસ્કૃતિ ઉપર કુહાડા મારે છે, પરદેશી સંસ્કૃતિ અને પરદેશી વિચારધારાના વાહક બની બળ્ય છે અને કરોડો ઉપર તે ઠોકી બેસાડવા પ્રવૃત્ત થાય છે ત્યારે એ કાર્યના ભાગીદાર તે દાતાઓ જ બને છે. કારણ કે તેમણે આપેલા પૈસા વડે જ આ પશ્ચિમ-પરસ્તો તૈયાર થયા હોય છે.

આના કરતાં તો તમે ગરીબ માણસોને મફત દૂધ આપો કે ઓછા ભાવે દૂધ આપો તો પુણ્યના ઢગલા મળશે. કારણ કે હબરો બાળકોને એથી તંદુરસ્તી મળશે. આંખોની રોશની ખૂલશે અને માંદગી સમે ટક્કર ઝીલવાનું બળ મળશે. એથી હોસ્પિટલો ઉપર માંદાઓને ધસારો અટકશે તો ત્યાં દરદીઓની વધુ સારી સારવાર થઈ શકશે. આ બધું પુણ્ય એણે પૈસે હાંસલ કરે. આજે દેશનાં કરોડો બાળકોને દૂધની તાતી જરૂર છે. તે નહિ આપો તો સરકાર કે મ્યુનિસિપાલિટીઓ પ્રોટીનના પોષણના નામે તેમને ઈંડાં અને માછલીઓના પાઉર આપશે. પણ તેથી તેમની આંખો મુઘરી શકશે નહિ, બચી શકશે નહિ, કારણ કે આંખોનું રક્ષણ અને પોષણ ગાયના દૂધમાં રહેલા વિટામિન 'એ' વડે જ થઈ શકે.

જો મોટા પુણ્યનો ડુંગર તમારે ખડકવો હોય તો જે પૈસા હોસ્પિટલોમાં અને કોલેજોમાં આપો છે, તે ત્યાં ન આપતાં તેમાંથી નાનીમોટી ગોશાળાઓ જાલી કરો. દર ગોશાળા દીઠ એના કદના પ્રમાણમાં એથી પચાસ માણસોને કાયમી રોજ તમે આપી શકશો, ગાયો પોષી શકશો અને દેશને જેની તાતી જરૂર છે તે તાજાં દૂધ, શુદ્ધ ઘી, બળતણ, ખાતર અને બળદના પુરવઠા વધારી શકશો.

ગોશાળા શરૂ કરવી એટલે ગાયોને કતલખાને જતી બચાવવી અને રાષ્ટ્રની સમૃદ્ધિમાં વધારો કરીને અનેક મનુષ્યોને રોગમુક્ત રાખવા. માટે તમારા દાનનો પ્રવાહ બંધલો. હોસ્પિટલો અને કોલેજોને બંધલો મફત-ફે ખોટ સહન કરીને ઓછા ભાવે દૂધ-વિતરણ કરવાની સંસ્થાઓ વિકસાવો તથા ગોશાળાઓ સ્થાપો.

જે મૂડીમાં હોસ્પિટલ બંધાય છે, તેનાથી ઘણી ઓછી મૂડીમાં ગોશાળાઓ બંધાશે. ધર્માદા હોસ્પિટલો ચલાવવાના અર્થ કરતાં આ ગોશાળાઓ ચલાવવામાં ઘણો જ ઓછો અર્થ થશે.

અપોષણના નામે પ્રભને માંસ, માછલી અને ઈંડાં ખાતી કરવાના અંગ્રેજોના કાવતરાનો પ્રતિકાર કરવાનો આ જ માત્ર વ્યવહારુ ઉપાય છે.

*

* તમે ચોક્કસપણે સમજી રાખો કે ભારતની પ્રજા અને તેની સંસ્કૃતિનું હિત એક માત્ર ધર્મવાદથી છે.

અને....જો ધર્મવાદ તમને પસંદ નથી તો તમે લોકો અમને પસંદ નથી, આટલી સખેદ નોંધ કરી રાખજો.

ઓ, બધાંય બંધનો તોડી નાખવાની વાતો કરનારાઓ, બંધન તો આપણા માટે ઉપકાર બની રહ્યાં છે !

નદીનાં પાણીને બે કિનારાનાં બંધન નથી ?

તાંબૂરાનો તાર બંધન વિના સૂરીલો સૂર કાઢી શકે ખરો ?

બંધન વિનાનું ઢોર તો હરાયું કહેવાય છે ! એની કોઈ કાળજી કરતું નથી !

અને....તમે નારીને, બાળકને, શિક્ષિતને સહુને બંધનો [મર્યાદાઓ] તોડી નાંખવાની સલાહ શું સમજીને આપો છો ?

*

*

*

* અમારે ખેડૂતનો દીકરો રોજ સવાર પડે એટલે જીઠીને મા-બાપને પગે લાગતો હોય, ઈશ્વરનું નામ લેતો હોય, ગરીબોને દાણા દેતો હોય; પણ જો તે સ્કૂલ-કોલેજમાં ભણ્યો ન હોય તો તમે તેને પછાત, જંગલી, જડ, અજાડ જ કહોને ?

અને એક કોલેજિયન એનાં માતાપિતાને ગાળ દેતો હોય; કોઈ યુવતીના પ્રેમમાં પડીને માતાપિતાને ત્યાગી ચૂક્યો હોય, 'ઈશ્વર'ને 'હંબક' કહેતો હોય, સિનેમાનાં ગંદા ગીતો ગાતો હોય તોય તમારે મન તે શિક્ષિત, સભ્ય, સુધરેલો અને શહેરી જ ગણાય ને ? અફસોસ !

—પં. શ્રી ચન્દ્રશેખરવિજયજી

[૫]

ભારતના માથે ઘેરાયેલાં વાદળો

ૐ આ રહ્યો; ઉઘાડો તફાવત; ભારતીય અને પાશ્ચાત્ય સંસ્કૃતિ વચ્ચેનો !

ૐ હવે એની સાથે આપણો મેળ શે બેસે ?

ભારતીય સંસ્કૃતિ

(૧) દોડોને ખાવા મળે માટે અનાજ ઉગાડો; પૈસા ખાતર અનાજના ભોગે બીજા પાક ઉગાડાય નહિ.

(૨) ગામેગામ ગોચરાણો વિકસાવો. ગોંદરે ગોંદરે ગાયોને ધ્યાસ નાખો. ઘેર ઘેરથી ગોઆસ આપો, જેથી અતિ ગરીબ માણસ પણ ગાય પાળી શકે; અને જરૂર પૂરતાં દૂધ, ઘી, છાણ મેળવી શકે.

પાશ્ચાત્ય સંસ્કૃતિ (વિકૃતિ)

(૧) જેમાં વધુ પૈસા મળે તે જ પાક ઉગાડો, દોડો ભલે ભૂખ્યા મરે. આપણે તો નફો એ જ ધ્યેય. જો કોઈ જાતનો પાક વધુ ભિતરી જાય તો ભાવ ન ઘટે તે માટે એ વધારાના પાકનો નાશ કરી નાખો.

(૨) આર્થિક રીતે પરવડે એટલું જ્યાં સુધી દૂધ આપે ત્યાં સુધી જ ગાયને જીવવા દો. પછી એને મારીને ખાઈ જાઓ.

- (૩) અશક્ત, વૃદ્ધ, માંઠાં, ગાય વગેરે તમામ પશુઓને પાંજરાપોળે રાખીને તેમનું રક્ષણ અને પોષણ કરો.
- (૪) ચકલાને ચણ, કળૂતરને જુવાર, બાજરી નાખો.
- (૫) અન્નક્ષેત્રો, સહામ્તોમાં સાધુ-સંતો, યાત્રાળુઓ, ગરીબો, અશક્તો, વૃદ્ધો માટે ખાવાની સગવડ કરો.
- (૬) વાવ, કૂવા, તળાવો કરો. ધોરી માર્ગો ઉપર પાણીની પરબો બેસાડો, ચકલે ચકલે ઢોરોને પાણી પીવાના હવાડા બાંધો. અગાશી ઉપર, બારીમાં કે છાપરાં ઉપર પંખીઓને પાણી પીવાનાં કૂંડાં મૂકો.
- (૩) પશુઓ વૃદ્ધ કે અશક્ત થાય તે પૂર્વે જ તેમને મારીને ખાઈ બાંચો.
- (૪) પક્ષીઓ તો માણસે ઉગાડેલું અનાજ ખાઈ જાય છે માટે તેમને જ મારીને ખાઈ બાંચો.
- (૫) કોઈને મફતનું ખવડાવાય નહિ એથી આળસને ઉત્તેજન મળે. બેકારોને રોકડા રૂપિયામાં બેકારી ભરતું આપો.
- (૬) તળાવો પૂરી દો; કેમકે એથી મલેરિયા થાય છે. હવાડા કાઢી નાખો અને એ જગ્યા ઉપર નાની દુકાન કાઢીને ભાડાની આવક કરો. મોટા મોટા વોટર-વર્ક્સ જિભા કરો. ઘેર ઘેર પાણીના નળ આપો અને વેરો નાખીને આવક જિભા કરો.

*

જ્યારે કોટો મણુ અનાજ હોવા છતાં લાખો લોકો ભૂખ્યા મરશે ?

જ્યારે ખીસામાં નોટ હશે; પણ તોય ઘરમાં લોટ નહિ હોય ?

જ્યારે સીંગદાણા ઉગાડનારે પચાસ ગ્રામ તેલ માટે ફાંફાં મારવાં પડશે ?

આવી ગયો છે, એ સમય

એક ગૃહસ્થને ઘેર મહેમાન આવ્યા ! ઘરમાં લોટ ન હતો, ખીસામાં દશ રૂપિયાની નોટ લઈને દુકાને દુકાને ફર્યો પણ લોટ ન મળ્યો. કારણ કે અનાજ ઉપર કંટ્રોલ હતો અને રેશનિંગ હતું.

એ સમય હવે ખૂબ નજદીકમાં આવી ગયો છે કે જ્યારે અન્નનું ઢગલા વચ્ચે પણ ગરીબ પ્રજા મોટી સંખ્યામાં ભૂખે મરવા લાગશે.

ભારતના આર્થિક, સામાજિક, ધાર્મિક, નૈતિક અને રાજકીય બધાંય ક્ષેત્રો ઉપર અલ્પઘડ માણસો(દેશી અંગ્રેજો ! પ્રાચીન સંસ્કૃતિના અભણો !)એ કબજો લઈને એ તમામ ક્ષેત્રોનું જ સેલાણું કરી નાંખ્યું છે એનું જ આ પરિણામ છે !

આ દેશનો ખેડૂત ધન માટે કદી ખેતી કરતો ન હતો ! લોકોને ખાવાને અનાજ મળે માટે જ ખેતી કરતો હતો ! ખેતીનું ધાત્ર એ ઢોરોને દેતો ! અનાજના કણ પંખીઓને નીરતો; ગરીબ-ગરબાં કે ખાવા, સંન્યાસી કોઈ એને ત્યાંથી પાલી-ખે પાલી અનાજ - વિનામૂલ્યે - લીધા વિના પાછા ફરતા નહિ.

ઓ ખેડુ ! તું'ય કયા માજે ?

પણ આજે ખેડૂતને લોટને બદલે 'નોટ'ની લગની લગાડી કઈને પ્રજાની જીવાદોરી સમી કૃષિવ્યવસ્થા ઉપર કુહાડો ઝીંકી દેવામાં આવ્યો છે ! કુહાડાના પાના બન્યા છે; આપણા જ અલ્પઘડ શિક્ષિતો; દેશી અંગ્રેજો ! અને હાથા થયા છે, પરદેશી અંગ્રેજો !

હવે આજના ખેડૂતને પ્રજાની ભૂખ ભાંગવી નથી; એ તો ઉદ્યોગ પતિઓની ધનની ભૂખ ભાંગવા સજ્જ બન્યો છે ! એને પોતાનેય લોટ કરતાં નોટ વહાલી લાગી છે.

એથી જ એણે અનાજને બદલે રોકડિયા પાકનું વાવેતર પસંદ કર્યું છે ને ?

કેસને બદલે પંપોને લગાડી દીધા છે ને ?

છાલિયા ખાતરને છોડીને રાસાયણિક ખાતર સ્વીકાર્યું છે ને ?

બળદને બદલે ટ્રેક્ટર ઉપાર્યું ને ? સાચા દેશી બિયારણની જગાએ 'હાર્થપ્રીડ'ની પસંદગી કરી છે ને ?

એને આજ ને આજ કમાઈ લઈને આજની રાત સુધીમાં તો માલેતુબર બની જવું છે ! પછી એમ કરવા જતાં ધરતી બળી જાય; ગરીબ પ્રજા ભૂખે મરી જાય; ધરતીનાં જળ શોષાઈ જાય અને પ્રજા આખી જહન્નમમાં જાય....એની એને લગીરે ચિંતા નથી ! ઓ, ધરતીના તાત ! તારે બનવું છે, લખપતિ રાતોરાત !

ગઈ કાલનો ખેડુ એટલે ! ગરીબોનો બેઢી !

આજનો ખેડુ એટલે ! શ્રીમંતોનો બેઢી !

હાય ! ખેતીમાં નફા-નુકસાનની વાતો પેડી.

બસ....આ વાતોમાં જ વિકરાળ આંતર-વિગ્રહનાં મૂળ જડબે-સલાક પડ્યાં છે.

અનાજના વધુ વાવેતરમાં પશુને ચારો, લોકોને ચોખ્ખાં દૂધ અને ઘી વગેરે સેંકડો લાભ.

સીંગદાણાના વાવેતરમાં ખરીફ પાકને, ઘાસચારાને, દૂધ-ઘીની પ્રાપ્તિને નુકસાન જ નુકસાન. ઉપરાંત તેલ વગેરેના કાળા બબર !

હજી પણ સમસ્ત પ્રજાને ચોખ્ખાં ઘી-દૂધ પૂરાં પાડવાની આ દેશની ધરતીની ક્ષમતા છે. જો કે હવે ઘણું મોડું તો થઈ જ ગયું છે, છતાંય જાગીએ તો બીગડી સુધરવાની પૂરી આશા છે !

*

❧ રોગ થયા બાદ દવા માટે દાન કે રોગ જ ન થાય તેવી વ્યવસ્થા માટે દાન !

❧ રોગ અને ગરીબી વગેરે વધારતાં આજનાં માનવતા-વાદી દાન-પુણ્ય !

કેવી અજબ-ગજબની થઈ છે; નજરબંધી! છેતરપિંડી!

માંહાને સાબ કરવા કરતાં સાબ કૌઈ હી માંહા જ ન પડે તેમ જ ન કરતું જોઈએ ?

એમાં ખર્ચ ઓછો; બોલો ઓછો; પથારો પણ ઓછો !

આજે મોટા ભાગના રોગો અનાચાર અને અપોષણથી થાય છે એ નક્કી થઈ ચૂકેલી વાત છે. દેશનાં ૭૫ ટકા બાળકો નાનીમોટી અપોષણની બીમારીથી પીડાય છે; અને મોટી ઉંમરના યુવાનો, પ્રૌઢો વગેરે અનાચારથી ભ્રમી થયેલી બીમારીથી પીડાય છે.

અનાચારોનાં કારણોને દૂર નહિ કરાય તો તેની બીમારીઓ સદા ફૂઢે-બૂસકે વધતી જશે. એવી બીમારીઓના નિવારણ માટે અખલે રૂપિયા હોસ્પિટલો, દવાઓ અને સંશોધનો પાછળ ખર્ચવા જ પડશે.

આના કરતાં અનાચારનાં કારણો - ઠાડ, સિનેમાં, હોટલો વગેરેને દૂર કરવામાં ઘણો જ ઓછો ખર્ચ આવશે.

અપોષણનાં કારણો

અપોષણનાં પણ કારણો છે. તેમાં ખાસ કરીને પશુઓની થતી કારમી કત્લેઆમને લીધે ઉત્પન્ન થયેલી દૂધ-ધી વગેરે દ્રવ્યોની ભ્રમી થયેલી ભયંકર અછત છે.

પૂર્વે ગરીબમાં ગરીબ કુટુંબ પણ પોતાની ગાયતું દૂધ મફત પામી શકતું હતું; એટલે અપોષણનો સવાલ જ ન હતો. હવે દૂધ, છાશ વગેરે અદૃશ્ય જેવાં થવા લાગ્યાં છે.

આથી લોકો મોટી સંખ્યામાં ચિત્ર-વિચિત્ર રોગોનો ભોગ બને છે; લાંબી માંહળી ભોગવીને ભૂખમરાદિથી મૃત્યુ પામે છે. આવા લોકોને દૂધ, ધી વગેરે બરોબર મળી રહે તે માટે દાનવૃત્તિ ધરાવતા સુખી લોકોએ ધ્યાન આપવું જોઈએ. તેઓ માંહા પડે પછી જે હોસ્પિટલો વગેરેની જરૂર ભ્રમી થાય છે તેમાં દાન દેવાનો કૌઈ ઝાઝો અર્થ સરનાર નથી, કેમકે રોગનાં કારણોને - અપોષણના હેતુઓને - તો ભવતા જ રાખવામાં આવ્યા હોય છે !

મૂળમાંથી જ ડામો

સિનેમા ભેઈને આંખો બગાડ્યા બાદ નેત્રયજ્ઞો કરવામાં લાખો રૂપિયા વાપરવા તે કરતાં સિનેમા જ બંધ કરવાં ભેઈએ.

જેવી-તેવી ખાવાની વાનગીઓ પ્રભ ખાય; પછી દાંત બગડે ત્યારે દંતયજ્ઞો કરાવવા એ કરતાં આહારનું ધોરણ રાજકીય સ્તર ઉપરથી જ સાંસ્કૃતિક બનાવવું ભેઈએ.

ભે આમ ન કરાય તો નેત્રયજ્ઞો વગેરેની પાછળ રોગનાં મૂળોને દૂર કરવાની વાતની જે ઉપેક્ષા પડી છે તે ખૂબ ભયંકર છે. રોગનો મૂળનો નાશ કરવાની ઉપેક્ષા એ ખરેખર તો રોગોને જીવતા જ રાખવાની પ્રવૃત્તિ છે; ભણતાં કે અભણતાં.

ગરીબીનાં મૂળ દૂર કર્યા વિના ગરીબોને મદદ કરતા રહેવી. (હૈયાની કડુણતા બળવી રાખવા પૂરતી મદદ કરવી પડે તે જુદી વાત છે) એ માનવતા ખરેખર તો ગરીબીને વધારવામાં જ પરિણમી ભય છે.

સંભવ છે કે કેટલાક લોદી લોકો રોગાદિના મૂળ તરફ પ્રભની નજર ન જતી રહે તે માટે જ દવાઓ, દંતયજ્ઞો, નેત્રયજ્ઞોની માનવતાનું વધુ મોડું ખુમરાણ મચાવતા હોય. સુખી લોકોની નજર આવી પ્રવૃત્તિમાં જ બાંધી રાખવામાં આવતી હોય.

મને તો લાગે છે કે સ્થૂલબુદ્ધિમાં દેખાતી આજની બધી માનવતાવાદી પ્રવૃત્તિઓ સમગ્ર માનવજાતને નાશ કરવામાં પરિણમી જશે.

દાનવીરો ! દાનના સાચા માર્ગે આવો.

દાનશૂરાઓ ! તમે સાવધાન બનો. ગરીબોને માટે દવાઓ વગેરે પાછળ અદળતર રકમ ખર્ચવા કરતાં તે પ્રભને સહુ જ રીતે પોષણ આપી દેતાં દૂધ વગેરેની પરંપરાગત વ્યવસ્થા પુનઃ ખડી કરી દેવામાં રકમ ખર્ચો.

પણ સખૂર ! એક વાત કદી ન ભૂલતા કે આવી વ્યવસ્થામાં પાઉંદરનાં દૂધ કે ડેરીનાં દૂધ કયાંય ન આવી ભય ! કેમકે દેશી કે

વિદેશી ડેરીઓનાં દૂધ પીને તગડા જીવતા રહેવા કરતાં મરવું સારું ગણાય. દેશી ડેરીઓ પણ પરદેશી ડેરીઓનાં સોલિંગ એજન્ટ જેવી જ બનવા લાગી છે. આવું તો અભણતાં ય ન બનવું જોઈએ.

જો માનવતાવાદી દાનવીરો આટલું પણ કરશે તો ચાલીસ ટકા માણસો માંદા પડતા અટકી જશે.

જે દાન હોસ્પિટલ વગેરેમાં કરીને જેટલા માંદાને સાજા કરવામાં આવતા હશે તેના કરતાં ઘણી મોટી સંખ્યાના માણસોને ઉપરોક્ત વ્યવસ્થા દ્વારા સદાના સાજા રાખી શકાશે. તેઓને ઘણાં વર્ષો સુધી માંદગીનો પડછાયો પણ જોવા નહિ મળે.

*

❧ શું રેશમના હારમાં જ હિંસા છે?

❧ તો લાખો ડુક્કરોને કાપવાની યોજનામાં હિંસા નથી?

❧ અબજો પ્રાણીઓનાં ગળાં ધૂંટીને મેળવાતાં હૂંડિયામણની મધલાળ કેમ છોડી શકાતી નથી ?

લડ્યા, રોયા, કરી વિનંતી, કર્યાં સુજનનાં કર્મ;

તો ય રાજ્ય ના મળ્યું, તો યુદ્ધ એ જ યુગધર્મ;

પાર્થને કહો ચડાવે ખાણ.

માજી વડાપ્રધાન શ્રી મોરારજીભાઈને રેશમના હારમાં હિંસા દેખાઈ, પણ રોજ લાખો માછલી મારવામાં, કે હજારો ગાયો કપાવા દેવામાં, હજારો ડુક્કરોને કાપવાની યોજનામાં, કે દેશનાં કરોડો પશુઓને ભૂખે મારી તેમનો ખોરાક નિકાસ કરી નાખવામાં તેમને હિંસા નથી દેખાતી! દરેક પાપને પણ હુક હોય છે. પાપ એની હુક ઓળંગી આગળ વધે છે ત્યારે પ્રભનો પુણ્યપ્રકોપ પ્રજ્વળે છે અને કુદરત પણ રૂઠ્યા વિના રહેતી નથી. સરકારી યોજનાઓ પાપના સીમાડા ઓળંગીને પૂરજડપે આગળ ધસી રહી છે. એ પૂરના ધમધમાટ જ કદાચ કાળને ભગૃત કરી દેશે.

કોઈપણ સરકાર હોય : કોંગ્રેસની હોય કે જનતા પાર્ટીની હોય;

જનસંઘી હોય કે સમાજવાદી હોય “ અમે ગાંધીચીધ્યે માગે જઈએ છીએ ” એવાં એ બધાયનાં ઉચ્ચારણો પ્રજાની છેતરપિંડી કરવા માટે જ બોલાતાં જણાય છે. જ્યાં સુધી જે પક્ષ ગોરક્ષા, વનરક્ષા, ભૂરક્ષા (ભૂદાન નહિ) અને જલરક્ષાનો કાર્યક્રમ હાથ ન ધરે, જ્યાં સુધી ખેતી અને ઘરવપરાશનાં લોખંડનાં એબ્જરો માત્ર ગામડાંના લુહારો જ બનાવે એવી વ્યવસ્થા ન કરે, જ્યાં સુધી આયોજનપંચ ખાદી આશો- ઘોગ વિષેનું જ આયોજન ન કરાવે, ત્યાં સુધી અમને એમનાં વચનોમાં જરા પણ વિશ્વાસ નથી.

નહિ તો જ્યારે વિરાટ ભગશે, ત્યારે તેમણે જ પ્રગટાવેલા દંડના દાવાનળમાં તેઓ જ ભસ્મીભૂત થઈ જશે.

રેશમના હારમાં જો શ્રી મોરારજીભાઈને હિંસા દેખાણી, તો હબરો અખજ પ્રાણીઓનાં ગળાં ધૂંટીને મેળવાતા હૂંડિયામણની મધ- લાળ કેમ છૂટતી નથી? તેમાં હિંસાનાં દર્શન કેમ નથી થતાં? અંગીઝખાનો અને તૈમૂરોને પણ ઝાંખા પાડે એવી ઘોર હિંસા અટ- કાવવા પ્રજા કરગરી છે, વિનંતીઓ કરી છે, આવેદનપત્રો આપ્યાં છે, લાઠી, જેલ, દંડાના માર સહન કર્યાં છે, સંતોએ ઉપવાસ કર્યાં છે, ઘણાંનાં બલિદાન પણ અપાયાં છે; પણ બધું નિરર્થક.

પણ આમોશ ! ભારતમાં પાર્થોની ખોટ નથી. પાર્થોને બાણ ચડાવવાનું કહેવા સિવાય શું બીજો કોઈ રસ્તો સરકાર ખુલ્લો રાખવા માંગતી નથી? જો પ્રજાની વિનંતી ન જ સાંભળવી હોય તો એક દિવસ તેણે બળવાના મુકાબલા કરવા જ પડશે.

અમેરિકામાં એક એક ખેતર હબર હબર વીધાનું હોય છે. યાંત્રી- કરણને લીધે ખેડૂત એને સાચવી શકે છે. પણ એ કમાય છે શું તે બાણો છો? ખેડૂત કમાય છે વર્ષે ૧૬૦૦ ડોલર. એક વીધે માત્ર ૧ રૂપિયો ને નેવું પૈસા ! જ્યારે મજૂર કમાય છે; વર્ષે ૩૬૦૦ ડોલર. ખેડૂતની આવકનો લગભગ તમામ હિસ્સો ટ્રેક્ટર, ફર્ટિલાઇઝર, જંતુનાશક દવાઓ, એ છાંટવા માટેનાં હેલિકોપ્ટરો, માલ જઈ જવાની મોટર-ટ્રકો.

એ બધાના કારખાનાના માલિકો અને પેટ્રોલ-ડીઝલના વેપારીઓ અને મિકેનિકો અંદરો-અંદર વહેંચી લે છે. એટલે ખેડૂત પૂરક આવક મેળવવા ભૂંડ જીંદગી છે અને તેનું માંસ વેચીને બીજી આવક મેળવે છે. આપણા ખેડૂત બે-પાંચ વીઘા જમીનમાં પણ પેટ ભરવા જેટલું તો પેદા કરી જ લે છે. એકરદીઠ અમેરિકન ખેડૂત કરતાં આપણા ખેડૂત ઘણું વધારે કમાય છે.

ખેતીના યાંત્રીકરણ પાછળનો ભેદ : ડુક્કરમાંસ-પ્રચાર !

આપણે ખેતીનું યાંત્રીકરણ કરવા પાછળ ઢોટ મૂકી છે. પણ મોટા ભાગના ખેડૂતો પાસે માત્ર બેથી પાંચ એકર જમીન છે. એમને યાંત્રીકરણ પરવડતું નથી. મોટા ખેડૂતો સરકારી સહાયથી એ રસ્તે ચાલ્યા છે, તે કરજદાર થતા બંધ છે. તેમનો ઉત્પાદનખર્ચ વધતો બંધ છે. જે અનાજ આઠ-બાર આને મણ વેચતું પરવડતું તે અનાજ ૨૦ રૂપિયે મણના ભાવે પણ નથી પરવડતું એવી એમની ફરિયાદ છે. તેઓ યાંત્રીકરણથી પાછા ફરી ન બંધ તે માટે અમેરિકન ખેડૂતની પેઠે તેમને પણ ડુક્કર પાળતા કરવાની યોજના તૈયાર થઈ ગઈ છે. ઘેર ઘેર ગાય, અને ગામે ગામ અન્નક્ષેત્રો એ તો હવે પરીકથા બની ગઈ છે.

આધુનિક યોજનાઓ હવે ઘેર ઘેર ડુક્કર અને ગામે ગામ ડુક્કર-મારણ કો-ઓ. સોસાયટીઓ કરવાની છે. ખેડૂતો ધી વેચીને કે ગાંડાંની મજૂરી કરીને જે પૂરક આવક મેળવતા, તેમને ડુક્કરનું માંસ વેચીને પૂરક આવક મેળવતા કરવા છે !

ડુક્કરના મોત પાછળની કૂંર હત્યા

ડુક્કરને સહેલાઈથી મારી શકાતો નથી. લોહાને લાંબો અણીદાર સળિયો લાલચોળ તપાવીને, ભૂંડને જીંધો લટકાવી તેની પૂંઠમાંથી છેક છાતી સુધી ખોસી દેવામાં આવે છે. ભૂંડ અકલ્પ્ય વેદનાની, દારુણ દુઃખની ચીસો પાડે છે અને અતિશય રિભાઈ રિભાઈને મરે છે. જ્યારે ગુજરાતનું આકાશ આ ચીસોથી ગાજી જિઠશે, ત્યારે તમામ સંતો અને

સિદ્ધોને ગિરનાર, આળુ અને નર્મદાનો કિનારો છોડીને હિમાલયમાં ભાગી જવું પડશે.

અહિંસાના લેખધારી હોવાનો દાવો કરતા આપણા આજીવન પ્રધાન શ્રી મોરારજીભાઈને રેશમના હારમાં હિંસા દેખાણી, પણ જૂંડે હાથે મરાતાં લાખ લાખ ડુક્કરોના આકંઠમાં તો તેઓ ગરીબોની રોજી-રોટી જ દેખતા હશે ને ?

*

❧ પ્રજાના સમૃદ્ધ જીવનમાં ધર્મ-સંસ્કૃતિની પછી પશુઓનું પ્રદાન.

❧ ભારતમાં દર વર્ષે એક કરોડથી વધુ પશુઓનો થતો નાશ. તેથી દર વર્ષે ૧ હજાર કરોડ રૂપિયાની મૂડીનો થતો નાશ.

❧ આ રહ્યા; બોલતા આંકડાઓ !

રાષ્ટ્રની મૂડી	સંખ્યા	હાલના બજારલાવ પ્રમાણે કિંમત
ગાય, બળદ, વાછરાં	૧૭ કોડ, ૧ લાખ.	૧૭,૦૦૦ કોડ રૂ.
ભેંસ	૫ કોડ, ૨૬ લાખ.	૧૦,૦૦૦ કોડ રૂ.
વેટાં, બકરાં	૧૦ કોડ, ૬૬ લાખ.	૧૦૦ કોડ રૂ.
જમીન ખેડવા માટેનાં હુળ	૩ કોડ, ૬૮ લાખ,	૪,૦૦૦ કોડ રૂ.
બળદગાડાં	૮૦ હજાર.	
	૧ કોડ, ૨૬ લાખ,	૧,૦૦૦ કોડ રૂ.
	૬૫ હજાર.	

૩૨,૧૦૦ કોડ રૂ.

(ધનિયા ઈ. સ. ૧૯૭૪)

વાંચો ઉપરના આંકડા

અંદાજે ૩૨ હજાર કોડ રૂપિયાની ઉપરોક્ત મૂડી દ્વારા દેશની રાષ્ટ્રીય આવક વાર્ષિક ૧૬,૬૧૬ કોડની છે, જે કુલ આવકના ૭૨ ટકા થાય છે.

આ દેશનાં અનાજ, દૂધ અને ફવાનાં - વિધનાં સહુથી મોટાં બબરો હાથ કરીને આપણું શોષણ કરવાની મેલી મુરાદવાળા પરદેશીઓ અને ભારતીય એજન્ટો દ્વારા પશ્ચિમ-પરસ્ત અર્થશાસ્ત્રીઓ દેશમાં અને પરદેશમાં આ દેશનાં પશુઓની વધુમાં વધુ બદબોઈ કરતા રહ્યા હોવાથી હવે ભારતીઓને લાગ્યું છે કે આ દેશમાં પશુઓ નકામાં છે, તેમને કાપી નાખવામાં જ રાષ્ટ્રહિત સમાયેલું છે!!!

‘ઇન્ડિયન કાઉન્સિલ ઓફ એગ્રિકલ્ચર રિસર્ચ’ના અધ્યક્ષ શ્રી સ્વામીનાથનના મત મુજબ ભારતમાં પ્રતિ વર્ષ એક કોડથી વધુ પશુઓની કતલ થાય છે કે આડકતરી રીતે નાશ થાય છે, એટલે કે દર વર્ષે ૧ હજાર કોડ રૂપિયાની મૂડીનો નાશ કરાય છે.

જો આ પશુઓને પાંચ વર્ષ માટે પણ જીવવા દેવામાં આવે તો તેમના છાણ અને મૂત્રસ્વરૂપ બળતણોથી અને ખાતર તથા દૂધ વગેરેથી અંદાજે ૬,૬૪૫ કોડ રૂપિયાની આવક પ્રાપ્ત થાય.

વિવિધ ગાય-ભેંસો અને તેમના દૂધના પ્રકારો

ગુદી ગુદી આબોહવા અને ગુદા ગુદા પ્રકારની જમીનવાળા વિશાળ ભારત દેશમાં, વિવિધ પ્રકારનાં કદ અને ખાસિયતવાળી ૩૦ જાતની ગાયો છે. એ જ પ્રમાણે ગુદી ગુદી ખાસિયત અને નાના-મોટા કદની ઘણી જાતની ભેંસો પણ છે.

ગાય અને ભેંસનાં દૂધમાં નજરે જતાં જ જણાઈ આવે એવો તફાવત છે. ભેંસનું દૂધ એકદમ સફેદ, ખૂબ ઘટ્ટ અને વધુ મીઠાશવાળું છે. ગાયનું દૂધ પીળી ઝાંચવાળું છે, ભેંસના દૂધ કરતાં પાતળું અને સ્વાદમાં લિજ્જતવાળું હોય છે. વળી ગુદી ગુદી જાતની ગાયો અને ભેંસોના દૂધમાં પણ તેમની જાત પ્રમાણે ઘટ્ટતામાં અને સ્વાદમાં તફાવત હોય છે. ગાયની કિંમત કરતાં ભેંસની કિંમત ૫૦ થી ૪૦૦ ટકા વધુ હોય છે. તેમને નીચે પ્રમાણે ખોરાક આપવો પડે છે :

ભેંસને

ગાયને

ઘાસ રોજ ૭ થી ૧૨ કિલો.

ઘાસ ૫ થી ૮ કિલો.

દાણો રોજ ૪ થી ૧૦ કિલો.

દાણો ૩ થી ૫ કિલો.

આમ દેખીતી રીતે જ, ગાય કરતાં બેંસને ખવડાવવાનો ખર્ચ સરેરાશ ૫૦ ટકા વધારે હોય છે. તેની કિંમત પણ વધારે હોય છે. છતાં શહેરના પશુપાલકો બેંસ રાખવાનું વધુ પસંદ કરે છે, કારણ કે બેંસના દૂધમાં પાણીની ભેળસેળ સહેલાઈથી કરી શકાય છે. ગાયના દૂધમાં છૂટથી ભેળસેળ નથી થઈ શકતી. જે ચીજની અછત ન હોય એ ખરીદવામાં તેની શુદ્ધતા અને ગુણવત્તાનો આગ્રહ રખાય છે, પણ જ્યારે અછત વધે છે ત્યારે ભેળસેળ વધે છે અને ગમે તેવો હલકા પ્રકારનો માલ પણ વહેંચાઈ જાય છે. સરકારની નીતિએ દૂધની અછત સર્જી. એ અછતે ભેળસેળ સર્જી અને ભેળસેળે બેંસના દૂધની ચોચ્ચતા વધારી.

દૂધ અંગે કેટલીક ગેરસમજો

મોટાં શહેરોમાં લોકો ગાયનું દૂધ પીવાનો આગ્રહ સખે તો દૂધવાળો બેંસના દૂધમાં વધુ પાણી નાખીને, ‘તે ગાયનું દૂધ છે’, એમ કહીને બેંસનું જ દૂધ આપે છે. નાનાં શહેરોમાં દૂધ પી શકે એવા સક્તિશાળી લોકો ગાયનું જ દૂધ પીએ છે. પણ મોટાભાગના લોકો પાસે પીવા માટે દૂધ ખરીદવા પૈસા નથી હોતા, તેથી તેઓ આ પીએ છે અને આ બનાવવા માટે થોડું દૂધ ખરીદે છે. ગાયના દૂધ કરતાં બેંસના દૂધની આ વધુ સારી થાય છે, અને તેમાં ઓછું દૂધ ભેળે છે; માટે તેઓ બેંસનું દૂધ પસંદ કરતાં હોય છે. આવી સાવ સાદી સમજની વાત શ્રી વિનોબાજી, અખિલ ભારત કૃષિ ઓસેવા સંઘ કે રાજ્ય સરકારો પણ સમજતી નથી, સમજવા માંગતી પણ નથી, અને પશુપાલકો બેંસને બદલે ગાયો પાળવા લલચાય માટે ગાયના દૂધનો ભાવ બેંસના દૂધ જેટલો જ રાખવાનો આગ્રહ રાખે છે. પણ એમ કરવાથી દૂધનું બજાર સંક્રાંતિ જશે. જે લોકો આ બનાવવા જ દૂધ ખરીદે છે, તેઓ તો બેંસનું જ દૂધ લેવાના છે, પણ જે સાધારણ શ્રીમંત લોકો પીવા માટે ગાયનું દૂધ લે છે તેઓ પણ ભાવ વધી જતાં ગાયના દૂધની ખરીદી ઓછી કરી નાખશે. આથી ગાયોનું હિત અલીર રીતે જોખમાશે.

તે ઉપરાંત ‘ગાય અને ગાયનું દૂધ વેચાણની ચીજ (commercial commodity) નથી’ એ હિંદુ સંસ્કૃતિના સિદ્ધાંતના મૂળમાં જ એ લોકો સુરંગ આંપે છે.

*

❧ કેવી થઈ છે દુર્દશા ! ભારતનાં લીલાંછમ ગામડાંઓની !

❧ અગ્રેજોએ સર્જેલી સમૂળી કાન્તિ સો ટકા સંરક્ષતા પામી છે !

❧ હવે તો જયપ્રકાશજી !

પ્રતિકાન્તિ કરો, પ્રતિકાન્તિ !

(હિલાવરની દિલ-હૃદી વાતો)

એક માણસ છે. દિલાવર એનું નામ. મહેનતુ અને પૂરો પ્રામાણિક.

ગામ છોડીને, વૃદ્ધ મા-બાપનેય છોડીને મજૂરી માટે શહેરમાં આવ્યો છે. કોઈએ તેને પૂછ્યું, “દિલાવર ! સ્વરાજ મળ્યા પછી ગામડાંઓમાં કેવી સ્થિતિ જણાય છે ?” તેણે કહ્યું, “સ્વરાજ પછી બહુ સુધારો થયો છે. ગામને પાઠરથી ઠામરનો રસ્તો નીકળ્યો છે. ગામમાં વીજળીની બત્તીઓ આવી છે. ગામની ગલીઓમાં પણ ઠામરના રસ્તા થશે એમ સાંભળ્યું છે.” પેલા ભાઈએ પૂછ્યું, “પણ દિલાવર ! ગામમાં પીવાના પાણીની શી સગવડ છે ?” દિલાવરે જવાબ આપ્યો કે, “ગામમાં કૂવા તો ઘણા છે; પણ બધા સુકાઈ ગયા છે. બે માઈલ દૂરના એક કૂવામાં પાણી છે, ત્યાંથી લોકો પાણી ભરી આવે છે. તેમાં કેણ પહેલું પાણી ભરે તેની તકરારો પણ થાય છે, અને એ તકરારોમાંથી ગામમાં વેર-ઝેર પણ ફેલાય છે.”

“અને જ્યારે એ કૂવો પણ સુકાઈ જશે ત્યારે ?” પેલા ભાઈએ પૂછ્યું. દિલાવરે જવાબ આપ્યો, “ત્યારે તો મુશ્કેલીનો પાર નહિ રહે. કેમ કે બીજો કૂવો તો છેક પાંચ-છ માઈલ દૂર છે. પણ તે

ખીબ ગામની હદમાં છે એટલે ત્યાં પાણી ભરવા જતાં ઝઘડા પચ્ચ થાય. કારણ કે એ ગામમાં પણ એ એક જ દૂવામાં પાણી છે.”

પછી તો એ બાઈએ દિલાવરને અનાજની પરિસ્થિતિ પૂછી. તેણે કહ્યું, “બાઈ, ગામમાં તો અનાજ નથી, પણ બાગુના ગામમાં સસ્તા અનાજની દુકાન છે. ત્યાં લેવા જવું પડે છે. કેઈ વખત ત્યાં પણ અનાજ ન હોય ત્યારે ઘરમાં બે-ત્રણ દિવસ રેશનિંગ કરી નાંખીએ. એટલે કે દિવસમાં એક જ ટંક ખાઈને ચલાવી લઈએ.”

પછી ખેતીની હાલત પૂછી. તેણે કહ્યું, “દૂવાઓમાં પાણી તો છે નહીં. પણ બે ચોમાસું સારું જાય તો ચોમાસાનો એક પાક લઈ શકાય, પણ ન મળે બળદ, ન મળે ખાતર. પછી પૂરો પાક ક્યાંથી ભિતરે? એટલે જ તો ઘરડાં મા-બાપને મૂકીને અહીં મજૂરી માટે આવવું પડ્યું છે અને આ ગંદી જૂંપડપટ્ટીમાં રહેવું પડે છે ને?”

“અરે, દિલાવર! તારા બાપ-દાદા પણ અહીં મજૂરીએ આવતા ખરા કે?” જવાબ મળ્યો, “ના બાઈ! ત્યારે તો બાઈ પુષ્કળ અનાજ-પાણી હતાં. ગામના લુહાર, સુતાર, કુંભાર, વણકર, હરિજન વગેરેના ધંધા ધમધાકાર ચાલતા. હવે એ બધું બંધ થઈ ગયું.”

“બાઈ! વર્ષો પહેલાં ગામમાં ઘી, દૂધ પુષ્કળ મળતાં કારણ કે ગામમાં પુષ્કળ ગાયો, બેંસો હતી. હવે તો પાણી પણ નહિ અને ખેતી પણ નહિ, પછી પશુઓને શું ખવડાવીએ? એટલે દૂધનું તો ટીપુંય મળતું નથી. બાગુના ગામમાં થોડી ગાયો છે પણ તેમનું દૂધ ડેરી-વાળાઓ લઈ જાય છે. ગરીબ માણસો પૈસાની ખેંચમાં જ રહેતા હોય. એટલે આવી મોંઘારતમાં જે કાંઈ થોડુંઘણું દૂધ તેમની ગાયો આપે તે પોતાનાં બાળકોને ન આપતાં ડેરીવાળાઓને વેચી નાખે.”

બિચારો દિલાવર! એને ક્યાંથી ખબર હોય કે આ સમૂળી કાંતિ, અંગ્રેજોએ તૈયાર કરીને ચાવીરૂપ સ્થાને મૂકી ગયેલા તેમના નિષ્ણાત મિત્રોએ જ કરી ખેતાવી છે.

શ્રી જયપ્રકાશજી તો હજી સમૂળી કાંતિનાં સ્વપ્નો જ જુએ છે. હજી તેનું માળખું બાંધી શકતા નથી!

યાહ રાખો કે જ્યાં સુધી પશુહિંસા સંપૂર્ણ બંધ કરવાની અનિ-
વાર્યતા તેઓ નહિ સ્વીકારે ત્યાં સુધી તેઓ સ્વપ્નો જ જોયાં કરશે.
અને એ સ્વપ્નોમાંથી કદાચ ભયાનક વર્ગ-વિગ્રહ પણ ફાટી નીકળશે.

*

❧ આ ભૂલો કોની ?

❧ પ્રધાનોની ? કે પશુસંવર્ધન ખાતાના અમલદારોની ?

❧ મરઘાઉછેર, ડુકકરમારણ અને માછીમારણ માટે પ્રજાના
આખરો રૂપિયાની ખરબાદી ?

❧ આ લોકો દેશ ઉપર રાજ કરે છે ? કે તારાજ કરે છે ?

ભારતમાં પૂર્વકાલીન પશુ-સંવર્ધન

અંગ્રેજી શાસન પહેલાં હિંદુ અને મુસ્લિમ રાજ્યોમાં પશુ-સંવર્ધન ખાતું રહેતું. તેમના અધિકાર રાજ્યનાં હાથી, ઘોડા, બળદો, ગાયો, ભેંસો અને પાડા વગેરેના સ્વાસ્થ્ય અને સંવર્ધન ઉપર દેખરેખ રાખવાના હતા. છેક પાંડવોના સમયથી તેના વિષે સાહિત્ય પણ લખાયું છે. સહદેવ અને નકુળ ભારે જબરા અશ્વનિષ્ણાત અને ગોનિષ્ણાત હતા. અંગ્રેજોએ પણ એ ખાતું Animal Husbandryના નામે ચાલુ રાખ્યું હતું. આર્થિક વેલેસ્ટ્રીએ પોતાના લશ્કરમાં તોપખાતું ખેંચવા માટે ૩૦ હજાર બળદોનો કાફલો રાખ્યો હતો અને અંગ્રેજો અહીંથી ગયા ત્યાં સુધી વાયવ્ય પ્રાંતના રાજ્યમાં લશ્કરી દૃષ્ટિ નજર સામે રાખીને દરેક ગામે એક સારો ધણખૂંટ પૂરો પાડતા, અને તેના ખર્ચ પણ પોતે આપતા, જેથી લડાઈના સમયમાં માલની હેરફેર માટે સારા મજબૂત બળદોની ખેંચ ન પડે.

પશુનારાની અંગ્રેજોની ભેદી ચાલાકીનો આરંભ

પણ સ્વરાજ મળ્યા પછી, મહારાષ્ટ્ર રાજ્યે, અંગ્રેજોના વખતમાં ગામડાંઓમાં સારા ધણખૂંટના નિભાવ માટે દર મહિને અપાતી દશ

રૂપિયાની આન્ટ બંધ કરી; અને તેને બદલે આર્ટિકિશિયલ ઇન સેમી-નેશન (અકુદરતી રીતે ઇન્જેક્શન દ્વારા કરાતું ગર્ભાધાન) કરવાનાં. દવાખાનાં ખોલ્યાં. એક દવાખાનું બહુ તો ચાર ગામને છાવરી શકે, અને તેનો ખર્ચ તે સમયે વર્ષે ૨૦ હજાર રૂપિયા થતો. ચાર ગામમાં ચાર ધણૂખૂંટ હોય તો વર્ષે ૪૬૦ રૂપિયા ખર્ચ આવે. પણ તેને નકામો ખર્ચ ગણાવીને બંધ કર્યો.

આપણી ગાયોને અને પશુધનને નબળું પાડવાનું આ એક ગંભીર પગલું હતું. કેન્દ્ર સરકાર અને રાજ્યોમાં પણ આ ખાતાંઓમાં નિષ્ણાત અધિકારીઓ હતા, તેઓ અંગ્રેજો દ્વારા કેળવાયેલા હતા, એટલે ભારતીય રીતે પશુ-સંવર્ધન કરવાનું તેમને જ્ઞાન ન હતું. તેમના દ્વારા ટોચનાં પરદેશી હિતો સાથે મૈત્રી ધરાવતાં બળોએ હવે આપણા પશુ-વિનાશનાં નિત નવાં પગલાં લેવાનું શરૂ કર્યું. તેમણે Animal Husbandry સાથે Poultry, Piggany fisheriesને સાંકળી લઈને જે પૈસા Animal Husbandry માટે ફાળવવામાં આવે તેનો ઉપયોગ Poultry - મરઘાઉછેર, (piggany ડુક્કરમારણ યોજના) અને fishery મચ્છીમાર યોજના પાછળ પણ કરવાનું શરૂ કરીને એ ત્રણે ક્ષેત્રમાં એકદમ પ્રગતિ કરી બતાવી. પણ એ પ્રગતિ પાછળ દેશને જે આર્થિક નુકસાન થયું તેની તેમને કદાચ કદપના પણ નહિ હોય. એક મરઘો ૩,૦૦૦ ગ્રામ અનાજ ખાય ત્યારે ૧,૦૦૦ ગ્રામ ઈંડાં આપે; અને ડુક્કર ૧૪ કિલો અનાજ ખાય ત્યારે એક કિલો માંસ આપે. [ગંદવાડ ખાતો ડુક્કર માંસ ન આપતાં મોટે ભાગે ચરબી જ આપે.] ગામ મનુષ્યોના લોભે મરઘા અને ડુક્કરોને અનાજ ખવડાવી દેશમાં અનાજની અછતને નોતરવામાં કોઈ આર્થિક હહાપણ નથી. પણ સરકારોને હહાપણ કરતાં પોતાની જિંદ સંતોષવામાં વધુ રસ હોય એમ લાગે છે.

કેવાં ભયાનક દુષ્પરિણામો આવ્યાં !

જે પશુ-સંવર્ધન ખાતાંઓએ મચ્છીમારણ, ડુક્કરમારણ અને ઈંડાં-ઉત્પાદનની યોજના સફળતાથી આગળ ચલાવી તેઓ દેશની

રાષ્ટ્રીય આવકનો સહુથી મોટો હિસ્સો આપતા પશુધન વિષે કશું જ કરી શક્યા નહિ. ત્રીસ વર્ષમાં ગાયોની દૂધ દેવાની શક્તિ ઓછી થઈ ગઈ; શુદ્ધ ઘી અદૃશ્ય થઈ ગયું; જમીન ખેડવા માટે બળદોની ઉંમર અછત થઈ; ખાતર, બળતણ માટે છાણ દુર્લભ બન્યું, ભેળસેળ થયેલા દૂધ, ઘીની અછત પણ થઈ અને ભાવો પણ આસમાને પહોંચ્યા, અપોષણનાં દરદે કાટી નીકળ્યાં, કરોડો બાળકો દૂધ વિના આંધળાં થવાના ભયમાં આવી પડ્યાં; જંગલો સાફ થયાં, પાણી અને અનાજ-દુકાળ સામાન્ય થઈ પડ્યાં; પણ ખાતું એ બધી આફતો લાચારીથી અથવા તો બેપરવાઈથી ભેઈ રહ્યું.

આ બધું કેમ બન્યું? એ ભૂલ પ્રધાનોની છે કે ખાતાની? એ તપાસ કરવા માટે અઢાલતની તપાસ નીમવી જ ભેઈએ. કારણ કે ત્રીસ-ત્રીસ વર્ષની કામગીરી પછી આ ખાતું પરદેશથી દૂધના પાઉર અને બટર ઓઈલની આયાત વધારવાનું અટકાવી શકતું નથી. દેશે અબજો રૂપિયા આ ખાતાને એટલા માટે ફાળવ્યા છે કે દેશને ચોખ્ખાં ઘી, દૂધ ભેઈએ તેટલા પ્રમાણમાં અને સસ્તા ભાવે મળી શકે. પણ તેને બદલે તો દર વર્ષે પરદેશી દૂધ અને બટર ઓઈલની આયાત વધતી જઈને તેનો આંકડો હવે કદાચ અબજો રૂપિયા સુધી પહોંચી ભય છે.

*

જ્યારે માનવતા મરી રહી છે...ત્યારે સાચા માટેની લડાઈ પણ મરી ચૂકી છે અને.... અફસોસ ! કે મરી ફીટવાના લલકાર કરનારાઓ ખુરશી ઉપર જમી બેઠા છે !

કોનામાં તાકાત છે; સાચી સંસ્કૃતિ પુનઃ સ્થાપવાની ?

રે ! બધાને ખુરશીની મધલાળ ?

ગોહત્યાની નીતિનાં મૂળ એટલાં ભિન્ન છે કે પ્રધાનો પણ એ મૂળ ઉખેડવા લાચાર છે.

કેન્દ્રમાં એક વહેવારું અને સમજદાર પ્રધાનને રહેઠાણ ખાતું સોંપવામાં આવ્યું. તેમના કોઈ જૂના સાથીદારે તેમને સલાહ આપી કે પુરોગામીઓને પગલે ચાલવાને બદલે કોઈ વહેવારું યોજના વિચારો. રહેઠાણની શહેરી સમસ્યા એક પ્રકારની છે, ગામડાંઓની જુદા પ્રકારની, એટલે એ બન્ને માટે જુદા પ્રકારની યોજના વિચારવી જોઈએ. પ્રધાનશ્રી સમજર હતા, એટલે તેમણે પોતાના ખાતામાં urban wing અને rural wing (રહેઠાણ ખાતાની શહેરી અને ગ્રામ્ય શાખા) એમ બે ભાગ પાડી નાખ્યા. એટલે પેલા સાથીદારે ફરીથી સૂચના કરી કે, ‘ગામડાંઓમાં સિમેન્ટનાં મકાનોની જરૂર નથી. ગામડાંઓમાં હબરો વર્ષથી મોટા ભાગનાં લોકો ગાર-માટીનાં મકાનોમાં રહે છે; માટે ત્યાં એવા પ્રકારનાં જ મકાનો બાંધવાં જોઈએ. ત્યાં સિમેન્ટનાં મકાનોની જરૂર પણ નથી, એ વહેવારું પણ નથી અને આર્થિક રીતે પરવડે તેમ પણ નથી.’

પેલા પ્રધાનશ્રીએ એ કબૂલ કર્યું, પણ જણાવ્યું કે, “ગાર-માટીના મકાનો વધુ મજબૂત અને ટકાઉ બને તે માટે અમે પ્રયોગો કરીએ છીએ. એ પ્રયોગો સફળ થશે ત્યારે તેવાં મકાનો બાંધીશું ? ”

પેલા સાથીદારે જણાવ્યું કે એ પ્રયોગ સફળ થાય ત્યારે તેમાં લોકોને વસાવજો, પણ અત્યારે જે લોકો ઉઘાડા આકાશ નીચે પડ્યા છે તેમને તો ગાર-માટીનાં મકાનોમાં વસાવો.

પણ અફસોસ ! તે માટે છાણ ક્યાંથી લાવવું ? સંપૂર્ણ ગોવધબંધી ક્યાં સિવાય છાણ મળે નહિ, અને સંપૂર્ણ ગોવધબંધી કરવાની કોઈ પ્રધાનની તાકાત નહિ. એટલે મોંથી ગમે તેવી સહાનુભૂતિ બતાવે છતાં ગોવધની નીતિને ટેકો આપ્યા કરે, ટેકો ન આપે તો ખુરશી ગુમાવે.

લોકોને મકાન મળે નહિ, અને પોતે ખુરશી ગુમાવે તે કસ્તાં ચૂપ રહીને ચાલે તેમ ચાલવા દેવું અને સત્તા ચાલુ રાખવાનું જ કામ કરવું.

૧૯૩૦માં સ્વાતંત્ર્ય-સંગ્રામમાં અમે ગાતા હતા કે, “હમ મરેંગે લડતે લડતે, નહિ લડાઈ મરનેવાલે” પણ આજે જુદું જ બની ગયું.

લકાઈ મરી ચૂકી. માનવતા મરી રહી. અને મરવાના લલકાર કરનારાં ખુરશી પર જામી બેઠા !

*

જોવાધ અને નહેરુ અંગે તમે જાણો છો કે :

જોવાધબંધીની માગણી સામે નહેરુ પહાડની જેમ અડગ ઊભા હતા ?

આપણા સાર્વભૌમત્વમાં F. A. O. (ફા.ઓ.) સંસ્થાની બિનજરૂરી ડબલગીરી ?

સુપ્રીમ કોર્ટમાં ગએલા કસાઈ ઓ. પાછળ પીઠબળ કોનું હશે ?

ભારત પરાધીન હતું, ત્યારે રાષ્ટ્રીય નેતાઓએ જુદા જુદા સમયે વચ્ચેના આખ્યાં હતાં કે ભારત સ્વતંત્ર થશે ત્યારે કલમને એક જ બટકે દેશમાં સંપૂર્ણ જોવાધ કરવામાં આવશે. જ્યારે દેશ અંગ્રેજોની લશ્કરી પકડમાંથી મુક્ત થયો; ત્યારે દુર્ભાગ્યે સ્વાધીનતા માટે જીવન-ભર ઝુઝમનારા અને જોવાધ બંધ કરવાની ઇચ્છાવાળા લગભગ તમામ રાષ્ટ્રીય નેતાઓનું અવસાન થઈ ચૂક્યું હતું. બંધારણસભામાં તે છતાં પણ જોવાધબંધી કરવાની દરખાસ્ત આવી. કોઈ મુસ્લિમ સભ્યે એનો વિરોધ કર્યો હોય તેવી માહિતી મળી નથી, પણ નહેરુની આગેવાની નીચે જોડત્યામાં જીંડો રસ ધરાવનારાઓ ખૂબ આલખાજી રચ્યા. ઘણા વિરોધ કર્યો તો પણ બંધારણસભાએ કલમ ૪૮મી પસાર કરીને રાજ્યોને જોવાધબંધી કરવાની અને જોસંવર્ધન કરવાની સત્તા આપી.

બંધારણની ૪૮ મી કલમ જે હોય તે ખરી, પણ તે ભારતની પ્રજાના આત્માના અવાજનું પ્રતિબિમ્બ પાડે છે. ઉત્તરપ્રદેશ, મધ્યપ્રદેશ અને બિહારની રાજ્ય સરકારોએ બંધારણની કલમ ૪૮ નો આશરો લઈને પોતપોતાનાં રાજ્યોમાં સંપૂર્ણ જોવાધબંધીની જાહેરાત કરી. આ જાહેરાતે શ્રી નહેરુ અકળાવ્યા. F. A. O. (ફા. ઓ.) સંસ્થાએ નહેરુને

પત્ર લખ્યો કે ‘હુનિયાને પ્રાણીજન્ય પ્રોટીનની ખૂબ જરૂર છે, માટે તમારાં રાજ્યોને ગોવધબંધીના માર્ગે જતાં અટકાવો.

ગોવધબંધી એ આપણા સાર્વભૌમ રાજ્યની આંતરિક બાબત છે. તેમાં હસ્તક્ષેપ ન કરવાનું F. A. O. સંસ્થાને જણાવવાને બદલે શ્રી નેહરુએ રાજ્ય સરકારો ઉપર પરિપત્ર પાઠવ્યો કે બંધારણની કલમ ૪૮નો તમે ઘટાવેલો અર્થ બરાબર નથી; માટે તમારે આ બાબતમાં આગળ વધવું નહિ. લોકસભામાં પંજાબના વિદ્વાન બેરિસ્ટર પંડિત ઠાકુરદાસ ભાગીવે નેહરુના આ પત્ર સામે વાંધો ઉઠાવ્યો ત્યારે કહેવામાં આવ્યું કે એ પત્ર હવે રદ થયેલો ગણશે. (સ્વ. શ્રી જયંતિ-લાલ માનકરે Cow Protection Committeeને સુપરત કરેલા આવેદન-પત્રમાંથી).

એ પત્ર રદબાતલ થયેલો ભલે જાહેર થઈ ગયો, પણ સાથે સાથે શ્રી નેહરુની ગોવધબંધી સામેની સૂઝ પણ જાહેર થઈ ગઈ હતી, એટલે કોઈ બીજા રાજ્યે એ બાબતમાં આગળ વધવાનું સલામત ધાયું નહિ. પણ ત્રણ રાજ્યોએ તો ધારો પસાર કરી દીધો હતો તેનું શું? એ ધારો રદ કરાવવા ચક્રો ગતિમાન થયાં અને મુસ્લિમ કસાઈઓએ સુપ્રીમ કોર્ટના દરવાજા ખખડાવ્યા. જે મુદ્દાઓ ઉપર એ કાયદાનો બચાવ થવો જોઈએ તે મુદ્દા ઉપર બચાવ યોગ્ય રીતે થયો નહિ. બન્ને પક્ષે વિદ્વાન ધારાશાસ્ત્રીઓ હતા; પણ તેઓ કાયદાના જ નિષ્ણાત હતા. હા, ગોસંસ્કૃતિ અને ગોવંશ-અર્થશાસ્ત્રના તેઓ નિષ્ણાત હોય એમ આપણે ધારી શકીએ નહિ.

બચાવ પક્ષ તરફથી આર્થિક મુદ્દા ઉપર જોરદાર દલીલો થઈ હોય એમ લાગતું નથી. મુસ્લિમો તરફથી ગોમાંસના પ્રોટીન દ્વારા પોષણ મળવાની દલીલોનું પણ આર્થિક સિદ્ધાંતો ઉપર ખંડન કરવામાં આવ્યું હોય એમ લાગતું નથી. પરિણામે અશક્ત બળદો અને વસૂકી ગયેલી લેસોને ન મારવાની કાયદાની કલમ સુપ્રીમ કોર્ટે ગેરકાયદે કરાવી.

આમ સ્વાતંત્ર્યની શરૂઆતથી જ નેહરુ દ્વારા ગોવધબંધી કરવા સામે આડખીલીઓ ઊભી થતી જ રહી, અને દેશ ઉપર વિનાશનાં વાદળો ઘેરાવાની શરૂઆત થઈ ગઈ.

#

❧ એક અદ્ભુત આશ્ચર્ય....

લાખો નદી, તળાવોથી ઉભરાયેલા દેશમાં પાણીના દુકાળ પડે છે !

❧ લખલુંટ ખર્ચે બંધાયેલા જળબંધોએ ખેતીને મોંઘીઘટ કરી છે !

સ્ટીલ, સિમેન્ટ-કન્સ્ટ્રક્શન કંપનીઓને માલેતુબર બનાવી છે.

❧ વાતાવરણ ગરમ કેમ થયું ? તેનાં કારણો સમજે.

❧ ઓ, મોરારજીભાઈ ! આવી અબજે રૂપિયાની યોજનાઓ વિચારવાનું ખેડૂતોને સોંપો.....

❧ પરદેશો તત્ત્વો તો તમને ઊંધા પાટે ચડાવીને જ જ'પશે.

લેખ : પહેલો

લાખો તળાવો, ઝરણાંઓ, નદીઓ અને ગંગા, બ્રહ્મપુત્રા જેવી અનેક મહાનદીઓ ધરાવતો અને જ્યાં દર વર્ષે જુદા જુદા વિભાગોમાં ૨૦ થી ૩૦૦ ઇંચ વરસાદ પડે છે, એવા ભારત દેશમાં પીવાના પાણીની તંગી હોય એ શું આઘાતજનક આશ્ચર્ય નથી ! એનાથી પણ વધુ આશ્ચર્યજનક તો એ છે કે, ઈ. સ. ૧૯૫૦ પછી દેશમાં ૫૬૩ મોટા અને મધ્યમ કદના અને ૧,૦૦૦ નાના કદના બંધો બંધાયા છે. (ઇન્ડિયા ૧૯૭૪, પાનાં ૨૦૮/૨૦૯) એ બંધો બાંધવા, સહાયને નામે પરદેશોનું કરજ ક્યું, અને પ્રભુ ઉપર અમાનુષી કરો. નાખ્યા, અને તે છતાં પાણીની તંગી ઘટવાને બદલે વધવા પામી. દેશમાં ૩૩

ટકા લોકોને પીવાનું પાણી મેળવવાની તકલીફ તો આજે છે જ; પણ ઉપરાંત હવે તો દર વર્ષે એક યા બીજા પ્રદેશમાં પાણીના ટુકાળ પડે છે અને ત્યાં બહારથી પાણી લાવીને રેશનિંગને ધોરણે લોકોને આપવું પડે છે.

બધો બાંધવાની યોજના જ ખોટી ભૂલ

આને માટે એમ માની શકાય કે એ બધો બાંધવાની આખી યોજના ખોટી હતી; અને અબજો રૂપિયા ખોટી રીતે ખર્ચાઈ ગયા છે.

કોઈ પણ દરદની દવા કરવી હોય તો પહેલાં દરદનું કારણ બજવું જોઈએ. કારણ બજયા વિના દવા કરો તો દરદ કરતાં દવા જ વધુ ખરાબ પરિણામ લાવે છે. આપણા દેશની નદી-બંધ યોજનાઓમાં પણ એમ જ થયું લાગે છે. ભૂતકાળમાં પાણીથી છલકાતા અને દુનિયાનો બગીચો ગણાતા આ દેશમાં, શા માટે પાણીની તંગી દેખાઈ ? તેનાં કારણો સમજ્યા વિના હિત ધરાવતા વર્ગના દબાણથી અથવા તેની ખોટી સલાહથી આ બધી યોજનાઓ હાથ ધરવામાં આવી, અને વિકસિત રાજ્યોની વિકાસ પામતા દેશોને સહાય કરવાની યોજના દ્વારા પ્રભાવ ગળામાં પરદેશી કરજનો ગાળીઓ ભેરવાઈ ગયો. પણ પાણીની સમસ્યા વલુકેલી જ રહી.

અબજો રૂપિયાની હવે આવી રહી છે; કોઈ નવી યોજના !!

હવે એક નવી યોજના બહાર પાડવામાં આવી છે. હિમાલયમાં હબરો કૂટ છે, ૧,૦૦૦ માઈલ લાંબું અને સેંકડો માઈલ પહોળું તળાવ બાંધવું. તેમાં હિમાલયના પીગળતા બરફનું પાણી ભરવું અને ત્યાંથી નહેર ખોદી ગંગા નદીમાં એ પાણી કાલવવું. ત્યાંથી આગળ ચાલી યમુના નદીમાં, ત્યાંથી નર્મદા, તાપી વગેરે અનેક નાનીમોટી નદીઓમાંથી પસાર થઈ વિધ્યાચળ પર્વત ચીરી ગોદાવરી, કૃષ્ણા, તુંગભદ્રા અને કાવેરી સુધી એ નહેર લઈ જવી. હબરો કિલોમીટર આ લાંબી નહેર બાંધવાનો ખર્ચ ૧૫,૦૦૦ કરોડ રૂપિયા અંદાજવામાં આવ્યો છે. આપણો એવો અનુભવ છે કે કોઈ પણ યોજના બ્યારે

પૂરી થાય છે, ત્યારે તેનો ખર્ચ અંદાજાયેલા મૂળ ખર્ચ કરતાં અનેક-ગણો વધી જાય છે. છતાં યોજનાનાં નિર્ધારિત પરિણામો આવતાં નથી. દર વર્ષે વધતી જતી મોંઘવારીનાં કારણે નવી યોજનાનો ખર્ચ પણ હાલમાં અંદાજાયેલા ખર્ચ કરતાં ઘણો વધારે વધી જાય તો આશ્ચર્ય પામવા જેવું નહિ હોય.

અગાઉ જે સેક્ટોરો, હબરો, નાના-મોટા, મધ્યમ કદના બંધો બંધાયા છે, તેથી પ્રજાને ખાસ કાંઈ લાભ થયો નથી. માત્ર કરભારણ અને બ્રષ્ટાચાર વધ્યાં છે, ખેતી વધારે મોઘી થઈ છે. અને અમુક ચોક્કસ સમયે યોગ્ય જગ્યામાં પાણી મેળવવા માટે ખેડૂતને સરકારી નોકરાના ઓશિંગણ રહેવું પડે છે. મુખ્ય લાભ તો સિમેન્ટ, સ્ટીલ અને કન્સ્ટ્રક્શન કંપનીઓને અને એ ક્ષેત્રમાં વેપાર કરતી લાગવગ-વાળી પેઢીઓને જ થયો છે.

યોજના જલદી હાથ ધરો, નહિ તો મોટો ભય !

આ નવી યોજના પાછળ પણ હિત ધરાવતી મોટી ઔદ્યોગિક પેઢીઓનાં હિત સંડોવાયેલાં હોય એમ માનવામાં વાંધો નથી. આ યોજના જલદી હાથ ધરવા માટે હવે એક વિચિત્ર કારણ આગળ ધરવામાં આવ્યું છે કે જો આ જલદી હાથ નહિ ધરીએ તો વાતાવરણમાં અત્યારે ગરમી એવી તો વધી રહી છે કે એ ગરમીથી હિમાલય પીગળી જઈને નાશ પામશે અને તેથી દેશ માથે મોટો ખતરો પેદા થશે. માટે હિમાલયને નાશ પામતો બચાવવા માટે પણ આ યોજના વહેલામાં વહેલી તકે હાથ ધરવી જોઈએ.

હવે સવાલ એ છે કે, ભારતના ઉત્તર પ્રદેશમાં પશ્ચિમથી પૂર્વ સુધી સિંધુ, રાવી, સતલજ, ગંગા, યમુના, ખલ્લુખા અને ખીજ સેક્ટોરો નાની-મોટી નદીઓ હિમાલયમાંથી નીકળે છે અને હિમાલયની નજીકના પ્રદેશમાં જ પથરાયેલી છે. આ નદીઓનું પાણી પણ ગરમ જેવું ઠંડું જ હોય છે. તે ઉપરાંત આ પ્રદેશમાં બાંધેલા નાના-મોટા જળબંધોમાં વિશાળ જળરાશિ સંઘરાયેલી છે, એને તે ઉપરાંત એ બંધોમાંથી ૭,૭૧૭ કિલોમીટર લાંબી નહેરોમાં પણ પાણી ભરેલું છે.

મધ્યભારતમાં પૂર્વ, પશ્ચિમ બન્ને કાંઠા સુધી નર્મદા, તાપી, અંબલ, શોણ અને મહાનદી વગેરે બારેમાસ વહે છે, અને દક્ષિણે પણ ગોદાવરી, કૃષ્ણા, તુંગભદ્રા અને કાવેરી જેવી મોટી નદીઓ આવેલી છે અને ત્યાં પણ સેંકડો નહેરોમાં નાગાર્જુનસાગરના વિશાળ-કાય બંધમાંથી પાણીનો પ્રવાહ ચાલ્યો આવે છે.

હિમાલયથી કાવેરી સુધી જે નહેર પહોંચાડવાની સૂચના છે તે નહેરની લંબાઈ કરતાં ઉપર લખેલી તમામ નદીઓ અને તેમની નહેરોની લંબાઈનો સરવાળો ઘણો મોટો થાય. તે ઉપરાંત દેશની ત્રણે બાજુ સમુદ્ર વીંટળાઈને પડેલો છે. આ તમામ પાણી વાતાવરણની ગરમીને અંકુશમાં રાખી શકતું નથી, પણ ૧૫,૦૦૦ કરોડ રૂપિયાને ખર્ચે તૈયાર થનારી નહેર વાતાવરણની ગરમીને અંકુશમાં રાખશે અને હિમાલયને નાશ પામતો બચાવી લેશે, એમ માનવું બૂલભરેલું છે.

ગરમીને અંકુશમાં રાખવાનો સાચો ઉપાય

વાતાવરણની ગરમીને અંકુશમાં રાખવા માટે દેશમાં લાખો તળાવો, ઝરણાંઓ, નાની-મોટી નદીઓ વગેરે હતાં. જેમાં બારેમાસ પાણી ભરેલું રહેતું. તે ઉપરાંત ગીચ જંગલો સમગ્ર પ્રદેશ ઉપર પથરાયેલાં હતાં ડુંગરો, વૃક્ષો અને ઘાસથી છવાયેલાં હતાં. જમીનની નીચે પણ અખૂટ જળભંડારો હતા.

હવે મોટા ભાગનાં તળાવોને મલેરિયાનાખૂદીની યોજનાઓ દ્વારા પૂરી નાખવામાં આવ્યાં છે. જે કેટલાંક તળાવો બચ્યાં છે તે જમીનમાં ધોવાણથી પુરાઈ જઈને છીછરાં બની ગયાં છે, અથવા સુકાઈ ગયાં છે.

જંગલો વાતાવરણની ગરમીને અંકુશમાં રાખવા માટે ભારે અગત્યનો પાઠ ભજવે છે. મોટાં વૃક્ષોનાં મૂળ જમીનમાં ઊંડે સુધી અને સેંકડો મીટરના વિસ્તારમાં પથરાયેલાં હોય છે. એ મૂળ દ્વારા વૃક્ષો જમીનની નીચેનું પાણી ખેંચે છે; અને પાંદડાંઓ દ્વારા પાણી તે પાણી અધધર હવામાં છાંટે છે. વૃક્ષોનાં પાન દ્વારા હવામાં છાંટાતાં પાણીનાં રજકણો એટલા ખારીક હોય છે કે તે નરી આંખે જોઈ

શકાતાં નથી. પણ જમે તેવી ગરમીમાં પણ આપણે નીચે જઈને જિભ રહીએ ત્યારે આપણને જે ઠંડક લાગે છે તે ઠંડક તે પાણીના છંટકાવની હોય છે. જમીન નીચે પાણીનો જથ્થો જેમ વધારે તેમ પાણી વધુ ખેંચાય છે, અને ત્યાં વધુ ઠંડક લાગે છે. ડુંગરો અને તેમના ઢોળાવ ઉપરનાં ગ્રાડ અને ઘાસ પણ વાતાવરણની ગરમીને શોષી લે છે.

ઉપરાંત સમગ્ર પ્રદેશમાં નાની-મોટી નદીઓ પથરાયેલી હોય છે. જેમાં ખારેમાસ પાણી રહેતું, અને એ પાણી જમીનની નીચે ગંધ્યાં કરતું, જેથી જમીનની નીચેના જળભંડારો ભરેલા જ રહેતા. પણ જંગલો બળતણ માટે કપાઈ ગયા.... નદીકાંઠાને વૃક્ષોનાં મૂળ પકડી રાખતાં. ચરિયાણો પણ નદીકાંઠાઓનું રક્ષણ કરતા. વૃક્ષો અને ચરિયાણો નાશ પામતાં જમીનનું રક્ષણ ચાલ્યું ગયું; નદીકાંઠાઓ ચોમાસાના પૂરમાં તૂટીને નદીમાં પડવા લાગ્યા; ડુંગરો ઉપરની ધારની માટી પણ ચોમાસાનાં પાણીના પ્રવાહોમાં તણાઈને નદીમાં પડતી, અને જમીન ધોવાઈને પણ નદીઓને માટીથી ભરી દેતી, આથી નદીઓનાં તળિયાં જીંચે આવ્યાં; કિનારાઓ તૂટીને નીચા થઈ ગયા; એટલે નદીઓ છીછરી થઈ ગઈ. છીછરી નદીઓમાંથી વરસાદનું પાણી જપાટાખંધ દરિયામાં વહી જાય અને નદીઓ સુકાઈ જાય. આમ મોટા ભાગનાં તળાવો, નદીઓ, નાળાં, ઝરણાં વગેરે સુકાઈ ગયાં. વાતાવરણની ગરમીને અંકુશમાં રાખનારાં જંગલો નાશ પામ્યાં અને વિશાળ જલ-રાશિઓ સુકાઈ ગયા. જ્યારે ડુંગરની ધારોના માટીના ધોવાણથી ખુલ્લા પડી ગયેલા કાળમીઠ પથ્થરો ઉનાળામાં તપી જઈને સૂરજની ગરમીને પાછી વાતાવરણમાં ફેંકે છે. તે જ પ્રમાણે વૃક્ષો અને ચરિયાણોનું રક્ષણ ગુમાવીને ખુલ્લી થઈ ગયેલી, અને નીચેના ભાગમાં પાણી ગુમાવી એટલી જમીન પણ તપી જઈને વાતાવરણને ગરમ કરે છે.

એટલે આ બધી બાબતોને જ વિચારવી જોઈએ. જંગલો અને ચરિયાણોના પ્રચંડ ફેલાવા સિવાયની અબજો રૂપિયાની યોજનાઓ બેકાર જશે અને ભારે કરવેરા દ્વારા પ્રજાને પાયમાલ કરશે.

*

- ❧ હિમાલયથી પણ મોટો ભય સમુદ્રનો.
- ❧ સમુદ્રના ભયથી પણ ખતરનાક મૂડીવાદી યોજનાઓ.
- ❧ હિમાલય અને ગંગાની નહેરને દક્ષિણ ભારતમાં લઈ જવાની યોજના પણ મૂડીવાદની જ છે.
- ❧ આપણા પરદેશી દેવાનો ડુંગર હિમાલય કરતાં પણ મોટો છે.
- ❧ પરદેશી સહાય વડે ધડાયેલી યોજનાઓની શરમજનક ફલશ્રુતિ.

લેખ : ખીન્ને

યંત્રોમાં બળતા પેટ્રોલે વાતાવરણને સળગાવી મૂક્યું છે. ઉપરાંત હવે દિવસે દિવસે મોટરો, કારખાનાંઓ, મોટરપંચો અને એરોપ્લેનો વગેરેનો વપરાશ વધતો જાય છે. આકાશમાં અને જમીન ઉપર રોજ લાખો ટન પેટ્રોલ, ડીઝલ અને કેરોસીન બળે છે. એમાંથી પેદા થતી ગરમી પણ વાતાવરણને ગરમ કરે છે, અને સહુથી વધુ ખરાબ તો હાઈડ્રોજન બોમ્બના ધડાકા વખતોવખત કરવામાં આવે છે. તેની ગરમી પણ વાતાવરણને ગરમ રાખે છે. આ પેદા થતી ગરમીને મહાનદીઓ, હબરો માર્દલ લાંબી નહેરો અને સમુદ્ર પણ કાબૂમાં નથી રાખી શકતા ત્યારે શું પંદર હજાર કરોડ રૂપિયાની એક નવી નહેર યોજના તેને કાબૂમાં રાખી શકશે ?

હિમાલય ઓગળવાના ભયથી ય મોટો ભય
સમુદ્રોનાં પાણી જમીનમાં ધસતાં હોવાનો

હિમાલય કરતાં પણ મોટો ભય સમુદ્રનો છે. હિમાલયના પીગળી જવા કરતાં પણ ઘણો વધારે ભયાનક ભય તો ખીન્ને જ ભ્રષ્ટો થયો છે અને તે ભય સમુદ્રનું પાણી જમીનની નીચે ધસી આવી રહ્યું છે, તે છે.

આ ભય પેદા થવાનું કારણ એ છે કે મોટા ભાગનાં નદીનાળાં, તળાવો સુકાઈ ગયાં છે. તે જ્યારે પાણીથી ભરેલાં હતાં ત્યારે, ખારે-

માસ તેમનું પાણી જમીનથી નીચે ઝમ્યા કરતું; અને ભૂગર્ભના જળ-
ભંડારોને ભરેલું રાખતું. હવે તે પુરવઠો કપાઈ ગયો. એટલે જેમ જેમ
કૂવાઓનું પાણી વપરાતું ગયું, તેમ તેમ નવો પુરવઠો ન મળવાને
કારણે કૂવાનાં પાણી નીચે જિતરતાં ગયાં; અને આખરે કૂવા સુકાઈ ગયા.
એટલે લોકોએ તેમાં ડંકીઓ મૂકીએ પાણી ખેંચવા માંડ્યું. જેથી વળી
પાછું પાણીનું તળ સેંકડો ફૂટ નીચે જિતરી ગયું. એટલે પછી વિશ્વ
એકની સલાહથી ટયૂબવેલના પ્રોજેક્ટો મુકાયા. પાણી ઘણી ઝડપથી
નીચે ને નીચે જિતરતું ગયું. મોટા ભાગના ટયૂબવેલોમાં પાણી ન મળ્યું,
માત્ર પાણી જ મળ્યા. પણ પાણીનું તળ હજાર ફૂટ નીચે જિતરી
જવાથી વચ્ચે ખાલી પોલાણ પેદા થયું.

જમીન ઉપર દરિયાનું પાણી હજાર ફૂટ ઊંચું છે. સાયન્સનો
એક નિયમ છે કે પાણી એક સમાન સપાટી ઉપર જ રહે છે એટલે
એ ખાલી પોલાણમાં સમુદ્રનું પાણી ઝપાટાબંધ ધસી આવે છે. સૌરાષ્ટ્રનું
કાશ્મીર કહેવાતું ચોરવાડ અને તેની આસપાસનો પ્રદેશ આ રીતે
દરિયાનું પાણી જમીન નીચે ધસી આવવાથી ઉજ્જડ વેરાન થઈ ગયો
છે. આ પાણી સમગ્ર દરિયાઈ પટી ઉપરથી અંકર ધસે છે. જો તેને
રોકવામાં ન આવે તો ગણતરીનાં વર્ષોમાં લોકોને ગુજરાતમાંથી હિજરત
કરવી પડે; કારણ કે સમગ્ર દેશ સહરાનાં રણ જેવો બની જાય.

ભૂગર્ભનાં પોલાણો મીઠાં-જળોથી ભરવાં એ જ ઉપાય

સમુદ્રના ધસારાને રોકવાને માત્ર એક જ ઉપાય છે અને તે જેમ
અને તેમ ભૂગર્ભના ખાલી પોલાણને મીઠાં પાણી વડે પાછાં ભરી દેવાનો.
પોલાણોમાં મીઠું પાણી ભરી દઈએ તો પણ જેટલા ભાગમાં દરિયાનું
પાણી ઘૂસી ગયું છે તેને તો પાછું હટાવી નહિ જ શકાય. એ તો
કાયમી નુકસાન થઈ જ ચૂક્યું છે.

મૂડીવાદની ખતરનાક યોજના

મૂડીવાદ હંમેશાં લોકોની મુશ્કેલીઓ અને આફતોમાંથી પોતાનો
લાભ શોધવા મથે છે. પછી તે આફતો ગમે તેવી ભયંકર અને વિનાશ-

કારી હોય. ભારતીય મૂડીવાદ પણ તેમાંથી બાકાત નથી. લોકોની પાણીની આ મુશ્કેલીની તક ઝડપી લઈને તેણે ફરિયાના પાણીનું મીઠા પાણીમાં રૂપાંતર કરવાની યોજના વિચારી છે. તે માટે સરકાર સમક્ષ રજૂઆત પણ એકથી વધુ વખત થઈ ચૂકી છે. આ યોજનાને મંજૂરી મળે, તે માટે રાસાયણિક ખાતરના કારખાનાને પણ તેની સાથે જોડી દેવાની રજૂઆત થઈ છે; પણ લોકોના સદ્ગુણો હજી સુધી એ કારખાનાને મંજૂરી મળી નથી.

જો આવાં કારખાનાં ચલાવવાની રજા આપવામાં આવે તો પ્રજા ઉપર એ એક અમાનુષી અત્યાચાર હશે. દૂધની ડેરીઓ થયા પછી જેમ લોકોને ઘી અને દૂધની યાતનાઓ ભોગવવી પડે છે, રોજરોજ ભાવો વધ્યા કરે છે, તેમ પાણી એ પણ વેપારની ચીજ (Commercial Commodity) થઈ જતાં લોકોની હાલાકીનો, શોષણનો પાર નહિ રહે. મને લાગે છે કે, અંગ્રેજી શાસનની શરૂઆત પછી હિંદુ સંસ્કૃતિ અને હિંદુ પ્રજા ઉપર એ સહુથી કઠોર કટકો હશે. એકલા સૌરાષ્ટ્રમાં શરૂઆતમાં આવાં પાંચ કારખાનાં નાખવાનો આગ્રહ સેવાયો છે.

હિમાલય ખચાવવાની યોજનાને અંગે મીઠા પાણીનાં કારખાનાં-ઓની યોજના કદાચ પશ્ચાદ્ભૂમિકામાં ઠેલાઈ જશે. પણ આ નવી યોજનાથી હિમાલય ખચી જશે એમ માનવું ભૂલભરેલું છે. પ્રથમ તો હિમાલય ખચાવવા કરતાં સમુદ્રના પાણીનો ભૂગર્ભમાં આવી રહેલો હુમલો ખાળવાનું ખૂબ અગત્યનું છે. સમુદ્રના પાણીનો ધસારો એ ચીન અને પાકિસ્તાનના સંયુક્ત હુમલાથી પણ વધુ વિનાશકારી છે. કારણ કે એ ધસારો સમગ્ર કચ્છ, સૌરાષ્ટ્ર અને ગુજરાતને તો ઉજાડ કરી નાખશે પણ તેથી આગળ પણ વધશે. કારણ કે દેશમાં જ્યાં જુઓ ત્યાં પાણીના ટુકાળની સ્થિતિ નજરે પડે છે. હિમાલય નહેરની યોજનામાં આ આદ્ય નિવારવાની કોઈ યોજના નથી. એના વિષેની વિસ્તૃત માહિતી આપણે જાણતા નથી. પણ જેટલું જાણીએ છીએ તેમાંથી તો એટલું જ ફલિત થાય છે કે એ યોજનાનો સહુથી પ્રથમ અને સહુથી મોટો ફાયદો સ્ટીલ, સિમેન્ટ અને કન્સ્ટ્રક્શન તેમજ

એન્જિનિયરિંગ કંપનીઓને થશે. તેમાં એટલા મોટા પ્રમાણમાં સ્ત્રીક અને સિમેન્ટના ભાવ અને અછત વધતાં જ રહેશે. એટલે વર્ષો સુધી હજી શહેરોની મકાન-સમસ્યાનો અંત નહિ આવે.

આ યોજનાથી હબરો બેકાર અને બેધર થશે.

સહુથી મોટું નુકસાન એ થશે કે નવી નહેરના માર્ગમાં વચ્ચે આવતાં જંગલોનાં બચી ગયેલાં અવશેષ રૂપી વૃક્ષો પણ કાપી નાખવાં પડશે. સેંકડો ગામડાંઓ, હબરો લોકો બેધર અને બેકાર થશે. હબરો ખેતરો પાણી નીચે ટુળી જશે. આ તમામ અસંગઠિત આશ્ચર્યચકીઓ વિરોધનો સૂર પણ કાઢી શકશે કે કેમ તે આપણે જાણતા નથી. પણ આજ સુધીમાં જે નાના-મોટા ડેમ કે ધોરી માર્ગો બંધાયા છે તેમાં કેટલા હબર માણસો બેધર અને બેકાર બન્યા છે? તેમને યોગ્ય વળતર મળ્યું છે કે કેમ? તેઓ ફરીથી મકાનોમાં વસ્યા છે અને રોજગારી મેળવી શક્યા છે કે કેમ? અને જો તેમ ન થયું હોય તો હજી કેટલા માણસો આ પ્રમાણે રૂઝાણી પડેલા છે? એનો વિગતવાર અહેવાલ સરકારે બહાર પાડવો જોઈએ.

એ જ પ્રમાણે આવી રહેલી નવી યોજનામાં પણ કેટલાં ગામડાં, ખેતરો અને માણસોને આવી અસર થશે તે પણ જણાવવું જોઈએ. દેખીતી રીતે જ પરદેશી સત્તાઓને અને તેમની સંસ્થાઓને આ યોજનામાં ઊંડો રસ હોય એમ લાગે છે. આ પરદેશીઓને આપણાં ઉપર એવો કયો પ્રેમ, શા માટે ઊભરાઈ જાય છે કે, આપણને અબજો ડોલરની સહાય આપે જ જાય છે! અને આપણી યોજનાઓમાં રસ ધરાવે છે, અને મંજૂરી પણ આપે છે?

શું અંગ્રેજોની ભૂતકાળની ઘૂસણખોરીથી

બાધપાક લેવો જરૂરી નથી?

આપણે આપણા ભૂતકાળનો ઇતિહાસ તપાસીએ તો જણાશે કે અંગ્રેજો જુદા જુદા પ્રદેશોનાં રાજ્યોને લશ્કરી સહાય આપતા ગયા. એ સહાયની પાછળ વિવિધ શરતો મંજૂર કરાવતા ગયા, અને આખરે આખો દેશ પચાવી પાડ્યો.

આજે હવે સમય બદલાયો છે, કોઈ દેશ ઉપર લશ્કરી કબજો રાખવાનું શક્ય નથી, હડાપણુબદ્ધ નથી; અને અપવાદરૂપ સ્થળો બાદ કરતાં કાયદાકારક પણ નથી. આજે કાયદાકારક રસ્તો આર્થિક કબજો રાખવાનું છે. સહાય આપવાના નામે અનેક હિતોનાં બળાં ગોઠવી શકાય છે.

આપણે વહેવારમાં ઘણી વખત જોઈએ છીએ કે એક નાની પણ કાર્યક્ષમ પેઢી બહારના મોટા આસામીઓ પાસેથી સહાયના નામે કરજ લે છે ત્યારે તક જોઈને એ કરજ આપનારા લેણુદાર મટીને ભાગીદાર બની જાય છે; અને સરવાળે એના માલિક બની જોડે છે.

શરમજનક ફલશ્રુતિ

આપણે પ્રગતિના નામે એટલું રાક્ષસી દેવું કરી નાખ્યું છે કે એ દેવું આપણી કેટલી પેઢીઓ ભર્યા કરશે તેની કદવના થઈ શકતી નથી. એક લેણુદાર દેશ તરીકે આપણે ગુલામીમાંથી બહાર આવ્યા; અને વર્ષમાં જગતના સહુથી મોટા કરજ દેશ તરીકે ભિલા છીએ. આપણને સહાય આપવાના બહાના નીચે પરદેશીએ અબજો રૂપિયાનું અનાજ આપણા દેશમાં ઘુસાડ્યું. જેની આપણને કાંઈ જ જરૂર નથી; એવાં ટ્રેક્ટરો, ફર્ટિલાઇઝરો, ફર્ટિલાઇઝરનાં કારખાનાંની મશીનરીઓ, દૂધના પાઉડર, બટર ઓઈલ અને ખાદ્યતેલો વગેરેના સેંકડો અબજોના પ્રવાહ આપણા દેશમાં મોકલવાનું તેમણે શરૂ કરી દીધું છે. સહુથી વધુ શરમજનક તો એ છે કે આપણે પોતાને ખેતીપ્રધાન દેશ કહેવડાવીએ છીએ, અને ખેતપેદાશની ચીજો જ આયાત કરવા પાછળ સેંકડો અબજ રૂપિયા ખર્ચીએ છીએ. પરદેશી સહાયની આ ફલશ્રુતિ છે.

‘હિમાલય બચાવો’ની યોજનામાં F. A. O. જેવી સંસ્થાની મંજૂરી અને સહાય મળે એનો અર્થ એટલો જ થયો કે સ્વાધીનતાનાં ૩૦ વર્ષ પછી પણ આપણે આપણા પગ ઉપર ભિલા થઈ શક્યા નથી. આપણી શક્તિ અને આપણાં સાધનોની તથા કુદરતે આપણને આપેલી અમૂલ્ય સંપત્તિઓનો સદ્ઉપયોગ કરવાનું વહેવારુ હડાપણુ આપણે હજી

વિકસાવી શક્યા નથી; અને વિદેશી વિચારધારા, વિદેશી રહેણીકરણી અને વિદેશી અર્થવ્યવસ્થાના પૂભરી બનીને દેશ ઉપર કરજના ડુંગર અને સામાજિક અસમાનતા, બેકારી અને ગરીબી વધારે જ જઈએ છીએ.

જે ચર્ચિલે ભાંગીને ભૂકો થઈ ગયેલા ઇંગ્લેંડને ત્રણ જ વર્ષમાં ભિલું કરીને નાઝીઓના ઘેરામાંથી બહાર કાઢ્યું તેની આવડતનો સોમો ભાગ આપણે દેખાડી શક્યા નથી. એથી ભિલટું ચર્ચિલે આપણા માટે લાખેલી ભવિષ્યવાણી સાચી પડી છે.

પાણીની તંગી નિવારવાનો ઝડપી વહેવારુ ઉપાય

વાતાવરણની ગરમી ઉપર અંકુશ મેળવવાનો, સમગ્ર દેશમાં પીવાના પાણીની તેમ જ ખેતીના પાણીની તંગીને ઝડપથી અને ઓછામાં ઓછા ખર્ચે, કોઈ પણ ભતની વિદેશી સહાય વિના, તેમ જ સ્ટીલ અને સિમેન્ટ બિનજરૂરી બાંધકામો પાછળ વેડફી નાખ્યા વિના પહોંચી વળવાનો ઉપાય તો એ છે કે કુદરતે સજેલી જે નદીઓને આપણે જંગલો કાપી નાખવાથી પુરાઈ જઈને સુકાઈ જવા દીધી છે; એ તમામ નદીઓને ફરીથી પાછી ૧૦થી ૩૦-૪૦ ફૂટ ઊંડી ખોદી નાખવી જોઈએ. સાબરમતી જેવી મોટી નદીમાં પણ ૨૫-૩૦ ફૂટ સુધી રેતી ભરાઈ જવાથી એ નદી પણ સુકાઈ ગઈ છે. વિચાર તો કરો કે એ તમામ રેતી પાછી ખોદી કાઢવામાં આવે તો ૨૦૦ માઈલ લાંબી નદીમાં કેટલું પાણી બારેમાસ વહેતું રહે? અને એ જો રેતી હોય તો ઘરો બાંધવામાં કામ આવી જાય; માટી હોય તો ખેતરોમાં પાથરી દેવાય. લોકોને મકાનો માટે રેતી જોઈએ તે મક્કતમાં મળી જાય. સખત ખડકાળ અથવા જંગલથી વીંટાયેલી જમીનોમાં નવી નહેરો ખોદવી તેના કરતાં કુદરતે બનાવેલી આ નદીઓને ફરીથી ખોદીને તેમને નવું જીવન આપવું એ વધુ સહેલું, વધુ ઝડપી અને તદ્દન ઓછું ખર્ચાળ નથી શું?

દેશનાં તમામ નદીનાળાં, ઝરણાં અને તળાવોને ફરીથી ખોદી નાખવાની જવાબદારી પંચાયતોને સોંપવામાં આવે, સરકાર ફક્ત જરૂરી

સાધનસામગ્રીની સહાયતા કરે, દુકાળના સમયમાં દુષ્કાળ રાહતકામમાં આ ખોદકામને આવરી લે, અને હોડો ખોદતા હોય ત્યાં બન્ને વખત તેમને ખાવા-પીવાની સગવડ આપે તો એક જ વર્ષમાં ભગીરથ કાર્ય પાર પડી જાય.

ખોદાઈ ગયા પછી ચોમાસાનું પાણી હરિયામાં વહી ન જાય તે માટે ખોદેલી નદીઓમાં માટી અને પથ્થરના કુદડા થોડા-થોડા અંતરે ખાંધી લેવામાં આવે તો નદીઓની વચ્ચે નાનાં તળાવોની હારમાળા રચાઈ જાય. આ હારમાળામાં વરસાદનું પાણી સંઘરાઈ જાય અને નીચે જમીનમાં ફરીથી ઝમઝા લાગે તો જ ભૂમર્જામાં જળભંડારો ફરીથી પાણીથી ભરવાઈ આવે.

પાણીની આ વ્યવસ્થા થાય તો જ કપાઈ ગયેલાં જંગલો ફરીથી વિસ્તૃત થાય. જંગલો ઉગાડી શકાતાં નથી, વૃક્ષો ઉગાડી શકાય છે; અને તેમાંથી જંગલો વિસ્તરે છે. નદીના કાંઠાઓ ઉપર ફરીથી ચરિયાણો અને વૃક્ષો ઉગાડવાં જ જોઈએ, જેથી નદીકાંઠાઓ પૂરમાં ફરીથી તૂટી ન જાય.

આજની વનવિકાસની યોજનાઓ વાસ્તવમાં તો બચી ગયેલાં વૃક્ષો અને પાણી બન્નેનો નાશ કરશે.

પાણીની વ્યવસ્થા વિના વૃક્ષારોપણ સાવ નિરર્થક

પાણીની વ્યવસ્થા કર્યા વિના જ જે વનમહોત્સવો ઉજવાય છે કે કરોડો વૃક્ષો ઉગાડવાની યોજનાઓ થાય છે એ તમામ બિનવહેવારુ અને સમજદારી વિનાની છે. કરોડો વૃક્ષોને પાવા માટે પાણી નથી, જમીનની નીચે પણ પાણી નથી કે બ્યાંથી વૃક્ષો પોષણ મેળવી શકે અને જે પ્રદેશમાં હજી પાણી બચી ગયું હશે ત્યાં પણ તેનો પુરવઠો તો કપાઈ ગયેલો છે જ. એટલે તે પ્રદેશોમાં વૃક્ષો ઉગી નીકળશે તો પહેલાં એ પાણીને ખેંચી લઈને જમીન નીચે ખાલી પોલાણની સમુદ્રના પાણી માટે સગવડ કરી આપશે, અને એ વૃક્ષો પોતે પણ પાણી વિના નાશ પામશે.

વાતાવરણની ગરમીને અંકુશમાં રાખવા માટે દ્વિમુખી યોજના હોવી જોઈએ.

(૧) જળવિસ્તારો અને જંગલો ફરીથી વિસ્તૃત કરવાની સિદ્ધિ, એ તો ઉપર લખેલી યોજના દ્વારા જ થઈ શકે, ‘હિમલાય ખચાવે’ની યોજના દ્વારા નહિ.

(૨) આપણે પોતે જ વૈજ્ઞાનિક પ્રગતિને નામે જે પેટ્રોલ, કોલસા વગેરે બાળીને ગરમી પેદા કરીએ છીએ તેના ઉપર અંકુશ મૂકીને અલગત તદ્દન બંધ કરવાનું શક્ય નથી, પણ નીચે સૂચવેલી બાબતો અમલી કરવાથી તેના ઉપર સારો એવો અંકુશ મૂકી શકાય :

(૧) પશુશક્તિ અને માનવશક્તિને કામે લગાડો.

(૨) કાપડનું તમામ ઉત્પાદન રેંટિયા અને હાથસાળ દ્વારા જ કરવાની યોજના કરો.

(૩) દેશમાં તેલીબિયાંનો તમામ જથ્થો બળદવાણી દ્વારા જ પીલવાની વ્યવસ્થા કરો.

(૪) બળદગાડાંના વાહનવહેવારને વિસ્તૃત કરીને દરેક સો માઈલના ઝોન બનાવી ત્યાં જૂડઝટ્ટેઈનનો વહેવાર અટકાવી લાંબા ગાળા પૂરતી જ માલગાડીઓ દોડાવો.

(૫) જે જે ચીજવસ્તુ હાથ વડે ગૃહઉદ્યોગો દ્વારા થાય એ તમામનું ઉત્પાદન કરાવવા કારખાનાં બંધ કરો.

(૬) નાનાં શહેરોમાં મોટરવહેવાર અંકુશિત કરીને ફરીથી થોડાગાડીઓ વિકસાવવામાં આવે તો વાતાવરણમાં વધી રહેલી ગરમી ઉપર અંકુશ આવે.

(૭) બેકારી, ગરીબી, સટ્ટા, સંઘરાખોરી ગણનાપાત્ર પ્રમાણમાં ઓછાં થાય.

(૮) પરદેશી કરજનો ગુણાકાર થતો અટકે અને આજે જે પ્રાદેશિક સરહદોના પાણીના બધડાં થયા કરે છે, તેનો અંત આવતાં સહકાર અને ભાવાત્મક એકતાની ભાવના પ્રગટે.

અંતમાં એટલું કહીશ કે હિમાલય ખચાવવાને બદલે હિમાલયથી પણ મોટા પરદેશી કરજથી મુક્ત થવાના રસ્તા શોધો.

બાકી હિમાલય ખચાવવા જતાં તો આપણે પોતે જ હિમાલયથી મોટા કરજ, કરભારણ અને તેનાં કારણે વધતા કુબાવા, મોંઘવારી અને અછતના ડુંગરો નીચે ચગદાઈ જઈશું.

દેશ ઉપર બયનાં વાદળો ઘેરાયેલાં છે. એ વધુ ઘેરાં થતાં બાય છે. વાદળોને વિખેરવાની ક્ષમતા હજી સુધી એક પણ સરકારે બતાવી નથી. એથી જીલદું, દરેક સરકારને હાથે એ વાદળો વધુ ઘેરાં બન્યાં છે. પ્રજા પોતે જ જાગૃત થઈને, આવી યોજનાઓનો વિરોધ ન કરે અને વહેવારુ ખિનખર્ચાળ યોજનાઓ રજૂ કરી તેના અમલ માટે દબાણ ન કરે તો થોડાં જ વર્ષોમાં ભારત વિશ્વજે'કનું F. A. O.નું સંસ્થાન બની જશે.

*

❧ કપાસિયા પીલવાના કૌમાંડનાં પરિણામો

❧ ગરીબો હટે છે અને.... પશુઓ તેમજ માનવીઓનાં હિત પણ સચવાય છે.

પણ....પરદેશીઓનાં; ભારતવાસીઓનાં નહિ.

કોઈ કમનસીબ પળોએ ચોક્કસ હિત ધરાવતાં અને ભારે લાગ-વગવાળાં બળો દ્વારા સરકાર સમક્ષ રજૂઆત થઈ કે, “જો કપાસિયા પીલી નાખવામાં આવે તો દેશમાં પ્રવર્તતી તેલની અછતની સ્થિતિમાં સુધારો થાય. કપાસિયા પીલી નાખવા છતાં પણ તેનાં પોષક તત્ત્વો જળવાઈ રહેશે. એટલે પશુઓને તેથી કોઈ હાનિ નહિ થાય. કપાસિયા પીલવાથી પશુઓનું હિત જોખમાવ્યા વિના માનવીનું હિત સચવાશે.”

કપાસિયા પીલવાથી મોટામાં મોટું તુકસાન પશુઓને, પશુ-પાલકોને અને સરવાળે, શુદ્ધ ધી, દૂધ વાપરનારી પ્રજાને થાય. પણ પ્રજાઓને પોતાની જરૂરિયાતની ચીજો મેળવ્યા કરતાં મોટા ભાગને

પોતાના જીવનમાં બે પાસાં કેમ સરખાં કરવાં તેની ચિંતામાં બીજી જરૂરિયાતો અને સુરકેલીઓ પ્રત્યે જોવાની કે વિચાર કરવાની પણ કુરચક નથી; અને બીજો જે એક નાનકડો વર્ગ છે, તેને તો ધન કમાવા સિવાય બીજી કોઈ જ ખેવના નથી. ધન મેળવવું, કોઈ પણ પ્રકારે મેળવવું એ જ એમને માટે જીવનનું પરમ ઘ્યેય છે. એટલે અમી બાળતોમાં એમને કશું લાગતું-વળગતું નથી. એટલે આવી મહા હાનિકારક રજૂઆતનો વિરોધ કોણ કરે? પશુઓ પોતે તો વિરોધ કરી શકે નહિ અને પશુપાલકો અભણ હોય અને સંઝડિત ન હોય, એટલે વિરોધ કેમ કરવો તે બધું નહિ અને કદાચ તેઓ વિરોધ કરે તો પણ શું?

તેઓ કહે છે કે, “કપાસિયા ખીલી નાખવાથી પશુઓને અને સરવાળે સમગ્ર રાષ્ટ્રને નુકસાન થશે. કપાસિયા મળવાથી પશુઓ નળળા પડશે. દૂધ આપવાની શક્તિ ગુમાવશે. દૂધમાં ઘીનું પ્રમાણ ઘટી જશે; બળદો નળળા પડવાથી ખેતી અને વાહનવહેવારને ધક્કો લાગશે.” તો પણ તેઓનું કહેવું પ્રમાણભૂત કેમ ગણાય? તેમના નામ પાછળ ડીઝીઓનાં પૂંછડાં ક્યાં છે? લાંબી ડીઝીઓવાળા પરદેશોમાં ખ્યાતિ અને લાગવગ ધરાવતા પશુશાસ્ત્રીઓ કહે છે કે, “ખેતીમાં પોષક તરવો જળવાઈ રહેશે.” તો તેઓ જ સાચા ગણાય અને તેમની રજૂઆત પ્રમાણભૂત ગણાય.

હૂંડિયામણની સુવાળી લાલચના પાપે

કપાસિયા ખીલીવાની સરકારે મંજૂરી આપી નથી. પણ વળી બીજો લાગવગવાળો વર્ગ તખ્તા ઉપર આવ્યો. સરકારને ચરણે હૂંડિયામણની કોથળીની લાલચ ધરી કે ખોળ નિકાસ કરી નાખવા પરવાનગી આપે તો મળદંબ હૂંડિયામણ મળશે. બસ, મંજૂરી મળી ગઈ, પશુઓ રખડી પડ્યાં.

પાછી આવી વનસ્પતિ તેલની તંગી

ત્યાં તો દેશમાં વનસ્પતિ(હાલડા)ની તંગી ભીલી થઈ. કારણ કે એક તરફથી કપાસિયા ન મળવાથી દૂધ ઓછું થયું. દૂધમાં ઘીનું

પ્રમાણુ થી મચું. શુદ્ધ ધીનો પુરવઠો કપાઈ જતાં તેના ભાવ વધી જાય. એટલે વનસ્પતિની જરૂરિયાત વધી. દેશમાં ઉત્પન્ન થતું સીંગ-તેલ વનસ્પતિની જરૂરિયાત પૂરી શકતું નથી. જેમ જેમ સીંગદાણાનું ઉત્પન્ન વધારીએ છીએ તેમ તેમ ચોક્કસ કારણોને અંગે સીંગતેલની અને વનસ્પતિ(ડાલડા)ની માંગ પણ વધી જાય છે. એટલે સીંગતેલનાં માંગ અને પુરવઠો દિવસે દિવસે ખોરવાતા જાય છે. આની સમતુલા જાળવવા કપાસિયાનું તેલ વનસ્પતિ ઉદ્યોગને ફાળવી દેવાનું શરૂ થયું.

પણ કપાસિયામાં માત્ર ચાર ટકા જ તેલ નીકળે છે એ વાત ઓટા ભાગના લોકો જાણતા નથી. અલબત્ત, આંકડાની ઇન્દ્રજાળ ખતાવીને એ ચાર ટકા તેલ આઠ ટકા નીકળ્યું છે તેમ ખતાવી શકાય. પણ જ્યારે ખીબાં તેલીબિયામાંથી ૪૯ થી ૫૦ ટકા તેલ નીકળે છે ત્યારે કપાસિયાને પીલીને ચાર ટકા તેલ મેળવીને તેલના ખોરવાઈ ગયેલા પુરવઠાને સમતોલ બનાવવાનો પ્રયત્ન માત્ર બાકિશ નહિ પણ, અનાર્થિક, અવહેવારુ અને રાષ્ટ્રીયતાવિરોધી છે.

આંકડાની માયાજાળમાં ફસાતી પ્રજા

કપાસિયાને પીલી નાખવામાં હિત ધરાવનારા નીચેના આંકડા ખતાવીને લોકોને ભ્રમણામાં નાખીને સમજાવી શકે કે, “કપાસિયા પીલી નાખવાથી કાંઈ નુકસાન નથી થતું પણ, દેશને જંગી હૂડિયા-મણનો અને વનસ્પતિ ઉત્પાદનનો ફાયદો થાય છે.”

હવે આ દલીલમાં કેટલું તથ્ય છે તે જોઈએ. દેશમાં કપાસિયાનું વાર્ષિક ઉત્પાદન આશરે ૬,૫૨,૦૦૦ ટન છે, તેને પીલી નાંખો - એટલે ૨૬,૦૦૦ ટન તેલ નીકળે અને તે તેલમાંથી ૨૫,૮૦૦ ટન વનસ્પતિ બને; જેની કિંમત અંદાજે બજારમાં ચાલતા સરેરાશ ખાર રૂપિયે કિલોના ભાવ ગણતાં ૩૧ કરોડ રૂપિયાથી થોડી વધુ થાય. જોળ ૩,૨૬,૦૦૦ ટન મળે તેથી બજારના સરેરાશ ૧૧૭૫ રૂપિયે ટનના ભાવ પ્રમાણે ૩૧ કરોડ ૨૫ લાખ રૂપિયા થાય. પણ આ ૬૨ કરોડ રૂપિયા તો આંગળીને વેઢે ગણાય એટલી વ્યક્તિઓના ખીસામાં

જ બાય છે. પણ રાષ્ટ્રને શું નુકસાન થાય છે તે બહુવાની કોને પડી છે ?

કપાસિયા પીલવાથી પ્રબળે થતું રાક્ષસી નુકસાન પ્રબળે કપાસિયા પીલવાના પરિણામે નીચે મુજબનું રાક્ષસી નુકસાન સહન કરવું પડે છે :

૬,૫૨,૦૦૦ ટન કપાસિયા ગાયોને ખવડાવવામાં આવે તો ૭,૮૩૧ કરોડ લિટર દૂધ મળે. જેની જોછામાં જોછી કિંમત ૭,૮૩૧ કરોડ રૂપિયા થાય. શુદ્ધ ધીનું ઉત્પાદન ચાર લાખ ત્રીસ હજાર ટન થાય, જેની કિંમત આજના બજારભાવે ૧૦૭૬ કરોડ રૂપિયા થાય. અને એ ગાયોના છાણમૂતર રૂપી ખાતરની કિંમત થાય; છ અબજ રૂપિયા.

આમ ૩૧ કરોડ રૂપિયાની હૂંડિયામણની લાલસામાં રાષ્ટ્રને અબજો રૂપિયાનું નુકસાન સહન કરવું પડે છે. ઉપરાંત પરદેશોમાંથી અબજો રૂપિયાનો દૂધનો પાઉડર અને બટર જોઈલ મંગાવવાં પડે છે.

કપાસિયા પીલવાથી પશુઓ અને માનવીઓ બળ્લેનું હિત જળવાયું તો ખરું, પણ તે ભારતવાસીઓનું નહિ; પણ પરદેશીઓનું.

કોંગ્રેસે ગરીબી હટાવવાનું વચન આપ્યું હતું પણ કોની ગરીબી ? તેનો ક્લેરિફિકેશન કયાં કર્યો હતો ? જરૂર પરદેશીઓની અને પરદેશપરસ્ત ભારતના ઉદ્યોગપતિઓની ગરીબી તો હતી જ ને ?

*

જુઓ ભારતના શ્રેષ્ઠ પશુધનની બરબાદી દ્વારા કેવી રીતે ભારતની પ્રબળે બરબાદ કરી નાખવામાં આવી છે ?

ઈ. સ. ૧૬મો સૈકો

“સમગ્ર વિશ્વમાં ભારતનું પશુધન શ્રેષ્ઠ છે. ભારતમાં ગુજરાતનું પશુધન શ્રેષ્ઠ છે. ગુજરાતની ગાય રોજનું ૬૪ શેર દૂધ આપે છે. બળદ રોજ ૬૦ થી ૧૨૦ માર્કની મજલ કાપી શકે છે. દોડવામાં એકાથી આગળ નીકળી બાય છે. ભિંટ જેવા ભિંચા છે.

(અબુલ ફઝલ - આઈને અકબરી)

ઈ. સ. ૧૯૨૦ સેકેઃ

કતલખાનાની શરૂઆત.

રોજનું ૨૦ થી ૨૫ શેર દૂધ આપતી ગાય. રોજ ૪૦ થી ૬૦ માઈલ કાપી શકતા બળદ.

વીસમી સદી ઈ. સ. ૧૯૨૦

ગાય રોજનું ૧૦ થી ૧૫ શેર દૂધ આપતી. બળદ રોજ ૨૦ માઈલ કાપી શકતો.

ઈ. સ. ૧૯૫૦

ગાય રોજનું ૫ થી ૧૦ શેર દૂધ મુશ્કેલીથી આપતી. બળદ રોજ ૧૫ થી ૨૦ માઈલ મજલ મુશ્કેલીથી કાપે.

ઈ. સ. ૧૯૭૭

રોજનું ૨ થી ૫ શેર દૂધ આપનારી ગાય શોધવી પડે છે, બળદ મુશ્કેલીથી ૧૦ થી ૧૫ માઈલ મજલ કાપી શકે છે.

“વિશ્વમાં સહુથી નકામું અને તદ્દન અનાર્થિક પશુધન ભારતનું છે.”

(ગોહત્યાના હિમાયતી કહેવાતા પશુનિષ્ણાતોનો જગત સમક્ષ યોધાર)

ધરતીકંપ, પૂર, વાવાઝોડાં, ફોલેરા અને પ્લેગ જેવી હોનારતોથી જે ખુવારી થાય છે તે તરત નરી આંખે જોઈ શકાય તેવી, અને દૂધી મુદતની હોય છે. પશુધનની બરબાદીથી જે ખુવારી થઈ છે તે નરી આંખે ન જોઈ શકાય તેવી, તેની અસરની પણ તાત્કાલિક ખબર ન પડે તેવી, છતાં મહાવિનાશક હોય છે. વળી તેની ચાતનાઓમાંથી અનેક વર્ષો સુધીના પ્રયત્નો પછી જ છુટકારો મેળવી શકાય તેવી હોય છે. એ બરબાદી એવી રીતે ધીમે ધીમે થતી જાય છે કે નવી પેઢીને તેની ખબર પણ પડતી નથી. આગલી પેઢી અને નવી પેઢી વચ્ચે શારીરિક અને સામાજિક સ્થિતિમાં શું ફેર પડ્યો તેની બાજુકારી ન હોવાથી નવી પેઢી થઈ રહેલી બરબાદી વિષે બેદરકાર રહે છે; અને એ બરબાદી પેઢીર દપેઢી આગળ ને આગળ વધતી રહે છે. દા. ત., પહેલા

વિશ્વવિશ્વ વખતે લશ્કર માટે ૪૫ ઈંચના ચેરાવાની છાતીવાળા લાખો માણસો મળી શકતા, આજે ૩૨ ઈંચની છાતીવાળા શોધવા જવું પડે. પણ આ ફેરફાર નવી પેઢી તો જોઈ કે જાણી પણ શકે નહિ.

ઈસુની વીસમી સદીમાં પોતાને ખેતીપ્રધાન દેશ ગણાવતા ભારતમાં ગાયના દૂધના ઉત્પાદનમાં ૬૦ થી ૬૦૦ ટકાનો ઘટાડો થઈ ગયો; અને તેને ઉદ્યોગપ્રધાન દેશો પાસેથી દૂધના પાઉઠર અને બટર ઓઈલ ખરીદવાની કયાજનક સ્થિતિમાં મુકાવું પડ્યું, અને છતાં ‘પ્રજા આ સ્થિતિ ઠંડે કલેજે લાચારીથી જોઈ જ રહી,’ એમ જ્યારે બવિધ્યનો ઇતિહાસ લખાશે ત્યારે એ શબ્દો વાંચનારી પ્રજા આશ્ચર્યચકિત થઈ જશે. પણ આ એક નઅ સત્ય છે.

જરા જરામાં બધે ઊહાપોહ; સિવાય,
કોડો પશુઓની કતલેઆમ !

જો ઉદ્યોગમાં બે કે ત્રણ ટકાનો ઘટાડો થાય તો ઉદ્યોગપતિઓ, અર્થશાસ્ત્રીઓ જુદા જુદા પક્ષના રાજદારી નેતાનો વિરોધની ચિચિ-ચારીઓ પાડે છે. અરે ! જો ઉત્પાદન સ્થિર થઈ ગયું હોય તો પણ સરકાર ઉપર છાણાં થાપવાના રાજદારી આગેવાનો વચ્ચે હરીફાઈ ચાલે છે. પણ પ્રજાની સહુથી મોટી, સહુથી વધુ કીમતી જરૂરિયાત પશુઓની અને શુદ્ધ ઘી, દૂધના પુરવઠાની થયેલી ઠંડી કતલ સામે કોઈ ઊહા-પોહ થયો નથી, થતો પણ નથી. કોઈ ઉદ્યોગપતિ કે અર્થશાસ્ત્રીનું રૂંવાડું ચ ફરકતું નથી. કદાચ જો કોઈ એકલદોકલ વ્યક્તિ જરા ઊહા-પોહ કરે તો તેને પ્રત્યાઘાતા, જડમુ અને ધર્માધ-કોમી માનસવાળા-સંકુચિત માનસવાળા વગેરે વિશેષજ્ઞોથી નવાજીને તેને ઉતારી પાડવામાં આવે છે.

દૂધનો પુરવઠો ઘટતાં મજૂરો નબળા પડ્યા.

દૂધના પુરવઠાના આ રાક્ષસી ઘટાડાએ પ્રજાની શક્તિ ભાંગી નાખી છે, અપોવણથી થતાં દરદો વધારી મૂક્યાં છે, કરોડો બાળકોના શારીરિક અને માનસિક વિકાસ રૂંધીને તેમને રોગોના જડબામાં ધકેલી

દીધા છે. આની સીધી અસર ઉઘોએ ઉપર પડી છે. શક્તિહીન મજૂરો ધાર્યું કામ આપી શકતા નથી, પરિણામે ઔદ્યોગિક ઉત્પાદન મોંઘું થતું જાય છે, બહાર કામોમાં પણ મજૂરોની ઓછી ઝડપથી તેનો ખર્ચ વધતો જાય છે. સુધારાઈનાં કામો મજૂરોની ઓછી ઝડપથી મોંઘાં થાય રયારે તેના વધતા જતા ખર્ચ માટે લોકોને નિતનવા કર ભરવા પડે છે.

દરદો વધ્યાં, દવા વધી

દરદો વધ્યાં એટલે દવાની માંગને પહોંચી વળવા કાર્મસીઓની સંખ્યા વધી. જેની કેળવણી અને રહેઠાણોમાં જરૂર છે એવી કરોડોની કીમતી મૂડી કાર્મસી ઉદ્યોગમાં સલવાઈ પડી. કાર્મસી ઉદ્યોગના વિકાસે કાચી ઔષધિઓ અને ઘરવપરાયનાં મરી, મસાલા મોંઘાં બનાવ્યાં, ઘરમાં રોજ વપરાતી વસ્તુઓ હળદર, મીઠું, રાઈ, મેથી, સૂંક, મરી, તજ, લવિંગ, બચકું, એલચી, બવંત્રી, ધાણાજીરું અને હિંગ એ તમામના ભાવ આસમાને ચડ્યા છે, કારણ કે આ તમામ ચીજો દવા બનાવવામાં પણ વપરાય છે. ઘર કરતાં દવા બનાવવામાં આ ચીજોનો વપરાશ વધતો જાય છે, કેમકે દરદો વધવાથી દવાની માંગ વધતી જાય છે. એટલી માંગ અને પુરવઠો ખોસ્વાતાં જાય છે. પુરવઠો ખોસ્વાતો જવાથી આ ચીજોમાં પણ ભેજભેજનું પ્રમાણ વધતું જાય છે.

મરી-મસાલા કાર્મસીમાં ઠલવાતાં મોંઘાંઠાટ થયાં

એવું ક્યું કુટુંબ હશે, જેને આ વસ્તુની-એટલે કે ઘરમાં રોજ રસોઈમાં વપરાતી ચીજોની-મોંઘવારી સ્પર્શી ગઈ ન હોય ? સંભવ છે કે લાખો કુટુંબો રસોઈમાં આ ચીજ-વસ્તુઓ વિના ચલાવી લેતા હશે પણ તેથી રસોઈની ગુણવત્તા ઘટીને માંદગીને મોકળું મેદાન મળે છે. પરિણામે મોંઘારતને કારણે ઘરમાંથી બકારો મેળવી ચૂકેલી આ ચીજો દવામાં રૂપાંતર પામીને વધુ મોંઘા ભાવે પાછી ઘરમાં ફાળવ થાય છે.

આ મહા ભયજનક વિનાશ પ્રબળતા તમામ સ્તરોને ઠેરી નાખે છે. એટમબોમ્બની વિનાશકતા કરતાં આ વિનાશકતા શું વધારે નથી ? બોમ્બ તો જે શહેર ઉપર પડે તેનો જ નાશ કરે છે પણ પશુઓ

અને શુદ્ધ ધી, દૂધના પુરવઠાની ઠંડી ફૂર કતલે તો પ્રજાના શ્રીમંત, ગરીબ, ઉદ્યોગપતિ, મજૂર, વેપારી અને ખેડૂત એ તમામ વર્ગોમાં તેમ જ મોટામાં મોટાં શહેરથી માંડીને નાનામાં નાના ગામડા સુધી હરેક સ્થળે વિનાશ વેર્યો છે. ઝોલુ ઉત્પાદન, શક્તિની ક્ષીણતા, વધતી બીમારીઓ, ક્રીમતી મૂડી અને ખાનપાનની ચીજોની ઘટતી જતી ગુણવત્તા, આ બધી આફતો દૂધના અને ધીના પુરવઠાની ઠંડી કતલને આભારી નથી તો બીજું શું છે ?

આ વિનાશ વધતો બય છે છતાં નજરે ન ચડે એવો વિનાશ છે.

કોણ અટકાવશે આ મહાવિનાશને ? શું ગૌરવવંતી મહાન આર્થિક પ્રજા આ રીતે જ નાશ પામી જશે ? જો આ મહાવિનાશમાંથી બચવું હોય તો ગોરક્ષા, વનરક્ષા, ભૂરક્ષા અને જલરક્ષા રૂપી સુદર્શન ચક્રથી રક્ષા ખેંચી ભારતીય અર્થવ્યવસ્થાનું ચરણું લીધે જ છૂટકો છે.

*

* હા, આપણે જરૂર સ્વતંત્ર થયા છીએ; એક રીતે નહિ
એ એ રીતે સ્વતંત્ર થયા છીએ :

(૧) લબ્ધ, મૈત્રી, ત્યાગ વગેરે પવિત્ર પરંપરાઓને
તોડી-ફોડી નાખવા માટે આપણે સ્વતંત્ર થયા, અને (૨) સ્વ-
ચ્છંદતા, ઉદ્વેગતા, અપ્રામાણિકતા, નાસ્તિકતાને જ જન્મ દેતાં
નવાં મૂલ્યોને સ્વીકારવામાં આપણે સ્વતંત્ર થયા !

* * *

* કેવો વિકરાળ આવ્યો છે; જમાનો....કેટલી ભયંકર ભીડી
છે; આંધી ? વિલાસના વિનાશી ઓળા પાથરતી !

શી રીતે ઉગારી ચકાશે; આર્યપ્રભને ! કેઈ દૈવી બળો
ભિતરે કે આધ્યાત્મિક અણુઓ તૈયાર થાય અને તેનો વિસ્ફોટ
ભળે તો જુદી વાત.

પણ ત્યાં સુધી શું કરવું ? એક જ રસ્તો દેખાય છે; ઘર
બચાવી લેવું.

દરેક કુટુંબના વડીલો જો રોજ અડધો કલાક પણ પોતાના
ઘરમાં ધર્મકથા કરે; ધૂન મચાવે, કીર્તન કરે; આખા કુટુંબને
એ રસમાં તરબોળ કરે તો જ એકેકું ઘર ઊગરવા લાગે.

ઘર-ઘરનો સરવાળો જ અંતે તો દેશ છે ને ?

* * *

* સ્વરાજ્યનો અર્થ એ નથી કે માત્ર દેશના માણસો દ્વારા
ચાલતું રાજ. સ્વરાજ એટલે તો દેશના ખૂબ સારા માણસો દ્વારા;
દેશની પ્રજાના હિત માટે; એ પ્રજાની સંસ્કૃતિના ઢાંચા પ્રમાણે
ચાલતું રાજ. કહો; આ સ્વરાજ આપણી પાસે છે ખરું ? રે !
એ તો વર્ષો પહેલાં છીનવી લેવાયું છે !

—પં. શ્રી ચન્દ્રશેખરવિજયજી

છાણુ, રહેઠાણુ, વાહનન્યવહાર અને તેલ

જ્યારથી બળતણ માટે જંગલનાં લાકડાં કપાવા લાગ્યાં ત્યારથી દેશની પનોતી બેઠી છે !

આના બદલે બળતણ માટે છાણુની પેદાશ-વૃદ્ધિ વિચારાઈ હોત તો ?

કરોડો પશુઓનાં જીવન ઊગરી જત અને જંગલો બચી જત !

અંગ્રેજો તો ગયા !

હવે એ સર્વનાશી યોજનાની સુરંગોને કેમ ઉઠાવી લેવાતી નથી ?

૧૮૫૯થી અંગ્રેજોએ ભારતમાં પશુઓની સામુદાયિક હત્યા શરૂ કરી. થોડા જ વખતમાં એના પ્રત્યાઘાત ખેતી ઉપર પડ્યા. અંગ્રેજોને તેમના દેશ માટે અનાજ અને ઉધોગો માટેની ખેતપેદાશની ચીજોનો પુરવઠો ખોરવાઈ જવાની બીક લાગી. એટલે તેમણે સરકાર સમક્ષ રજૂઆત કરી કે, “ખેડૂતો છાણુનો બળતણ તરીકે ઉપયોગ ન કરતાં ખાતર તરીકે જ તે વાપરે તે માટે ખેડૂતોને મફત બળતણ પૂરું પાડવું.”

પણ આવું બળતણ શું હોઈ શકે અને તે ક્યાંથી મેળવવું એ પ્રશ્નનો ઉકેલ તેઓ શોધી શક્યા નહિ.

આખરે ડો. વોકરે ખેડૂતોને છાણુને બદલે લાકડાં બાળવાની સલાહ આપી અને લોકોને ખૂબ સસ્તાં લાકડાં મળી શકે તે માટે વિશાળ જંગલો કાપવાના કોન્ટ્રેક્ટો આપીને અંગ્રેજોની ભારતવિરોધી નીતિને ટેકો આપનારો એક નવો શ્રીમંત વર્ગ ઊભો કર્યો. (ત્યાં સુધી

લોકો લીલાં ઝાઝ કાપતાં નહિ. કારણ કે હિન્દુ ધર્મ લીલાં ઝાઝ કાપવામાં પાપ માને છે.)

પણ લોકોની મુશ્કેલીઓ માટે પોતે ચિંતિત છે, એમ દેશના પ્રશ્નો માટે તથા બળતણ અને છાણના પ્રશ્નો માટે વિદેશી નિષ્ણાતો અને તેમના ચમચા જેવા દેશી નિષ્ણાતોની એક પછી એક કમિટી નીમીને દેશના લાખો રૂપિયા ખરબાદ કર્યા અને આ નિષ્ણાતોએ શું કયું તે બણે છે ? સાંભળો.

દેશી નિષ્ણાતોનું અણુઘડપણ

દેશમાં કેટલું છાણ પેદા થાય છે ? કેટલા ટકા ખાતરમાં વપરાય છે ? કેટલા ટકા બળતણમાં વપરાય છે ? કેટલા ટકા નિરર્થક બાય છે ? બળતણમાં વપરાય છે તે કેટલાં લાકડાં બરોબર છે કે કેટલા ઠોલસા બરોબર છે ? વગેરે બિનજરૂરી બાબતો ઉપર ચૂંથણ કર્યા અને લાખો રૂપિયા નિરર્થક ખરબાદ કર્યા !

પણ એક પંજુ નિષ્ણાતો એવો અંદાજ ન કાઢ્યો કે દેશને ખાતર માટે કેટલા છાણની જરૂર છે, બળતણ માટે કેટલી જરૂર છે, કેટલું ઉપલબ્ધ છે અને જે ઘટ આવે છે તે વરસો વરસ વધતી બાય છે, તે પૂરી કરવા માટે શું કરવું જોઈએ ?

પણ હવે શું ?

તે વખતે તો પરદેશી રાજ્ય હતું. પણ ત્યાર પછીના એક પણ આયોજન પંચે ખાતર અને બળતણ માટે સૌથી વધુ ચોચ, સૌથી વધુ મુલબા અને સૌથી વધુ સસ્તા છાણના પુરવઠા માટે કરી વિચારણા કરી નથી. એથી ભિલટું ફટિલાઈઝર અને કેરોસીનની આયાત પાછળ અબજો રૂપિયા ખર્ચા છે !

પણ જ્યારે સમય બદલાશે અને વિરાટ ભગશે ત્યારે આયોજન પંચના સભ્યોને, સરકારી નિષ્ણાતોને અને માણ પ્રધાનોને પણ લોક-અહાલત પાસે એનો જવાબ આપવો જ પડશે.

આજે આપણને બળતણ, ખાતર અને રહેઠાણો ખાંધવા માટે

૬૪ કરોડ પશુઓની જરૂર છે, જ્યારે દેશમાં માત્ર ૨૭ કરોડ પશુઓ છે, જે આંકડા ખૂબ શંકાસ્પદ છે.

નવું આયોજન પંચ ઉપરની વિગતોની નોંધ લે અને પોતાની કાર્યવાહી બદલે એમ ઇચ્છીએ,

બળતણ માટે સૌથી સસ્તું અને સુલભ છાણ

ગરીબ ગ્રામ્ય પ્રભ પાસે સસ્તા અને સુલભ બળતણનું કોઈ સાધન નથી. બળતણ એ અનાજ જેટલી જીવનજરૂરિયાતની ચીજ છે. કારણ કે અનાજ રાંધ્યા વિના કાચું ખાઈ શકાતું નથી. છાણ એ જ એક એવું બળતણ છે જે સહુથી સસ્તું, સુલભ અને જ્યાં જરૂર હોય તે સ્થળે પેદા કરી શકાય. ઘેરે ગાય હોય તો આજે જેટલાં છાણાં બાળો તેટલાં બીજે જ દિવસે મેળવી શકાય. કારણ કે ગાય એવું પ્રામાણિક અને ઉપકારક પ્રાણી છે કે આજે તમે તેને જે કાંઈ ખવડાવો તે ચોવીસ કલાકમાં જ તમને દૂધ અને છાણમાં રૂપાંતર કરીને પાછું આપે છે. આવા ઉપયોગી ગોવંશની અઘોર કતલને લીધે છાણની ખાધ વધતી હતી અને ખેતરોમાં ખાતરની ખેંચ પડતી હતી. તે માટે ગૌહત્યાનો વિરોધ કરવાને બદલે અંગ્રેજી કેળવણી લીધેલા વિક્કાને આરામપુરશીમાં બેઠા બેઠા અભિપ્રાય ઉચ્ચારતા કે જે કોઈ છાણ બાળે તેને ફાંસીની સબ કરવી જોઈએ.

લાકડાં બાળીને કેટલું નુકસાન વહોરું ?

અરેખર તેઓ છાણને બદલે લાકડાં બાળવાની હિમાયત કરતા હતા. પણ લાકડાં બાળવાથી જંગલો નાશ પામે અને રાષ્ટ્રને જ નુકસાન થાય તે સમજણ તેમને ન હતી. વિચિત્રતા એ છે કે જે આરામપુરશીમાં તેઓ બેસતા હતા; જે કબાટમાં તેઓ પોતાનાં કપડાં મૂકતા હતા; જે ટેબલો ઉપર તેમના કામ-ધંધાની ફાઈલો રાખતા હતા એ તમામ ફર્નિચર લાકડાનું જ હતું; તેને જ બાળવા માટે તેઓને કહેવામાં આવે તો જરૂર તેઓ ગુસ્સે થયા હોત. જંગલનાં લાકડાંને આકાર ઘડાઈ બચ પછી તે આકાર તેમને કીમતી લાગતો; પણ જે

લાકડાંમાંથી તેમના માટેનું ફર્નિચર બનતું ન હોય તે લાકડાં બાળી નાખવામાં તેમને વાંધો ન હતો !

બળતણ વિના તો શે ચાલે ?

આજે હવે પશુધન નાશ પામી ચૂક્યું છે. જંગલો પણ સાફ થઈ ગયાં છે ત્યારે લોકોને બળતણ માટે વાર્ષિક ૩૦૦ થી ૪૦૦ રૂપિયા ખર્ચવા પડે છે. આ ખર્ચ ગમે તેટલો ભારે હોય તો પણ અનિવાર્ય છે. કારણ કે તે વિના અનાજ રાંધી શકાય તેમ નથી. અને જીવન ટકાવી રાખવું હોય તો ગમે તે લોકો અનાજ રાંધવું ભેઈએ. ભે કે આ ખર્ચના બોલે લોકોની કમ્મર ભાંગી નાખે છે, એટલું જ નહિ, વિશ્વમાં શ્રેષ્ઠ ગણાતી આપણી પાકશાસ્ત્રની કળાને પણ ચીમળાવી નાંખે છે. કારણ કે બળતણ પણ હવે રેશનિંગના ધોરણે વાપરવું પડે છે. એટલે હજારો કુટુંબોને અનાજ અડધું કાચું-પાકું રાંધીને ચલાવી લેવું પડે છે.

છતાં પ્રજાના દરેક સ્તરને અસર કરતાં આ વિષય તરફ કોઈ પણ આયોજન પંચે નજર સુધ્ધાં કરી નથી. તેમણે માત્ર મૂડીવિકાસ, મૂડીરાકાણુ, ઉદ્યોગોની મૂડી, ઉદ્યોગો અને ઉદ્યોગપતિઓનાં હિતોની જ તેમણે યોજના કરી છે. રાષ્ટ્રની પ્રજાના તમામ સ્તરના હિતને આવરી લે તેવી એક પણ યોજના ઘડાઈ નથી.

પશુનાશથી આરંભાતું વિષયક

પશુનાશથી જંગલોનો નાશ; જંગલોના નાશથી જલાશયોનો નાશ; જલાશયોના નાશથી વનસ્પતિઓનો નાશ; વનસ્પતિઓના નાશથી ફવાઓની મોંઘારત; પશુનાશથી શુદ્ધ ધીના પુરવઠાનો નાશ; ધી-દૂધના અભાવે અપોષણનાં દરદોનો વધારો; જલાશયોના નાશથી પાણીના અભાવે કરોડો મનુષ્યોને ચામડીનાં દરદો, વિવિધ પ્રકારનાં દરદોથી વધુ ને વધુ ફવાઓની માંગ અને તેને કારણે મોંઘારત. આમ, આ વિષયક સુદર્શન ચક્રની જેમ પ્રજાજીવનના દરેક સ્તરને આવરી લેતું મોટું ને મોટું થતું બાય છે.

ગાંધીમાર્ગે ચાલવાની પ્રતિજ્ઞા લેનારાઓને એટલું જ્ઞાન હશે ખરું કે એ માર્ગે ચાલવાનું સહુથી પ્રથમ પગલું જલાશયો, જંગલો અને પશુરક્ષણનું જ છે. તે પગલાં લીધા સિવાય ગાંધીમાર્ગે ચાલવાની વાતો કરવી એ નયો દંભ છે.

*

જળદગાડું જ ભારત માટે આશીર્વાદરૂપ
સો માઈલ સુધી માલની હેરફેર જળદગાડા દ્વારા થાય તો ?
તેલ-પેટ્રોલ મેળવવામાં કોડો પશુઓની કતલેઆમ.

ભારતમાં (૧) દર વર્ષે એક અબજ ટનથી વધુ માલની પેદાશ થાય છે. (૨) કોડો ટન માલની આયાત થાય છે.

તેમાં રેલવેથી ૨૦ કોડ ટન માલની હેરફેર, મોટર લારીઓથી ૧૨ કોડ ટન માલની હેરફેર, જળદગાડાંથી બાકીના બધા માલની હેરફેર.

રેલવે થાપણ : ૩ હજાર કોડ રૂપિયાથી વધુ; રેલવે નૂરથી વાર્ષિક આવક ૫૪૬ કોડ રૂપિયાથી વધુ.

(મંદિરા ૧૯૭૦)

જળદગાડાંની થાપણ : ૩૧ હજાર કોડ રૂપિયાથી વધુ, જળદગાડાંથી વાર્ષિક આવક : ૩૨૦૦ કોડ રૂપિયાથી વધુ.

મોટર લોરી

(૧) સહુથી ઓછા માલની હેરફેર કરે છે. (૨) રસ્તાઓ તોડી નાંખે છે. (૩) તેના રીપેરિંગનો કાંડો રૂપિયાનો ખર્ચ પ્રબળતા માથે કર નાંખીને મેળવવો પડે છે. (૪) તેનું ડિઝલ વર્ગે પરદેશથી આયાત કરવા માટે હૂંડિયામણ મેળવવા જીવતાં અને મરેલાં લાખો પશુઓ, તેમનું માંસ, લાખો મણ શાકભાજી, ખાદ્યતેલો, ફળોની નિકાસ કરવાની ફરજ પડે છે.

(૧) આ માટે સરકારી કક્ષાએ કોઈ ખર્ચ નથી. જો દરેક વેપારી પોતાના માલની હેરફેર સો માઈલ સુધી પણ બળદગાડાં દ્વારા જ કરવાની રાખે તો બીજા એક કોડ માણસોને રોજ મળે, દેશની અસ્કયામત વધે; પરદેશી હૂંડિયામણ બચે, રસ્તા રીપેરિંગ માટે જરૂરી કોડો રૂપિયાનો કરબાર દૂર થાય. કોડો બળદોને કારણે છાણના બળતણની છૂટ થાય; એથી વૃક્ષો કપાતાં અટકે; એથી કેરોસીન આયાત કરવા પાછળ વેડફાતું હૂંડિયામણ પણ બચે.

ઓ પ્રભના ચૂંટેલા રખેવાળો ! પરદેશીઓની સર્વનાશી ભેદી નીતિરીતિઓને હવે જલદી ત્યાગી દો.

ગાડું (યન્ત્રત્યાગ), ગામડું (પ્રાચીન પરંપરાઓ) અને ગાડર (પશુ)માં જ ભારતીય પ્રભનાં ભૌતિક સુખ, શાન્તિ અને આબાદી પડેલાં છે એ ન ભૂલો.

થોડાક લોકોના હિત ખાતર કોડોના નિકંદનની પશ્ચિમી યોજનાઓને આજે ને આજે ફગાવી દો.

એ યોજનાઓ જ નથી, એ તો પવિત્ર આર્ય પ્રભનો વધસ્તંભ છે.

બળદગાડાંને ઉત્તેજન આપો. પરદેશી પેટ્રોલડિઝલનો અહિંકાર કરો.

ચૂંટણીનાં પ્રતીકો ગાય, વાછડું, ખેડૂત અને હળ વગેરે દ્વારા કરાતી પ્રભની કૂર ઘાતકી છેતરપિંડી હવે લાંબો સમય નહિ ચાલી શકે એ વાત ભૂલજો મા.

રાષ્ટ્રના વાહન-વહેવારની જવાહરી બળદગાડાં

આપણા રાષ્ટ્રના વાહન-વહેવારની જવાહરી રેલવે કે મોટર ટ્રક નથી પણ બળદગાડું છે. કારણ કે કુલ ઉત્પાદન અને આયાતી માલના નેવું ટકા માલની હેરફેર બળદગાડું કરે છે, રેલવે અને મોટર ટ્રક ઉપયોગી હોવા છતાં ભૌગોલિક દૃષ્ટિએ અને આર્થિક દૃષ્ટિએ પણ એનો સર્વાંગી ઉપયોગ થઈ શકે તેમ નથી.

યુરોપમાં સ્વીટ્ઝરલેન્ડ જેવા નાના દેશની જેમ રશિયા જેવા મહાકાય દેશમાં પણ મુખ્ય વાહન-વહેવાર ઘોડા વડે ચાલે છે. રશિયાના હજાર-હજાર એકરનાં વિશાળ ખેતરોને છેડે પણ સેંકડો-હજાર ઘોડા ઉછેરીને તૈયાર રાખવામાં આવે છે. કારણ કે ખેતરોમાં થતું અનાજ લેવા મોટર ટ્રકો જઈ શકે નહિ. દરેક ગામે રેલવે પહોંચી શકે નહિ. પશ્ચિમના દેશોમાં બળદનું કોઈ સ્થાન નથી. કારણ કે તેમને ખૂંધ ન હોવાથી ગાડામાં ભેડી શકાતા નથી. ઉપરાંત એ લોકો ગોમાંસના ભારે શોખીન હોવાથી વાછડો જન્મે એટલે મારીને ખાઈ જ ભય છે. પણ ખેતી અને વાહન-વહેવાર માટે ઘોડા એ જ તેમનો આધારસ્તંભ છે.

આપણાં પશુધનની વિરુદ્ધ આપણામાં એવી તો અધિઓ પેદા કરવામાં આવી છે કે તેનો વિચાર કરતાં પણ લોકો નાનમ અનુભવે છે. બળદગાડું આપણા રાષ્ટ્રના વાહન-વહેવારની જીવાદોરી છે, એ માનવું પણ મોટા ભાગના લોકોને મુશ્કેલ લાગશે. પણ આંકડાઓથી સાબિત થતી હકીકતોનો ઇન્કાર કરવાથી કોઈ લાભ નથી. આપણને કુદરતે વિશ્વના શ્રેષ્ઠ પશુધનની જે બક્ષિસ આપી છે તેનો વહેવાર માટે શ્રેષ્ઠ ઉપયોગ કેમ કરવો તે વિચારવાનું પણ કોઈને સૂઝતું નથી.

આપણા ઝડપથી વધતા જતા ઉત્પાદનની હેરફેરને રેલવે પહોંચી શકતી નથી. એટલે દર વર્ષે કોડો રૂપિયાનો માલ હેરફેરનાં સાધનોના અભાવે બગડી ભય છે, અથવા જ્યાં તેની તાતી જરૂર હોય ત્યાં પહોંચી શકતો નથી.

સો માઈલ સુધી બળદગાડાંનો જ વહેવાર જરૂરી

આ મુશ્કેલીનો સરળ ઉપાય એ છે કે દરેક સો માઈલના ઝોન બનાવીને તેની વચ્ચે ગાડાંઓનો જ વહેવાર વિકસાવવો. ભેઈએ, એમ થાય તો વેગનોની અછત ટાળી શકાય, વેગનો માટેના કાળા બજારને અંકુશમાં રાખી શકાય. સો માઈલ સુધી જો શુદ્ધ ટ્રેનને થોભવાનું જ ન હોય તો મુંબઈથી કાશ્મીર કે આસામ સુધી માલ પહોંચાડતા એ-ત્રણ મહિના લાગે છે, તેને બદલે ૧૦-૧૫ દિવસ લાગે. આમ,

માલની હેરફેર, નાણાંની હેરફેર અને વેગનોની હેરફેર ઝડપી બને, જેથી વેપારીઓ અને ઉદ્યોગો બંનેને ખૂબ ફાયદો થાય.

૧૦૦ માઈલના વિસ્તારમાં ટ્રેનની ઝડપથી જ ગાડું માલની હેરફેર કરી શકે. કારણ કે, ગાડામાં માલ ભરતાં વાર લાગતી નથી, અને માલ ભરતાં જ તે મુસાફરી શરૂ કરે છે. જ્યારે માલગાડીનાં ૫૦-૭૫ વેગનો ભરાઈ બંધ પછી જ તે ભ્રમણ કરે. પણ વેગનો મળતાં અને ભરાતાં અઠવાડિયું નીકળી બંધ છે. જે દરમિયાન તો બળદગાડું ધારે તે સ્થળે માલ આપીને પાછું આવી બંધ છે.

જો ભારતીય રીત પ્રમાણે પશુ-સંવર્ધન કરીએ અને પશ્ચિમી રીતને; જેને આપણે અજ્ઞાનથી વૈજ્ઞાનિક ઉછેર માનીએ છીએ; તેને તિલાંજલિ આપીએ તો આપણે દશ વર્ષમાં એવા બળદ પેદા કરી શકીએ, જે રોજ ૫૦ થી ૬૦ માઈલની ઝડપ કરી શકે. આવી યોજના અમલમાં આવે તો બીજા એક કરોડ માણસોને બળદગાડાંના વાહન-વહેવારમાં રોજ મળી શકે.

સરકાર અને આયોજનના ઉપાધ્યક્ષ સાહેબ નવી આર્થિક નીતિ આમાભિમુખ બનાવવાની બહેરાત તો કર્યા કરે છે, પણ આમાભિમુખ આર્થિક નીતિમાં બળદગાડાંનો વાહન-વહેવાર ન હોય તો આમાભિમુખ આર્થિક વિકાસ થઈ શકશે નહિ.

આમાભિમુખ આર્થિક નીતિના પાયામાં જ ગોરક્ષા અને વનરક્ષા રહેલી છે અને ગોરક્ષા કર્યા પછી ઉત્પન્ન થતા બળદોનો રાષ્ટ્રના વિકાસમાં ઉપયોગ ન કરે તો ગોરક્ષા સફળ થઈ શકે પણ નહિ.

અંગ્રેજોનું બળદગાડાને વધુ મહત્ત્વ

આપણા દેશના લોકોને કદાચ એ કલ્પના પણ નહિ હોય કે અંગ્રેજો બળદગાડાંના વાહન-વહેવારને 'પોતાનું' હિત હોય ત્યાં ભારે મહત્ત્વ આપતા હતા. અંગ્રેજોને હંમેશા રશિયન આક્રમણનો ભય રહેતો એટલે અફઘાન સરહદ પાસે આપણું બળવાન લશ્કરી થાણું રહેતું. પણ એ પ્રદેશમાં રેલવે બાંધવાની કોઈ શક્યતા ન હતી. એટલે

લડાઈના વખતમાં લશ્કરી પુરવઠો જળવાઈ રહે અને માલની હેરફેરે ઝડપથી થઈ શકે, માટે સારા, મજબૂત, ઝડપી બળદો તૈયાર કરવા તેઓ દરેક ગાયને એક સારો ધણખૂંટ આપતા અને તેના પોષણને ખર્ચ પછી પોતે ઉપાડતા. જેથી શ્રેષ્ઠ બળદોનો પુરવઠો ચાલુ રહે અને લડાઈના વખતમાં મુશ્કેલી ન અનુભવવી પડે.

આપણે કોઈ વાર મોટી લાંબી લડાઈઓમાં જિતરવું પડે તો આપણી તમામ રેલવેઓ લશ્કર માટે ફાજલ પાડવી પડે અને તે સમયે જ આપણા માલની આંતરિક હેરફેર માટે બળદગાડાની કિંમત આપણને સમજાય. એટલું જ નહિ દુશ્મન બોમ્બરોએ રેલવે લાઈનો લાંબી નાંખી હોય કે પુલો તોડી નાખ્યા હોય ત્યારે એવી ગંભીર સ્થિતિમાં બળદગાડું જ આપણી મદદે આવી શકે.

*

❧ રાસાયણિક ખાતરનો ઉપયોગ સત્વરે બંધ કરવો.

જે પ્રજાને જીવવા દેવી હોય તો !

❧ કશાય યુદ્ધ વિના - બેઠી રીતે પ્રતિ વર્ષ લાખો માનવો મોતને ઘાટે !

❧ કાળો કેર વર્તાવ્યો છે; કેટલાક સ્વાર્થાન્ધ પ્રજાદ્રોહી-ઓએ !

રાસાયણિક ખાતર તો દેશની સમસ્ત પ્રજાને કદાચ થોડાં જ વર્ષોમાં મોતના ઘાટે ઉતારી દે તો નવાઈ નહિ. આ ખાતરની પાછળ એવી જીવલેણ પ્રક્રિયા એકધારી રીતે ચાલે છે કે તેનાં પરિણામો અતિ ભયાનક આવીને ભિલાં રહેશે.

વિના યુદ્ધે, વિના રક્તપાતે, વિના બોમ્બે આખી ભારતીય પ્રજાને સ્મશાન ભેગી કરી દેવાની તાકાત ધરાવતાં કેટલાંક તરવોમાં રાસાયણિક ખાતર અગ્રસ્થાન ધરાવે છે.

આ ખાતર નાંખવાથી બીજ પોતાનામાં રહેલી પ્રતિકારશક્તિ ખોઈ બેસે છે, એટલે તરત તેના છોડવામાં જીવાતો પડી જાય છે. તેને મારવા માટે જંતુનાશક ઝેરી દવાઓ છાંટવી પડે છે.

આ દવાઓ જીવાતની સાથે સાથે ખેતીને ઉપકારી બનતી જીવાતોને પણ મારી નાંખે છે.

છોડ ઉપર પણ દવાઓ છાંટાય છે, એટલા છોડના દાણા ખાનારાં પંખીઓ પણ મૃત્યુ પામે છે.

પશુ, પંખી; માનવોનાંય મોત

છોડનાં મૂળમાં ભિતરેલી દવા, છોડનાં થડ, પાંદડાં, દાણામાં પહોંચે છે. એટલે એ ખાનારા માનવો અને પંખીઓને કેન્સર, અલ્સર વગેરે બંધકર રોગો થાય છે.

દવા છાંટેલો ચારો પશુઓ ખાય છે તેથી તેમને પણ કેન્સર વગેરે થાય; તેમનાં દૂધ દ્વારા મનુષ્યોને પણ કેન્સર વગેરે થાય.

ખેતરમાં પ્રસારેલાં એ ઝેર વરસાદના પાણી સાથે મળીને જે નદી, તળાવ કે સમુદ્રોમાં જાય, ત્યાં માછલીના પેટમાં પહોંચી જાય અને તેનાં માંસમાં બળીને માંસાહારી મનુષ્યોના શરીરમાં પહોંચે.

કેવી વિરાટ યાત્રા કરે છે જંતુનાશક દવાનાં ઝેર? જ્યાં જાય ત્યાં મરણાન્ત રોગોને કેવા ઉત્પન્ન કરી દે છે?

સાઈના દાણા જેટલું પણ ઝેર ચરબીના ભાગ ઉપર ચોટીને ચોસઠગણું વધી જતું હોય છે; જે પશુ અને માનવોને રિખાવીને અચૂક મારી નાંખે છે.

જંતુનાશક દવાથી થતા કાયદા (!)

શું કાયદો થતો હશે; જંતુનાશક દવાઓથી? બહોલો હો? આ આ રહ્યો તે કાયદો :

— કે આથી રાસાયણિક ખાતરોનાં કારખાનાંવાળાને પુષ્કળ કમાણી થાય છે.

— કે આથી જંતુનાશક દવાઓ સાથે સંકળાયેલા કેટલાક લોકો રાતોરાત માલેતુઝર બની શકે છે !

— કે આથી ડોક્ટરોને ત્યાં ધનની ટંકશાળ પડે છે !

હા....બહુલામાં નિર્દોષ કોડો પશુઓ અને લાખો માનવોનાં રિબાઈ રિબાઈને થતાં મોત આપવાં જ પડે છે !

આવી ગંભીર બાબત શું સરકારના ધ્યાનમાં નહિ જ આવી હોય ?

કોઈ અકળ કારણોસર....!!!

રે ! એક વાર આ બાબત ધ્યાન ઉપર આવી હતી; ઉપરોક્ત ભ્રમભ્રમની સત્યતા સ્વીકારાઈ પણ હતી; પણ અફસોસ !

કોઈ અકળ કારણોસર જંતુનાશક દવાઓ નહિ છાંટવાના અને રાસાયણિક ખાતરોનો ઉપયોગ બંધ કરવાનો નિર્ણય લેવામાં આવ્યો ન હતો !

હાય ! ભારતની સ્વાર્થલપટ પ્રજા ! જેને રાતોરાત કોડપતિ થવું છે ! ભલે પછી લાખો-કોડોનાં મોતના સોદા કરવા પડે !

ઓ, મોતના સોદાગરો ! તમારા વિલાસી વૈભવોના બહકામાં કોડો લોકોની બનહાનિ કાં કરો !

ઉપાય એક જ છે : પશુરક્ષા....

૦ તો જ પૂરતા પ્રમાણમાં છાણિયું ખાતર મળે !

૦ તો જ ફર્ટિલાઈઝર બિનજરૂરી બને !

૦ તો જ જંતુનાશક દવાઓનો ઉપયોગ બંધ થાય.

ઋગ્વેદ કહે છે કે, ખેતરમાં જીવાત ન પડે તે માટે પાણીમાં ગાયતું છાણ મેળવીને તેને ખેતરમાં છાંટવું. ભારતનો ડાહ્યો ખેડૂત આજે પણ પાણીના ધૈરીઆ પાસે તેવા છાણનો ઢગલો કરે છે; જેમાંથી પાણી ખેતરમાં પસાર થતાં જીવાતો પડતી નથી.

પણ દેશની પ્રજાનો સર્વનાશ કરવા કટિખદ્ધ બનેલા ગોરા લોકોની લેદી ચાલમાં અંબાયેલા દેશી-અંગ્રેજી(મોરારજીભાઈ સુધ્ધાં!!!)ને આ સત્ય સમજશે કે કેમ તે મોટો સવાલ છે !

હા, પ્રધાનમંડળો જ બદલાય છે, પણ ઢાંચો કદી બદલાતો નથી !
જે ગોરાઓ મજબૂત રીતે ગોઠવીને ગયા છે !

ક્યારે પાકશે, સાચો પ્રબલકૃત; કે પ્રબલ, સંસ્કૃતિ અને ધર્મને
સર્વાનાશ બોલાવવા ગોઠવાયેલા ઢાંચાને (સ્ટ્રીલ ફ્રેમને) ઉખેડીને દરિયામાં
ફેંકી દેશે ?

*

પશુરક્ષા વિના વૃક્ષો કપાતાં અટકશે જ નહિ !

કરોડો જંગી યોજના બનાવવામાં જ સરકારને સંતોષ

બધાયા બધ ! તેથી સુકાયા નદી-નાળાં અને ઊંડે ઊતરી
ગયાં પાણી !

હવે વૃક્ષો ય શે ઊગશે ?

અને અનાજ, પણ શે ઊગશે ?

ગુજરાત સરકારે વનમહોત્સવ નિમિત્તે ૬ કોડ વૃક્ષો વાવવાનો
નિર્ણય બહાર કરી દીધો છે ! (કેવી ભારે બહાદુરી બતાવી દીધી !)

આ પૂર્વે ૧૯૭૩માં ત્રણ અને પછી એક કુલ ચાર કોડ વૃક્ષો
વાવવાની બહાર થઈ હતી ! જો તે વવાયાં હોત (!) અને બધાં
ઊગીને મોટાં થયાં હોત તો ગુજરાતની સંપત્તિમાં ચાર અબજ રૂપિયાનો
અને વાર્ષિક આવકમાં ચાલીસ કોડ રૂપિયાનો વધારો થયો હોત.

પણ સખૂર ! આ રાજનીતિજ્ઞો(!)ને નવાં વૃક્ષો ઉગાડવામાં જ
રસ છે ! જૂનાંનું શું થયું તે બાણવાનો જરાય રસ નથી !

કદાચ આવી યોજનાઓ નીચે મામા-મામીના અંગલા બની જતા
હોય તો ય નવાઈ નહિ !

આજની સરકાર યાદ રાખે કે જ્યાં સુધી પશુરક્ષા કરીને પ્રબલ
છાણનું બળતણ પૂરું પાડવામાં નહિ આવે ત્યાં સુધી ગરીબ પ્રબલ
લાખો વૃક્ષોને કાપ્યા વિના રહેનાર નથી.

હવે વૃક્ષારોપણનોય શો અર્થ ?

ખીલ વાત એ છે કે ખારે માસ વહી જતાં જે નદીનાળાનાં પાણી ધરતીમાં ઝમી ઝમીને વહેણે બનતાં હતાં ને નદી-નાળાં, તળાવો, મોટા બંધો બનતાં સાવ સુકાયાં છે. આથી ઝમતાં પાણી અટક્યાં છે. વૃક્ષો દ્વારા પીવાતાં પાણીની ધરતીની ખોટને આ ઝમતાં પાણી પૂરી કરતાં હતાં. હવે તો વૃક્ષો પાણી પી જાય; નવું પાણી મળતું બંધ થાય એટલે વૃક્ષો સુકાઈ જાય અને ખેતી માટે પાણી તો ધરતીમાંથી મળે જ નહિ.

ધરતીમાં ૨૦૦ થી ૧ હજાર ફૂટ ભિંડાં પાણી ગયાં છે, લેજ પલ્લ રહ્યો નથી ! હવે વૃક્ષો મોટાં ય શે થાય ? અને હરિયાળી જોવાય ક્યાંથી મળે ? જે ખરેખર વૃક્ષ-વનસ્પતિનું આવશ્યક મહત્ત્વ સમજાતું હોય તો બે કામ સત્ત્વર કરવાં જોઈએ—(૧) પશુરક્ષા અને (૨) મોટા બંધો બાંધવાની ઘેલછાનો ત્યાગ.

આથી મળશે; સહુને છાણું બળતણ અને સર્વત્ર જમીનમાં ઝમતાં પાણીનો ભંડાર.

પરદેશીઓ આ બધું સુધારવા દેશે ખરા ?

પણ અફસોસ ! પરદેશી સેક્રેટરીઓ અને પરદેશી અધ્યાસ ! પરદેશની યોજનાઓ અને પરદેશી ઢાંચો !

આવી ‘પરદેશી’મય સ્વદેશી સરકાર સાચું કશું સાંભળવા જ માંગતી નથી ત્યાં શું થાય ?

એને તો હૂંડયામણની ઘેલછા જાગી છે ! તે માટે નિકાસ કરવી છે; જીવતાં લાખો પશુઓનાં હાડ, માંસ, લોહીથી !

એને રસ છે; કાંડો રૂપિયાની જાગી યોજનાઓ બનાવવાનો !

સ્વદેશી આચલક્ષી લોકપદ્ધતિમાં લોકપ્રિય (!) સરકારને કશો જ રસ નથી !

હા.....તે પદ્ધતિઓ ભારે ખર્ચાળ ન હોવાથી અનેકોને પોતાની મોટી મલાઈ ન મળી જાય એ તો સાવ સાચી વાત છે !

*

❧ જેણે પરદેશીઓનાં ઝંઝાવાતી આક્રમણો ખાળ્યાં છે, તે ભારતીય પ્રજા કેટલી નિર્માલ્ય થઈ ગઈ છે?

❧ પ્રતાપ કે શિવાજીના જન્મનો સમય હવે આવી જ જવો ભેદાયે.

❧ જ્યાં સુધી એક વ્યક્તિ પણ અંગ્રેજોની કુટિલતાની જાણકાર રહેશે ત્યાં સુધી આપણો સંપૂર્ણ પરાજય અસંભવિત છે!

તૂટે છે આજે જિંદગી આપણા આશા મિનારા,
હજારો લય તણી ભૂતાવળો કરતી હુંકારા.

આ પંક્તિમાં સમાયું છે, ભારતની પ્રજાનું ખેદાલીનું ચિત્ર. ભારત સ્વાધીન થયું ત્યારે ભારતને સંસ્કારી, સમૃદ્ધ અને મોક્ષમાર્ગી ભાવના તરફ વિશ્વને દોરી જનારું ન જોવાની કેવી ભાવનાઓ આપણે ભાવી હતી? જો એ વિશ્વયુદ્ધોથી ત્રાસેલી, શોષણથી ચુસાયેલી, અશાંતિથી દાઝેલી દુનિયા શાંતિના રાહ માટે સ્વાધીન ભારત તરફ આશા રાખતી હતી.

પણ અફસોસ! આપણા સહુની આજ-જિંદગી આશાઓના મિનારા આજે કડકડભૂસ કરતા તૂટી પડ્યા છે.

ચારે બાજુ હિંસા, બ્રષ્ટાચાર, દંભ અને શોષણની ભૂતાવળોનાં નસ તાંડવ ખેલાઈ રહ્યાં છે.

તોય ભારત એ ભારત

પણ સૈકે સૈકે આપણે લયને ઠાર્યો છે, પડકાર્યો છે. સિકંદરનાં ઝંઝાવાતી સૈન્યોને અડગ વીરતાથી આપણે રોક્યાં હતાં. મધ્ય એશિયા-માંથી ધસી આવતાં, ગામો ખાળતાં અને તલવારો વીંઝતાં લૂંટારુ સૈન્યોને નારીઓએ જોડુર કરીને અને મરદોએ કેસરિયાં કરીને ખાળ્યાં હતાં.

પણ સખૂર, અંગ્રેજોએ જન્મભાવેલા આ માયાવી કળદૂતોએ તો એવી માયા ફેલાવી છે કે, આપણાં ધર્મ, સંસ્કૃતિ, સ્વાસ્થ્ય અને ખુદ

અસ્તિત્વ પણ જોખમાઈ ગયાં હોવા છતાં, તેના તરફ નજર કરવાની કે એનો વિચાર પણ કરવાની કોઈને કુરસત નથી. કાલે શું થશે ? ભાવિ પ્રભુનું શું થશે ? એ વિચાર કરવો પણ કોઈને ગમતો નથી. સહુને એક જ ભૂત વળચું છે; ધન કમાઈ લેવાનું, ગમે તેવાં દુષ્કર્મ કરીને પણ.

આ ભયંકર ભૂતાવળોને કોણ ભગાડશે ? શું કોઈ પ્રતાપ કે શિવાળી બળે તેવી રાહ જોવી ? રે ! રાહ જોવી એ જરાય સાનું નથી. તમારાં બાળકો જ પ્રતાપ કે શિવાળી અને આર્યાવર્તને આ અધોર હિંસા, લૂંટ, શોષણ અને બ્રહ્માચારના ભેદી દાવાનળોમાંથી બહાર કાઢે એના ઉપાય ગંભીરપણે વિચારવાનો સમય પાકી ગયો છે.

આપણે હજી બાળ હાથથી ગુમાવી નથી, હજી આપણે સંપૂર્ણ પરાજય પામ્યા નથી. જ્યાં સુધી આપણામાંથી એક પણ વ્યક્તિના મનમાં આ ભાવના હશે ત્યાં સુધી આપણે અપરાજિત જ રહીશું.

*

❧ રહેઠાણોની તંગી એ કેંએસ સરકારની ઉત્પત્તિ છે.

❧ ઈંટોનાં કરખાનાં-કોભાડ ?

❧ તૈમુર અને નાદિરશાહે ચલાવેલ કતલોના આંક પણ વટાવી જવાશે ?

રહેઠાણોની તંગી ભારતને કોંગ્રેસી-સેટ

રહેઠાણોની તંગીએ આપણી સંસ્કૃતિ ઉપર કાતિલ ધા માર્યો છે; અને માનવજીવનને પશુના જીવનમાં ફેરવી નાખ્યું છે. દુઃખદ બીના તો એ છે કે એ તંગી પરદેશી શાસનનો વારસો નથી; એ નેહરુ સરકારના કોંગ્રેસી સરકારની સેટ છે. કોંગ્રેસની પંચવર્ષીય યોજનાઓનો એ પરિપાક છે. એ યોજનાઓએ ગામડાં ભાંગી નાખ્યાં, ત્યાં જીવનજરૂરિયાતની ચીજવસ્તુઓની, અરે ૩૩ ટકા ગામડાંઓમાં તો પીવાનાં પાણીની પણ તંગી સર્જી; અને ગામડાંઓનો માનવમહેરામણ ગામડાં-

ઓમાંનાં પોતાનાં વંશપરંપરાનાં ધરબાર છોડીને શહેરી કૂટપાથો ઉપર માનવલ્લંગારના હઠલાડપે પથરાવા લાગ્યો.

આ હિજરતે શહેરોમાં પાણી પુરવઠા, સ્વાસ્થ્ય અને સલામતીની વ્યવસ્થા સામે ભય જિલો કર્યો.

મદ્રાસમાં રાજ્યોના રહેઠાણ પ્રધાનોની કેન્દ્ર-સમાં કેન્દ્રના એક રહેઠાણ પ્રધાને જણાવ્યું કે, “દેશમાં શહેરી વિસ્તારોમાં ૧ કરોડ ૧૪ લાખ મકાનો અને ગામડાંઓમાં ૬ કરોડ ૭૭ લાખ મકાનો બાંધવાની આવશ્યકતા છે. ૧૫ વરસમાં આપણે ૬૦ લાખ મકાનો બાંધવાની આવશ્યકતા છે. ૧૫ વર્ષમાં આપણે ૬૦ લાખ મકાનો ૨૪ અબજ ૪૦ કરોડ રૂપિયાને ખર્ચે બાંધ્યાં છે. તમામ લોકોને રહેઠાણો પૂરાં પાડવા માટે આપણને ૩૦ હજાર કરોડ રૂપિયાની જરૂર પડશે.”

આ ગ્રંથથી જો મકાનો બંધાય તો લક્ષ્યાંક સિદ્ધ કરતાં ૧૮૫ વર્ષ લાગે, જે દરમિયાન હાલમાં સારી હાલતમાં જિભાં છે, તે મકાનો અને રહેઠાણોનો મામલો અતિશય ગૂંચવાઈ જઈને દેશમાં ભારે અવ્યવસ્થા ફેલાઈ ગઈ હશે.

હાલમાં જે લાખો લોકો કૂટપાથ ઉપર ઉઘાડા આકાશ નીચે વરસાદ, પવન, ઠંડી, ધૂળ, તડકો વગેરે સામે કાંઈ જ રક્ષણ વિના, કુદરતી રીતે પાણીની પલ્લ કોઈ જ સમવડ વિના પડેલાં છે, તેમના પ્રપૌત્રોના પલ્લ પ્રપૌત્રો - કદાચ હાલ છે તેના કરતાં પલ્લ - વધુ બહતર સ્થિતિમાં જીવતા હશે. કારણ કે ૧૮૫ વર્ષમાં માનવલ્લંગારનો ગંજ ધણો મોટો થઈ ગયો હશે.

પછી કેન્દ્રના રહેઠાણ ખાતાના એક બીજા પ્રધાનશ્રીએ નિવેદન કર્યું છે, “લોકો સસ્તાં મકાન બાંધી શકે તે માટે બહુરક્ષેત્રમાં ઈંટોનાં કારખાનાં બાંધવાં જોઈએ. આ કારખાનાં જિભાં કરવા ૧૮,૦૦૦ કરોડ રૂપિયાની જરૂર પડશે, જે ૩૫ રૂપિયે એક હજારના ભાવે ઈંટો વહેંચશે, જેથી મકાનો સસ્તા ભાવે બાંધી શકાય.”

આવાં કેટલાં કારખાનાં બંધાયાં તે બાજુવા મળ્યું નથી, પણ

લોકવાયકા એવી છે કે આવા એક કારખાનાએ ૩૫ રૂપિયાને બદલે ૬૦ રૂપિયે ઈંટો વેચી અને વર્ષને અંતે બે લાખ રૂપિયા નુકસાની કરી !

આજની યોજનાઓથી કોને લાભ ?

ચાલુ પદ્ધતિનાં મકાનો બાંધવાની યોજના તો માત્ર સ્ટીલ, સિમેન્ટ અને કન્સ્ટ્રક્શન કંપનીઓને શોષણ કરવા માટેની તકો આપવાની અને દાણચોરી, ભ્રષ્ટાચાર, કાળાબજાર વગેરેનાં નાણાં સલામત રાખવાની સગવડ કરી આપવાની યોજના છે.

શહેરોમાં જેમ બહુમાળી મકાનો બંધાય છે તેમ તેની કિંમત વધતી જાય છે અને સાથે સાથે ફૂટપાથો ઉપર માનવસંગારના ગંજ પણ વધતા જાય છે.

ક્યાં સુધી વિસ્તરશે આ આ માનવતાનું નિકંદન ? ક્યારે અટકશે આ સંસ્કૃતિની કતલ ? જે રીતે માનવતાની આ કતલ ચાલી રહી છે તેની પાસે તૈમુર અને નાદિરશાહે ચલાવેલી કતલો વામણી લાગે છે.

ઉદ્યોગીકરણની ધૂનના ખપ્પરમાં !

મકાનોની તંગી, એ પંચવર્ષીય યોજનાઓએ રાષ્ટ્રને આપેલી ભેટ છે. આયોજન પંચોએ ઉદ્યોગીકરણની જે હરણકાળ ભરી તેણે ગામડાંઓના રહ્યાસહ્યા ધંધાઓને પણ ભાંગી નાખ્યા. અવળી અન્ત-નીતિએ રેશનિંગ, માત્ર શહેરો પૂરતું જ મર્યાદિત રાખ્યું. રેશનિંગ, ઝોનબંધી, કન્ટ્રોલ વગેરેએ ગામડાંઓની જીવન-જરૂરિયાતની ચીજો અલભ્ય બનાવી. ગામડાંઓમાં ન ધંધા, ન અનાજ, ન પાણી; એટલે લોકોએ શહેરો તરફ દોટ મૂકી. આયોજન પંચોએ નિર્ધારિત ઉદ્યોગોનાં નિત નવાં કારખાનાં શહેરોમાં શરૂ થતાં હતાં. તેમાં રોજ મેળવવા અને ત્યાં મળે તો સુવર્ણ અંકુશધારાએ વિસ્તૃત કરેલી દાણચોરીના માલ સાચવવા, ઠેકાણે પાડવાના કામમાં ક્યાંય રોજ મળી રહેશે એવી ધારણાથી ગામડાંઓમાંથી જનપ્રવાહ શહેરોમાં ઠલવાવા લાગ્યો. પણ પ્રજાની ૨૦ ટકા વસ્તીને માંડ સમાવતાં શહેરો ગામડાંની પ્રજાને પોતાને ત્યાં સમાવી

શકે તેટલી જગા શહેરોમાં ન હતી. એટલે લોકો કૂટપાથ ઉપર, ગંદી ચાલીઓમાં, શહેરની ગટરોના કિનારા ઉપર જ્યાં જગા મળે ત્યાં આવીને વસવા લાગ્યા. શહેરોમાં મકાનો બાંધવા જગાની મુશ્કેલી હતી એટલે જગાના ભાવ વધવા લાગ્યા. જે જમીન ચાર આને વાર રાખવા કોઈ તૈયાર ન હતું તે ૪૦૦ રૂપિયે વાર વેચાઈ જવા લાગી. સિમેન્ટનું ઉત્પાદન ૪૧૫ ટકા વધ્યું હતું (ઈન્ડિયા ૧૯૭૪) છતાં મોટા બંધોની ખોટી યોજનાઓમાં એ સિમેન્ટ વપરાઈ જઈને એના કાળાબજાર વિકસવા લાગ્યા. અનાજ અને તેની કાપણીની મોંઘારતને લીધે મજૂરી મોંઘી થઈ. બાંધકામની ચીજોના ભાવ વધ્યા એટલે જૂનાં મકાનો રીપેર કરવામાં કોઈને રસ રહ્યો નહિ. જે નવાં વીસમાળી મકાનો બંધાયાં તેની કિંમત સાધારણ જનસમાજ ખચી શકે તેમ ન હતો. પણ જેમની પાસે એ નંબરનું નાણું હતું અને વિવિધ રસ્તે એની આવક ચાલુ હતી તેઓ જ આ મકાનોમાં પોતાનું નાણું સલામત રીતે રોકી શકતા. જે લોકો જીવના જોખમે આવા જિંદગીમાં મકાનો બાંધી આપતાં તેમને તો ઉઘાડા આકાશ નીચે ગટરોના કિનારાઓ ઉપર જ રહેવાનું મળે છે.

રહેઠાણ-તંગીના નિવારણનો સરળ ઉપાય

મકાનોની તંગીને પહોંચી વળવાનો સહુથી સહેલો, સસ્તો અને અડપી ઉપાય એ છે કે ભારતીય અર્થવ્યવસ્થાના માગે જવું. જેથી ગામડાંઓના ધંધા પાછા ખીલે, લોકો શહેરો તરફથી પાછા પોતા-પોતાને વતન ગામડાંઓમાં બચ, સંપૂર્ણ ગૌરક્ષા, વનરક્ષા અને જલ-રક્ષા કરીને પશુઓનાં ઘી, દૂધ, છાણ અને પીવાનાં પાણીનો પુરવઠો વધારે, જેથી ગામડાંઓમાં પ્રાચીન પરંપરાથી જ ગારમાટીનાં મકાનો જેમ બંધાતાં તે મુજબ ફરીથી નવાં મકાનો બાંધવાનું શક્ય બને અને શહેરો ઉપરથી જગાનું દબાણ ઓછું થતાં ત્યાં પણ મકાનોની કિંમત ઘટે.

આજની શહેરોની મકાનોની તંગી એ માત્ર મકાનોની સાધારણ

તંગીનો પ્રશ્ન નથી. એ તંગીએ માનવજાતિની સુરક્ષા, સ્વાસ્થ્ય અને સંસ્કૃતિ સાથે ગંભીર ભય પેદા કર્યો છે.

હવે જો નહિ ચેતીએ તો...

આ ભય સામે જલદી ચેતી જઈને વહેલામાં વહેલી તકે ઉપર લખ્યા પગલાં લેવામાં નહિ આવે તો ધીમે ધીમે શિક્ષિત અને સંસ્કૃત પ્રજા ધસાતી જશે અને વિશ્વની એક સમયની સહુથી વધુ સુશિક્ષિત અને સુસંસ્કૃત પ્રજા ગુનેગાર અને રંખડું ટોળાઓમાં ફેરવાઈ જશે.

સખ સખકી સલામતીમે

આજે તો લોકનાયકો, રાજપાલો, પ્રધાનો, ઉદ્યોગપતિઓ, વેપારીઓ, કાયદાશાસ્ત્રીઓ, શિક્ષણશાસ્ત્રીઓ, સાહિત્યકારો, ડોક્ટરો સહુ કોઈ આ જૂંપડપટ્ટી પાસેથી પસાર થાય છે. ગંદાં બાગેલાં જૂંપડાંઓમાં જમીન ઉપર સૂતેલા, ચામડી ઉપર દરદોના ચાઠાંવાળાં બાળકો, સ્ત્રીઓ અને પુરુષોને બેઠેલાં જુએ છે, તેમનાં તદ્દન ખાલીખમ જૂંપડાંઓ પથ્થુ જુએ છે, તેમની આસપાસ ફેલાઈ ગયેલી ગંદકી પથ્થુ જુએ છે, આજુબાજુના બંગલાની મોટરો ધોવાથી રસ્તા ઉપર ભરાયેલા પાણીનાં ખાખોચિયાંમાંથી વાટકી વડે રસોઈ માટેનું પાણી ઉલેચતા પથ્થુ જુએ છે; પથ્થુ કોઈને દિલમાં જરાય આહ થતી નથી. પથ્થુ જેમ કસાઈને છરી ચલાવવાનું કોઠે પડી ગયું હોય છે તેમ સમાજના આ શિક્ષિત સ્તંભોને પથ્થુ જૂંપડપટ્ટીઓની આ હાલત જોવાનું બાણે કોઠે પડી ગયું છે. કમળપત્ર ઉપરથી પાણી સરી ભય તેમ આ દેખાવો તેમના દિલ ઉપરથી સરી જતા હોય એમ આજે તો લાગે છે. સહુને પોતપોતાની ચિંતા છે. કોઈને પેટ ભરવાની, કોઈને નાણાં સંતાડવાની, કોઈને કરચોરી કરવાની.

ભૂખ્યાં જનોનો જઠરાગ્નિ ભગશે....

આ વિસ્ફોટ સ્થિતિ એક દિવસ જવાબામુખીની માફક કાટશે ત્યારે શું થશે તે તો ભગવાન બાણે. આમાંથી વર્ગવિગ્રહ કાટી નીક-

જશે તો તે સમસ્ત દુનિયાને હચમચાવી નાંખશે. દુનિયાનો કોઈ દેશ એના પ્રત્યાઘાતોમાંથી બચી શકશે નહિ.

*

ૐ પશુ, જલ, પૃથ્વી અને વનની રક્ષામાં જ આખાદી

ૐ પશુઓને રાજકારણ સાથે ન જોડો.

ગોરક્ષા

જ્યાં સુધી જમીનના ધોવાણથી પૂરાઈ જઈને સુકાઈ ગયેલાં આપણાં હજારો નદી-નાળાં-તળાવોને ફરીથી તેમની મૂળ ઊંડાઈ સુધી ખોદીને તેમાં ચોમાસાનું પાણી સંઘરી લઈને તેમને પુનર્જીવિત કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી સંપૂર્ણ ગોરક્ષા કરવાનું અશક્ય છે, કારણ કે આપણાં હજારો ગામડાં, જે દેશનાં સર્વોત્તમ પશુધન માટે પ્રખ્યાત છે, ત્યાં લોકોને પીવા માટેનું પાણી પણ ઘણી વખત બહારથી લાવીને રેશનના ધોરણે વહેંચવું પડે છે. આ હાલતમાં ગાય કતલખાને નહિ મરે તો તરસથી તરફડીને મરી જશે. જલરક્ષા એ ગોરક્ષાનું પહેલું પગથિયું છે.

જલરક્ષા

જમીનના ધોવાણથી પૂરાઈને સુકાઈ ગયેલાં તમામ નદી-નાળાં-તળાવોને તેમને ફરીથી તેમની મૂળ ઊંડાઈ સુધી ખોદીને ચોમાસાનું પાણી તેમાં સંઘરી લીધા પછી જો જમીનના ધોવાણ સામે તેને રક્ષણ આપવામાં ન આવે તો પવન અને ચોમાસાના ધોવાણથી તે ફરીથી પૂરાઈ, સુકાઈને નાશ પામશે. માટે ભૂરક્ષા કર્યા સિવાય જલરક્ષા અને ગોરક્ષા થઈ શકશે નહિ.

ભૂરક્ષા

ભૂરક્ષા એટલે જમીનની કળકુપતાનું પવન અને પાણી દ્વારા ધોવાણથી રક્ષણ. જમીનને ધોવાણ સામે રક્ષણ આપવું હોય તો જંગલોને વિસ્તૃત કરીને તેમનું લોકોના કુહારાથી રક્ષણ કરવું જોઈએ.

લોકોને ગાયનાં છાણું સહુથી સસ્તું અને સુલભ બળતણ નહિ મળે ત્યાં સુધી બળતણ માટે જંગલો કપાયા જ કરશે. માટે જંગલનું રક્ષણ કરવું હોય તો ગોરક્ષા અનિવાર્ય છે. આમ ગોરક્ષા, વનરક્ષા, ભૂરક્ષા અને જલરક્ષા એકબીજાના આધારે રહેલા છે. તેમાંથી કોઈ પણ એકનો નાશ કરીને બાકીના ત્રણને બચાવી શકાય નહિ.

ઉપરની ચારે બાબતોના રક્ષણ માટે યોગ્ય વહેવારુ યોજના તૈયાર કરી એનો કડક અમલ કરવામાં ન આવે અને માત્ર સુપ્રીમ કોર્ટના અર્થઘટન મુજબ બંધારણની કલમ ૪૮ મુજબ ગોવધબંધીનો કાયદો લઘીને જ સંતોષ માનવામાં આવે તો પરિસ્થિતિ વધુ ખરાબ થશે.

કમનસીબે ગોરક્ષા સાથે ડેરી ઉદ્યોગને અને ગાયની દૂધ આપવાની શક્તિને સાંકળી લેવામાં આવ્યા છે. પણ ભારતમાં ગાય એ ડેરીઉદ્યોગને નફો કરવા માટે દૂધ અને માંસ મેળવવાનું એક પ્રાણી નથી. પણ તે આપણાં ધર્મ, સંસ્કૃતિ, સમાજ, ખેતી અને અર્થતંત્રના સંયુક્ત માળખાનો પાયો છે.

વૃદ્ધ ગાય અને બળદ દૂધ ન આપે કે કામ ન કરી શકે તો પણ તેમનું મૂલ્ય જળવાઈ રહે છે અને તેમને ખવડાવવાના ખર્ચનો સવાલ ઉપસ્થિત કરવો એ દેશના હિતમાં નથી. ગાય દૂધ આપતી બંધ થાય અને બળદ કામ કરવાને અશક્ત બને તો પણ તેમના છાણુ-મૂતરની આવક ખવડાવવાના ખર્ચ કરતાં વધારે થાય છે.

ગાય કે બળદ સામાન્ય રીતે ૧૪ થી ૧૬ વર્ષ જીવે છે. મિ. ડબલ્યુ. સી. બુલર અને મિ. જી. પી. વેસ્ટ દ્વારા સંપાદિત મિ. આર. ખલેકની 'વેટરનરી ડિક્શનરી' અને બીજા પશુશાસ્ત્રીઓના મતના આધારે સુપ્રીમ કોર્ટે પણ ગાય અને બળદની વયમર્યાદા ૧૪ થી ૧૬ વર્ષની માન્ય રાખી છે. કોઈ અપવાદરૂપ ગાય કે બળદ ૨૦ વર્ષ સુધી પણ જીવે. ગાયની યોગ્ય માવજત અને સારસંભાળ રાખવામાં આવે તો તે માટે ભાગે તેના જીવનના અંત પર્યંત વિચાય છે અને દૂધ પણ આપે છે.

દરેક ગાય વધુ દૂધ ન આપી શકે:

દરેક ગાય વધુ દૂધ આપે એવી અપેક્ષા આપણે રાખી શકીએ નહિ. કારણ કે આપણા દેશમાં ગુદા ગુદા પ્રદેશોમાં ૩૦ થી વધુ જાતની ગાયો છે. તેમાંથી ૧૫ જાતો તેના ખોરાકની યોગ્ય સંભાળ લેવાય અને તેની જ જાતના સારા સાંઠો ઉછેરવામાં આવે તો પુષ્કળ દૂધ આપવાની ક્ષમતાવાળી છે. બીજી ૧૫ જાતો કુદરતી રીતે ઓછું દૂધ આપનારી છે. પણ તેમનો ઉછેર તેમના દૂધ માટે નહિ પણ તેમના વાછડા માટે અને બળતણ તેમ જ ખાતર માટે તેનાં છાણ-મૂતર મેળવવા માટે થાય છે. આ વાછડા જમીન ખેડવામાં અને ગમે તેવા રસ્તા ઉપર ઝડપથી બોબો લઈ જવા માટે ઉપયોગી છે. આપણા વિશાળ દેશમાં ગુદી ગુદી જાતની જમીન અને ગુદી ગુદી આબોહવામાં એક જ જાતનો બળદ કામ આપી શકે નહિ. એટલે દૂધાળ ગાયોના જેટલી જ આ ૧૫ જાતની ઓછું દૂધ છતાં બળવાન બળદો આપનારી ગાયો ઉપયોગી છે.

વિદેશમાં સૌથી ઓછી ગાય; ભારતમાં.

આપણા દેશમાં એક એવો ખોટો, છતાં ભરદાર પ્રચાર ચાલે છે કે હિંદુસ્તાનમાં ગાયોની સંખ્યા વધુ પડતી છે. એટલે તે આપણા અર્થતંત્રને નુકસાન પહોંચાડે છે અને તેમના ચરવાથી જમીનની ફળ-દ્રુપતા ઓછી થઈ જાય છે. દુનિયાના બીજા દેશોમાં દર સો માણસોએ ૫૫ થી ૨૬૮ ગાયોની વસ્તી છે, જ્યારે આપણે ત્યાં દર સો માણસોએ માત્ર ૩૮ પશુઓ છે. જેમાં ગાય, ભેંસ, બળદ, વાછડાં એ બધાં આવી જાય છે. ગાય તો માત્ર ૬ છે, અને રાષ્ટ્રની વાર્ષિક રૂપિયા ૨૮,૮૪૧ કરોડની આવકમાંથી રૂ. ૧૩,૬૧૬ કરોડની આવક આપણા પશુધન દ્વારા થાય છે.

પણ અહીં તો આપણે દૂધ ન આપતી ગાય કે કામ ન કરી શકતા બળદની ઉપયોગિતાનો જ વિચાર કરીએ.

છાણ-મૂતરનું ગણિત

પુખ્ત વયનું એક પ્રાણી વર્ષ દહાડે ચાર ટન છાણ અને

૩,૩૪૭, રતલ મૂતર આપે; એ સર્વસ્વીકૃત હકીકત છે. જે ગુવારનું વાવેતર ક્યું હોય તો એક એકર સૂકી જમીનમાં ૨ $\frac{૧}{૨}$ ટન એટલે કે પાંચ ગાડાં અને સિંચાઈની જમીનમાં પાંચ ટન એટલે કે દશ ગાડાં છાણિયું ખાતર નાખવું જોઈએ. (હેન્ડબુક ઓફ એગ્રિકલ્ચર પાના નં. ૧૭૮) આ હિસાબે ગાયના છાણનું મૂલ્યાંકન નીચે મુજબ થવું જોઈએ :

એક એકર જમીનમાં ફર્ટિલાઈઝર નાખ્યું હોય તો તેનો ખર્ચ રૂપિયા ૩૦૦થી વધારે આવે એટલે ફર્ટિલાઈઝરની સરખામણીમાં એક ગાય કે બળદના છાણ-મૂતરનું મૂલ્ય રૂપિયા ૩૦૦થી વધારે થયું.

બળતણ તરીકે એક ગાયના છાણનાં છાણાં પાંચ માણસના એક કુટુંબને એક વર્ષ ચાલે. છાણા સિંચાવના કોઈ પણ જાતના બળતણનો વાર્ષિક ખર્ચ અત્યારે રૂપિયા ૪૦૦થી વધારે આવે છે. માટે છાણનું બળતણ તરીકેનું મૂલ્ય રૂપિયા ૪૦૦થી વધારે થવું જોઈએ, અને મૂતર બાળવાના કામમાં આવતું નથી, એટલે ખાતર તરીકે એનું મૂલ્ય રૂપિયા ૮૮.૭૫ વધારાના ગણાય.

એક વૃદ્ધ ગાય કે બળદને ખવડાવવાના વાર્ષિક ખર્ચનો અંદાજ કાઢવો મુશ્કેલ છે. ગુદાં ગુદાં રાજ્યોમાં ગુદા ગુદા સંભોળો નીચે એ ખર્ચ વધુ ઓછો હોય છે. છતાં ગવર્નમેન્ટ ઓફ ઇન્ડિયાએ સને ૧૯૪૮માં નીમેલી The Cattle Development and Preservation Committee એ સરેરાશ વાર્ષિક ખર્ચ જે તેમના માટે ચરિયાણા વિસ્તારવામાં આવે તો રૂપિયા ૧૬ ઠરાવ્યો હતો. આજે બધા ભાવે છ ગણા વધી ગયા છે. એટલે એ ખર્ચ રૂપિયા ૧૬ $\times$ ૬ = ૧૧૪ રૂપિયા થાય. જે તેનાં છાણ-મૂતર દ્વારા થતી આવકથી ઘણો ઓછો છે.

આપણે ૩૦ કરોડ ૫૫ લાખ એકર જમીન ઉપર ૧૦ કરોડ ૪ લાખ ટન અનાજ પેદા કરીએ છીએ. (ઇન્ડિયા ૧૯૭૪ પાનાં નં. ૧૭૨-૧૭૪ ટેબલ ૧૪૦-૧૪૫) એટલે કે એકર દીઠ ૩૨૬ કિલો પાક જીતે છે. ૧૯૭૫માં ૧૧ કરોડ ટન પાક જીત્યો છે, છતાં આપણી જમીનની પાક આપવાની ક્ષમતા કરતાં ઘણો ઓછો પાક જીતે છે.

કારણ કે ખેતી નીચેની કુલ જમીન ૪૧ કરોડ એકર છે. જેમાં ખાતર નાખવા માટે ૪૧ કરોડ પુખ્ત વયનાં પશુઓ જોઈએ. જ્યારે પુખ્ત વયનાં પશુઓ ૨૧ કરોડ છે (ગાય, ભેંસ અને બળદ મળીને) અને ત્રણ વર્ષ નીચેના વાછડા અને પાડરડા છ કરોડ છે, જે એ કરોડ પુખ્ત વયનાં પશુઓ બરાબર ગણાય. આમ, ૨૩ કરોડ પુખ્ત વયનાં પશુઓનાં છાણમાંથી ૫૦ ટકા બળતણમાં વપરાય છે અને ૫૦ ટકા ખાતર તરીકે ઉપયોગ થાય છે. એટલે કે ૪૧ કરોડ એકર જમીનને ૪૧ કરોડ પશુઓના છાણનું ખાતર મળે છે. એટલે કે જમીનની જરૂરિયાતના માત્ર ૨૫ ટકા જ મળે છે.

જમીનની પાક-ક્ષમતા

આપણી જમીનની પાક આપવાની ક્ષમતા નીચે મુજબ છે :

અનાજની જાત	અકર દીઠ પાકનો ઉતાર જુદા જુદાં રાજ્યામાં જમીનની જાત અને આબાહવા મુજબ જુદા જુદા વજનમાં.
ડાંગર	= ૧,૦૦૦ પાઉન્ડથી ૫,૦૦૦ પાઉન્ડ.
મીઠું	= ૧૮૦ કિલો, ૬૭૫ કિલો, ૭૭૫, ૧૮૦૦ ૧૪૦૦ કિલો.
ખાજરો	= ૩૦૦ થી ૬૦૦ પાઉન્ડ, ૮૦૦, ૧૫૦૦, ૨૦૦૦ પાઉન્ડ.
રાગી	= ૫૦૦ થી ૯૦૦ પાઉન્ડ.
મકાઈ	= ૨૭૦ થી ૩૧૫ કિલો, ૪૪૦, ૫૬૦, ૬૮૦, ૭૨૦, ૧૧૨૦ કિલો.
જુવાર	= ૪૦૦ થી ૮૦૦ પાઉન્ડ, ૧૨૦૦, ૧૫૦૦, ૨૦૦૦ પાઉન્ડ.
કઠોળ	= ૫૦૦, ૭૦૦, ૧૫૦૦, ૨૦૦૦ પાઉન્ડ.

(ઇન્ડિયન કાઉન્સિલ ઓફ એગ્રિકલ્ચર રીસર્ચની હેન્ડબુક ઓફ એગ્રિકલ્ચરનાં પાનાં ૧૪૬ થી ૧૯૦)

ખેતી, વાહનવ્યવહાર અને બીજા ગ્રામઉદ્યોગો માટે કુલ ૧૩ કરોડ બળદ ભેઈએ, તેને બદલે દેશમાં માત્ર ૭ કરોડ ૩૩ લાખ બળદ છે અને ખાતર માટેની જરૂરિયાતના માત્ર ચોથા ભાગનું જ છાણ ઉપલબ્ધ છે. એ બે મહત્વનાં કારણોને લીધે આપણે ઉપર જણાવેલી કાર્યક્ષમતા પ્રમાણે અનાજ પેદા કરી શકતા નથી. અને એ જ કારણે આપણે આપણા અનાજ અને દૂધનાં બજારોમાં પરદેશોની પકડ મજબૂત થતી જાય છે,

સુપ્રીમ કોર્ટનો ચુકાદો

સુપ્રીમ કોર્ટમાં સુસ્લિમ કસાઈઓ વગેરે બિહાર, મધ્યપ્રદેશ અને ઉત્તર પ્રદેશનાં રાજ્યો વચ્ચે ગોવધબંધીના ચાલેલા કેસમાં બંધારણની કલમ ૪૮ના અર્થઘટનમાં ખૂબ વિવાદ ઉપસ્થિત થયો હતો. આ રાજ્યોએ બંધારણની કલમ ૪૮નો આશ્રય લઈને ઘડેલા ગોવધબંધીના કાયદામાં, કોઈ પણ ઉંમરની ગાય, તમામ વાછડા, વાછડી અને પ્રજનન કરતાં સાંઠ breeding bull તેમ જ હળ કે ગાડું ખેંચી શકતા બળદને (draught animal) ઉપયોગી ગણીને તેમને મારવાની મનાઈ કરતા કાયદાની કલમોને કાયદેસરની ગણાવી હતી. પણ વૃદ્ધાવસ્થાને કારણે પ્રજનન કરવાને અશક્ત સાંઠ અને કોઈ પણ જાતનું કામ કરી શકવાને અસમર્થ એવા બળદને બિનઉપયોગી (useless cattle) ગણીને તેમને મારવાની મનાઈ કરનારી કાયદાની કલમોને ગેરકાયદે ઠરાવી હતી, અને તેમની કતલ કરવાની છૂટ આપી હતી.

વૃદ્ધ બળદ પણ ઉપયોગી છે

Breeding bull કે draught animal તરીકે કાર્ય કરતાં બંધ થાય એટલે સાંઠ કે બળદ નકામું પ્રાણી એમ હજી સ્થાપિત થયું નથી. માત્ર એની ઉપયોગિતા અમુક અંશે ઓછી થઈ ગણાય. છતાં તે જે છાણ અને મૂતર આપે છે તેના મૂલ્ય (value)ને જાળવી રાખે છે. પણ તેને મારી નાખવાથી તો રાષ્ટ્રને મોટા પ્રમાણમાં નુકસાન થાય છે. તેને મારીને હાડકાં-ચામડાંની જે આવક થાય તે તો તે કુદરતી મોતે મં ત્યારે પણ મળે છે. ફરક માત્ર એટલો પડે કે તે

જ્યારે કતલખાને કપાય ત્યારે તેની આવક કતલખાનાના શ્રીમંત માલિક અને શ્રીમંત નિકાસકારને થાય છે. પણ જો તે દૂર ગામડાં કે ખેતરના કોઈ ખૂણામાં કુદરતી મોતે મરે તો તેની તમામ આવક એક ગરીબ હરિજન કુટુંબને મળે છે.

તેના માંસમાંથી ખાસ ગણનાપાત્ર આવક થતી નથી. કારણ કે ભારતમાં માંસાહારીઓ મોટે ભાગે ઘેટાં, બકરાંનું માંસ પસંદ કરે છે, મધ્યપૂર્વના આરબો ઘેટાંનું માંસ પસંદ કરે છે અને યુરોપ-અમેરિકામાં જ ગાયનું માંસ (beef) મોટા પ્રમાણમાં વપરાય છે. આપણે ત્યાં તેની માંગ જૂજ હોવાને કારણે તેનો ભાવ ઘેટાં-બકરાંના માંસના ભાવ કરતાં ત્રીજા ભાગનો મળે છે. વૃદ્ધ બળદનું માંસ નિકાસ કરે તો યુરોપ-અમેરિકામાં પણ તેની ખપત બહુ નહિ થાય. કારણ કે ત્યાં યુવાન ગાયોના માંસની અને નાના વાછડાના માંસની જ માંગ હોય છે. તે માટે તેઓ પાંચથી છ વર્ષની યુવાન ગાયને માંસ-ગાય તરીકે ઉછેરે છે. (જેમ અગાઉ વિષ-કન્યાઓ તૈયાર કરાતી તે પ્રમાણે) આવી ગાયોને પુષ્કળ કઠોળ, બીજાં અનાજ અને અમુક દવાઓ ખવડાવીને ખૂબ જાડી કરે છે અને પછી મારી નાખે છે. આપણા વૃદ્ધ બળદોને તેમની ઉંમરના કારણે માંસ-બળદ તરીકે પણ ઉછેરી શકાશે નહિ. એવું દુઃસાહસ કરવા જતાં કઠોળ અને અનાજની ખેંચ વધી પડશે. કારણ કે પશુને જ્યારે ૧૪ પાઉન્ડ અનાજ અને કઠોળ ખવડાવીએ ત્યારે એક પાઉન્ડ માંસ તેમના શરીરમાં બંધાય.

વૃદ્ધ બળદોની કતલથી

તેમાં છાણ-મૂતરનું કારણું તુકસાન

સુપ્રીમ કોર્ટમાં રાજ્યો અને કસાઈઓ વચ્ચેના કેસમાં જે આંકડા માન્ય કરાયા હતા, તેના આધારે હાલમાં ૩૨,૫૧,૦૦૦ બળદો કામ ન કરી શકે એવા છે. એમને નકામાં (useless) ગણીને કાયદા પ્રમાણે કતલ કરવાની છૂટ મળી છે. પણ તેનું પરિણામ એ આવે કે આપણે ૧ કરોડ ૨૦ લાખ ટન છાણ અને ૪૮ લાખ ટન મૂતર ગુમાવીએ,

જેનું બળતણ અને ખાતર તરીકેનું મૂલ્ય ૧૩૦ કરોડ રૂપિયા થાય. તો પછી તેને નકામાં શી રીતે કહી શકાયો ?

ઉપરાંત ખેતી નીચેની જમીન જે માત્ર જરૂરિયાતના ચેથા ભાગનું જ ખાતર મેળવે છે તેમાંથી ૧ કરોડ ૩૦ લાખ એકર જમીન સંપૂર્ણપણે ખાતર ગુમાવે અને ક્ષમતાથી ઘણો ઓછો પાક આપે છે, તેમાં પણ વધુ ઘટાડો થાય, અથવા તો તેમાં જે સિંચાઈનાં પાણીની સગવડ હોય તો જ ફર્ટિલાઈઝર નાખી શકાય. પણ તેમ કરવા જતાં ઉત્પાદનખર્ચમાં એકર દીઠ રૂપિયા ૩૦૦નો ખર્ચ વધી ભય અને દેશમાં દૂધ, ઘી, અનાજના ભાવ કદી પણ નીચા આવી શકે નહિ. એ ત્રણે ચીજો સસ્તી ન થાય અને વિપુલ પ્રમાણમાં મળે નહિ, તો પ્રભ મોંઘવારીની ભીંસમાંથી સુકત થઈ શકે નહિ.

બંધારણની ૪૮મી કલમનો ઉપયોગ કરવાને બદલે જે ક્રિમિનલ હો. સુધારવામાં આવે (જે સુધારવાની કેન્દ્ર સરકારને સત્તા છે અને cruelty to animalsની કલમને સુધારીને પશુને મારી નાંખવું, એ એના ઉપર ઘાતકીપણું ગુભરવા જેવું છે, તેવું ઠરાવી તેના માટે સખત સજા નક્કી કરવામાં આવે. ગાંધીજી કહેતા કે ગોવધ એ મનુષ્યવધ જેવો ગુનો છે.) તો અત્યારે સુપ્રીમ કોર્ટમાં નકામા ઠરાવાયેલા છતાં ખૂબ જ ઉપયોગી અને વાર્ષિક ૧૩૦ કરોડ રૂપિયાનાં છાણ, મૂતર આપનારા અને તે દ્વારા લાખો એકર જમીનની ફળદ્રુપતા વધારી આપનારાં આ ભારે ઉપયોગી પ્રાણીઓને બચાવી શકાય અને રાષ્ટ્રની નૈતિક સાંસ્કૃતિક તેમ જ આર્થિક પ્રગતિ તરફ આગળ વધી શકાય.

*

* સહુ યાદ રાખે :

ભારતનું ખંધારણ દેશ[ધરતી]નું જ હિત કરનારું બને તે રીતે હેતુપૂર્વક ઘઠવામાં આવ્યું છે, એટલું જ નહિ પણ ભારતીય પ્રજાનું નિકંદન નીકળી જાય એવા સાણસાઓ પણ તેમાં ગોઠવાયા હોવાનું મારું અનુમાન છે.

દર વર્ષે હિન્દુસ્તાનમાં ગર્ભપાતથી ૫૦ લાખ બાળકોની હત્યા, સંતતિનિયમન, ભૂખમરો, બેકારી, ગરીબી અને મોંઘવારીથી થતી લાખો લોકોની હત્યા એ શું ગોરા લોકોની આપણી ઉપર બહેર નહિ થયેલી લડાઈ (અનડીકલેર વોર) નથી? હવે તો ચોથા વિશ્વયુદ્ધને અટકાવવા કોશિશ કરો. ત્રીજું વિશ્વયુદ્ધ શાન્તિના મહોરા નીચે ગોરાઓને જ્વલંત વિજયો અપાવી ચૂક્યું છે.

*

*

*

* કોણ કહે છે કે છેલ્લા ત્રણ માસથી જ ભારતીય પ્રજા ઉપર કટોકટી લાદવામાં આવી છે ?

રે! એ તો અંગ્રેજોના સમયથી ચાલુ છે. એમાં ય યુનિવર્સિટીના શિક્ષણ દ્વારા જે લાખો દેશી-અંગ્રેજોને તે અંગ્રેજો પકવ્યા એથી તો એ કટોકટી અત્યંત ઘેરી બની ચૂકી, અને.... જ્યારે ૨૮ વર્ષ પહેલાં 'સ્વરાજ' આવ્યું ત્યારથી એ કટોકટી જ ન રહી; પણ પ્રજાના માથે પનોતી બની ગઈ! કોણ ઉઠાવશે આ કટોકટીને! અને પનોતીને!

—૫. શ્રી ચન્દ્રશેખરવિજયજી

[૭]

મિશ્ર અર્થતંત્રે વેરેલો વિનાશ

❧ ઓ ગાંધીવાદીઓ !

તમારી ગાંધીમાર્ગે ચાલવાની વાત સર્વથા દંભભરી છે !

❧ મિશ્ર અર્થતંત્ર નીતિએ દેશને દેવાળિયો બનાવ્યો છે અને ઠેકાડો માનવોને જીવતાં હાડપિંજર બનાવ્યાં છે !

❧ ત્રીસ વર્ષના સ્વરાજે કેટલી મોઘવારી વધારી મૂકી છે ? તે વાંચો.

❧ હવે તો ગોરક્ષા, જલ-ક્ષા, ભૂ-ક્ષા અને વનરક્ષા એ જ અર્થતંત્ર-ના તરણોપાય !

ગાંધીવાદી અર્થવ્યવસ્થાને નામે ઓળખાતી વ્યવસ્થા, એ કાંઈ ગાંધીજીએ ઘડેલી ન હતી. એ વ્યવસ્થા હબરો વર્ષથી ભારતમાં વિસ્તરેલી હતી, અને તેને પ્રતાપે લોકોનું જીવન શાંત, સુખી, સમૃદ્ધ અને મોક્ષલક્ષી હતું, અને એ વ્યવસ્થાથી સમસ્ત જીવસૃષ્ટિનું રક્ષણ અને પોષણ થઈ શકતું.

અંગ્રેજોએ એ સર્વહિતકર વ્યવસ્થાને સત્તા અને જુલમ દ્વારા તોડી પાડી. તેને સ્થાને પોતાની યંત્ર આધારિત હિંસા અને શોષણ વિના ટકી જ ન શકે એવી વ્યવસ્થા ફેલાવી. ગાંધીજીએ પશ્ચિમી વ્યવસ્થાને ખસેડીને ભારતીય અર્થવ્યવસ્થા ફરીથી સ્થાપવા પ્રયત્નો કર્યા. એ વ્યવસ્થાના આધારસ્તંભો હતા ગોરક્ષા, વનરક્ષા, ભૂરક્ષા (ભૂદાન નહિ) અને વનરક્ષા.

ખાદી અને ગ્રામઉદ્યોગો એ ચાર વિષયમાં સમાઈ બાય છે. કારણ કે એ તેમના વડે જ ચાલી શકે છે. પાણી, પશુઓ અને લોકડું એ ત્રણ ગ્રામઉદ્યોગોની કરોડરજીત છે.

મિશ્ર અર્થતંત્ર એટલે શું ?

પણ કોંગ્રેસે ગાંધી માર્ગે ચલાવવાનો ફાલ કરીને સમાજવાદ અને મિશ્ર અર્થતંત્રનો માર્ગ પકડ્યો. મિશ્ર અર્થતંત્ર એટલે ગાંધીવાદની કબર અને સામ્યવાદ તેમ જ મૂડીવાદ બંનેને લૂંટ ચલાવવાનો ઇબ્જરો.

આ મિશ્ર અર્થતંત્રના સંદર્ભમાં ઘડાયેલી પંચવર્ષીય યોજનાઓની ફલશ્રુતિ છે : (૧) ભારતમાં કદપનામાં પણ કદી ન આવે એવા, શહેરોની ફૂટપાથ ઉપર વિસ્તરતા માનવસંગારોના ગંજ.

(૨) વિશ્વયુદ્ધ પહેલાંના ભાવો કરતાં અનાજના ભાવમાં ૨૦ થી ૨૫ ગણો વધારો, તેલના ભાવમાં ૧૫ થી ૨૦ ગણો વધારો. શુદ્ધ થી તદ્દન અદૃશ્ય અને ભેળસેળવાળાના ભાવમાં ૨૦ ગણો વધારો. દૂધના ભાવમાં ૨૦ ગણો વધારો અને તે પણ પાઉડરનું. કાપડમાં ૪૦ થી ૫૦ ગણો ભાવ વધારો. શહેરી જમીનમાં ૨૦૦ થી ૧૦૦૦ ગણો વધારો. માંદગીમાં ૧૦૦૦ ગણો વધારો. બેકારોની સંખ્યા ૪૦ લાખ ઉપરથી વધીને ૪ કોડ. પાણીના દુકાળ પડ્યા, ૨૨૫ બંદરોમાંથી ૭૫ બંદરો નકામાં બન્યાં. સાત સાગર ખેડનારા બાર લાખ દરિયાલાલો બેકાર થયા; દેશી વહાણોની સંખ્યા એક લાખ ઉપરથી ઘટીને ૬,૭૦૦ની થઈ !

(૩) લોકોના પોષણ માટે અતિ ઉપયોગી ખજૂરથી માંડીને બદામ, પિસ્તા સુધીના સૂકા મેવા બે આને કિલોથી આઠ આને કિલો મળતાં; અને સહુ કોઈ ખરીદી શકતા. એ ચીજોને ભોગવિલાસની ચીજો તરીકે ગણીને, લાઇસન્સ, ક્વોટા અને રાક્ષસી આયાત-જકાત વડે લગભગ અદૃશ્ય કરી નાખી. એ ચીજોના ભાવ પાંચ રૂપિયાથી દોઢસો રૂપિયે કિલો સુધી વધી ગયા.

(૪) ડૂંડિયામણ ખર્ચાનું પડે, તેના બહાના નીચે એના ક્વોટા કાપી નાખ્યા અને દૂધના પાઉડર તેમ જ બટર-એઈલ નામના કોઈ દુર્ગંધીભર્યા પદાર્થની અને ચરબીની આયાત પાછળ આશરે ૧ અબજ રૂપિયાનું ડૂંડિયામણ ખર્ચાવા લાગ્યું !

(૫) સાચા સાબુદાણા, તજ, જાયફળ, જાવંતરી વગેરે માંદાઓના

માટે દૈનિક ઉપયોગની વસ્તુઓ મળવાનું દુર્લભ બનાવ્યું. ઈંડાં, માંસ, માછલી છૂટથી મળે તેવાં પગલાં ભર્યાં.

(૬) ભારત સ્વાધીન થયું ત્યારે તે ઇંગ્લેંડ જેવી મહાસત્તાનું લેણદાર હતું, સ્વાધીનતાનાં ૩૦ વર્ષ પછી એ અનેક દેશોનું અને વિશ્વ ખેંકતું ૬૪ અબજ રૂપિયાથી વધુ રકમનું દેવાદાર બન્યું છે. આ દેવાના યોજમાં - તેના વ્યાજથી અને દરે વર્ષે વિકાસમાં સહાયના નામે લેવાતા વધુ નવા કરજને કારણે - વધારો થતો જ રહે છે. ૧૫૦ વર્ષ સુધી પણ આવતી પેઢી આ દેવા ભરી નહિ શકે.

એક વાત ચોક્કસ છે કે આ દેવાનો ગાળીઓ સંક્રાશે ત્યારે આપણી સ્વાધીનતા માત્ર કાગળ ઉપર જ હશે.

બગો, નહિ તો મોત નિશ્ચિત છે

લોકોને આવી સ્થિતિ કબૂલ-મંજૂર હોય તો કશું જ કહેવાનું રહેતું નથી. પણ મને વિશ્વાસ છે કે ૬૬ ટકા લોકો આ સ્થિતિ ધમ્મતા નથી. તો પછી તેમાંથી સુક્ત થવું હોય, દુનિયાના શોષણખોરોને પડકાર આપવો જ હોય તો, સઘળા પ્રજાજનો ઘોરક્ષા, વનરક્ષા, ભૂરક્ષા (ભૂદાન નહિ જ) અને જલરક્ષા કરવાના ઉપાયો વિચારે. આમ થાય તો જ ભારતીય અર્થ-વ્યવસ્થા સંજ્ઞાન થઈ શકશે. એ ઉપાયો ન વિચારાય તો ‘અમે ગાંધીમાજે’ ચાલીએ છીએ’ એવું ગાંધીભક્તોનું વિધાન એ દુનિયાનું સહુથી મોટું જૂઠાણું, સહુથી મોટો દંભ બની રહેશે.

મને ખાતરી છે કે ભારતની પ્રજા આવાં જૂઠાણાં અને દંભને લાંબો સમય સાંખી શકશે નહિ.

*

ૐ ઓ જયપ્રકાશજી !

સમૂળી કાન્તિ તો કચારની થઈ ગઈ છે, હવે તો લાવો;
એમાં પ્રતિકાન્તિ.

❖ લગીરે લોહી રેડ્યા વિના થયેલી :

સમૂળી કાન્તિ પ્રજ્ઞને બધી રીતે બરબાદ કરી ચૂકી છે !

❖ હવે તો અમને બપે છે :

શાન્તિલક્ષી, પોષણલક્ષી, સંસ્કૃતિલક્ષી, ધર્મલક્ષી, પ્રતિ-
કાન્તિ.

ઓ દિવાસ્વપ્નદ્રષ્ટા જયપ્રકાશભ !

શ્રી જયપ્રકાશ નારાયણ સમૂળી કાન્તિની વાતો કરે છે. સમૂળી કાન્તિમાં એ વર્ગવિશ્વને અનિવાર્ય ગણતા હોય એમ લાગે છે. સમૂળી કાન્તિની વ્યાખ્યા કે એ સિદ્ધ કરવાના રસ્તા હલ સુધી કદાચ સ્પષ્ટ રીતે અંકાયા નથી. આપણે ત્યાં જ્યારે પણ લોકો કાન્તિની વાતો કરે છે ત્યારે તેમની નજર વર્ગવિશ્વ અંગે કાલે માફસે અને લેનિનની ઉપર જ ચોંટેલી રહે છે.

ભારતમાં સમૂળી કાન્તિ તો ક્યારની થઈ ગઈ છે. એનો તો એમને ખ્યાલ હશે જ. હવે તો જરૂર છે પ્રતિકાન્તિ કરવાની.

ગરવી 'ગઈ કાલ' ? અને મુડદાલ 'આજ'

(૧) ગામેગામ ગાયો હતી અને ઘેર ઘેર દૂધણાં હતાં. અન્ન-ભંડારો ભરપૂર હતા. કોઈ બૂખ્યું ન રહે તે માટે જ્યાં ત્યાં અન્ન-ક્ષેત્રો હતાં.

પણ....સમૂળી કાન્તિ થઈ અને ગાયો, દૂધ, ઘી, દૂધણાં બધાંય અદ્વય થઈ ગયાં. તેમના સ્થાને દારૂની ભઠ્ઠીઓ ગોઠવાઈ ગઈ તેમ જ કેકાકોલાની બાટલીઓ આવી પડી. અનાજના કાળાબજાર છવાઈ ગયા.

(૨) ઘેર ઘેર વાવ, ફૂવા હતા; પાદરે પાદરે તળાવો હતાં કે નદીઓ વહેતી હતી અને સ્થળે સ્થળે પરબો અને હવાડા હતાં.

પણ....સમૂળી કાન્તિ થઈ અને....એ તમામ નષ્ટ થયું. રાજ્યો વચ્ચે નદીઓના ઝઘડા, રે ! ગામેગામ પાણી ભરવાના પણ અઘડા થઈ

થયા અને પાણી વેપારવિનિમય (Commercial Commodity) ની વસ્તુ બની ગઈ.

(૩) ઘેર ઘેર રેંટિયા હતા, ગામે ગામ હાથસાળો હતી; લોકોને પહેરવા માટે વસ્ત્રબંધાર ભરપૂર હતા.

પણ....સમૂળી કાન્તિ આવી પડી. સઘળું અદૃશ્ય થયું. ૫૦ ટકા લોકો આજે અર્ધનગ્ન દશામાં જીવે છે.

(૪) મોટા ભાગના લોકો પોતાની માલિકીના ઘરમાં રહેતાં. બાકીનાને જૂજ ભાડાનાં મકાનોમાં રહેવા મળતું.

પણ....સમૂળી કાન્તિ આવી પડી. મકાનોની પાછડીઓ એ તો શાહુકારી વહેવાર બની ગયો. મકાનોના ભાવ આસમાને પહોંચ્યા. કોડો માનવોના અનેલા માનવબંધારોના ગંજના ગંજ શહેરી ફૂટપાથો ઉપર પથરાવા લાગ્યા.

(૫) દર ૪૦૦ માણસની વસ્તીએ એક મફત કેળવણીની નિશાળ હતી. ત્યાં યોગ્ય પાત્રો ને યોગ્ય વિષયોનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન મફત અપાતું.

પણ....સમૂળી કાન્તિ આવી. એ નિશાળો બંધ થઈ. એ ચલાવનારા લાખો જ્ઞાન-દાતાઓ લીખ માંગતા થઈ ગયા અને રાજને વહીવટમાં અનુકૂળ આવે અને મોટા શોષણખોર ઉદ્યોગોને ખપ લાગે એવી જ વિદ્યા મળવાનું શક્ય રહ્યું અને તે પણ હબારો-લાખો રૂપિયાના ખર્ચના ભોગે.

(૬) દરેક ધર્મ-સંપ્રદાય સાત્ત્વિક ખોરાક ઉપર ભાર આપીને તામસી ખોરાકનો ત્યાગ કરાવતો.

પણ....સમૂળી કાન્તિ થઈ અને સાત્ત્વિક ખોરાકનું નિકંદન જ નીકળી ગયું. એનું સ્થાન લીધું માંસ, મચ્છી, ઇંડાંએ. એ ખાવામાં ગૌરવ ગણાયું.

(૭) લોહીનું ટીપું પણ રેડયા વિના, આપણા જ પાસે, આપણા જ પુત્રો દ્વારા કરેલી આ સમૂળી કાન્તિના સજ્જકો છે અંગ્રેજોએ તૈયાર કરેલા અને આપણાં પ્રધાનમંડળોને ઘેરી વળેલા નિષ્ણાતો.

શું આ સમૂળી કાન્તિ જયપ્રકાશજી જોઈ શકતા નથી ?

હવે તો જરૂર છે; પ્રતિકાન્તિ.

આ તમામ દૂષણો દૂરથી દઈને આપણી પ્રાચીન શાન્તિલક્ષી,
પૌષ્ણલક્ષી, મોક્ષલક્ષી સંસ્કૃતિને પુનઃ સ્થાપિત કરવાની.

આપણને ભરખી રહેલી આ અધાર કાન્તિની જ્વાળાઓ ગૌરક્ષા,
વનરક્ષા, ભૂરક્ષા, (ભૂદાન નહિ) અને જલરક્ષાનો આશ્રય લીધા વિના
શાંત થઈ શકશે જ નહિ એમ સ્પષ્ટપણે લાગે છે.

ચિરંજીવો, જયપ્રકાશ ! જોતા જ રહો, દિવાસ્વપ્નો !

*

જો એનો...એતો.... હજી પણ એનો આ દેશી-અંગ્રેજો !

જો શું 'ટીટનીક' ખરેખર ડૂબો રહી નથી ?

જો પશ્ચિમી વિચારસરણીનો ચાહક પ્રત્યેક ભારતીય પાક્યો
દેશી અંગ્રેજ છે !

જૈનઘાટમાંથી શત્રુઓ આવ્યા. ભારત ઉપર ત્રાટક્યા. કાશ્મીર
પડ્યું; પંજાબ પણ પરવાયું; કાશ્મી અને કાનપુર હાથમાંથી ગયાં; મથુરા
અને માળવા પડ્યાં.

પણ તો ય.... આ દેશના કેટલાક લોકો 'સખસલામત'ની
સાયરન વગાડતા રહીને ભોગસુખોમાં ચકચૂર રહ્યા.

કોઈ ન ચેત્યું.... પરિણામે કાશ્મીરથી કન્યાકુમારી સુધી અને
સિંધથી આસામ સુધી - સમગ્ર દેશમાં આગ, લૂંટ અને ખુનામરકી
આપી ગયાં.

આઠસો વર્ષ બાદ અંગ્રેજો આવ્યા. પૂર્વમાંથી પ્રવેશ કરીને બંગાળ,
બ્રિહાર, અયોધ્યા વગેરે જીતતા ગયા....

પણ અફસોસ ! ત્યારે આપણો નીરો ફીડલ વગાડતો જ રહ્યો !
સ્વાર્થાન્ધતાના જામ ગટગટાવતો રહ્યો !

ખસોથી પણ વધુ વર્ષો સુધી આ દેશમાં અભૂતપૂર્વ લૂંટ ચલા-
વીને અંગ્રેજો ગયા. ('ગયા' એવો દેખાવ કર્યો !) પણ પોતાના

વસવાટના કાળ દરમિયાન સવાઈ અંગ્રેજો-દેશી અંગ્રેજો-પશ્ચિમી એજન્ટો-શિક્ષણ વગેરે દ્વારા તૈયાર કરી દીધા હતા ! ટોચ કક્ષાના આવા માણસો ભાગ્યે જ બે-પાંચ હજારની સંખ્યામાં હશે, પણ તેમણે આજે ૬૩ કોડની ભારતીય પ્રજા ઉપર પોતાનો સંપૂર્ણ કાબૂ જમાવી દીધો છે !

સરકારો જરૂર બદલાઈ ! ખતરનાક ઢાંચો કદી ન બદલાયો !

તન ભારતમાં; મન વિદેશમાં.

આ કેટલાક હજાર પશ્ચિમ-ભક્તો, જેમનું તન ભારતમાં છે; મન વિદેશોમાં છે. રશિયામાં, અમેરિકામાં કે ચીનમાં; તેઓ - સમસ્ત ભારતીય પ્રજાની જીવાદોરી સમી મોક્ષપ્રધાન ચાર પુરુષાર્થની સંસ્કૃતિનો નાશ કરવા માટે લેદી યોજના દ્વારા કટિબદ્ધ થયા છે. વિકાસ, એકતા, પ્રગતિ, નવસર્જન, નવયુગ વગેરે શબ્દો પાછળ રહેલો અર્થ આ લેદી યોજનાનો મુખ્ય કરવૈયો છે.

લેદી માતનાં એંધાણ.

વિકાસ દ્વારા વિનાશ; એકતાને નામે કુસંપ, પ્રગતિના સ્ટીમ-રોલરો નીચે સંસ્કૃતિનો સર્વનાશ; નવસર્જનના નામે પ્રાચીન પવિત્ર પરંપરાઓનું વિસર્જન.

નવયુગના નામે લાતકી નવી પ્રજાલીઓનું આગમન.

પણ અફસોસ ! ભારતની પ્રજા જ બ્રમણમાં રાચે છે. એને પોતાના જેવી જ કોમ, જાતિ, જ્ઞાતિ, વતન અને ચામડીના રંગવાળા પેલા લોકો (સ્વદેશી ગોરાઓ) તરણતારણહાર દેખાયા છે.

‘ટીટેનીક’ ઢૂળી રહી છે ?

મારા જેવા કોકે બૂમ પાડી, “સાવધાન ! ટીટેનીક (ખ્રિસ્તની અમર ગણાયેલી સ્ટીમર) ઢૂળી રહી છે !”

તે વખતે ભારતના બુદ્ધિજીવીઓ ભોગરસના જામ પીને પ્રગતિના ભોલકાનસ કરતાં મને વળતો જવાબ આપે છે :

“ટીટેનાક કદી ઢૂળે જ નહિ.”

અને.... અફસોસ ! ખરેખર જપાટાખંધ ટીટેનીક (ભારતીય સંસ્કૃતિ) દૂષી જ રહી છે !

હવે તો એને ભગવાન જ ઉગારી શકશે કે શું ?

*

❧ આ ચરખા સંઘો, ગોસેવા સંઘો, ગ્રામોદ્યોગ સંઘો વગેરે આટલા બધા નિષ્ક્રિય-શા કેમ છે ?

❧ શું પાંચમી કતારિયાઓએ (દેશી અંગ્રેજોએ) તેનો કબજો તો લીધો નથી ને ?

❧ જ્યાં પ્રજાના આર્થિક ઉત્થાનની કાંઈક પણ આશા દેખાય છે તેવા આ સંઘો હવે સફાળા સભગ બને, સક્રિય બને !

ચરખા સંઘો, ગ્રામોદ્યોગ સંઘો, ગોસેવા સંઘો, પાંચમી કતારિયાઓથી અને બિનકાર્યક્ષમ કાર્યકર્તાઓથી ખદબદે છે. આવું માનવાના નક્કર પુરાવા ભલે ન હોય પણ તેમનાં કાર્યો જરૂર શંકાજન્માવે છે.

આ બધા સંઘો કાંઈ નવા ન હતા. કાયકાઓથી તેઓ હસ્તીમાં આવ્યા હતા, પણ તેમની પાસે કાંઈ આયોજન જ ન હતું; અથવા જો હતું; તો પાંચમી કતારિયાઓ દ્વારા તેને જખાવી દેવાયું હતું; અથવા તે ભાંગી પડે તેવી સુરંગો તેમાં ગોઠવી દેવામાં આવી હતી.

સ્વાધીનતા મળવાની સાથે જ ઔદ્યોગિક પેઢીઓ પોતપોતાનાં ક્ષેત્રો વિષે યોજનાઓ લઈને સરકાર સમક્ષ હાજર થઈ ગઈ. આયોજન પંથમાં બેઠેલા, તેમના જ પ્રતિનિધિઓએ તેમને મંજૂરીની મહોર મારી આપી અને આ સ્થાપિત હિતો માલેતુબર થવા લાગ્યા.

તો ય કેમ કેઈ ન સળવળ્યું ?

પણ તો ય અખિલ ભારત ચરખા સંઘ ન સળવળ્યો. એ તો બિલ્લેટો પ્રવૃત્તિ સંકેલીને બેસી ગયો, ન તો ગ્રામોદ્યોગ સંઘ સળવળ્યો.

માટાં શહેરોમાં જ્યાં રોજનું સેંકડો ટન તેલ જોઈએ ત્યાં આમોદોગના નામે બેચાર બળદઘાણીઓ ચલાવ્યાનો સંતોષ માની લીધો. ન તો, ગોસેવા સંઘો ગોરક્ષા અને ગોસંવર્ધન માટે નક્કર ભૂમિકા ઉપસાવી શક્યા.

સ્વાધીનતા પછી મિલોના કાપડનું ઉત્પાદન ૮૦ કોડ વાર વધ્યું. હાથસાળનું કાપડ ઉત્પાદન ૨૮૦ કોડ વાર વધ્યું. જ્યારે ખાદીના માત્ર ભાવો જ વધ્યા. ખાદીશંકારોએ કોઈ અકળ કારણસર એક નિર્ણય રાખ્યો કે ખાદીના ભાવ મિલના ભાવ કરતાં દોઢથી બે ગણા રાખવા, પરિણામે મૂલ્ય જોડા મારકીટની એક દુકાન વર્ષમાં જેટલું કાપડ વહેંચી શકે છે તેટલું કાપડ સુખઈના ૧૬ ખાદીશંકારો વહેંચી શકતા નથી.

આટલી બધી નિષ્ક્રિયતા જ મનમાં શંકા જગાડે છે.

આમોદોગ ક્ષેત્રે હજી લાખો રૂપિયાની કિંમતે ઉત્પાદન અંદાજાય છે; જ્યારે ઔદ્યોગિક એકમો અબજો રૂપિયાને હિસાબે માલ પેદા કરે છે.

ગોસેવા સંઘોએ દેશને દૂધ માટે, શુદ્ધ ઘી માટે, બળતણ માટે તેમ જ ખાતર મેળવવા માટે કેટલી ગાયો જોઈએ? કેટલી ભેંસો જોઈએ? કેટલા બળદો અને વાછડાઓ જોઈએ? તેની તપાસ તથા તેમની ખાદ્ય પૂરવાનાં પગલાં, તેમના ઘાસચારા અને પાણીની વ્યવસ્થા, આ તમામ વ્યવસ્થામાં નડતી મુશ્કેલીઓ, તેનું નિવારણ વગેરે કોઈ જ હેવાલ તૈયાર કર્યો નથી.

ગોહત્યાના પ્રચંડ હિમાયતીઓ જે જોરદાર રજૂઆત સરકાર સમક્ષ કર્યા જ કરે છે, તેમની પાસે આ ગોસેવા સંઘના આગેવાનો વામણા કેમ પુરવાર થયા છે?

ગોરક્ષા અને ગો-સંવર્ધન કરવા માટે તેઓ એવા નિષ્ણતોની સલાહ મુજબ ચાલે છે કે જેમણે તેમની જિંદગીનાં ૩૦-૩૦ વર્ષથી પણ વધારે વર્ષો પરદેશોમાં આપણાં પશુધનની અને પશુહત્યા બંધ

કરવાની માગણી કરનારાઓની બદખોઈ કરવામાં, દેશનાં પશુધનનું નિકંદન કાઢવાની આવશ્યકતાનો જૂઠો પ્રચાર કરવામાં અને સરકાર મારફત જુદી જુદી યોજનાના ઓઠા નીચે તેમ જ પરદેશી હૂંડિયામણની મધલાઈ ખતાવીને પશુધનનો સીધી કે આડકતરી રીતે નાશ થાય એવાં પગલાં લેવામાં ગાળ્યાં છે.

આવાંઓની ચશમપોશી કરવાનું આ સંઘેને શું કારણ ?

*

❧ ગાય[પશુમાત્ર]ને ખતમ કરવા માટે ચારે બાજુથી ભેદી યોજનાઓનો હલસો !

❧ પશુ સાથે સંકળાયેલી અબજો રૂપિયાની આવકો !

❧ હવે ગાયને ઘેર ઘેર પાળવી જ મુશ્કેલ છે ! કેમકે ચારો જ નથી !

આ દેશની લાખો નદીઓ ખારેમાસ પાણીથી છલકાયેલી રહેવાના કારણે તેના કાંઠે વિશાળ ચરિયાણો થતાં. જેને ખાઈને તમામ પશુઓ પ્રભને દૂધ, ઘી અને ખાતરના વિરાટ લાંઠારો ભેટ કરતાં.

જે નદીની વચ્ચેના પ્રદેશોમાં સામાન્યતઃ વિશાળ અને ગીચ જંગલો હતાં.

દેશની પ્રભની તાકાત, સમૃદ્ધિ, શિક્ષણ, સંસ્કૃતિ અને સમાજ-વ્યવસ્થાની આધારશિલા ગાય વગેરે પશુઓ હતાં. એમનું નિકંદન કાઢ્યા વિના પ્રભની તાકાત વગેરે નામશેષ થઈ શકે તેમ ન હતી. પ્રભને એવી સ્થિતિમાં મૂકવી જરૂરી હતી કે તે પશુપાલન ન કરી શકે અને તેથી પશુઓને કતલખાને મોકલી આપે.

આવી સહજ સ્થિતિ ઊભી કરવા માટે ગોરાઓએ ચરિયાણોનો નાશ કર્યો. જળાશયો સુકાવી નાંખ્યા. ગાયો વગેરે માટે જરૂરી ખોરાક-કૃપાસિયાં, બૂસું, ખોળ વગેરેની મોટા પાયા ઉપર નિકાસ રાફ કરી દીધી !

હવે પશુઓને શી રીતે પાળવાં? દાનમાં આપી દે તો ય કૌણ લે ?

સહેલાઈથી પશુઓ કતલખાનાં ભણી ?

એટલે સહેલાઈથી કતલખાને પશુઓ વેચાવા લાગ્યાં. જે ગાય કે દૂધ વેચવામાં પાપ મનાતું, તે ગાય કસાઈને ત્યાં વેચાઈ; અને (અછત થતાં) દૂધ પ્રભને વેચાવા લાગ્યું !

બળતણ માટેના છાણની હવે અછત થવા લાગી ! આથી વૃક્ષો જંગી સંખ્યામાં કપાવા લાગ્યાં ! દુનિયાનાં વિરાટ જંગલો ભારતમાં હતાં, તે બધાં સાફ થવા લાગ્યાં !

આમ, પશુવધની નીતિના કારણે આજે મહાપ્રભ લાખો અબજની મૂડીરૂપ પશુઓ, વૃક્ષો અને ચરિયાણો ખોઈ બેઠી; અને હબરો-અબજો રૂપિયાની આવકો પણ ખોઈ બેઠી ! વાત આટલેથી જ અટકી નહિ.

આયાતની અણબધ રોજનાઓ

હવે ગુમાવેલી વસ્તુઓની પૂર્તિ કરવા માટે અબજો રૂપિયાતું અનાજ, બળતણ, ખાતર અને દૂધ-પાઉડર આયાત કરવાં પડે છે ! શુદ્ધ દૂધ, ઘી ન મળતાં પ્રભ અપોષણના રોગોનો કારમો લોગ બની ચૂકી છે ! તે રોગોના નિવારણ માટે અબજો રૂપિયા હોસ્પિટલો, દવાઓ, ડાક્ટરોમાં રોકાણ થવા લાગ્યા છે !

વિના-ખર્ચે પશુ-પાલન ! અને વિના-ખર્ચે સમૃદ્ધ પ્રભ ! હવે અબજોના ખર્ચાં ! છતાં પ્રભ સર્વનાશની અધોર ખાઈ તરફ !

કૌણ સમજાવશે, સ્વદેશી - પરદેશી રાજકારણીઓને આ ઉધાડાં સત્યો !

*

❧ ખરેખર તો : વધુ દૂધ દેતી ગાયો જ કતલખાને જાય છે.

❧ સાવ જૂઠી વાત છે કે : ભારતની ગાયો પરદેશી ગાયો કરતાં ઓછું દૂધ આપે છે.

❧ રાજસ્થાનમાં ઉત્તમ જાતિની ખાર લાખમાંથી હવે દોઢ લાખ ગાયો જ બાકી રહી છે.

ભારતની પ્રજા ગોવધમાં જલદી હકારો લાખી દે તે માટે પરદેશી-ઓએ એક સાવ જૂઠી વાત ફેલાવી છે કે, પરદેશી ગાયો કરતાં ભારતની ગાયો બહુ ઓછું દૂધ આપે છે.

ગાયોની ત્રીસ જાત

ભારતમાં ગાયની ત્રીસ જાતો છે. બહુ દૂધ આપનારી ૧૫ જાતની ગાયોને ડેરીની ભાષામાં ‘હાઈ મિલ્કસ’ કહેવાય છે. બ્યારે બાકીની ૧૫ જાતની ગાયો – કે જે બહુ ઓછું દૂધ દે છે. તેને ‘પુઅર મિલ્કસ’ કહેવાય છે. આ ગાયો દૂધ મેળવવા માટે ઉછેરાતી જ નથી; તે તો બળતણ માટેના છાણ ખાતર માટે તથા ઉત્તમ જાતના વાછડા મેળવવા માટે જ ઉછેરાય છે. કુદરતે જ એ એવી જાત બનાવી છે કે તે સારા બળદ આપે પણ દૂધ ઓછું દે છે. જે પ્રદેશોમાં આ ગાયોના ઉછેર થાય છે ત્યાંની ‘પુઅર મિલ્કસ’ ગાયોના વાછડા બળદ તરીકે ‘હાયર મિલ્કસ’ ગાયોના પ્રદેશમાં કામમાં આવતા પણ નથી.

તે તે જાતની જમીન અને આબોહવામાં તે તે ખાસ પ્રકારના બળદો જ ત્યાંની ખેતીમાં અને બાર ખેંચવામાં કામ આવતા હોય છે. ગુજરાતમાં કાંકરેજી ગાયો, બળદો છે છતાં તેના પંચમહાલ જિલ્લાની વિશિષ્ટ જમીનમાં આ બળદો નિરુપયોગી છે, ત્યાં માલવી બળદો જ આલી શકે છે.

રાજસ્થાનની ‘હાઈ મિલ્કસ’ ગાયોના રાંઠીના વાછડા મહારાષ્ટ્રની પથરાળ જમીનમાં કામ આવતા નથી, પણ ત્યાંની ‘પુઅર મિલ્કસ’ ગાયોના વાછડા જ ત્યાં કામ આવે છે. તે વાછડા રાજસ્થાન-પંજાબની ધરતી માટે નકામા છે.

આંધ્રની ‘પુઅર મિલ્કસ’ ગાયનો બળદ સૌરાષ્ટ્રમાં અને સૌરાષ્ટ્ર દે કચ્છની ‘હાઈ મિલ્કસ’ ગાયનો બળદ આસામમાં કામ આવતો નથી.

‘ઝોછું દૂધ દેવું’ એ કાંઈ બધી ગાયોનો અપરાધ નથી.

આ ઉપરથી સમજાશે કે ‘પુઅર મિલ્કર્સ’ ગાયો વાછડા તેમ જ ખાતર અને બળતણ મેળવવા માટે જ ઉછેરાય છે; દૂધ માટે નહિ. હવે જો તે ગાયો ઝોછું દૂધ આપે છે, એ એનો અપરાધ ગણાય; તેથી તેને કાપી નાંખવામાં આવે, તો પચાસ ટકા ગાયોને કાપી નાંખવી પડે! આમ થતાં ૫૦ ટકા ભાગની ખેતી, વાહનવ્યવહાર, બળતણ, ખાતરનો પુરવઠો સંપૂર્ણ ભાંગી પડે. હાલો તો એવો કરવામાં આવે છે કે ઝોછું દૂધ દેનારી અનાર્થિક ગાયો જ કાપવામાં આવે છે, પણ ખરી વાત એ છે કે આવી ‘પુઅર મિલ્કર્સ’-ઝોછું દૂધ દેનારી ગાયો તો ઝોછી જ કપાય છે, કેમકે તેને ડેરીમાં દાખલ કરવામાં આવતી જ નથી. ડેરીમાં તો ‘હાઈ મિલ્કર્સ’ ગાયો—કાંકરેજી, રાંઠી, હરિયાણા, ગવલવ વગેરે જાતિની—જ લાવવામાં આવે છે. છ-આઠ માસમાં તે ‘અનાર્થિક’ ગણાય છે અને તેને કતલખાને ધકેલી દેવાય છે. આમ, વધુ દૂધ દેતી ગાયો જ ડેરી દ્વારા કતલખાને રવાના થાય છે; જેની ખૂબ મોટી સંખ્યા હોય છે.

આંકડાનાં જૂઠાં ગણિત !

‘ફેરેન રીટન’ નિષ્ણાતો તરફથી જૂઠા આંકડા અને જૂઠી રજૂઆત થતી રહે છે. ભોળી પ્રજા એમાં ભોળવાતી રહે છે.

દસ વર્ષ પૂર્વે રાજસ્થાનમાં રાંઠી જાતની ઉત્તમ દૂધાળી બાર લાખ ગાયો હતી; જે હવે દોઢ લાખ રહી છે.

શી બખર એ ય કેટલો સમય ટકશે ?

*

❧ પ્રજાની ઉન્નતિ હાથવેંતમાં ! પણ.... સત્તા અને સંપત્તિના ભુખ્યા વરુ જેવા દેશી-અંગ્રેજો એ થવા કેમ દેશે ?

❧ ભૂતાન જેવા કેટલાં વિદ્વાતક તૂતો જાગી પડ્યાં હશે આ દેશમાં ?

સંપૂર્ણ જીવહિંસા-પ્રતિબંધ એ ઉન્નતિની પ્રથમ શરત છે.

“આદિવાસીને બે વીઘાં જમીન અને એક ગાય” એ જેવું એક તૂત હતું, એવું જ આ બીજું તૂત છે; વિનોબાજીનું : ભૂમિહીનોને ભૂદાનનું.

રે ! તમામ ભૂમિહીનોને આપી શકાય એટલી જમીન જ ક્યાં છે ? તમામ બેકારોને કામ જરૂર આપી શકાય; પણ કાંઈ ભૂમિ ન આપી શકાય.

એક ઉચ્ચ કક્ષાના ભૂદાન કાર્યકરને મેં પૂછ્યું કે, “આ તૂત શા માટે ચલાવ્યું છે ? તમારી પાસે એટલી જમીન જ ક્યાં છે ?”

તેમણે કહ્યું કે, “અમારી એવી ગણતરી છે કે દરેક ભૂમિહીનોને એક ગુઠો જમીન આપી શકાયો.”

બિચારાને બળર પણ નથી કે ગુઠો જમીન કેટલી થાય ? મેં પૂછ્યું, “૧૧×૧૧ વાર જમીનમાં શું થાય ? બળદને હળમાં જોડયા પછી ચાલવાની પણ જગ્યા નહિ રહે !”

વિનોબાજીએ ભૂરક્ષા ઉપર ભાર દેવાને બદલે ભૂદાન ઉપર ભાર આપ્યો, તેથી ૩૦ વર્ષની સંનિષ્ઠ કાર્યકરોની મહેનત અને તેની પાછળ ખર્ચાયેલા પૈસા હવામાં ગાયબ થઈ ગયા.

સંપૂર્ણ જીવહિંસા બંધ કર્યા વિના, ન તો બેકારી ઘટશે, ન તો સમૃદ્ધિ આવશે કે ન તો દેશમાં ભાવાત્મક એકતા સ્થપાશે.

હિંસા એટલે જ વિનાશ. શું વિનાશમાંથી સમૃદ્ધિનું સર્જન કરવા માંગે છે; આપણા રાજકર્તાઓ !

અધોર હિંસાનું અદ્યતન ફળ

લાખ લાખ ગાયો મારીને ૫૦૦-૭૦૦ કસાઈઓને રોજી મળશે. કોડ કોડ ડુકરો મારીને થોડાક હબર ગ્રામવાસીઓને ત્રણ-ચાર વર્ષ માટે રોજી મળશે. સેંકડો અબજ માછલીઓ મારીને બે-પાંચ હબર

માછીમારોને રોજી મળશે; પણ તેથી શું દેશમાં બેકારી ઘટશે અને સમૃદ્ધિ વધશે ?

પશુહિંસા સંપૂર્ણ બંધ કરો અને પછી જુઓ દર દશ ગાયે એક કુટુંબને કાયમી રોજી મળશે. દર બે બળદે એક કુટુંબને કાયમી રોજી મળશે.

દેશી વહાણોનો દરિયાઈ વહેવાર શરૂ કરીને; બંધ કરો માછીમારના ધંધા. પછી લાખો દરિયાખેડુઓને રોજી મળશે, અને ફાણચેરી ઘટશે તે નફામાં.

કોણ રોકશે, હિંસાના આ મહાપૂરને ? કોણ ખાળશે બેકારીના, ગરીબીના અને બ્રષ્ટાચારના આ મહાવંટોળને ? એ તો આપણે જ રોકવા પડશે, બે આર્યાવર્તને આર્યાવર્તરૂપ જ સાચવવું હોય તો.

*

❧ કોમવાદના નાશની વાત કરનારાઓ જ પક્કા કોમવાદી છે !

❧ ઓળખી લો;

અંગ્રેજ-ભક્ત : દેશદ્રોહીઓને !

❧ ઓ સ્વાર્થલપટ ભારતીયો !

તમે જ પ્રજાની બાવાત્મક એકતાના ટુકડા કર્યા છે.

આ દેશમાં કોમવાદ, જ્ઞાતિવાદ, પ્રાંતવાદ હતો જ નહિ. એ તો એમણે જ પેદા કર્યો છે, જેઓ રોજ “ જ્ઞાતિવાદ, કોમવાદનો નાશ કરો ”ના નારા પોકારે છે.

તેમને નેતાગીરી કે તેમનાં પ્રધાનપદાં કાંઈ તેમના જ્ઞાન અને વહીવટી કુશળતાને કારણે તેમને નથી મળ્યાં, પણ તેઓ માત્ર અસુક કોમના, જ્ઞાતિના કે પ્રાંતના હોવાને કારણે જ મળ્યા છે, અને એટલે જ તેઓ લોકોમાં એ જ્ઞાતિવાદ, પ્રાંતવાદ અને કોમવાદની ભાવના જલ્દતી રાખવા માટે એના નાશનો પ્રચાર કરતા હોય છે.

રાબચાહીમાં ય પ્રજામાં ભાવાત્મક એકતા

આ દેશમાં રાજવીઓ લડતા છતાં પ્રજામાં ભાવાત્મક એકતા હતી. કનોજ, માળવા અને કાશીના રાજાઓ એકબીજા સાથે લડતા હોય, છતાં કાશી વિશ્વનાથ જેટલા કાશીરાજના હતા, એટલા જ માલવીઓ અને ગુજરાતીઓના હતા. પણ અકસોસ ! હવે સ્વાર્થી લોકો પોતાની નેતાગીરી સ્થાપવા માટે ભાષાના, સરહદના કે નદીના પાણીના ઝઘડા જિલા કરીને દેશની ભાવાત્મક એકતાને ખંડિત કરી રહ્યા છે. આ બધાય લોકો દેશના ગદારો છે.

ઝઘડાનાં મૂળ મેકોલે-કેળવણીમાં

આ ઝઘડાઓનાં મૂળ પેલા મેકોલેએ ઘડેલા કેળવણીના માળખામાં પડેલાં છે. આ કેળવણી લોકોને સ્વાર્થી, આપમતલબી, નોકરીલક્ષી અને ભોગવિલાસલક્ષી બનાવે છે. આ ઝઘડાઓની પાછળ જીંડે જીંડે સરકારી નોકરીઓ અને મોટાં કારખાનાંઓની નોકરીઓ મેળવવાની લાલસા પડેલી હોય છે.

દુનિયામાં કદાચ આપણે જ દેશ એવો છે જે સ્વાધીનતા મળ્યા પછી પણ ત્રીસ વર્ષ સુધી પરદેશીઓએ ઘડેલા કેળવણીના માળખાને વળગી રહેલ છે. જે પરદેશીઓએ લખેલા ઇતિહાસ ભણે છે, જે જીવનના દરેક ક્ષેત્રમાં પરદેશીઓની જ નકલ કરે છે, જે સેક્યુલેરી-અમના નામે પોતાના જ ધર્મ, સંસ્કૃતિ અને મોક્ષલક્ષી વિચારસરણી ઉપર હુમલા કરે છે, જે પરદેશી સહાય વડે જ ચલાવે છે, જે પરદેશી-ઓએ રચેલા અર્થતંત્રને જડસુની પેટે વળગી રહેલ છે, જે પરદેશી-ઓની હયાથી જ દૂધ, ઘી, તેલ ખાઈ શકે છે; પછી એ પદાર્થો ગમે તેવા હલકા પ્રકારના હોય. રે ! ઘી, તેલને બદલે એ પ્રક્રિયા કરેલા ચરબી કે એવા જ કોઈ અખાદ્ય પદાર્થો હોય તો તેની પણ જેને ચિંતા નથી.

ઓ સંસ્કૃતિપ્રેમી આર્યો ! જો ધર્મ અને સંસ્કૃતિ બચાવવાના ખમીરનો અંશ પણ તમારામાં બચે હોય તો વહેલામાં વહેલી તકે

આ લેદી આક્રમણનો પ્રતીકાર કરવાના પ્યૂહ તૈયાર કરો, અને 'યા હોમ' કરીને જંગે ચડો.

*

❧ આ વિશ્વજેકનો લોખંડી, રાક્ષસી પંજે તો આજેય ભારત ઉપર લીંસાયેલો છે !

❧ તમામ નાના રાષ્ટ્રોને પાયમાલ કરવા માટે જ વિશ્વ-જેકનું આયોજન નથી ને ?

❧ આઝાદી પછી પણ ઉત્તરોત્તર વધુ ને વધુ પ્રજાની ખરબાદી અને બેહાલી કેમ ?

ભારતમાંથી અગ્રેજોનાં લશ્કરી થાણાં ભેડી ગયાં; પણ વિશ્વની મહાસત્તાઓનાં, મામૂલી સત્તાઓનાં અને એ તમામ સત્તાઓનાં સંયુક્ત સાહસથી રંગીન પ્રજાઓનું શોષણ કરવા સ્થપાયેલી વિશ્વજેકનાં આંધિક થાણાંઓ ભારતમાં જડબેસલાક બેસી ગયાં છે !

શોષણ કરવા માટે બીજા નંબરનો મોટો દેશ વિશ્વમાં ભારત દેશ છે, અને ભારતમાં શોષણ કરવા માટે સહુથી મોટાં બજારો છે; અનાજ, દૂધ અને દવાનાં.

આપણી ખેતી નાશ પામે કે મોંઘી થાય, દૂધ, ઘીનાં ઉત્પાદન અટકી પડે અને લોકોનું પોષણ તૂટી પડે તો માંદગી વધે અને તો જ આ ત્રણે ક્ષેત્રે પરદેશીઓની ઘૂસણખોરી અને શોષણખોરી શક્ય બને.

તે લોકોએ આપણાં પશુઓનો નાશ કરીને આપણી ખેતી ભાંગી નાખી અને મેઘીદાટ પણ કરી નાંખી; પરિણામે ૧૯૫૬માં અને ૧૯૬૩ થી ૧૯૭૪ સુધીમાં ૬,૩૩,૮૫,૦૦૦ ટન અનાજ મંગાવવું પડ્યું. (આ આકડા સરકારી છે.) ૧૯૫૭ થી ૧૯૬૨ સુધી બીજા એક કોડ ટનની આયાત થઈ હોય એમ અંદાજ શકાય.

દર વર્ષે આયાતી અનાજનો ભાવ વધારે પડ્યો છે. કિંમતના તમામ આંકડા તો ઉપલબ્ધ નથી પણ ૧૯૬૮ થી ૧૯૭૦નાં ત્રણ:

વર્ષના ગાળામાં જ ૧૧ અબજ ૩૮ કોડ રૂપિયાના અનાજની આયાત થઈ. ૧૯૬૪ થી ૧૯૭૩ સુધીનાં ૧૦ વર્ષમાં ૧ અબજ ૨૪ કોડ રૂપિયાના દૂધના પાઉડરની આયાત થઈ. (આ એ જ વર્ષો છે - જેમાં શ્વેત ક્રાન્તિના ખુલ્લું નારા ગાજતા હતા) દવાઓનો વપરાશ હજાર ગણો વધી ગયો !

ઈંદિરાજીએ ગરીબી હટાવવાનું વચન આપ્યું હતું અને તે તેમણે પાળ્યું. પરદેશી અનાજ નિકાસકારોની, પરદેશી દૂધની ડેરીઓની અને કાર્મસી ઉદ્યોગોની ગરીબી એમણે જરૂર હટાવી દીધી અને અબજો રૂપિયાનો કાયદો કરાવી આપ્યો.

*

❧ ખાંડના ભાવવધારાનું કારણ વસ્તીવધારો નથી પણ ... ઠંડાં પીણાંનો અઢળક વપરાશ છે.

❧ ધાસચારાની ખેંચ ઊભી કરીને દૂધ દોહાવું કયું અને પાઉડર સંસ્તો થયો. હવે ? દૂધની ખેંચ ઊભી કરીને પ્રોટીન મેળવવા માટે ઇંડાં, માછલાં - સસ્તાં - બજારમાં આવી રહ્યાં છે !

અંગ્રેજોએ ઉત્પન્ન કરેલા કાળા અંગ્રેજો કેવા હોશિયાર છે ? સરકારને સમજાવ્યું કે ખાંડની નિકાસ કરો અને અનાજની આયાત કરો; તો એક ગૂણુ ખાંડના બદલામાં ત્રણ ગૂણુ અનાજ આવશે.

સરકારે એ દરખાસ્ત સ્વીકારી. પણ વિદેશમાં તો ખાંડનો ભાવ આપણી ખાંડના ઉત્પાદનખર્ચ કરતાં પણ ઓછો હતો. એટલે ત્યાં ખાંડ વેચવામાં જે ખોટ આવી પડે તે ભરપાઈ કરવા અહીં ખાંડના બે ભાવ રાખ્યા. રેશનની ખાંડ જે અતિશય ઓછા પ્રમાણમાં આવે તેનો ઓછો ભાવ અને મુક્ત બજારનો જિંચો ભાવ.

મુક્ત બજારમાં જિંચો ભાવ ન રાખે તો કારખાનાદારોને ખાંડ ઉત્પાદનમાં રસ રહે નહિ. ઉપરાંત અહીં ઉત્પાદનખર્ચ જિંચો રહેવાનું

કારણ છે શેરડીના ભાવ જિંઘા ખાંધ્યા, જેથી ખેડૂતો પશુઓના ચારાને બદલે શેરડી વાવવા લલચાય.

બ્રિટિશરાજના સમયમાં

બ્રિટિશરાજમાં દેશનું ખાંડનું ઉત્પાદન ૭ લાખ ટન હતું; છતાં લોકોને ખાંડ જોઈએ તેટલી મળતી અને ભાવ એક રૂપિયાની સાત શેર એટલે ત્રણ કિલોનો હતો. હવે વસ્તી બમણી થઈ અને ખાંડનું ઉત્પાદન છ ગણું થયું; છતાં ભાવ ૧૨ થી ૧૬ ગણા વધ્યા છે; અને છતાં ખાંડ દુબ્બાય: રહે છે. વળી જે ખેડૂત ૧૦૦ ટન શેરડી ઉગાડે તેને ૧૦૦ ગ્રામ ખાંડ મેળવતાં નાકે દમ આવે છે. ખાંડનો ભાવવધારો અને તંગી એનું કારણ વસ્તીવધારો નથી પણ અમેરિકન કોકોકોલા અને તેના જેવાં ભારતીય કંપનીઓનાં મીઠાં ઠંડાં પીણાં રોજની કોડો ખાટલીના હિસાબે હેચાય છે તેમાં એ ખાંડ વપરાઈ જાય છે.

કેવી સિક્કતથી ઘરઘરના દૂધનો પુરવઠો ઘાસચારાની ખેંચ જીલ્લી કરીને કાપી નાખ્યો અને તેને બદલે કોકોકોલા અને બીજાં ઠંડાં પીણાં ઘુસાડી દીધાં! આંગળીના વેઢે ગણાય એટલાં કારખાનાં - કોડો ભારતવાસીઓના રોજ કોડોના હિસાબે - પૈસા ચૂસે છે.

સરકારે ગરીબી હટાવી ખરી, પણ તે ભારતીય પ્રજાજનોની નહિ; પરંતુ ખાંડ અને મીઠાં પીણાંના કારખાનાદારોની.

અને દૂધ સિક્કતથી અદૃશ્ય કરીને હવે પોપણ અને ગ્રોટીનના બહાના નીચે ઘેર ઘેર ઈંડાં, માછલી, માંસ પહોંચાડવાની એવી સફાઈથી યોજનાઓ આવી રહી છે કે જેની લોકોને ગંધ પણ ન આવે.

*

❧ વિકરાળ આંતરવિગ્રહ તરફ ધસતી ભારતીય પ્રજા !

❧ આંતરવિગ્રહની જવાળાઓ કોણ પ્રગટાવશે ?

❧ મંથન એ જ હવે તો જીવનોપાય !

પૂર્વે જ્યારે આંતરવિગ્રહ કાટી નીકળતો ત્યારે તેમાં બે જ પક્ષો લડતા : રાજકર્તા પક્ષ અને રાજવિરોધી પક્ષ.

પણ ચીનમાં સન્ યાદ સન્તા મૃત્યુ બાદ ફાટી નીકળેલા આંતર-વિશ્વહમાં ચાર પક્ષો હતા : અમેરિકા, બ્રિટન, રશિયા અને જાપાન.

આ ચારેયની અધમતા એ બળવાન પ્રભાને ધરતી ઉપરથી નામ-શેષ કરવા તલસતી હતી.

પણ જો ભારતમાં આંતરવિશ્વહ ફાટી નીકળશે તો તેમાં પારાવાર પક્ષો પરસ્પર લડતા હશે : ખેડૂતો અને બિનખેડૂત, વેપારી અને ધરાક; ચીની સામ્યવાદી અને રૂસી સામ્યવાદી; હિંદી ભાષાપ્રેમી અને હિંદી ભાષાવિરોધી; મજૂરતરફી અને માલિકતરફી; ધર્મનિષ્ઠ અને ધર્મ-વિરોધી વગેરે....

પરદેશીઓએ ઘડીને આપેલી; અને દેશી અંગ્રેજોએ તેને અપનાવેલી આર્થિક, ઔદ્યોગિક, ખેતીવિષયક અને કેળવણીવિષયક નીતિઓએ આવી પક્ષાપક્ષીની બેહાલી સર્જી છે.

ગોરાઓના શિષ્યો, કાળાઓ

બિચારા ! ચૂંટાઈને ખુરશીએ બેઠેલા ભારતના રાજકર્તાઓ ! આજેય ગોરાઓના કહ્યા મુજબ ચાલે છે ! પેલો સૂત્રધાર; અને આ બધી કઠપૂતળીઓ ! જો કદાચ માથું જિંચકે તો ખુરશી બચ.... કદાચ પ્રાણ પણ બચ.

આંતરવિશ્વહની એ અગનજ્વાળાઓમાંથી એક પણ માણસ બચી શકનાર નથી. મોટામાં મોટો મિનિસ્ટર કે મોટામાં મોટા ઉદ્યોગપતિ કે મોટામાં મોટો દાણચોર - બધાય એમાં ભસ્મીભૂત થવાના છે ! અને.... બિચારી નિર્દોષ ગરીબ ભારતીય પ્રજા ! એય 'સૂકા ભેશું લીલું' ન્યાયે જળીને રાખ થશે.

આ જ્વાળાઓમાંથી બચવાનો કોઈ ઉપાય છે ખરો ?

ના.... હવે તો વાત ઘણી આગળ વધી ગઈ છે; કોઈ ઉપાય જરૂર નથી.

પણ જો ઘર-ઘરમાં આ અંગે ગંભીરપણે મંથન ચાલે તો જરૂર અમૃત જેવો કોઈ ઉપાય જડી બચ ખરો.

હવે આવા રહેલો પરદેશીઓથી

પણ સખૂર ! એ મંથનમાં પેલા પરદેશીઓને બૂલેચૂકે બેસાડેલો મા ! એમના એજન્ટો - દેશી અંગ્રેજો - નો પણ પડછાયો લેલો મા ! એ લોકોનાં તો વીણી વીણીને કૌભાંડો શોધી કાઢેલો ! અને એ દેશના, પ્રજાના અને ધર્મના ગદારોને પ્રજા સમક્ષ ઉઘાડા પાડેલો !

એમણેરતો આ દેશની પ્રજાના બદ્ધમૂલ વૃક્ષને હુચમચાવીને લગભગ ઉખેડી નાંખ્યું છે !

સત્યાગ્રહના સમયે જેમ મુંબઈનું પ્રત્યેક ઘર કોંગ્રેસનો કિલ્લો બની ગયું હતું, તેમ દરેક ઘર રાષ્ટ્રરક્ષા, પ્રજારક્ષા અને ધર્મસંસ્કૃતિ-રક્ષાનું મંત્રણાઘર બની જાય તો ચોક્કસ સચોટ ઉપાય જડી આવે ખરો.

મિશ્ર અર્થતંત્ર એટલે ઉદ્યોગોનું કેન્દ્રીકરણ અને સરકારીકરણ. જેમ ઘરમાં રસોઈ કરવી, પૂજાપાઠ કરવા; એ ઉદ્યોગો નથી પરંતુ હિંદુ જીવનવ્યવસ્થાના દૈનિક કાર્યક્રમો છે. આ જ પ્રમાણે ગોસંવર્ધન એ ઉદ્યોગ નથી પણ હિંદુ પ્રજાનો રોજનો કાર્યક્રમ છે. અંગ્રેજોએ એ કાર્યક્રમનો અમલ કરવામાં અવરોધો ઊભા કરી ગોસંવર્ધન કરવાનું અશક્ય બનાવ્યું અને દૂધને, ગાયને વેપારની ચીજ બનાવી. નવાં બંધાતાં કે વિસ્તાર પામતાં શહેરોમાં દૂધ વેચવાની સુવિધા કરીને ગોસંવર્ધન સામે આડખીલી ઊભી કરી.

આ ચોજના પાછળ તેમનો હેતુ આપણા જ હાથે આપણું પશુ-ધન ખતમ કરવાનો હતો. શહેરોમાં સારી સારી ગાયો-બેસોના તબેલા બંધાવા લાગ્યા, પણ ઢોરોની અને ઢોરોના ખોરાકની હેરફેર કરવા દેવાનું સરકારના કબજામાં હતું. ન પૂરો ઘાસચારો લાવવાનાં વેગનો ફાળવે; જે ઢોરો વસૂકી જાય તેમને પાછા શહેરની બહાર મોકલવાની ન કાંઈ સગવડ આપે. પણ શહેરોમાં કાયદેસરના કતલખાનાની પરવાનગી આપીને વસૂકી ગયેલાં ઢોરોને કતલખાને મોકલવાં પડે એવી સ્થિતિ પેદા કરી.

પચાસ જ વર્ષમાં હાહાકાર

પરિણામ એ આબુ' કે ૫૦ વરસમાં ભારતની ગાયો-ભેંસોની ઝેઠ ઓલાદ નામશેષ થઈ ગઈ. ઘી-દૂધની ખેંચ પડી. તેમાં ભેળસેળ થવા લાગી અને તેના ભાવ પણ વધવા લાગ્યા. એટલે લોકોને સારું, સસ્તું દૂધ પૂરું પાડવાના બહાના નીચે ડેરી-ઉદ્યોગના નામે મોટી ડેરીઓ ભીલી થઈ.

પણ ઉદ્યોગ ત્યારે જ નફામાં ચાલે જ્યારે તેને કાચો માલ સસ્તો અને સારો મળે. મોટી ડેરીઓને સારી ગાયો-ભેંસો મેળવવામાં મુશ્કેલી પડવા લાગી. સરકારી આયાત-નિકાસ અને અવળી અત્તનીતિને કારણે ઘાસચારો મોંઘો પણ થયો અને દુર્લભ પણ થયો. એટલે તેમણે તેમની રીત બદલી. ડેરીઓએ પોતે પશુઓ પાળવાને બદલે ગામડાંઓમાંથી દૂધ એકત્ર કરીને શહેરોને પૂરું પાડવાનું શરૂ કર્યું. હાલે તો એવો કર્યો કે અમે હજારો ગ્રામવાસીઓને પૂરક આવક આપીએ છીએ. પણ દૂધ એ પૂરક આવક મેળવવાની વસ્તુ જ નથી. એ તો ગ્રામવાસીઓની દૈનિક ઉપયોગની અતિ કીમતી ચીજ છે; અને આ તેમની ગરીબોનો લાભ લઈને તેમને લૂંટી લેવાની આ એક ચાલબાજ છે.

કોઈ આસામી મુશ્કેલીમાં આવે અને પોતાના ઠાગીના, કર્નિયર, કપડાંલતાં વેચવા લાગે તો તે ખરીદનાર એવો હાલે ન કરી શકે કે પેલા આસામીને પૂરક આવક આપે છે. તે જ પ્રમાણે ગ્રામવાસીના ઘરમાં તેની ગાય-ભેંસનું દૂધ એ તેના કુટુંબના ભોગવટાની ચીજ છે. એ ચીજ તેમની ગરીબોનો લાભ લઈને ખરીદી લેવી અને તેના કુટુંબને રોગોનો શિકાર થવા દેવું એમાં કોઈ પૂરક આવક આપવાનું કામ નથી; પણ ગામડાંઓનું, પશુઓનું અને વાપરનારી પ્રજાનું ઉઘાડું અને ઘાતકી શોષણ જ છે.

આમાંથી શે ઊગરવું ?

હવે એ ગાય કે ભેંસ સરકારી અન્ન અને આયાત-નિકાસની અવળી નીતિને કારણે અનાર્થિક બની જાય તો તેનો બોલો ડેરીઉદ્યોગ

ઉપર નથી. એ બોલે તે પેલા ગ્રામવાસીઓએ ઉપાડવાનો જ છે. હવે બે પશુઓ ભૂખે મરે તો ડેરીઉદ્યોગને એમાં કશું ગુમાવવાનું નથી. એ દોષનો ટોપલો આવશે ગ્રામવાસીઓ ઉપર.

પણ ડેરીઓનો ધંધો તો વધુ ભેરથી વિકાસ પામશે, કારણ કે જેમ જેમ આપણાં પશુઓ મરતાં જશે, દૂધ ઉત્પાદન ઘટતું જશે તેમ તેમ તે ડેરીઉદ્યોગ તો પરદેશી દૂધના પાઉડર અને હવે બટર-એઈલ નામના કોઈ અઘણા પદાર્થની આયાત વધારતો જશે. વિકાસ પામતા દેશોની સહાયના નામે અને અરસપરસ સહકાર વધારવાના ઓઠા નીચે પરદેશી ડેરીઓનો પંજો સમગ્ર પ્રજાની ગરબન ઉપર ભીંસાઈ જશે.

શરૂઆતમાં જ્યારે શહેરો વિકાસ પામતા હતા ત્યારે દૂધનો વેપાર શરૂ થયો. પછી વ્યવસ્થિત ડેરીઉદ્યોગ આવ્યો, અને પછી તેમાં સરકારે પણ અંપલાવ્યું. દૂધની સરકારી ડેરીઓ હસ્તીમાં આવી. સરકારી ડેરીઓમાં પરદેશી સાથે સંબંધ ધરાવતા નિષ્ણાતો જોડવાઈ ગયા. ભારતને સહાય કરવાના ઓઠા નીચે દૂધના પ્રોસેસિંગ પ્લાન્ટો, વેગનો, મશીનો, પાઉડર મશીન આખ્યાં, પછી વેચાતા આખ્યાં; અને હવે વેપારી ધોરણે એટલે કે આપણી ગરજ પારખીને તેઓ ભાવ નક્કી કરે એ મુજબ આપણે તે ખરીદીએ એવી સ્થિતિ પેદા થઈ. આવી યોજનાઓમાં માત્ર પ્રજાને જ શોષાવાનું છે. સરકાર ભાવ વધારે તેની સામે પ્રજાથી કાંઈ બોલી શકાય નહિ. પોતાને સારી દેખાડવા માટે સરકાર ખોટ ખાઈને ઓછા ભાવે લોકોને આપે તો લોકો રાજી થાય, સરકારની વાહવાહ કરે, પણ એ ખોટ નવા કરવેરા ઝીંકીને સરકાર પ્રજા પાસેથી જ વસૂલ કરી લે, તેનો તો કોઈ વિચાર પણ કરે નહિ.

આજે સરકાર દૂધ યોજનાઓમાં કરોડો રૂપિયાની નુકસાની કરતી હોય તો આપણે નવાઈ પામીએ નહિ; પણ ખરેખર શું સ્થિતિ છે તે તો આપણને કદી જાણ જ થતી નથી.

જ્યાં વહેતી દૂધ-ધીની ગંગા

જ્યાં ઘેર ઘેર દૂધ હતું, ત્યાં આજે સેંકડો માર્ઠલ દૂરથી દૂધ લઈ આવીને શહેરોમાં મોઢે ભાવે વેચ્યું, એની ગુણવત્તા વાપરનારા-

ઝોઝો નહિ; પણ સરકારે જ નક્કી કરવી. અબજો રૂપિયા ખરચ્યા પછી ૨૦ ટકા શહેરી પ્રબલને પણ પાઉકરિયું દૂધ આપવામાં પણ પહોંચી ન વળાય ઝોવી અનાર્થિક-અવૈજ્ઞાનિક યોજનાઓ કરવી; ગામડાંઝોમાં વસતી ૮૦ ટકા વસ્તીની દૂધની જરૂરિયાત તરફ ઉપેક્ષા સેવવી; આ બધાં કાર્યોમાં કોઈ જ સામાજિક, વૈજ્ઞાનિક કે આર્થિક કસોટી ઉપર ટકી શકે ઝોવી ક્ષમતા નથી.

મિશ્ર અર્થતંત્રનાં કૂટ પરિણામો.

મિશ્ર અર્થતંત્રનાં આ બધાં પરિણામો છે. આજે તો ગોસંવર્ધન ઉપર પડદો પડી ગયો; અને ગાયનું દૂધ વેપાર વિનિમયની અને પછી ડેરી ઉદ્યોગના વિકાસને નામે શોષણનું સાધન બની ગયાં, તે જ પ્રમાણે એક દિવસની ઘરની રસોઈ પણ Cooking industry development રસોઈ ઉદ્યોગના વિકાસને નામે બંધ થઈ બાય અને બાહરફોર તેમ જ ખાનગીક્ષેત્રના સહકારમાં તેનાં કારખાનાં જિણાં થાય તો નવાઈ પામવા જેવું નથી.

હિંદુ પ્રબલમાં ગૃહસ્થના પાંચ દૈનિક યજ્ઞો - ચૂલો, ચરખો, ખાંડ-બિયું, ઘંટી અને વલોણું - ઝોમાંથી હેલ્લા ચાર તો ઉદ્યોગોમાં આવીને ઘરમાંથી પદબ્રષ્ટ થયા છે.

બાકી ચૂલો રહ્યો છે; તે ક્યારે બંધ થાય તે જોવાનું.

*

❧ પશ્ચિમી પદ્ધતિના નિષ્ણાતો તૈયાર કરવા પાછળ પ્રબલના કરોડો રૂપિયાનું આંધણુ.

❧ એવા નિષ્ણાતોની બટેલિયનોએ રાષ્ટ્રની અબજો રૂપિયાની સંપત્તિનો વેરેલો વિનાશ.

❧ નિષ્ણાતોનાં કૌભાંડોની તપાસ કરવા પ્રબલે શા માટે સ્વતંત્ર રીતે તપાસપંચો ન નીમવાં ?

લખલૂંટ ખચ

પશ્ચિમી પદ્ધતિના પશુ, કૃષિ અને જંગલ-નિષ્ણાતો તૈયાર કરવા સરકાર લખલૂંટ ખચ કરે છે. એક એવી ગણતરી છે કે આવા દરેક નિષ્ણાતને તૈયાર કરવા પાછળ એક લાખ રૂપિયા ખચ થાય છે. આ નિષ્ણાતોમાંથી અમુકને પસંદ કરીને લાખો રૂપિયાના ખચે તેમને ચાર-છ મહિના વધુ અભ્યાસ માટે પરદેશ મોકલવામાં આવે છે. દર વરસે આમ કરોડો રૂપિયા ખચાય છે, પણ તેનું પરિણામ શું આવે છે? તે કોઈ જાણતું નથી.

આ કાર્ય પાછળનું ક્ષેત્ર શું છે તે પણ પ્રજા જાણતી નથી.

પણ સો વરસથી જે બની રહ્યું છે, તેથી એવી ચોક્કસ માન્યતા બાંધી શકાય કે બ્રિટિશરોએ આપણી સંસ્કૃતિ અને ધર્મ ઉપરના સર્વાંગી હુમલાના એક ભાગરૂપે, આપણાં પશુધનને નાશ કરવા માટે અને આપણા સંસ્કૃતિ, ધર્મ, સમાજવ્યવસ્થા અને અર્થવ્યવસ્થા જેના ઉપર નિર્ભર હતાં તે ગાયો, જંગલો, જમીનની ફળદ્રુપતા અને જલાશયોના વિવિધ બહાના નીચે, વિવિધ યોજનાઓ નીચે નાશ કરવા માટે આ નિષ્ણાતોને તૈયાર કરવાનું માળખું ઘડી કાઢીને આપણી સરકારને તે વારસામાં આપી ગયા છે.

નિષ્ણાતોએ શી ધાડ મારી છે?

સો વરસમાં આવા હુબરો નિષ્ણાતો કોલેજોની ડિગ્રીઓ લઈને બહાર પડ્યા છે. તેમણે શી કામગીરી કરી બતાવી? કોઈએ સ્વતંત્ર રીતે પશુપાલન કયું નથી, ખેતી કરી નથી, જંગલો વિકસાવીને તેમાંથી ગુબરો કર્યો નથી.

આ હુબરો નિષ્ણાતોને માટે સરકારને વધુ ને વધુ નોકરીની જગાઓ ભરી કરવી પડે છે. એવી જગાઓએ તેમને ગોઠવી દેવાય છે, જ્યાં કોઈ કામ જ હોતું નથી. તેમણે ઠેકાણે પાડવા બિનજરૂરી નવી નવી કોલેજો, બિનજરૂરી પશુઓનાં દવાખાનાં (જેમાં શહેરોમાં તો પશુઓને અભાવે ફૂતરાંઓની જ સારસંભાળ લેવાતી હોય છે), નવાં નવાં ડેરી ફાર્મ, નવાં નવાં કેટલ ફાર્મ, બ્રીડિંગ ફાર્મ, કેટલ

ડેવલપમેન્ટ કાર્મ, એગ્રિકલ્ચર કાર્મ, રીસર્ચ કાર્મ વગેરે વિવિધ નામોનીચે તફાન બિનજરૂરી ખાતાંઓ આ નિષ્ણુતોને ઠેકાણે પાડવા માટે અને તેમના દ્વારા રાષ્ટ્રહિત-વિરોધી કૃત્યો કરાવવા ખૂલતાં બંધ છે.

આ ખાતાંઓ પાછળ આ નિષ્ણુતોના પગાર ઉપરાંત તેમના માટેનાં મકાનો, સંસ્થા કે ખાતાની ઑફિસો, તેનું ફર્નિચર, ટાઇપ-રાઇટરો, ટાઇપિસ્ટો, કારકુનો, પટાવાળા વગેરેની એટેલિયનો; સ્ટેશનરી ખરચ વગેરે કરોડો રૂપિયાનો ખર્ચ કેન્દ્ર અને રાજ્યો કરે છે, છતાં એનું પરિણામ શું આવ્યું ?

નિષ્ણુતોએ શું આવ્યું ?

છેલ્લાં સો વરસમાં પશ્ચિમી પદ્ધતિના નિષ્ણુતોના હાથમાં આપણાં પશુઓ, જંગલો અને ખેતી આવ્યાં. પછી આપણાં પશુઓનું સંખ્યાની દૃષ્ટિએ નિકંદન નીકળી ગયું. શ્રમની દૃષ્ટિએ તેમની શક્તિ ૫૦ ટકા ઘટી ગઈ. દૂધ દેવાની શક્તિ સદંતર નાશ પામી. જંગલો વેરાન બની ગયાં. ખોટી અન્ન નીતિએ અનાજના ટુકાળો સર્જ્યા; હજી પણ પંબખ, હરિયાણા કે મધ્ય પ્રદેશ સિવાય કોઈ રાજ્ય પુરાંતવાળું તો નથી જ. પણ ગુજરાત જેવું ગુજરાત જે મોગલ અમલમાં ભારતનો બગીચો કહેવાતું; તે પણ અનાજની ખાધવાળું રાજ્ય છે. ઘી, તેલ અને દૂધના જ નહિ, પણ પાણીના પણ ટુકાળવાળો દેશ છે. અને હજી વધુ ને વધુ અધોગતિ તરફ જઈ રહ્યો છે.

હવે તો એમ લાગે છે કે આપણા નિષ્ણુતો માત્ર પરદેશી ડેરીઓના અને પરદેશી નિકાસકારોના ખાહોશ સેલિંગ એજન્ટો જ રહ્યા છે, બાકી કૃષિ, પશુસંવર્ધન અને જંગલ તેમ જ ચાણીક્ષેત્રે તેમણે દેવાળું જ કાઢ્યું છે.

કૃષિ નિષ્ણુતોની દેખરેખ નીચે જુદા જુદા પ્રદેશોમાં જુદાં જુદાં નામનાં ખાતાંઓ દ્વારા સંશોધનને નામે અને વૈજ્ઞાનિક ખેતીના અભ્યતરને નામે કરોડો રૂપિયા ખરચાય છે. અને આ નિષ્ણુતોની સીધી દેખરેખ નીચે ચાલતાં ફરોઈ આધુનિક સાધનોની વિપુલ મદદ વડે દર વરસે લાખો રૂપિયાની ખોટ કરી બતાવે છે.

આપણું કમનસીબ છે કે આ વિવિધ નિષ્ણાતોની બેટેલિયનોને મહાથે રાષ્ટ્રની અબજો રૂપિયાની સંપત્તિ નાશ પામી ચૂકી છે. અને આ મહાવિનાશ ચાલુ રાખવા જ બાજુ કે તેમને કરોડો રૂપિયાને ખરચે નિભાવી રાખવામાં આવે છે. દેશની આ અબજો રૂપિયાની સંપત્તિ નાશની - કરોડો રૂપિયાની વાર્ષિક ખોટની - શું કોઈને જ પડી નથી ?

હિસાબ તો માંગો ?

લોકો ઘરના નોકરને શાક લેવા મોકલે, તેનો પણ પૈસે પૈસાનો હિસાબ માંગાય છે, તો પછી આ અબજો રૂપિયાનો હિસાબ કોઈ તો માંગે ? તમે જેમને મત આપીને વિધાનસભા કે લોકસભામાં મોકલો છો, તેમની ફરજ છે કે તેઓ સરકાર પાસેથી આ હિસાબો માંગે, તેમનાં ખાતાંઓની નિષ્ક્રિયતાના ખુલાસા માંગે. આ નિષ્ક્રિય નીવડેલાં ખાતાંઓ અને તેમના ઉપરીઓની નોકરી ચાલુ રાખવાનાં કારણો માંગે અને સરકારના ખુલાસાની - કારણોની - જવાબની સામે પગે જઈને પ્રબળ બાજુ કહે - એ જ તેમની પવિત્ર ફરજ છે.

એ ફરજ તેઓ ચૂકતા હોય તો પ્રબળનો તેમને ઘેરે જઈને ઘેરા ઘાલે અને જવાબ આપવાની ફરજ પાડે અને આવતી ચૂંટણીમાં તેમને બકારો આપે.

વરસોથી ચાલતાં અબજો રૂપિયાનાં આ કૌભાંડોની તપાસ કરવા અને એ ખાતાંઓના પ્રધાનોની કાર્યવાહી વિષે પણ તપાસ કરવા પ્રબળ સ્વતંત્ર રીતે પણ તપાસપંચો નીમવાનો સમય હવે પાકી ગયો છે.

*

* આપણે ત્યાં બેકારી ક્યાંય શોધી જડતી ન હતી શાથી ?
બણે છે ?

વર્ણના અને વૃત્તિના અસાંકર્યના સિદ્ધાન્તને લઈને સ્તો. કોઈ પણ માણસ બે ગુદા વર્ણનું મિશ્ર કરી શકતો નહિ. આથી બીજાગત સંસ્કારધન એકધારું જિતરી આવતું હતું. બાપ-દાદાના ધંધાના સંસ્કારો બીજામાં જ મળી જતા. એ ધંધે - વગર બાણતરે - માણસ નિષ્ણાત બની જતા.

અને કોઈના પરંપરાગત ધંધામાં કોઈ બીજો માણસ પ્રવેશ કરી શકતો જ નહિ. હાથસાળના હરિજનના ધંધે કે ભેડા સીવવાના મોચીના ધંધે વધુ બુદ્ધિમાનોએ પ્રવેશ કરીને જ લાખો હરિજન, મોચી વગેરે પછાતોને બેકાર બનાવી દીધા નથી શું ?

* * *

* અર્થ-કામદા કેવા અઘોર સ્વાર્થે ગંધાર્થ જીટી છે; આ આર્યપ્રજા ! બાણે કે એને પોતાના સિવાય કશાયની પડી નથી ! કદાચ ઘણાખરા પ્રજાજનો મનમાં બોલતા હશે. “જહનમમાં બાય, સંસ્કૃતિ; મરે આ લોકો....મારે શું ?

અહો ! કેટલી બધી આધાતજનક આ હકીકત છે કે જે સંસ્કૃતિએ આપણામાં ઓજ, તેજ ખુમારી પૂર્યા; જેની ખાતર લાખો લોકોએ બલિદાનો દઈને મોતને ય વડાલું ગણીને પી લીધું એ સંસ્કૃતિનાં સંતાનો પોતાના લોગ-જીવન કાજે એને ખતમ કરવા બેઠા છે ! જો સંસ્કૃતિ સાફ તો પ્રજા સાફ ! પછી તો દેશ કોઈ બીજાઓના જ કબજે !

—પં. ચન્દ્રશેખરવિજયજી

[૮]

અવાસ્તવિક અન્નનીતિ

ૐ પશુરક્ષામાં આર્થ મહાપ્રજનનું જીવન

ૐ ઘઉંના વધુ વાવેતરમાં પશુનાશ !

ૐ ખસો-પાંચસો દેશી-પરદેશી પેઢીઓના સ્વાર્થમાં પ્રજનનું નિકંદન

આજની તારીખમાં પશુઓની પાસેથી ભારતને જે આવક પ્રાપ્ત થાય છે તે આવકને બમણી કરી શકાય....એક પછી રૂપિયાની પરદેશી સહાય લીધા વગર; કશોય નવો કર નાંખ્યા વગર, માત્ર પશુઓની સર્વતોમુખી રક્ષા કરવાથી.

પશુઓનાં રક્ષણ, પોષણ અને સંવર્ધનની આડે ચાર અંતરાયો આવે છે :

(૧) પશુઓની થતી અઘોર કતલ.

(૨) પશુ માટેના ચારાની, અમુક નાનકડા વર્ગના હિત ખાતર કરાતી નિકાસ.

(૩) તદ્દન અવાસ્તવિક અન્નનીતિ.

[જો ચોખ્ખા, જુવાર, બાજરો, મકાઈ વગેરે વધુ ઉગાડાય તો પશુઓ માટે પુષ્કળ ચારો મળે; પણ જો ઘઉંનું જ વાવેતર વધુ કરાય તો તે ચારો સાફ થઈ જાય. કઠોળ અને ઘઉં શિયાળું પાકે છે. શિયાળું પાકે લેવા માટે જમીન પણ ઓછી છે. ઘઉં વધુ વાવવાથી કઠોળના વાવેતરમાં પણ રુકાવટ આવે છે. આથી કઠોળના ભાવ વધવા લાગે છે. આ બધી ઢંગધડા વિનાની અન્નનીતિ જ કહેવાય ને ?]

(૪) જંગલોના નાશને કારણે જમીનનું ધોવાણ વધતું જવાથી અને બંધો વગેરેની યોજનાના કારણે સુકાતાં જતાં જળાશયો. (નદી, તળાવ વગેરે.)

જો આ ચારેય અંતરાય દૂર કરાય તો. (૧) રાષ્ટ્રીય આવક બમણી થાય. (૨) અનાજના ભાવ ઘટી જાય. (૩) ઘઉંનો ખોરાક ઘટતાં તેલની માંગ પણ ઘટે, તેથી તેલના ભાવ ઘટે. (૪) પશુ વધતાં દૂધ, ઘીનો પુરવઠો વધી જાય, તેથી તેના ભાવો ઘટે. (૫) સેન્દ્રિય ખાતરનું પ્રમાણ વધતાં જમીન રસકસવાળી બને. (૬) રાસાયણિક ખાતરોથી થતો ધરતીનો નાશ અટકે. (૭) પશુઓનું પ્રમાણ વધતાં દૂધ અને ખાતર વિપુલ પ્રમાણમાં મળે એટલે અબજો રૂપિયાની ખર્ચ બાદી કરતાં ફર્ટિલાઈઝર પ્લાન્ટ અને ડેરીનાં મોટાં બે પાપ દૂર થાય.

બગો, ભારતીય અગ્રણીઓ !

શું ભારતનું અગ્રદૂતો બગશે ? કે પછી ૨૦૦-૫૦૦ ઔદ્યોગિક પેઢીઓ અને પરદેશીઓનાં હિતમાં આ દેશની પ્રબળાં સુખ, શાન્તિ, આરોગ્ય અને જીવનની લોથ વાળશે ? યાદ રાખજો, લડાઈથી થતા સંહાર કરતાં ય અતિ વધુ સંહાર; દેશના હિતની અને પ્રબળા અહિતની ભેદી નીતિઓના કારણે એકધારી રીતે પેઢી દર પેઢી થઈ રહ્યો છે !

પ્રબળ ધીમે ધીમે ચુસાઈ, લૂંટાઈને નિર્માલ્ય બનતી જાય છે. નબળી પડતી - નાશ પામતી જાય છે.

કદાચ ૨૦૦ વર્ષ બાદ આર્ય મહાપ્રબળ નામશેષ થઈ જાય તો નવાઈ નહિ.

*

જો એવો સમય આવી રહેલો જણાય છે કે :

સુંબર્ધના બારામાં ઘઉંને બદલે પાઉં ભરેલી સ્ટીમરો લાંગરે.

❧ આ છે; ઘઉંના એન્જિન પાછળના ક્રમશઃ ડબ્બા
પાઉં : ઈંડાં : માછલી : ભારે ખર્ચ : ગરીબોમાં વૃદ્ધે.

[૧] [૨] [૩] [૪] [૫]

ઘઉંનું વાવેતર વધે એટલે પશુના ચારા માટેની જગ્યા ઘટતાં
ચારો ઘટે; આથી પશુઓ મોટી સંખ્યામાં મરે.

આમ થતાં છાણનું બળતણ ન મળે.

સ્વદેશી ઘઉંની બધી બતોનું વાવેતર સારું ન જ હોય એટલે
પરદેશથી મીલો મંગાવાય અને તેના પાઉં, બિસ્કીટ બનાવાય, આ
પાઉં-બિસ્કીટમાં ચરબી, ઈંડાં તેમ જ માછલીનો પાઉડર ભેળવાય
તો તેની કોઈને ખબર પણ ન પડે. એ ચરબી માણસના પેટમાં
ચાલી જાય.

પાઉંની બેકરીઓ પાઉંના પ્રચાર માટે ભારે આકર્ષણ જમાવતી
બહારતો કરે છે. પાઉંના પ્રોટીનના આંકડા મૂકે છે. પણ એ પ્રોટીન
ઈંડાંના બુક્કાનું; કે માછલીના બુક્કાનું કેમ ન હોય ? કોને તપાસ કર-
વાની ચિંતા કે કુરસક છે ? પ્રોટીન ઘઉંમાં છે જ અને તે આપણને
રોટલી દ્વારા મળે જ છે.

એક વાર રોટલીની ટેવ છૂટી જશે અને પાઉં ખાવાની આદત
પડી જશે અને પછી પાઉં મોંઘા કરાશે. મોંઘાઘાટ પાઉં ખરીદવા
જતાં લોકોનાં ખિસ્સાં ખાલી થશે. ગરીબો વધુ ગરીબ થશે. પશુ-
ઓની ખૂંખાર કલ્લેઆમ કરી નાંખતાં જેમ મુંબઈના બારામાં દૂધના
પાઉડરોની સ્ટીમરો લાંગરે છે તેમ હવે કદાચ સેંકડો ટન પાઉં લઈને
આવતી સ્ટીમરો લાંગરશે.

*

❧ તમે જાણો છો કે વધુ ઘઉં ઉગાડવામાં :

પશુ-વસ્તીનો નાશ થાય છે ?

❧ પરદેશીઓની આર્થિક પકડક વધતી જાય છે ?

❧ વગર યુદ્ધે દેશ જિતાઈ જાય છે ?

ચોખા, ગુવાર, બાજરો, મકાઈ, રાગી, સીંગદાણા એ ખરીફ પાક છે. તેને ઉગાડવા માટે ૪૨ કરોડ એકર જમીન છે, જેના વડે જરૂર પૂરતો ખોરાક પ્રજા મેળવી લેવા સમર્થ છે.

કેરળથી આસામ સુધીની પૂર્વપટ્ટીના લોકોનો તથા કાશ્મીર, મહારાષ્ટ્રના અમુક જિલ્લાઓનો મુખ્ય ખોરાક ચોખા છે.

બિહાર, અડધો ઉત્તર પ્રદેશ, રાજસ્થાન, સમગ્ર ગુજરાત, મધ્ય પ્રદેશના ઘણા ભાગના લોકોનો મુખ્ય ખોરાક ગુવાર, બાજરો, મકાઈ કે રાગી છે. આ તમામ ખરીફ પાક છે કે જે મનુષ્યો માટે અનાજ અને પશુઓ માટે ચારો આપે છે.

માત્ર શહેરી વસ્તીના ૨૦ થી ૩૦ ટકા લોકો ઘઉં ખાતા. ઘઉં ખાનારા પ્રદેશોમાં પંજાબ, હરિયાણા, અડધો ઉત્તર પ્રદેશ તથા માળવા બાગુનો પ્રદેશ આવે છે.

આ દેશના ખેડૂનો ચોખાસામાં ખરીફ પાક લેતા અને પછી શિયાળુ પાક તરીકે શિયાળામાં કઠોળ, ઘઉં અને જવ ઉગાડતા. (શિયાળુ પાક માટે દેશમાં માત્ર ૮ કોડ એકર જમીન છે) જેની પાસે સિંચાઈની સગવડ હોય તેઓ પશુનો ચારો પણ સાથે જ લઈ લેતા.

હવે જો શિયાળુ પાક તરીકે ઘઉંનું વાવેતર વધારી દેવાય તો કઠોળનું વાવેતર ઘટી જાય. ઘઉંના સઠા પશુઓને ખાવા કામ ન આવે; અને પશુનો ચારો પણ ન ઉગાડી શકાય. હવે નીચેનું કોષ્ટક જુઓ :

ખરીફ પાકના લાભો

૧. લોકોને અનાજ ખાવા મળે;
પશુને સાંઠા ખાવા મળી
જાય.

૨. પશુને સાંઠા મળવાથી લાંબું
જીવે.

ઘઉં ઉગાડવાનાં નુકસાનો

૧. લોકોને ઘઉં ખાવા મળે; પણ
ઘઉં સાથે સાંઠા ન ઉગવાથી
પશુને ખોરાક ન મળે.

૨. પશુઓ લાંબું જીવી ન શકે.

૩. પશુઓ લાંબું જીવતાં પ્રજનને દૂધ-ધી પુષ્કળ મળે, અને તે ખૂબ સસ્તાં પડે.
૪. છાણુનું બળતણ મફત મળે.
૫. પરદેશથી દૂધ-પાઉડરની આયાત કરવી ન પડે.
૬. ખરીફ અનાજ રાંધવામાં તેલ, ડાલડાની જરૂર ન રહેતાં તેની આયાત કરવી ન પડે કે તેના કાળાબજાર થાય નહિ.
૭. શિયાળામાં કઠોળ અને પશુનો ચારો ઉગાડી શકાય.
૩. પશુઓ જલદી મરતાં દૂધ-ધી ઓછાં મળે, અને તેથી ખૂબ મોંઘાં પડે.
૪. બળતણની કારમી ખેંચ પડતાં વૃક્ષો કપાઈ બાય.
૫. અબજો રૂપિયાનો દૂધનો પાઉડર પરદેશથી લાવવો પડે. (એની સાથે ભેદી બટર-ઓઈલની પણ આયાત થવા લાગી છે !)
૬. ઘઉં સાથે તેલ, ડાલડાની વધુ જરૂર પડે; તેથી તેની આયાત કરવી પડે; તેના કાળાબજાર થાય.
૭. શિયાળામાં ઘઉંનું વાવેતર પુષ્કળ થતાં કઠોળ અને પશુનો ચારો ઉગાડી ન શકાય.

૧૯૫૦થી ૧૯૭૨ સુધીમાં

ઘઉંનું વાવેતર ૯૭ ટકા; સીંગદાણાનું વાવેતર ૬૧ ટકા; કઠોળનું વાવેતર ૨૦ ટકા; બીજાં અનાજોનું વાવેતર માત્ર ૧૬ ટકા વધારું.

આથી ઘઉંના ખેરાક સાથે સંકળાયેલા. તેલ અને ડાલડાની માંગનો પુરવઠો ખેરવાઈ ગયો; તેથી તેલના ભાવમાં ૬૦૦ ટકાનો અને વનસ્પતિના ભાવમાં ૭૦૦ ટકાનો ઉછાળો આવ્યો.

તેની પાછળ શાકભાજી, સાણુ વગેરે અનેક વસ્તુના ભાવ વધ્યા, દૂધનો પુરવઠો ઘટતાં તેના પાઉડરની છ ગણી આયાત વધી. અને વધારામાં.... ૩૬ કોટ રૂપિયાના બટર-ઓઈલ (શું તે પશુની ચરખી હશે ?) નામના કેઈ ભેદી પદાર્થની આયાત કરવાના કરાર કરવા પડ્યા..

- ❧ પુષ્કળ અનાજના ભરાવાની વાત જૂઠી છે!
- ❧ જો તે વાત સાચી હોય તો ઘરદીઠ લાદેલા અનાજ-સંગ્રહનો પ્રતિબંધ ઉઠાવી લો!
- ❧ વસ્તુ: અનાજનાં ગોડાઉનો ખાંધીને સ્ટીલ, સિમેન્ટની પેઢીઓને કમાવી લેવા માટેની આ ચાલ છે!
- ❧ આવાં અદળતક કૌભાંડો છે, જેની સામે સંજયકૌભાંડ ખૂબ વામણાં જણાય છે!

ઘઉં વધારે ઉગાડીને સરકારી પ્રવક્તાઓ અભિમાનપૂર્વક કહે છે કે, “અમે ઘઉંનો ખરૂર સ્ટોક ભેલો કરી શક્યા છીએ. અમે એટલું અનાજ ઉગાડ્યું છે કે અમારી પાસે તે રાખવાની વ્યવસ્થા નથી. લાખો ટન અનાજ અમારે ખુલ્લામાં રાખવું પડે છે.”

જે સરકાર પાસે ૨૦-૨૫ લાખ ટન અનાજ સાચવી રાખવાની આવડત ન હોય તે વિરાટ દેશને શી રીતે સાચવી શકશે? આવી સરકાર ખીજું કંઈ નહિ તો પોતાની અણુઆવડત સ્વીકારવા જેટલી પ્રમાણિકતા દેખાડીને ખુરશી છોડી દેવી જોઈએ.

ઘઉંનું વાવેતર વધારીને કઠોળ અને તેલની અછત વધારી મૂકી. કઠોળ, રાઈ, તલ વગેરે શિયાળુ પાક છે અને ઘઉં પણ શિયાળુ પાક છે. અને શિયાળુ પાક ઉગાડાય એવી જમીન ઓછી છે. એટલે કુદરતી રીતે જ તલ, રાઈ, સરસવ અને કઠોળની ખેંચ પડતાં તેમના ભાવ વધી ગયા.

ઘઉંનો વપરાશ વધતાં તેલનો વપરાશ વધ્યો. એટલે હવે ખાદ્ય તેલની આયાત વધારી, અનાજની આયાત કરતાં ખાદ્ય તેલની આયાતમાં વધુ માર પડશે. ઉપરાંત વનસ્પતિ-ઉદ્યોગ માટે કોઈ અર્ધપ્રવાહી પદાર્થની આયાત વધી. આમ, આડકતરી રીતે દૂધનો પુરવઠો કાપી નાંખીને દૂધની કો.-ઓ. સોસાયટીઓ અને મોટી ડેરીઓ બનાવી, જે હમણાં તમામ પરદેશી ડેરીઓની સેલિંગ એજન્સી જેવી છે; અને વધે હમણાં એકસો કોડ રૂપિયાનો પાઉર આયાત કરે છે.

હવે કઠોળનો વારો

દૂધ પછી હવે કઠોળનો વારો આવ્યો એના ઉત્પાદન ઉપર દખાણ આવે છે અને ભાવ વધે છે. એટલે લોકોને પ્રોટીન મળી શકે એ બહાના નીચે ઇંડાં, માછલાંના સસ્તા પ્રોટીનનો પ્રચાર ભરશેરથી થવા લાગ્યો.

હવે તેલની કો.-ઓ. સોસાયટીઓ બનાવી. સહાયના નામે પરદેશી તેલ આયાત કરી સોસાયટીઓ દ્વારા વહેંચવાની યોજના તૈયાર થઈ છે.

દૂધ માટે, તેલ માટે, ઘી માટે આપણે સંપૂર્ણ રીતે પરદેશી-ઓના ઓશિંગણ બની ગયા છીએ. તેલ પછી બટર-ઓઈલનું કૌભાંડ પણ તરત જ આવશે કૌભાંડની પરંપરા ક્યાં જઈને અટકશે ?

ખિચારા સંજય ! કેટલા બધા વામણા લાગે છે; આ ૩૦ વર્ષથી પેંધી ગયેલા કુશળ કૌભાંડકારો પાસે ?

બફર-સ્ટોક કરવા પાછળનો ભેદ

દેશી અંત્રેએને અનાજ સંઘરવા કરતાં અનાજ સાચવવાના બહાને કોડો રૂપિયાને ખર્ચે નવાં ગોડાઉનો બાંધવામાં જ વધુ રસ છે. જેથી સ્ટીલ અને સિમેન્ટની ઔદ્યોગિક પેઢીઓને ખટાવી શકાય.

અને દેશમાં મળતખ અનાજ હોવાની બહારનોતોના પગલે પગલે જ કઠોળના ભાવો આસમાને ચડવા લાગ્યા છે, તેલ આયાતની ચીજ બની ગઈ છે, સંભવ છે, આવતાં વર્ષોમાં ગોળ પણ અદૃશ્ય થઈ જાય.

ક્યાં સુધી ચાલશે; આવી છેતરપિંડી ? ક્યાં સુધી ફૂંકારો આવાં દંભ અને શોષણના વાવાઝોડાં ?

ગગનના ગુંબજમાં ઘોર નાદ ગાજે છે;

આંખો ખોલો રે અંધ કરાલ-કાલ જાગે;

ઇન્સાફી તખ્ત પર કરાલ-કાલ જાગે;

દુષ્ટોને દેવાને દંડ કરાલ-કાલ જાગે;

આ સત્તાધારીઓને કાળનો એ કરાલ નાદ કહી સંભળાશે ખરો ?

કે પછી સત્તાની ખુરશી હુંમેશાં Sound Proof અને Light Proof (બહેરી અને આંધળી) જ રહેતી હશે !

દેશમાં ભાવવધારા માટે જો કોઈ દોષિત હોય તો તે સરકાર પોતે જ છે. સરકારે બદલાય છે, પણ નીતિ અને અર્થવ્યવસ્થા બદલાતાં નથી. એટલે સરકારે બદલાવાથી કોઈ ફાયદો પ્રમાણે થતો નથી.

તમામ પ્રકારના ભાવવધારાનાં મૂળ અનાજના ભાવવધારામાં રહેલાં છે, અને અનાજનો ભાવવધારો સરકારની સંપૂર્ણ ગોહૃત્યામધી ન કરવાની જીદ સાથે સંકળાયેલો છે. સરકારી પ્રવૃત્તાઓનો દેશમાં મબલખ પાક ઉત્પન્ન થતો હોવાનો દાવો પોકળ છે. જો દાવો સાચો હોય તો તે સંપૂર્ણપણે રેશનિંગ ઉઠાવી લે, ઘરમાં એક ક્વિન્ટલથી વધુ અનાજ રાખવાનો પ્રતિબંધ ઉઠાવી લે અને પોતાના દાવાની સત્યતા સાબિત કરે. બાકી અનાજ એટલું ઉત્પન્ન થયું છે કે તે રાખવાની જગ્યા નથી; એવી બહેરાતોથી સરકારની પ્રતિષ્ઠા અંખવાઈ છે.

વસ્તીવધારાને લીધે ભાવો જિંચા રહે છે એવાં બહાનાં વગુદ્ધ વિનાનાં છે કારણ કે વસ્તીવધારો ૬૬ ટકા છે, જ્યારે અનાજ-ઉત્પાદનનો સરકારી દાવો ૧૧૦ ટકાનો છે. (ઇન્ડિયા ૧૯૭૪)

ભાવવૃદ્ધિનાં કારણો

ભાવવધારાનાં કારણો બે પ્રકારનાં છે : (૧) જમીન યોગ્ય રીતે ખેડાતી નથી અને તેને યોગ્ય ખાતર મળતું નથી; કારણ કે પશુઓની કતલ મોટા પ્રમાણમાં થઈ રહી છે. પરિણામે જમીનની પાક આપવાની ક્ષમતા કરતાં અડધો પાક જિતરે છે.

(૨) ખેતીનો ઉત્પાદનખર્ચ વધતો જ બાય છે. એક જમાનામાં છ આને મજૂ બાજરો વેંચવાનું ખેડૂતોને પરવડતું. આજે ૨૦ રૂપિયે મજૂ વેંચવાનું પરવડતું નથી. ઉત્પાદનખર્ચ વધવાનાં કારણોમાં એછા ઉત્પન્ન સામે ટ્રેક્ટર, ફર્ટિલાઈઝર, જંતુનાશક દવાઓ તથા મોટરપંપના ખર્ચા, તેની પાછળ મૂડીરોકાણનાં વ્યાજ તથા મજૂરી. પંચવર્ષીય યોજનાઓને કારણે ગામડાં ભાંગી પડ્યાં, અને તેના કારીગરો ગામડાં છોડી શહેરોની કૂટપાથ પર જઈ વસ્યા. તેઓ ગામડાંઓમાં હતા ત્યારે તેમનાં કુટુંબીજનો રોપણી અને કાપણી સમયે ખેતરોમાં કામ કરતા અને બદલામાં અનાજ લેતા. હવે ખેડૂતે આ મજૂરો શોધવા

શહેરોમાં જવું પડે છે અને રોજના ૧૦ થી ૨૦ રૂપિયા મજૂરી ચૂકવવી પડે છે. આ મજૂરીના પૈસા અને તેનું વ્યાજ પણ ઉત્પાદનખર્ચ ઉપર ચઢે છે.

મોટા ભાગના ખેડૂતો પાસે પાંચ એકરથી વધુ જમીન નથી. તેથી તેમનો માલ બજારમાં લાગ્યે જ આવે. જે ૨૦ ટકા ખેડૂતો પાસે વધુ જમીન છે, તે લોકો જ ફર્ટિલાઈઝર વગેરેની લોનો લઈ શકે છે. આ લોકોની લોનો ભરપાઈ થઈ શકે, માટે સરકારને અનાજના ભાવ એક યા બીજાં બહાનાં બતાવીને દર વર્ષે ઊંચા બાંધવા પડે છે. તે ઉપરાંત હાઈબ્રીડ બિયારણથી પણ ઉત્પાદનખર્ચમાં એકરે ૪૦ થી ૫૦નો વધારો થાય છે, પણ ફર્ટિલાઈઝર તેમ જ હાઈબ્રીડના બિયારણથી ગુવાર, બાજરામાં અંગૂંટ આવે છે, અને સેંકડો એકરમાં પાક બાળી નાંખવો પડે છે. આમ, યોછા ઉત્પાદન સામે ખર્ચ વધતો જાય છે અને સરકારે પોતાના ગળામાં ફર્ટિલાઈઝરનાં કારખાનાંઓનો હારડો પહેર્યો છે અને કોડો રૂપિયાની લોનો આપી છે; માત્ર પોતાના અને ઉદ્યોગપતિઓના માલ ખપાવવા માટે.

એટલે ૨૦ ટકા ખેડૂતોના અનાજના ભાવ નીચા જાય તે એમને પરવડતું નથી. આમ, સરકાર પોતે જ ભણ્યેઅભણ્યે અથવા તો તેમના પરદેશીઓના દેશીમિત્રોની સલાહથી સહુથી મોટું સ્થાપિત હિત બની ગઈ છે.

હવે અનાજના ભાવ કેમ ઘટે? તે ન ઘટે તો બીજી ઔદ્યોગિક ચીજોના ભાવ પણ વધવાના જ.

સરકારે પોતાને હાથે જ ખોટી અન્નીતિરૂપી અજગર ગળામાં નાખ્યો છે, તે ફેંકી નહિ દે તો તેનું ગળું એક દિવસ લીંસાઈ જશે. એમાં જરા પણ શંકા નથી.

*

ૐ પ્રધાનો અને સરકારી પ્રવક્તાઓનો જાપ “બિલ્લી બિલ્લી ભાગ જા.”

ૐ કાયદાથી, ધમકીથી કે અંકુશોથી લાવો કાપ્પૂમાં રાખી શકાતા નથી.

ૐ આ રહ્યા :

ભાવોને કાબૂમાં રાખવાના ઝડપી અને વ્યવહારુ ઉપાયો.

શ્રાવણ મહિનામાં પ્રાદ્યણો “ૐ નમઃ શિવાય” મંત્રના બપોળે, તેમ પ્રધાનો અને સરકારી પ્રવક્તાઓ “ ભાવવધારો ડામી દઈશું”, “ સખત હાથે કામ લઈશું”, કડક પગલાં લઈશું”, વગેરે ધમકીઓના બપોળે છે. અને છતાં ભાવો વધતા જાય છે એથી પ્રજા બેચેન છે. પ્રધાનો માત્ર દેશમાં જ નહિ, પરદેશોમાં પણ હાસ્થાસ્પદ બને છે. સંભવ છે કે થોડા વખતમાં જ તેઓ તિરસ્કારને પાત્ર પણ બની જાય !

૩૦ વર્ષ સુધી આપણા વિદ્વાન રાજકર્તાઓ એટલું સાદું સત્ય પણ સમજી શક્યા નથી કે ભાવોની વધઘટ હમેશાં Demand & Supply - માલના પુરવઠા અને માંગ ઉપર અવલંબે છે; કાયદાથી, ધમકીથી કે અંકુશોથી ભાવોને કાબૂમાં રાખી શકાતા નથી.

પણ સરકાર જ અવાસ્તવિક અન્નનીતિ અને અણુસમજના અવહેવારુ નિષ્ણો દ્વારા દેશમાં માંગ અને પુરવઠાની સ્થિતિ જોરવી નાંખે છે અને ભાવોને ભડકાવી દે છે.

આજે બધી ચીજવસ્તુઓના ભાવ મોટે ભાગે ખાદ્ય-તેલની વધઘટને અનુસરે છે, માટે આપણે તેની જ સમીક્ષા કરીએ.

(ધનિડ્યા ૧૯૭૪)

૧૯૫૦ની સાલમાં	૧૯૭૪ની સાલમાં
વસ્તી ૩૬ કોડ	૬૦ કોડ
તેલીબિયાનું ઉત્પાદન- ૨૬ લાખ ટન	૪૧ લાખ ટન.
તેલનું ઉત્પાદન- ૬ લાખ ૬૦ હજાર ટન	૧૪ લાખ, ૮૦ હજાર ટન. (ઓછામાં ઓછા ૧૦ ટકા બિયાં પીલાયા વિના વપરાય તે બાદ કરીને)

વનસ્પતિ ઉદ્યોગ માટેના તેલના વપરાશ- ૧ લાખ ટન.	૬ લાખ ટન.
ઘઉંની વપરાશ-૬૪ લાખ ટન. ઈંડાનું ઉત્પાદન-બે અબજ	૨ કરોડ ૨૦ લાખ ટન <div style="display: flex; align-items: center; justify-content: center;"> <div style="margin-right: 10px;">પાંચ અબજ</div> <div style="font-size: 3em; line-height: 1;">}</div> <div> ઘઉં અને ઈંડાના ખોરાક પાછળ ઓછામાં ઓછી ૩ લાખ ટન તેલની માંગ બજારમાં વધી </div> </div>
ભાવ-૬ આને સ્તલ, ૧૪ આને કિલો	૧૦ થી ૧૫ રૂપિયા કિલો [કાળાબજારમાં તેથી પણ વધારે]

૧૯૫૦ કરતાં ૧૯૭૪માં તેલનું ઉત્પાદન ૫ લાખ ૮૦ હજાર ટન વધ્યું, જ્યારે ઘઉંના અને ઈંડાના ખોરાક પાછળ અને વનસ્પતિ ઉદ્યોગની તેલની માંગ ૧૯૫૦ કરતાં ૬ લાખ ટન વધી ગઈ. ઉપરાંત સત્તાવાર રીતે અને દાણચેરીથી લાખેક ટન માંસ નિકાસ થઈ બધા પછી પુરવઠા કરતાં ૧૦ લાખ ટનની માંગ વધી બધા તો સરકારી કાયદાથી કે ચેતવણીથી ભાવો દાબી શકાય નહિ.

આ તેલના ભાવવધારા સામે જ અનાજ, શાકભાજી, સાબુ, ફર-સાણુ, ચા, દાંતણુ વગેરે અનેક ચીજોના ભાવ સંકળાયેલા રહે છે.

આ તમામ ભાવોને કાબૂમાં રાખવા હોય તો એક જ વહેવારુ અને ઝડપી ઉપાય છે કે વનસ્પતિ ઉદ્યોગ ઉપર સંપૂર્ણ પ્રતિબંધ મૂકો. ઘઉંને બદલે ઓખા, જુવાર, બાજરી, મકાઈ, રાગી વગેરે અનાજ વધુ ઉગાડો અને ઘઉંના વાવેતરને ઘટાડી ત્યાં પશુઓના ઘાસચારો ઉગાડો. જેથી દૂધ અને શુદ્ધ ધીનું ઉત્પાદન વધે. આમ થશે તો એક બાબુથી ૬ લાખ ટન તેલ બજારમાં છૂટું થશે. બીજી તરફ શુદ્ધ ધીનો પુરવઠો બજારમાં વધુ ને વધુ આવશે.

તો દર વર્ષે દેશને ૫૦ અબજથી વધુ રૂપિયાની બચત થશે. પણ સરકારને તો એવા વર્ગની મદદથી ખુરશી ઉપર ચીટકી રહેવું.

છે, કે જે વર્ગ મોટામાં મોટો શોષણખોર છે અને આજની પરિસ્થિતિનો સર્જક છે.

*

❧ તમે જાણો છો કે : ઘઉંના વધુ વાવેતરને લીધે જ તેલની અછત અને પશુચારાનો નાશ થયો છે ?

❧ વનસ્પતિ ઉદ્યોગ ચાલુ રાખો ત્યાં સુધી ખાદ્યતેલની અછત દૂર કરવા ડુકકરની ચરખીનું તેલ મોટો ભાગ બજવશે ?

❧ કોણ અનાર્થિક છે ? ગાય કે ડુકકર ?

ભારતની પ્રબળ ધણા મોટા ભાગનો ખોરાક ખરીફ અનાજ —એટલે કે ચોખા, ગુવાર, બાજરી, મકાઈ વગેરે છે. આ ખરીફ પાક ઉગાડવા માટે પાંત્રીસ કરોડ એકર જમીન છે. છતાં અનાજમાં સ્વાવલંબી બનવા માટે ઘઉંનું ઉત્પાદન ચાર ગણું કરી નાખ્યું. ઘઉં શિયાળું પાક છે અને શિયાળું પાક લેવા માટે જમીન આશરે આઠ કરોડ એકર છે; જેમાં કઠોળ, તેલીબિયાં, પશુઓનો ચારો વગેરે અગત્યના પાક લેવા જોઈએ. પણ ઘઉંનું વાવેતર અમર્યાદિત રીતે વધારી નાખવાથી બાકીના પાકોના વાવેતર સામે અવરોધ થયો અને પશુઓનો ચારો લેવાનું શક્ય જ રહ્યું નહિ.

જો ઘઉંનું ઉત્પાદન ચાર ગણું કરવાને બદલે ખરીફ અનાજનું ઉત્પાદન બમણું કર્યું હોત, અને એ રીતે સીંગદાણાના વાવેતરને અંકુશમાં રાખીને વનસ્પતિ ઉદ્યોગને અંકુશમાં રાખ્યો હોત, અને શિયાળું પાકમાં ઘઉંને બદલે તેલીબિયાં, સરસવ, રાઈ, તલ વગેરેનું વાવેતર વધાર્યું હોત તો દેશમાં તેલની અછત થઈ ન હોત.

પણ અનાજની અવાસ્તવિક નીતિમાં અનાજમાં સ્વાવલંબી બનીને ખાદ્ય તેલ, દૂધ અને ઘી — ત્રણેમાં આપણે પરાવલંબી બન્યા અને ૬૦ કરોડની વસ્તીનું શોષણ કરવાની વનસ્પતિ ઉદ્યોગને તક આપી દીધી.

વનસ્પતિ ઉદ્યોગને ચાલુ રાખીને આપણે ખાદ્ય તેલમાં કદી પણ સ્વાવલંબી બની શકવાના નથી, પણ કાયમ માટે - લોકો માટે અને વનસ્પતિ ઉદ્યોગ માટે પણ ખાદ્ય તેલ અથવા તો તેની અવેશમાં બીજી કોઈ ચીજ જે કદાચ કરોડો હિંદુઓ માટે અખાદ્ય પણ હોય, તેની આશ્રય કરવાનો સમય આવે તો અર્થતંત્રનું દેવાળું જ નીકળી જાય.

કદાચ એટલા માટે જ ઘેર ઘેર ડુક્કર અને ગામેગામ કો.-ઓ. સોસાયટી દ્વારા ચલાવાતા ડુક્કરના કતલખાનાની યોજના આકાર લઈ રહી છે, જેથી લોકોને તેલને બદલે ડુક્કરની ચરબીનું તેલમાં રૂપાંતર કરીને આપી શકાય.

ડુક્કરવધની ભયાનક યોજના અને તેની નિષ્ફળતા

પણ ડુક્કરવધની યોજના ફરીથી દેશને અનાજની અભૂતપૂર્વ ખાદ્યમાં ધકેલી દેશે કારણ કે ડુક્કર ઘાસ ખાતાં નથી, ગંદવાડ ખાય છે. પણ જ્યારે ઘેર ઘેર ડુક્કરની યોજના આવે ત્યારે કોડો ડુક્કરોને ગંદવાડ પૂરો પડે નહિ અને તેમનો પશ્ચિમની ઢબે ઉછેર કરવો પડે, દરેક ડુક્કરને રોજ ઓછામાં ઓછું પાંચથી સાત પાઉન્ડ અનાજ આપવું પડે, તો જ તેના શરીરમાં પૂરતા પ્રમાણમાં માંસ અને ચરબી બંધાય. એનું વજન ૯૬ કિલોનું થાય ત્યારે તેને મારી નાખવામાં આવે. પણ આપણે ત્યાં એમના ચરબી, માંસની તાતી જરૂર હોવાથી તે ૭૬ કિલોનું થાય ત્યાં જ તેને મારી નાખવાની યોજના છે.

અંગ્રેજોને ગાય અને ડુક્કરનું માંસ બહુ ભાવે એટલે વિશ્વયુદ્ધ પહેલાંનાં વર્ષોમાં ૩૫ $\frac{૧}{૨}$ લાખ ટન અનાજ ડુક્કરોને ખવડાવી દીધું. અને બદલામાં ૨ $\frac{૧}{૨}$ લાખ ટન માંસ મળ્યું. કારણ કે ડુક્કર ૧૪ પાઉન્ડ અનાજ ખાય ત્યારે તેના શરીરમાં એક પાઉન્ડ માંસ બંધાય છે. ઈંગ્લંડની સ્થિતિ એવી કફેડી થઈ ગઈ કે જો ભારત તેના કમળમાં ન હોત તો ઈંગ્લીશ પ્રજા ભૂખે મરી ગઈ હોત. તેમને ૩૫ $\frac{૧}{૨}$ લાખ ટન અનાજને બદલે ૭૧ લાખ ટન અનાજ વાપરવું પડ્યું; કારણ કે ૩૫ $\frac{૧}{૨}$ લાખ ટન અનાજ ડુક્કરોએ ખાધું અને તેના બદલામાં મળેલું

૨½ લાખ ટન માંસ વાપરવા છતાં પણ અનાજ તો ૩૫½ લાખ ટન જ ખાતું પડ્યું.

ઉપરાંત ડુક્કરના એક પાઉન્ડ માંસમાંથી ૧૮૭૩ કેલરી મેળવવા જતાં ૧૪ પોઈન્ટ અનાજમાંથી મળી શકતી ૨૨,૯૬૪ કેલરી ગુમાવી.

કોણ અનાર્થિક ? ગાય કે ડુક્કર ?

અનાજની આજની કિંમતની ગણતરીએ આપણે દર ૨૮ રૂપિયાના અનાજના બદલામાં બે રૂપિયાનું ડુક્કરનું માંસ મેળવીશું. એક ગાય રોજ ત્રણ રૂપિયાનું ખાઈને બે રૂપિયાનું દૂધ આપે, એક રૂપિયાનું છાણરૂપી બળતણ આપે અને આઠ આનાનું મૂતરરૂપી ખાતર આપે અને વર્ષ દહાડે ૧૦૦ રૂપિયાની કિંમતનું વાછડારૂપી બોનસ આપે. તેણે આપણા નિષ્ણાતો અનાર્થિક ગણાવે છે, તો પછી ૨૮ રૂપિયાનું ખાઈને બે રૂપિયાનું માંસ આપનાર ડુક્કર આર્થિક ગણાશે ? કે એ રીતે સરકારને એરરસ્તે દોરીને તેઓ ફરીથી અનાજની અછત જીતી કરવા માંગે છે ? જેથી અનાજની નવી આયાતનીતિ નવા જાંચા લાવે નક્કી થાય ! જેમાં આ મહાશયોનાં કમિશનો પણ નક્કી થાય !

બે એકર જમીન સારી રીતે ખેડેલી હોય, પૂરતું ખાતર નાખ્યું હોય તો તેમાં જિગેલ ગુવારના દાણા અને કડબ દ્વારા બે માણસ અને એક ગાયનું પોષણ થાય અને એ ગાય પાસેથી ઓછામાં ઓછું ૧,૫૦૦ લિટર દૂધ, ૩૦૦ રૂપિયાનું છાણરૂપી બળતણ, ૧૫૦ રૂપિયાનું મૂતરરૂપી ખાતર, અને દર વર્ષે ૧૦૦ રૂપિયાની કિંમતનો વાછડો મળે; જ્યારે એ જમીન ઉપર ડુક્કર રાખે તો માત્ર ૧૦૦ કિલો માંસ મળે.

*

પેલું બટર-ઓઈલ !

પશુની ચરબીનું તેલ તો નથી ને ?

હજી પણ — બે પશુ આધારિત અર્થવ્યવસ્થા અમલી બને તો :

ત્રણ જ વર્ષમાં સમૃદ્ધ ભારતનાં દર્શન થાય
 આર્ય મહાપ્રજાની આર્થિક આબાદી અને ઉન્નતિના
 ચાર પાયા :
 ગૌ(પશુ)રક્ષા, વનરક્ષા, ભુરક્ષા, જલરક્ષા.

ખાદ્યતેલનું કૌશાંસ

૧૯૭૬-૧૯૭૭ સુધી તો પશ્ચિમના દેશોમાં આપણે સીંગતેલ અને સીંગદાણા નિકાસ કરતા હતા, અને મધ્યપૂર્વના દેશોમાં ખાદ્ય તેલ દાણચોરીથી છૂટથી જતું હતું.

હજી આ ચાલુ ઈ. સ. ૧૯૭૭ના વર્ષમાં પણ આપણે ૧૩ લાખ ટન જોળની પશ્ચિમના દેશોમાં નિકાસ કરી.

એનો અર્થ એ થયો કે પશ્ચિમના દેશો તેલ અને જોળની તળીવાળા દેશો છે અને બહારથી આયાત કરીને પોતાની જરૂરિયાત પોષે છે.

તો પછી એ દેશો પાસે અચાનક પાંચ લાખ ટન જેટલો તેલનો જંગી જથ્થો ક્યાંથી આવી પડ્યો કે તેઓ આપણને તેલ આપી શક્યા?

ખરેખર, એ તેલ છે કે તેલના નામે બીજું જ કાંઈક? આપણા માટે અખાદ્ય એવી કોઈ વસ્તુનું વૈજ્ઞાનિક રીતે તેલમાં રૂપાંતર કરી આપણને આપવામાં તો નથી આવ્યું ને?

આ બાણવાનું આપણી પાસે કોઈ સાધન નથી. જો તેલનું વનસ્પતિમાં, ડાલડા ધીમાં રૂપાંતર થઈ શકે તો કોઈ ચરબી જેવું અખાદ્ય વસ્તુનું વૈજ્ઞાનિક ધોરણે તેલમાં રૂપાંતર કેમ ન થઈ શકે? આયાત થયેલું એ તેલ ગરમ થાય છે ત્યારે તેમાંથી જે દુર્ગંધ ફેલાય છે તે હકીકત જ આપણને શંકા પ્રેરવા પૂરતી છે કે કદાચ એ કુદરતી તેલ નથી.

પણ અંગ્રેજોએ આપણને વારસામાં આપેલી શોષણ આધારિત; જીવમાત્રની શત્રુ એવી અર્થવ્યવસ્થાને વળગી રહીને આપણે એવા તો લાચાર બની ગયા છીએ, એવા તો મૂઢ બની ગયા છીએ કે

પરદેશીઓ જે કહે તે માની લેવા સિવાય અને તેઓ જે આપે તે આઈ લેવા સિવાય આપણે માટે બીજો રસ્તો જણાતો નથી.

સખૂર! રસ્તો તો જરૂર છે, પણ સરકાર તે સ્વીકારવા તૈયાર નથી; અને સરકારને ફરજ પાડવાનું પ્રજામાં ખમીર રહ્યું નથી.

જો ગાય (પશુ) આધારિત અર્થવ્યવસ્થા પુનઃ સ્થાપિત કરવામાં આવે અને ગોરક્ષા, વનરક્ષા, બૂરક્ષા અને જલરક્ષા કરવાની યોજના અમલમાં આવે તો ત્રણ જ વર્ષમાં પ્રજાની ખાવા-પીવાની તમામ મુશ્કેલીઓનો અંત આવી જાય. ખાવા-પીવાની આપણી આજની મુશ્કેલીમાં આપણા ધર્મ અને સંસ્કૃતિ ઉપર ઘણા જ ઘા પડી રહ્યા છે. પણ ઈ. સ. ૧૮૫૭ માં પ્રજામાં જે ખમીર હતું તે હવે ૧૯૭૭માં લગીરે રહ્યું નથી.

એથી ઊલટું, હવે તો જૈન અને પરમ વૈષ્ણવ વેપારીઓ જ સરકાર ઉપર દબાણ કર્યા કરે છે કે તેલના ભાવ સ્થિર રાખવા હોય તો વધુ ને વધુ ચરણીની પરદેશથી આયાત કરે!

હાય! આ બધું શું થવા બેઠું છે?

*

❧ અણુઘડ અને ઉછીની કોએસ નીતિઓને અનુસરતી જનતા પાર્ટી પ્રજાનું શું હિત કરશે?

❧ તેલની પુષ્કળ આયાતથી કરાયેલો ભાવઘટાડો ભયંકર આંધીનો સર્જક બનશે.

❧ ઘઉંનું વાવેતર ઘટાડ્યા વિના તેલ-નીતિ સરકારને કોઈ રીતે જંપવા દે તેમ નથી.

ખાદ્ય તેલની કટોકટી નિવારવા યોગ્ય અને વહેવારું પગલાં નહિ લેવાય તો હોકોમાં અભૂતપૂર્વ અસંતોષ વ્યાપી જશે. એ કટોકટીનાં કારણો નીચે મુજબ છે :

(૧) વનસ્પતિ ઉદ્યોગનો તેના આર્થિક કે વાસ્તવિક પાસાંઓનો વિચાર કર્યા વિના આડેઘડ વિકાસ કરવાનાં પગલાં.

(૨) ખરીફ અનાજના તેના આર્થિક કે વાસ્તવિક અનાજની જરૂરિયાત પૂરી કરવાને બદલે ઘઉંના ઉત્પાદનનો ચાર ગણો વધારો કરાયો.

(૩) ઇંડાના ઉત્પાદનનો ૮૪ ટકા વધારો અને તે ખાવા માટે ભેરદાર પ્રચાર.

(૪) સત્તાવાર રીતે કે દાણચોરીણી તેલની નિકાસ.

૧૯૫૦-૫૧ પછી સીંગતેલના ઉત્પાદનમાં જે વધારો થયો તે તમામ જથ્થો વનસ્પતિ ઉદ્યોગની જરૂરિયાત પૂરાય એટલો જ હતો. એટલે એ વધારાનું ઉત્પાદન લોકોના લાભાર્થે ફાળવી શકાયું નહિ.

ખરીફ અનાજ રાંધવામાં કે ખાવામાં તેલ વાપરવાની જરૂર નથી પડતી પણ ઘઉંની બનાવટો રાંધવામાં (રોટલી, પુરી, ભાખરી, પરોઠા વગેરે) તેલની અતે વનસ્પતિ ધીની અચૂક જરૂર પડે છે.

ખરીફ અનાજ (ચોખા, બાજરી, ગુવાર, મકાઈ વગેરે)ને બદલે ઘઉંનો વપરાશ ચાર ગણો વધારી મૂક્યો એટલે તેલની માંગ ૧૯૫૦-૫૧ કરતાં ચાર ગણી વધી ગઈ.

ઇંડાનું ઉત્પાદન ૨૮૮ કોડ ઉપરથી ૫૩૦ કોડ ઇંડાં સુધી લઈ જવાયું. આમાંથી અડધા ઇંડાની પણ જે આમલેટ બને તો પણ હબારો ટન તેલનો વપરાશ વધી જાય. આમ તેલની માંગ વધી. સીંગ-તેલ ઘણા જથ્થામાં વનસ્પતિ ઉદ્યોગમાં વપરાઈ ગયું અને બીજાં તેલીબિયાં જે શિયાળુ પાકમાં થાય તેનાં વાવેતર ઘઉંના વાવેતર વધારવાને કારણે અવરોધાઈ ગયાં. એટલે સીંગતેલ સિવાય તેલની માંગ, અછત અને ભાવ ત્રણેય વધી ગયાં. તલ, સરસવ, રાઈના તેલના ભાવ તેમ જ કોપરેલ તેલના ભાવ ખૂબ વધવાનું કારણ એ છે કે ઉત્તર હિંદુસ્તાનમાં તમામ રાજ્યોમાં મુખ્યત્વે રાઈ સરસવનું તેલ જ પસંદ કરાય છે. દક્ષિણમાં કોપરેલ અને કરડીના તેલને પસંદગી અપાય છે. સીંગતેલ ગુજરાતીઓ ખાય છે. પ્રજાનો ઘણો મોટો ભાગ સીંગતેલ સિવાયનાં બીજાં તેલ ખાતો હોવાથી અને એ તમામ તેલ શિયાળુ પાકનાં તેલીબિયાંમાંથી મળતાં હોવાથી અને ઘઉંના વાવેતરે એ બિયાના

વાવેતર ઉપર અંકુશ મૂકવાથી માંગ અને પુરવઠાની સ્થિતિ ખોરવાઈ જઈને એ તમામ તેલોના ભાવો આસમાને પહોંચી ગયા. એ ઊંચા ભાવનો લાભ લેવા અને માંગને પહોંચી વળવા માટે એ તમામ તેલોની અંદર સીંગતેલની ભેળસેળ થવા લાગી. એાછામાં પૂરું વનસ્પતિ ઉદ્યોગ વિસ્તારવાના લક્ષ્યાંક ઊંચા લાવવામાં આવ્યા, અને નિકાસ તેમ જ દાણચોરીએ બળતામાં ઘી રેડ્યું. એટલે સડા-સંઘરા કરનાર કારખાનાંઓને પણ મોકળું મેદાન મળી ગયું. પછી પરિસ્થિતિ કયળે તેમાં નવાઈ શું ?

જનતા પાર્ટી પણ અધારામાં

જનતા સરકાર પણ આ સાદીસીધી વાત સમજવા તૈયાર ન થઈ. એણે પ્રામાણિકપણે લોકોને સાચી પરિસ્થિતિની જાણ કરી દેવી જોઈતી હતી. એ સ્થિતિ પેદા કરનાર કોંગ્રેસ સરકાર હતી. એનો ઘટસ્ફોટ કરીને લોકોને એક વર્ષ હાડમારી સહન કરી લેવા વિનંતી કરી. તમામ આયોજન, તેલનીતિ, અન્નનીતિ વગેરે વહેવારુ રીતે પલટાવી નાંખવી જોઈતી હતી; તેને જાહેર આડેઘડ તેલની આયાત કરીને ભાવ વધતા અટકાવ્યા પણ તેથી કાંઈ લોકોને સંતોષ થયો નથી, અને જો આયાતી તેલથી જ લોકોની માંગ સંતોષવી હોય તો બે કે ત્રણ વર્ષમાં જ હૂડિયામણનો અનામત જરૂરો ખર્ચાઈ જશે અને પછી પરિસ્થિતિને સ્ફોટક બનતાં કોઈ રોકી શકશે નહિ.

પણ જનતા પાર્ટીના ઘણા પ્રધાનો કોંગ્રેસ સરકારમાં હતા, અને ચાલુ પરિસ્થિતિ સર્જવામાં તેમનો પણ હિસ્સો છે; એટલે તેઓ કયે મોઢે કોંગ્રેસ સરકારને દોષ દઈ શકે ?

આ રહ્યા; નક્કર ઉપાયે

જો પરિસ્થિતિ થાળે પાડવી હોય અને વધુ વકરવા દેવી ન હોય તો વહેલામાં વહેલી તકે વનસ્પતિ ઉદ્યોગ ઉપર પ્રતિબંધ મૂકવાનું અને ઘઉંનું વાવેતર એકદમ ઘટાડીને ખરીફ અનાજનું વાવેતર વધારવાનું

તેમ જ ઘઉંમાં રોકાતી જમીન ઉપર વધુ તેલીબિયાં, વધુ ગોવધ-
અંધીનો અને પશુઓનો ચારો ઉગાડીને સંપૂર્ણ ગોવધઅંધીનો અમલ
કરવાનું અતિશય જરૂરનું છે; તેમ જ ઈંડાંનું ઉત્પાદન દૂર કરવાનું પણ
આવશ્યક છે. એથી તેલ અને વનસ્પતિની માંગ ઘટશે. ચોખ્ખા શી,
દૂધનું ઉત્પાદન વધશે, એના ભાવ નીચે આવશે, એટલે વનસ્પતિ
વાપરનારાઓ શુદ્ધ ધી મળતાં બહુ પ્રસન્નતા અનુભવશે.

જનના પાર્ટીની સરકારને આ સૂચનો સ્વીકાર્ય ન હોય તો
ક્ષિતિજ ઉપર ચડી રહેલી આંધીનો સામનો કરવા તેણે તૈયાર રહેવું
પડશે.

*

❧ પ્રાચીન આર્યાવર્તનાં આ તેર ગૌરવોને ધ્યાનમાં લો.

❧ કેવો કાતિલ થયો છે; આજનો વિનિપાત !

❧ આર્યપ્રજાને અપાર્થ ગયેલું ‘સ્ત્રો પોષઝન’ !

૧. સહુને ખવડાવવાની ભાવનાથી ભારતનો ખેડૂત ખેતી કરતો
હતો. હવે તો ખેતી કરવા પાછળ વધુ ને વધુ પૈસો કમાઈ લેવા
સિવાય કોઈ વૃત્તિ જ રહી નથી.

૨. પૂર્વે ભારતમાં અન્નક્ષેત્રો અને સદાપ્રતો ચાલતાં જેથી
કોઈ મનુષ્યને ભૂખે સૂવાની ફરજ ન પડે. સાકુઓ, સંતો યાત્રાળુ-
ઓ, વૃદ્ધો અશક્તો, નિરાધારો - સહુ કોઈ ત્યાં અન્ન પામતા.
હવે ભૂખ્યાઓના લોગે સંગ્રહખોરી, કાળાબબર, બ્રહ્મચાર વગેરેનાં
બાળાં ચોમેર બમી પડ્યાં છે.

૩. પૂર્વે દૂધ મફત મળતું અને વેચવાનું પાપ મનાતું, હવે
પાણી પણ સીધી કે આડકતરી રીતે વેચાય છે.

૪. લોકો તળાવો, વાવ, કૂવા ખોદી આપતા. સહુને તેમાંથી
મફત પાણી ભરવાની છૂટ હતી. જંગલોમાંય પાણીની પરખો
એસતી અને પશુઓ માટે ઠેર ઠેર પાણીના હવાડા ભરાતા. હવે
મચ્છરોના બહાના નીચે તળાવો પૂરી દેવાય છે. ‘પાણી પીવાને અયોગ્ય
છે’ એમ જલાવીને કૂવા પૂરી દેવાય છે. ગંદકીના બહાના નીચે

હવાડા ખસેડી લેવાય છે. ઘરે ઘરે નળ અપાય છે. નળનાં પાણી હલકાં, ગંદાં, અપૂરતાં હોય તો તેની ફરિયાદ કોઈ સાંભળતું નથી. ઉપરથી વોટર-ટેક્સના નામે કિંમત વસૂલ થાય છે. મકાનમાલિકો પણ ભાડુઆતને આ બાબતમાં ખૂબ સતાવતા હોય છે. વિરાટકાય નદીઓના આ દેશમાં જે પાણી ઉપર રેશન અને ટેક્સ છે, કેટલી વિચિત્ર બીના છે.

૫. પૂર્વે બાળકો ગુરુકુળમાં મક્ત ભણતાં, હવે બંધારણમાં દુનિયાને દેખાડવા પૂરતો મક્ત કેળવણીનો આદર્શ રાખ્યો છે; પણ હકીકતમાં મા-બાપો રાક્ષસી બંચે બાળકોને કેળવણી આપે છે, અને કેળવણી પામેલાં કોડો બાળકો ભૂખ્યાં જ જીવે છે. ભણતર પહેલાં ય ભૂખમરો ! પછી ય ભૂખમરો !

૬. પૂર્વે અન્ન, પાણી અને વસ્ત્રનાં દાન અપાતાં. એ મહત્વનો ધર્મ ગણાતો. આજે પચાસ ટકા લોકો તો અર્ધનગ્ન દશામાં જીવે છે. વસ્ત્ર-ઉત્પાદકો વધુમાં વધુ નફો થઈ શકે એવા જિંયામાં જિંયા સાવનાં વસ્ત્રો ઉત્પન્ન કરવામાં અને નિકાસ કરવામાં જ રમ્યા-પમ્યા રહે છે.

૭. પૂર્વે લોકો તંદુરસ્ત રહે તેની કાળજી લેવાતી, હવે લોકો માંદા પડી ગયા બાદ તેમની સારવારની ચિંતા કરાય છે. અને તેમાંય વધુમાં વધુ શોષણનાં મહદાં તરફ જ માલેતુબ્બર ગીધડાંઓની નજર રહેતી હોય છે.

૮. પૂર્વે માનસિક તંદુરસ્તી માટે પણ જોનો, વૈષ્ણવો વગેરેએ બારાડા, લસણ, કાંદા વગેરે પદાર્થોનું સેવન ત્યાજ્ય ગણ્યું હતું. હવે બટાટા, કાંદા, લસણ તો શરૂ થયાં, પણ દવાના નામે દારૂ અને પ્રોટીનના નામે ઈંડાં, માછલી, માંસનો પ્રચાર પણ પુરઝડપથી આગળ વધી રહ્યો છે.

૯. પૂર્વે ખેતી ઉત્તમ, વેપાર મધ્યમ અને નોકરી કનિષ્ઠ ગણાતી. હવે સરકારી નોકરી ઉત્તમ, વેપાર મધ્યમ અને ખેતી કનિષ્ઠ મનાઈ છે.

૧૦. પૂર્વે ભૌતિક દષ્ટિએ ગાયની વિશેષ રક્ષા થતી. હવે હૂંડિયામણુ કમાવા માટે તેને કાપી નાંખવાની પહેલવી પસંદગી થાય છે.

૧૧. પૂર્વે પ્રસંગે પ્રસંગે વારંવાર જમણુવાર થતા. હવે એને પૈસાના ખોટા ખર્ચા અને ધુમાડામાં ખપાવાય છે. ગરીબો કે મધ્યમ વર્ગોને આ રીતે અપારનવાર મળી જતું મિષ્ટાન્ન અને પોષણ પણ ઝુંટવાયું છે.

૧૨. પૂર્વે મંદિરો અને ત્યાગીઓ તરફ પૂજ્યભાવે જોવાતું અને તેથી તેમનાં સરક્ષણ-સંવર્ધન થતાં. હવે દેવસ્થાનોની ઉપેક્ષા અને ત્યાગીઓની નિંદા નવા જમાનાની ફેશન બની ગઈ છે.

૧૩. પૂર્વે બાવા-સંન્યાસીઓ તીર્થસ્થાનો વિશેષ કરતાં. આજે તેમને ભારરૂપ ગણવાય છે અને વિદેશોમાં પ્રવાસ કરતા સાધુઓના સત્કાર થવા લાગ્યા છે !

*

❧ કેવો મજેનો હતો; ભારતનો ભૂતકાળ !

❧ અહીંથી જતા પહેલાં જ બ્રિટિશરો પ્રજાને બરબાદ કરતાં લાખો ઝેરી બીજ વાવતા ગયા.

❧ હવે એ વિષ-વૃક્ષોને ટપોટપ ફૂળો આવી રહ્યાં છે.

ઈ. સ. ૧૮૦૦ સુધીનું ભારત

લાખો કુટુંબો ઘેર ઘેર ગાયો પાળતાં. ધાન્યના બંડારો ભરેલા રહેતા. હુકાળના સમયમાં કામ લાગે માટે દરેક ગામે અનાજ ખાણમાં સંઘરતા અને ઘાસચારાની ગંજીઓ બનાવતા. ઘી, દૂધની છાળો ભરતી અને દૂધ વેચવામાં પાપ મનાતું.

જંગલો અને ચરિયાણોથી જમીન ભરચક ઇલાયેટી રહેતી. નદીનાળાં, તળાવો, કૂવા, વાવ છલકાયેલાં રહેતાં. દરેક ૪૦૦ માણસની વસતીએ એક નિશાળ રહેતી. જ્યાં વિદ્વાન બ્રાહ્મણો દ્વારા સંસ્કાર-ભરપૂર મંદિત જ્ઞાન અપાતું.

દુનિયાનાં બજારોમાં ભારતનાં અનાજ, ઘી, રૂ, સૂતર, કાપડ. વગેરે માલના ઢગલા થતા.

ઈ. સ. ૧૮૦૧ થી ૧૯૦૦ સુધીનું બ્રિટિશ-ભારત

મહેસૂલમાં ધરખમ વધારો થયો, એટલે ખેડૂતો નીચોવાઈ ગયા. ગોવધની શરૂઆત થતાં દૂધ, ઘી, બળતણ, ખાતર, બળદ મેંઘાં થવા લાગ્યાં. ઈ. સ. ૧૮૭૭ થી ૧૯૦૦ સુધીનાં ૨૩ વર્ષના ગાળામાં છ ભયાનક દુકાળો પડ્યા. તેમાં દોઢ કરોડ માણસો અને દોઢ કરોડ પશુઓ ભૂખમરાથી નાશ પામ્યાં.

ગોવધને કારણે હિંદુ પ્રજાનો વિશિષ્ટ વર્ણવ્યવસ્થા ભાંગી પડી. જંગલો, ચરીયાણો નાશ પામતાં જળાશયો સુકાવા લાગ્યાં. આથી ઘેર ઘેર ગાય રાખવાનું પરવડ્યું નહિ એથી દૂધની ડેરીઓ થઈ ને દૂધ વેચવાનું શરૂ થયું. બીજી બાજુ ચાના બગીચાના એજન્ટો ગામડેગામડે મફત ચાનાં પડીકાં પહોંચાડવા લાગ્યા. પરિણામે દૂધનું સ્થાન ચાએ લીધું. બ્રાહ્મણોની મફત નિશાળો ખંધ પડી. અંગ્રેજી નિશાળો શરૂ થઈ.

ઈ. સ. ૧૯૦૦ થી ૧૯૪૭નું બ્રિટિશ-ભારત

મેંઘવારી વધતી ચાલી. દૂધ-ઘીની અછત વધતી રહી. આથી ખબરમાં વનસ્પતિ ધીના નામે કાલકાનો પ્રવેશ થયો. લોકોને ધીની અછતને કારણે શુદ્ધ ધીમાં ભેળસેળરૂપે કાલકા સ્વીકારવું પડ્યું.

દેશના ગ્રામઉદ્યોગો પડી ભાંગ્યા. ગામડાનું શોષણ અતિશય વધી ગયું. લોકોમાં ગરીબી, ખેડકારી અને માંદગી વધતાં ચાલ્યાં.

ઈ. સ. ૧૯૪૭ થી ૧૯૭૫નો 'સ્વરાજ' (!) કાળ

જે નેતાઓ કાલકાને ધીમું ઝેર કહીને તેનો સખ્ત વિરોધ કરતા હતા, તેઓએ જ પ્રધાન થઈને તેનાં નવાં કારખાનાં નંખાવ્યાં. આથી સીંગતેલનો વપરાશ વધ્યો અને સીંગદાણાની માંગ વધી. એનો વધુ વપરાશ અને વધુ ઉત્પાદન થાય તે માટે તેના ભાવ ન બાંધ્યા, તેમ જ તેની હેરફેર ઉપર અંકુશ પણ ન મૂક્યો. જ્યારે અનાજના ભાવ બાંધ્યા અને તેની હેરફેર ઉપર અંકુશ મૂક્યો.

પરિણામે ખેડૂતો સીંગદાણાના વાવેતર તરફ ઢળ્યા. આથી ઘાસ-ચારો ઓછો થવા લાગ્યો. પશુઓ મરવા લાગ્યાં. દૂધ-ઘીની તાણ પડી.

દરેક ચીજના ભાવ વધતાં કાળાબજાર થવા લાગ્યાં. દૂધના સ્થાને પરદેશી દૂધના પાઉડર, અને ઘીના સ્થાને ડાલડા ગોઠવાઈ ગયું.

ઈ. સ. ૧૯૭૫ પછીનો સ્વરાજ-કાળ

પાણીનો દુકાળ સર્વસામાન્ય થયો છે. છ લાખમાંથી અઢી લાખ ગામડાંઓમાં પાણીની તીવ્ર તંગી છે. દુકાળમાં મરતાં માણસોને અપોષણના કારણે મરેલાં બહેર કરાય છે; પણ ભૂખમરાતું કારણ જણાવાતું નથી.

પોષણ માટે પ્રોટીન, અને પ્રોટીન મેળવવા માટે ઈંડાં, માછલી અને ડુક્કર-માંસ જોરશોરથી પ્રચારાય છે. ગામેગામ ડુક્કર મારવાનાં કતલખાનાંની યોજના તૈયાર થઈ છે.

રોજ દોઢ લિટર દૂધ અને શેર અનાજ મળે તો તેથી સર્વ પ્રકારનું પોષણ મળી બાક છે. ઈંડાં, માંસ લેનારને પણ અનાજ અને દૂધ તો લેવું જ પડે છે.

આટલી સ્પષ્ટ આ વાત હોવા છતાં ગાય વગેરે પશુઓ તરફ લક્ષ નહિ જ લઈ જવાનું કારણ શું? ઈંડાં, માંસના ઉત્પાદનની યોજના પાછળ જ અબજો રૂપિયા ખર્ચવાની છુદ શા માટે?

ઓ આર્યો! ઓલા દેશી-અંગ્રેજોને કો'ક તો પૂછો; આ બે પ્રશ્નો ?

*

❧ શું અંગ્રેજી પદ્ધતિના શિક્ષણે જ આ દેશના કોડો માણસોને બેકાર બનાવ્યા નથી!

❧ બેકારોને બચ્ચું આપીને તેમના જીવનને બરબાદ ન કરો!

તે કરતાં બેકારી જ મટાડો!

❧ બેકારીનો નાશ ત્યારે જ થશે; જ્યારે વંશપરંપરાના પ્રાચીન ધંધાઓને પુનઃ જીવંત કરી દેવામાં આવશે.

અંગ્રેજ હકૂમત પહેલાં ભારત દેશમાં ૬૨ ૪૦૦ માણસની વસતિમાં એક મક્ત જ્ઞાનસત્ર રહેતું. જ્યાં પાત્રતા મુજબનું સંસ્કાર-લક્ષી શિક્ષણ અપાતું. એ વખતે આ દેશની આ વિદ્યાપીઠોની વિશ્વમાં મોટી નામના હતી.

બેકારી અને તેનું વિષયક

પણ ભારતીય પ્રજાનો સર્વનાશ કરવાના સોગંદ લીધેલા કૂડકપટ-શૂરા અંગ્રેજોએ એ નિશાળો બંધ કરાવી. પોતાની પદ્ધતિની નિશાળો શરૂ કરી. એમાંથી સંસ્કારના ઘડતરનું તત્ત્વ સંપૂર્ણપણે નષ્ટ કર્યું. નોકરીલક્ષી, ડિગ્રીલક્ષી, દીકરીલક્ષી, બાખરીલક્ષી શિક્ષણ બનાવીને ભારતની પ્રજાને બેહાલ કરી નાંખી !

આ નિશાળથી નોકરીના પ્રલોભને લાખો લોકોએ ગામડાંના પોતાના વંશપરંપરાગત ધંધાઓ છોડ્યા ! બણેલા થોડાને નોકરી મળી ! અને બાકીના બણેલા લાખો લોકો બેકાર થયા ! એ બેકારોને ઠેકાણે પાડવા માટે રશિયા કે અમેરિકાના માંધાતાઓએ મોટા ઉદ્યોગો નાખ્યા. એટલે વળી ગામડાંના ધંધા છોડી લોકો તે ઉદ્યોગ તરફ દોડ્યાં. થોડાકને તેમાં નોકરીએ રાખ્યા, પણ બીજા તરફ લાખો લોકો બેકાર થયા.

આમ, કોલેજો અને ઉદ્યોગ બંનેએ લેગા થઈને દેશમાં ચાર કોઠ શિક્ષિતો(1)ને બેકાર બનાવી દીધા !

હવે બેકારોને બચ્ચું એટલે દુરાચારનો ફેલાવો

હવે તેમને બચ્ચાં આપવાની વિચારણા કેટલી બધી મૂર્ખામી-ભરી લાગે છે ? આવાં બચ્ચાંથી તે બેકારો ગુમાર, વિલાસ વગેરેમાં પડીને વધુ બરબાદ થશે. અને બીજા બાજુ એ બચ્ચું મેળવવા માટે સરકારને પ્રજા ઉપર નવેા ભારેખમ કરખોજ નાંખવેા પડે; તેથી પ્રજા વધુ કચડાશે.

અંગ્રેજો વ્યંગમાં કહે છે કે, “ભારતના ૭૨ લાખ બાવાઓ ભારતની પ્રજાને ભારભૂત હતા !”

આટલું સાંભળી લો કે...

અમે આ અંગ્રેજોને ખુમારીથી જણાવવા માંગીએ છીએ કે, “અમારી સમષ્ટિગત વ્યવસ્થા કેવી અદ્ભુત હતી કે એ ૭૨ લાખને પણ રોટલો મળી રહેતો હતો અને તેઓ પ્રબળ સંસ્કારિત કરવામાં મોટો ફાળો નોંધાવતા. આમ, તેઓ પણ બેકાર ન હતા.

“તમે લોકોએ તો ચાર કોઠ ગૃહસ્થ મહાશિક્ષિતો(?)ને ખરેખરા બેકાર, (ખાવા) બનાવ્યા ! જૂએ માર્યા ! બોલો એમના માટે તમારી પાસે કોઈ યોજના છે ખરી ?

“અમારી ભારતીય પ્રબળ જંગલી કહેનારા લોકો તમે એ તો કહો કે નાતાલ વગેરેના દિવસોમાં ઢાઝ પીને રખડવા નીકળતા લોકોએ કેટલા અકસ્માત, કેટલા બળાત્કાર, કેટલી બળહાનિ, કેટલી મોટી લૂંટ અને ધાડનાં દુષ્કૃત્યો કર્યાં છે ? જંગલી કોણ છે એ તો અમને જંગલી કહેનારાઓ જ વિચારી લે.

“ઓ ગોરા-અંગ્રેજો ! તમે અમને વારસામાં જે નીતિ આપી ગયા છો એનાથી જ અમારે ત્યાં બેકારી, મોંઘવારી અને ગરીબી દરેક વર્ષે વધુ ને વધુ વકરતી ચાલી છે. એના નિવારણનો કોઈ પણ ઉપાય એની વૃદ્ધિમાં જ પરિણમવા લાગ્યો છે !

ક્યાં ગર્હ; મહાજન-સંસ્થા !

હવે તો એ ગૌરવવંતી મહાજન-સંસ્થા જાણે તો કાંઈક સાડું બને !

મહાજનોની બુદ્ધિ, કરુણા, મૈત્રી, ત્યાગભાવના, તપ અને તિતિક્ષા કેવાં સુંદર હતાં ? તેઓ જ આ મરણતોલ બનેલા પ્રબળીય જીવન-તાંત્રમાં પ્રાણ પૂરી શકે; ફરી એ પ્રાણને પૂર્વવત્ ધમકતો પણ કરી શકે !

પણ અફસોસ ! મહાજન-સંસ્થા પોતે જ પોતાના અસ્તિત્વનો જંગ ખેલી રહી છે ત્યાં ?

તો શું ભારતીય પ્રબળો સર્વનાશ નહીં છે ? હાય !

* સમજી રાખો કે કોઈ પણ વ્યક્તિ કરતાં સંસ્કૃતિના આદર્શો ખૂબ મહાન છે. વ્યક્તિ જીવે કે ગમે તે કરે; પણ આદર્શો તો જીવવા જ જોઈએ. વ્યક્તિના હિતનો અતિ વધુ પડતો વિચાર આદર્શોને ખતમ કરવા તરફ દોરી જાય છે. આ આપઘાતી કાર્ય છે.

સીતાના શીલનો આદર્શ જીવતો જ રહેવા દો ! વ્યક્તિની ઝાઝી ચિંતા કરો નહિ.

*

*

*

* ધન્ય છે તમારા લોકોની જહાંગીરશાહીને ? જે પ્રભ મદ્ નથી અને પવિત્ર નથી એ પ્રભનું જીવન લાંબું થયું હોય તો ય એ મરેલી જ છે.

૩૦૦ વર્ષના તાડના નિર્માલ્ય ઝાડ ખનવા કરતાં, જોતાં જ સહુને પ્રસન્ન કરી દેતું ત્રણ જ દિવસના જીવનવાળું તળાવનું પોયણું ખનવું શું જોઈ ?

મને આજે કોઈ તો બતાડો પાળીએ થવાને લાયક કોઈ મદ્ ?

ગામડે ગામડે ધૂમીને જેઓ રામાયણ અને મહાભારતની કથાઓ કહેતા; જેઓ ભારતના નારીગણને સતીઓની વાતો માંડતા; જેઓ યુવાનનોને એમના પૂર્વજોના ઝિંદાદિલીબર્યા પ્રસંગો જીવંત બનાવી કહેતા; જેઓ ‘મસ્તરામનું’ જીવન જીવતા; એ કથકો કયાં છે ? મને કોક તો દેખાડો; એ માણસદો કયાં છે ? મને કોક તો કહો એ કીર્તનકારો-ભજનિકો કયાં ગયા ? મને કોક તો જણાવો કે એમનું શું થયું ?

એ....ઓ....રદા; જુઓ ઓ....ભિલા, સિનેમાની ટિકિટ લેવા માટે લાઈનમાં, હાથ ! બીડી ફૂંકે છે....ગંદાં ગીત લલકારે છે !

ઓહ ! ભારત ! તારી આ દુર્દશા !

—પં. ચન્દ્રશેખરવિજયજી

[૯]

દારૂબંધી

❧ દારૂ : વિનાશક બદ્ધી

❧ સરકાર ખરેખર દારૂબંધી ઇચ્છે છે? દારૂબંધીની સરકારી ઘોષણા એક છલના માત્ર છે?

❧ દારૂની બદ્ધી ડામવામાં ફરીથી જ્ઞાતિ-વ્યવસ્થાનો સહકાર લેવો પડશે.

હિંદુઓ તમામ અધિકાર ગુમાવી બેઠા છે

ઇસ્લામ ધર્મ માંસાહારને ઉત્તેજન નથી આપતો અને દારૂને તો નાપાક ગણી એને અટકવાની પણ ના પાડે છે, હિંદુધર્મમાં દારૂ અને માંસ બન્નેનો નિષેધ છે, પણ આ સિકયુલર રાજ્યમાં ધર્મને નામે વાત કરવાનો અધિકાર માત્ર લઘુમતીઓને જ છે. બહુમતી હિંદુઓ તો સિકયુલરીઝમના નામે ધર્મના તમામ અધિકારો ગુમાવી બેઠા છે. એટલે દારૂબંધી માટે ધર્મનો આશ્રય ન લેતાં તેની આર્થિક અને સામાજિક બાબતો જ વિચાર કરીએ.

આ દેશમાં આશ્રય તો એ છે કે બહુમતી હિંદુઓની સંપૂર્ણ ગોવધબંધીની માગણી સામે પુરવાર ન થયેલા ગાયની કુરબાનીના, અને ગોમાંસ ખાવાના ધાર્મિક અધિકારો આગળ કરીને મુસ્લિમો ગોવધબંધીનો વિરોધ કરે છે, એટલું જ નહિ કોંગ્રેસીઓ અને કોંગ્રેસ હિંદુ પ્રધાનો પણ લોકોના માંસાહાર કરવાના અધિકારને ઠુકરાવ્યા કરે છે.

“જો ગાયની કુરબાની ન કરે તો ઇસ્લામી શરીયતનો લંગ થાય છે.” એવા મુસ્લિમોના દાવાને સુપ્રીમ કોર્ટે નામંજૂર કર્યો છે. ઇસ્લામના મહાન ધર્મગુરુ નામદાર આગાખાને પણ ૧૯૨૬માં દિલ્લીમાં

મળેલી મુસ્લિમ કોન્ફરન્સમાં ગાયની કુરબાની ધાર્મિક અધિકાર હોવાના દાવાનો સ્પષ્ટ શબ્દોમાં; દાખલા-દલીલો સહિત ઇન્કાર કર્યો છે. છતાં ખાસ કરીને હિંદુ કોંગ્રેસીઓ, મુસ્લિમોના આ ન સાબિત થયેલા દાવાને આગળ કરી ગોવધનધીનો સખત વિરોધ કરે છે, પણ દારૂ પીવાની ઇસ્લામ ધર્મ સખત મનાઈ ફરમાવે છે, છતાં ઇસ્લામી શરીયત આગળ કરીને સંપૂર્ણ દારૂબંધીની માંગણીને ન તો મુસ્લિમો ટેકો આપે છે, ન તો સિક્યુલરિસ્ટ હિંદુઓ.

દારૂ વિનાશક બદી

એ સાચું છે કે મોટા ભાગના મુસ્લિમો અને પશ્ચિમી રહેણી-કરણીથી અંબાઈ ગયેલા અમુક ઉચ્ચવર્ણના હિંદુઓ, જેમાં હિંદુ પ્રધાનો પણ આવી બાય છે, તેઓ દારૂ પીએ છે, અને દારૂના ધંધામાં તેમ જ કોઈ કોઈ તો દારૂની દાણચેરીમાં સંડોવાયેલા પણ છે. છતાં દારૂ પીવાથી હિંદુધર્મના આદેશોના કે ઇસ્લામની શરીયતનો ભંગ નથી થતો એમ કહી શકાય નહિ, તેમજ દારૂ એ એક મહાવિનાશક બદી નથી એમ કહી શકાય નહિ.

ખ્રિસ્તિય શાસન પહેલાં દારૂની બદી ભારતમાં કેટલી વ્યાપક હતી. તે બહુલું મુશ્કેલ છે. છતાં પશ્ચિમના દેશો જેટલી તો વ્યાપક ન હતી. એ ચોક્કસ છે, કારણ કે પશ્ચિમમાં દારૂ પીવાની ધાર્મિક મનાઈ નથી, એટલું જ નહિ. સમાજમાં પણ દારૂ પીવો એ હલકું કામ નથી ગણાતું. ત્યાં ધર્મગુરુઓ માટે પણ મદિરાપાન અને માંસાહાર સામાન્ય નિયમ છે. જ્યારે ભારતમાં તેમ નથી.

બ્રાહ્મણો અને વૈશ્યો તો દારૂ પીતા જ નહિ. ક્ષત્રિયો-થોડા-ધણા-પીતા, છતાં ન પીનારો વર્ગ મોટો હતો, કારણ કે એને સામાજિક બદી તરીકે માન્યતા મળેલી હતી. શૂદ્રોમાં બે વિભાગો હતા : અમુક કોમોમાં દારૂ પીવાતો, તો કોઈ કોઈ જ્ઞાતિમાં સારામાઠા પ્રસંગે દારૂની લહાણી પણ થતી અને કોઈ કોઈ જ્ઞાતિમાં એની કડક મનાઈ હતી. દારૂ પીનારાને જ્ઞાતિ તરફથી સખત નસિયત થતી. મોટા ભાગના

મુસ્લિમો પણ દારૂને અડકતા નહિ. માત્ર મોટા અમીર-ઉમરાવો અને નવાબો કે સુલતાનો દારૂ પીતા.

એટલે પશ્ચિમના દેશોની સરખામણીમાં આપણે ત્યાં માંસાહાર નામનો જ હતો અને મદિરાપાન મર્યાદિત હતું. ક્ષત્રિયોમાં પણ મોટા ભાગે દારૂ નહિ પણ અફીણનો ચાલ હતો અને અફીણ લેવા માટે સખળ કારણ પણ હતું. અફીણથી લકાઈમાં થતાં ઘાની વેદના અસહ્ય બનતી નહિ અને રૂઝ જલદી આવતી. નવાબો પણ દારૂ કરતાં અફીણનું સેવન વધુ કરતા. માંસાહાર કરનારાઓ અને દારૂ પીનારાઓ હિંદુ સમાજમાં અને મુસ્લિમ સમાજમાં પણ હલકી કોટિના મનાતા.

અંગ્રેજોએ આપણું પ્રોત્સાહન

માંસાહાર અને મદિરાપાનને અંગ્રેજોએ પ્રોત્સાહન આપ્યું. તેમ કરવામાં તેમના બે ધરાદા હતા (૧) જે લોકો માંસાહાર તરફ ન વળે, એટલે કે ગોમાંસ અને હુકરનું માંસ ખાતા ન થાય અને દારૂ ન પીએ તો ખ્રિસ્તી પાઠરીઓ કે જેઓ બધા પ્રકારનું માંસ અકરાં-તિયાંતિયાની પેઠે ખાતા અને દારૂ પણ પીતા, તેમને લોકો પોતાના કરતાં પણ હલકા ગણે, અને જે લોકોની નજરે પોતે હલકા દેખાતા હતા તે લોકોને આ પાઠરીઓ ખ્રિસ્તી બનાવી શકે નહિ. (૨) આ દેશની વિશાળ વસ્તી-સંખ્યા દારૂ પીતી થઈ જાય તો, યુરોપી દારૂનું એક મોટું બજાર અહીં ખૂલી જાય, અને આ દેશનું શોષણ કરવા માટેનું એક હથિયાર તેમના હાથમાં આવે.

અંગ્રેજ ખાણીપીણીનું અનુકરણ

બંગાલમાં જ્યારે અંગ્રેજોએ પગદંડો જમાવ્યો ત્યારે ત્યાંની પ્રજા, અંગ્રેજોએ ભારતીય રાજવીઓની ઉદારતા, ભલાઈ અને દયાની ભાવનાને લાભ લઈને દગા-ફટકાથી અને પાછળથી લશ્કરી બળથી જે જે પ્રદેશોને કબજે લીધો ત્યાં સત્તાના જોરમુલમ કરીને પોતાનો જે વેપાર જમાવ્યો અને અદર્શક સંપત્તિ મેળવવા લાગ્યા તેથી, તથા તેમણે ભારતીય રાજવીઓ સામેનાં યુદ્ધોમાં લોકોને દગાફટકાઓથી મેળવેલા વિજયોથી

અને, જે લોકો તેમની ભારતવિરોધી પ્રવૃત્તિઓમાં તેમને સાથ આપતા તેમને મળતા રાજકીય, આર્થિક અને સામાજિક પુરસ્કારથી એવા તો અંબઈ ગયા કે અંગ્રેજોની રહેણીકરણી, ખાણીપીણી વગેરેનું અનુકરણ કરીને પોતાને સુધારાવાદી ગણાવવાની હરીફાઈ ચાલી. તેઓ પોતાની પુત્રીઓનાં નામ પણ અંગ્રેજી રાખવામાં, ઘરમાં પણ અંગ્રેજી ભાષા બોલવામાં અને હરેક પ્રકારે અંગ્રેજોનું અનુકરણ કરવામાં મોટાઈ માનવા લાગ્યા. જેથી દારૂ અને માંસાહારની બદીઓ ફેલાવા લાગી.

મદિરાપાન ફેશન બની ગઈ

માંસાહાર કરવો અને દારૂ પીવો એ ભદ્ર લોકોમાં સુધારક હોવાની, પ્રગતિવાદી હોવાની, ક્રાન્તિકાર હોવાની માન્યતા ધર કરવા લાગી. એ રીતના જીવનનો વિરોધ કરનારા સંકુચિત માનસના, જડસુ, પ્રત્યાઘાતી, સુધારા વિરોધી ગણાઈ, સરકારથી પ્રતિષ્ઠા પામેલા લોકો દ્વારા અબહેલના પામવા લાગ્યા. દારૂ અને માંસાહાર ઉચ્ચ અંગ્રેજી કેળવણી લીધેલા વર્ગમાં અને સરકારમાં ઉચ્ચ આસને બેઠેલાઓ માટે ફેશન બની ગઈ. શ્રીમુનશીજી એક સ્થળે લખે છે કે તેઓએ બ્યારે પરીક્ષા પાસ કરી અને હાઇકોર્ટમાં પ્રેક્ટિસ શરૂ કરી ત્યારે ઉચ્ચ વકીલમંડળોમાં પણ મદિરાપાન એક ફેશન થઈ પડી હતી.

છતાં દારૂ પ્રવેશી શક્યો નહીં

દારૂબંધીનો કાયદો ન હતો. દારૂ પીવાનું સીધી કે આડકતરી રીતે સરકારનું પ્રોત્સાહન હતું, છતાં દારૂ પ્રબળ વિશાળ આમસમુદાયમાં પ્રવેશી શક્યો નહિ, કારણ કે ધાર્મિક ભાવનાએ અને સામાજિક કાયદાએ તેનો પ્રબળ પ્રતિકાર કર્યો. ભદ્ર ગણાતી ઉચ્ચ જ્ઞાતિઓમાં દારૂ પીવો એ ધાર્મિક અને સામાજિક ગુનો ગણાતો હતો અને એ પીનારાએ જ્ઞાતિથી બહિષ્કૃત થવું પડતું અને બહિષ્કાર પાછો ખેંચાવા માટે ભારે દંડ ભરવો પડતો, પ્રાયશ્ચિત્ત કરવું પડતું અને શાસ્ત્રોક્ત રીતે દેહશુદ્ધિ કરવી પડતી. ગમે તેવા ઉચ્ચ આસને બેઠેલી વ્યક્તિ પણ જો દારૂ પીએ તો લોકોના અંતરમાં તેના માટે માન રહેતું નહિ.

લોકમાનસ લોકોને દારૂથી દૂર રહેવા ફરજ પાડતું. દારૂ પીનારા માટે દારૂડિયાનું ધૃષ્ટાન્ત્રનક વિશેષણ વપરાતું.

લશ્કરમાં દારૂનો પ્રવેશ

બ્રિટિશ શાસન પહેલાંના રાજપૂત રાજવીઓનાં લશ્કરોમાં દારૂનો પ્રચાર ન હતો લશ્કરની સાથે ભાટ-ચારણો રહેતા અને તેઓ રામાયણ તેમ જ મહાભારતના યોદ્ધાઓની યશસ્થાઓ કહીને લશ્કરને પાને ચડાવતા. અંગ્રેજોની રીત જુદી હતી. તેઓ લશ્કરની સાથે દારૂના દેગડા રાખતા અને સૈનિકોને છૂટથી દારૂ પીવડાવતા, જેથી દારૂના નશાના ભેસમાં તેઓ લડાઈમાં ટકી રહે.

માનવસ્વભાવની આ એક વિચિત્ર હકીકત છે કે, તે સદ્ગુણ જલદી નથી કરતો, પણ દુર્ગુણ જલદી ગ્રહણ કરે છે. લશ્કરમાં દારૂ આવ્યા પછી મોટા ભાગના હિંદુ-મુસ્લિમ સૈનિકો દારૂ પીવા લાગ્યા. હવે તેમને તે આવશ્યક લાગતું હતું અને સરકાર પીવાની સુવિધા કરી આપતી હતી.

આ સૈનિકો મોટે ભાગે ગામડાંઓમાંથી આવતા અને રબા ઉપર હોય ત્યારે કે નોકરીમાંથી નિવૃત્ત થઈને પાછા ગામડાંઓમાં ભાય ત્યારે દારૂની આદત પોતાની સાથે લઈ જતા અને ત્યાં બીજા લોકોને પણ તેનો ચેપ લગાડતા. આમ બ્રિટિશરોની મહેરબાનીથી દારૂ મક્કમપણે ધીમે ધીમે ધીમે ભારતમાં પ્રસરવા લાગ્યો,

ગાંધીજીએ સંપૂર્ણ દારૂબંધીની માગણી કરી

આનો પ્રતિકાર સમાજનાં કાયદાનાં બંધનથી થતો અને ધર્મ-ગુરુઓ, સંતો અને સામાજિક કાર્યકરો પણ, વ્યસનમુક્તિની જુએશ દ્વારા તેનો પ્રતિકાર કરતા. ગાંધીજીએ આ પ્રતિકારને વેગ આપ્યો. સંપૂર્ણ દારૂબંધી કરવાની સરકાર પાસે માગણી પણ કરી અને અસહકાર આંદોલનમાં તેમ જ સત્યાગ્રહ આંદોલનમાં દારૂ-તાડીની દુકાનો ઉપર પીકેટિંગ કરવાનો કાર્યક્રમ મુકરર કર્યો.

આ પીકેટિંગમાં સ્ત્રીઓને આગળ આવવાની હાકલ કરી, કારણ કે

દાડ પીવાની આદતથી પુરુષના ગુલમનો સહુ પ્રથમ શિકાર સી બને છે. મીઠું બેની, પીટીટ અને કસ્તુરબા જેવી સન્નારીઓની આગેવાની નીચે હબરો સી-પુરુષોએ દાડ-તાડીની દુકાનો ઉપર પીકેટિંગ કરી દાડ વેચનારાઓ, દાડ પીનારાઓ અને પોલીસોના હાથે અસહ્ય અપમાનો સહન કર્યાં, ગાળો ખાધી, માર ખાધો, જેલમાં ગયાં, અને ગોળીબારોનો પણ સામનો કર્યો. મુંબઈ પ્રદેશ કોંગ્રેસ કમિટીના સેક્રેટરી શ્રી આબિદઅલી લેમિંગ્ટન રોડ ઉપર ગોળીથી ઘવાયા પણ ખરા. દાડ સામે લોકોનો પુણ્યપ્રકોપ વધવા લાગ્યો.

રજવાડાંના કુમારો કુછંદે કેમ ચડયા ?

તો બીજી તરફથી ૧૮૫૭ના બળવા પછી દેશી રજવાડાંઓ સાથે અંગ્રેજોએ જે નવા કરારો કર્યા તે કરારોની રૂએ રાજવીઓને પોતાના કુંવરોને અંગ્રેજ સરકારે નક્કી કરેલી કેળવણી લેવા તેમણે ખાસ જિલ્લી કરેલી કુમાર કોલેજોમાં મોકલવા પડતા. ત્યાં એમની આસપાસ એવું વતુંળ ગોઠવી દેવામાં આવતું કે જે આ ઉછરતા કુમારોને દાડ, રેઈસ વગેરે અનેક ભતના કુછંદે ચડાવી દેતા.

આ કુમારો જ્યારે ગાદીએ આવે ત્યારે પણ તેમની આસપાસ આવા નશાબાજો ગોઠવાઈ જતા. દાડના વેપારીઓ આવા બિનઅનુભવી રાજવીઓને કમાણીની લાલચ આપી દાડના વેપારમાં પણ સીધી કે આડકતરી રીતે ભેડી દેતા અને આમ પોતાનું હિત સ્થપાયા પછી દાડનો પ્રચાર વધારવામાં રાજવીઓનો, મહાજનનો જે પ્રભાવ હતો તે ઓસરી ગયો. અને દાડ, રેઈસ, પરદેશી સંસ્કૃતિ અને પરદેશી વિચારધારાઓમાં રસ ધરાવનારાઓનો પ્રભાવ વધી ગયો.

ગુનાની સજા સામે દાલ

અંગ્રેજોએ જે કાયદાઓ ઘડ્યા તે કાયદાઓ દેશી રાજ્યોમાં સ્વીકારાયા, અને તે કાયદાઓમાં કોઈ ગુનેગાર એમ સાબિત કરે કે ગુનો કરતી વખતે તે પીધેલો હતો, તો કાં તો છૂટી જતો અથવા હળવી સજા પામતો. એટલે મારામારી, ખૂન વગેરે ગુના કરતાં પહેલાં

લોકો દાડ પીને ગુનો કરતા અને હુળવી સજા પામી છૂટી જતા. આમા અસામાજિક તત્વોમાં દાડ એ ગુનાની સજા સામે ઢાલરૂપ બની ગયો.

છતાં દાડનો ધંધો કરવા કોઈ ઉચ્ચ વર્ણનો હિંદુ કે મુસલમાન વેપારી બાગ્યે જ આગળ આવતો. મુખ્યત્વે દેશી અને પરદેશી બંને પ્રકારના દાડનો વેપાર પારસી કોમના હાથમાં હતો અને ગામડાંઓમાં, ગોવધની નીતિ, બારે યંત્રોદ્યોગો અને જંગલોના નાશથી જે બેકારી વધતી હતી, તેથી મુંઝાઈને ખૂબ જ પછાત જ્ઞાતિઓના માણસો દાડનો ધંધો કરતા. એ લોકો તાડનાં ઝાડ છેદી તેમાંથી તાડી લેગી કરી શહેરી વેપારીઓને પહોંચાડતા અને ગામડાંમાં વેચતા.

લોકમાનસનો પ્રબળ વિરોધ

દાડબંધીનો કાયદો ન હતો છતાં દાડના પ્રચાર અને વેપારને સરકારનું પ્રોત્સાહન હતું, છતાં, દાડના ફેલાવાની ગતિ મંદ હતી. લોકમાનસનો વિરોધ પ્રબળ હતો અને એ વિરોધને ગાંધીજી વાચા આપી રહ્યા હતા. સરકાર અને હિત ધરાવતા રાજવીઓ દાડની બહી વિસ્તારવા મથી રહ્યા હતા, લગભગ તમામ જ્ઞાતિઓના કાયદા વડે સમાજ તેનો પ્રતિકાર કરી રહ્યો હતો.

સંસ્કૃતિ અને દુષ્કૃત્યો વચ્ચે — ભારતીય અને પરદેશી વિચાર-સરણી વચ્ચે — આ સતત ચાલ્યા કરતા સંઘર્ષ દરમિયાન સ્વરાજ આવી પડ્યું.

સ્વરાજ્યપ્રાપ્તિ પછી

સ્વરાજ મળ્યા પછી આર્થિક નીતિ કેવા પ્રકારની હોવી જોઈએ, તે માટે કેંગ્રેસમાં એ ઓવણીઓ હતી. એક ગાંધીજીની અગેવાની નીચેની ગાય અને ચરખા-આધારિત ભારતીય અર્થનીતિની અને બીજી શ્રી નહેરુની પશ્ચિમી શોષક અને હિંસક અર્થવ્યવસ્થાની હિમાયત કરતા મૂડીવાદીઓ, સમાજવાદીઓ અને સામ્યવાદીઓની.

ગાંધીજીએ અખિલ ભારતીય ચરખાસંઘની અને અખિલ ભારતીય ગ્રામોદ્યોગ સંઘની સ્થાપના કરી હતી. દાડબંધીની અને ગોહત્યાબંધીની

ખુલ્લું અવાજે માગણી કરી હતી. તેઓ ખાદીને માત્ર એક કપડાનો ટુકડો નહોતા માનતા. તેઓ વારંવાર કહેતા કે ખાદીની મારી વ્યાખ્યામાં ખાદી ઉપરાંત સમસ્ત આમઉદ્યોગો, હાડખંધી, ગોહત્યાખંધી વગેરે આવી જાય છે.

નહેરુએ ૧૯૩૪ કે ૧૯૩૬માં મુંબઈમાં મોટા ઉદ્યોગપતિઓની કોન્ફરન્સ યોજાવી આયોજનપંચની સ્થાપના કરી અને મોટા ભારે ઉદ્યોગો વિકસાવી દેશને મોટા ઔદ્યોગિક દેશોની હરોળમાં મૂકી દેવો એવી હિમાયત કરી.

આ આયોજનમાં હાડખંધીને, ગોહત્યાખંધીને, ધર્મને, સંસ્કૃતિને, ગામડાંઓની ઉન્નતિને કાંઈ સ્થાન ન હતું. માત્ર મોટા ઔદ્યોગિક એકમોનાં હિતો અને તેમની સમૃદ્ધિઓના રક્ષણ તેમ જ વિકાસની વિચારણા જ મુખ્ય હતી.

પશ્ચિમી વિચારસરણીથી રંગાયેલા નહેરુએ ગાંધીજીની કરેલી અવગણના

સ્વરાજ આવ્યું અને ગાંધીજી મરાયા. સ્વતંત્ર ભારતના પ્રથમ પ્રધાનમંડળે સત્તા ગ્રહણ કરી, તે દિવસે ગાંધીજીએ આદેશ આપ્યો “ખાદી સહુને મળે તેમ કરો.” આ ખાદી શબ્દમાં ઉપર જણાવેલી તમામ બાબતો સમાઈ જતી હતી.

પણ નેહરુની છત્રછાયા નીચે મૂડીવાદીઓના પ્રતિનિધિઓ સમાજ-વાદના બિલ્લા લગાડીને પોતપોતાના માલિકોનાં હિત સાચવવા માટે નહેરુની આસપાસ ગોઠવાઈ ગયા હતા.

પ્રધાનમંડળોની પસંદગીમાં અને રચનામાં આ બળવાન સંગઠિત વર્ગોનો હાથ હતો અને અંગ્રેજોએ કેળવીને પશ્ચિમી અર્થવ્યવસ્થા, સમાજ-વ્યવસ્થા અને વિચારધારાનો અમલ કરવા તૈયાર કરેલા નિષ્ણાતો રાજ્યનાં ચાવીરૂપ સ્થાનોએ રહીને પ્રધાનમંડળોની દોરવણી કરતા હતા.

નેહરુની રૂબ જોઈને ખાદીમંડળે નિષ્ક્રિય થઈ ગયાં. નેહરુએ જેની વર્ષો પહેલાં રચના કરી હતી તે આયોજનપંચ ઝડપથી ગતિશીલ

અન્યું અને સમાજવાદનો—સમાજવાદી સમાજરચનાનો—નાદ ગાજતો કરવામાં આવ્યો, પણ આ સમાજવાદી રચનામાં દારૂબંધીને સ્થાન ન હતું, તેની કોઈ વ્યાખ્યા પણ ન હતી. એની પાછળ હતી. માત્ર વર્ગવિચ્છેદની શક્યતાઓ.

માત્ર ચૂંટણીઓ છતવા માટે ગાંધીજીના નામનો ઉપયોગ

ચૂંટણીઓ છતવામાં ગાંધીજીના નામનો ઉપયોગ થયો હતો. પ્રધાનો હજી ખાદી પહેરતા હતા. સ્વાધીનતાની લડતના અઠંગ સેનાની અને ગાંધીજીના જમણા હાથ સમા આચાર્ય કૃપલાણી અને ગાંધીજી જેમને મહર્ષિ કહેતા એવા અન્નેડ ચારિત્ર્યશીલ શ્રી પુરુષોત્તમદાસ ટંડન જેવાને ફેંકી દેવામાં આવ્યા. સ્વાધીનતાના યુદ્ધમાં જેમણે કદી કશો ભાગ લીધો ન હતો એવી અને પરદેશી સંસ્કૃતિ અને વિચાર-ધારાની પ્રબળ હિમાયતી વ્યક્તિઓને પ્રધાનમંડળોમાં સ્થાન મળવા લાગ્યું. આ બધાં પગલાંથી લોકો હેબતાઈ ન જાય માટે ગાંધીજી'ધ્યા માગે' ચાલવાના પોતાના નિર્ણયોની જાહેરાત વાર-તહેવારે પ્રધાનો કર્યા કરતા અને “અમે ગાંધી-જી'ધ્યા માગે' ચાલીએ છીએ” એવી લોકો ઉપર છાપ પાડવા કોઈ કોઈ સ્થળે દારૂબંધીનો કાયદો જાહેર થયો.

અંતરાયરૂપ ગામડાંઓ

પશ્ચિમી અર્થવ્યવસ્થાના ફેલાવામાં ગામડાંઓ અંતરાયરૂપ હતાં. પરદેશી વિચારધારા તેમને ગળે ઉતારવાનું મુશ્કેલ હતું. એટલે તેમને ભાંગવા અને પરદેશી શોષક-હિંસક અર્થવ્યવસ્થાના ફેલાવામાં અંતરાય-રૂપ બને, એવી ભારતીય અર્થવ્યવસ્થાને નિર્મૂળ કરવા તેના પાયારૂપી ગૌરક્ષા, વનરક્ષા, ભૂરક્ષા (બૂદ્ધાન માટે) અને જલરક્ષા કરવાના સિદ્ધાંતોને અવગણીને વિશાળ પાયા ઉપર ગોહત્યા શરૂ કરી જેના પ્રત્યાઘાત બાકીનાં ત્રણે ક્ષેત્રો ઉપર પડ્યા, જેને પરિણામે દારૂબંધીની સફળતા સામે મોટા અવરોધો આવી પડ્યા.

સાથે સાથે પંચવર્ષીય યોજનાઓએ જે ઝડપથી ગામડાં ભાગ્યાં અને ગામડાના કારીગરોની હિજરત શહેરોમાં શરૂ થઈ, તેણે પણ દારૂબંધીના આ કાયદાના પ્રતિકારનું કામ કર્યું.”

પ્રભની છલના

દાર્ઝંધીનો કાયદો એ માત્ર ‘અમે ગાંધી-ચી’દ્યે માગે’ જઈએ છીએ’ એવી લોકોને પ્રતીતિ કરવાનો હંલ હતો. વિશાળ પ્રજાસમુદાયની એક બારે છલના હતી, એમ માનવાનું એટલા માટે મન થઈ જાય છે કે દાર્ઝંધી સિવાય ખાદી, ગ્રામ્ય-ઉદ્યોગો, ગોવધનંધી, ગાંધીજીએ ચી’ધેલી કેળવણીનો પ્રકાર, ગામડાંઓને સમૃદ્ધ કરવાની યોજનાઓ એ તમામ ક્ષેત્રોએ કશું જ કરવામાં આવ્યું નહિ.

ગોવધની ઝડપ વધારી, ગામડાંઓની બેકારી વધે એવાં પગલાં લેવાયાં અને દાર્ઝંધીનો કાયદો એવો તો વિચિત્ર અને અણુધડ જેવો બસાયો અને એનો અમલ પણ એવા ઢંગધડા વિનાનો હતો કે એને દાર્ઝંધીનો કાયદો જ ન કહેવાય.

દાર્ પીવાની કે વેચવાની ક્રિયા એ ગુનો ન બનતો પણ એના સ્થળ પરત્વે એ ગુનો બનતો. દા. ત., બેરીવલીમાં તમે દાર્ પીઓ કે વેચો એ ગુનો હતો. થોડાક જ માઈલ દૂર વસઈ જઈને ત્યાં વેચો કે પીઓ તો ગુનો ન હતો. વળી વસઈથી ચાર આઉસની બાટલી ભરીને દાર્ મુંબઈ શહેરમાં લાવો તો ગુનો હતો, પણ વસઈથી પેટમાં ડાંસીને લીટર દાર્ લઈ આવો તો ગુનો ન હતો. આમ આ ક્રિયાના સ્થળભેદે માણસ ગુનેગાર કે નિર્દોષ ગણાતો.

છતાં પ્રજા મચક નહોતી આપતી

છતાં દાર્ઝંધીથી લોકોનો મોટો સમુદાય રાજી થયો, સમાજવાદીઓ, મોટા ઉદ્યોગપતિઓ, દાર્ના વેપારીઓ અને પરદેશીઓ તારાજ હતા. સમાજવાદીઓની અને ઉદ્યોગપતિઓની મોટી ફલીલ એ હતી કે દાર્ઝંધીનો કાયદો કરીને કરોડોની આવક રાજ્યોએ શા માટે ગુમાવવી ને દાર્ઝંધીના અમલ માટેનો કરોડોનો ખર્ચ દેશે શા માટે ઉઠાવવો ?

પણ ૧૯૫૨ની ચૂંટણીમાં પ્રજાએ દાર્ઝંધીની તરફેણમાં પોતાનો મુકદ્દો આપી દીધો. મુંબઈના મજૂર લક્ષ્માં તે સમયે મજૂરોના બેતાજ

બાદશાહ ગણ્યતા એક સમાજવાદી આગેવાન ચૂંટણી લડી રહ્યા હતા. તેઓ દાફબંધી કરવાના પ્રખર વિરોધી હતા. તેઓ ધર્મ, સંસ્કૃતિ, નીતિ વગેરે કરતાં પૈસાની આવકને વધુ મહત્વ આપતા હશે, એટલે તેમણે ચૂંટણીના બે દિવસ પહેલાં બહારાત કરી કે જે સમાજવાદીઓ સત્તા પર આવશે તો દાફબંધીનો કાયદો કાઢી નાખશે. લોકોને પૂરી ખાતરી હતી કે, મજૂરોના આ બેતાજ બાદશાહ જંગી બહુમતીથી ચૂંટણી જીતી જશે, પણ તેમના આ નિવેદને તેમની જીતની તમામ શક્તિઓનો અંત આણ્યો. લોકોના ભારે આશ્ચર્ય વચ્ચે તેમનો ભૂડો પરાજય થયો હતો, કારણ એક જ હતું.

તેમણે માન્યું હશે કે મોટા ભાગના મજૂરો દાફ પીતા હોય છે. તેમના મત મેળવી લેવાશે. એક દાફડિયાના કુટુંબના બેથી પાંચ સહયો અને આગુબાગુના પાંચપચીસ પડોશીઓને એ એક વ્યક્તિ ભારે આકર્ષણ બનતી હોય છે, એટલે દાફ પીનારા મજૂરોની સ્ત્રીઓ, કુટુંબીજનો અને પડોશીઓએ આ બેતાજ બાદશાહને ભાકારે આપી દીધો.

વેરાઓ પણ લોકોએ સ્વીકાર્યા.

દાફબંધીથી રાજ્યોને જે આવક થતી તે બંધ થાય તેનો ખાડો પૂરવા અને દાફબંધીનો અમલ કરવા માટે પડતા ખર્ચને પહોંચી વળવાનાં બહાનાં નીચે પ્રધાનમંડળોએ લોકો પર ઘરવેરા અને વેચાણ-વેરા લાદ્યા, જેનો પણ લોકોએ વિનાવિરોધે સ્વીકાર કર્યો. દાફબંધી લાવવાની લોકોના અંતરના ઇચ્છાનો એ પડ્યો હતો, પણ સરકાર પક્ષે એનો પ્રાતસાદ અનુકૂળ ન નીવડ્યો. જેમ સમય પસાર થતો ગયો તેમ સરકારને દાફબંધીની સફળતા કરતાં કરવેરા વધારવામાં વધુ રસ બામતો ગયો.

કેવી હાત્યાસ્પદ સ્થિતિ.

લડાઈના મેદાનમાં સામસામા લશ્કરની છાવણીઓ પડી હોય એવો દેખાવ દાફબંધી કરનારા રાજ્યોમાં થઈ પડ્યો. અમુક ચોક્કસ વિસ્તારોમાં દાફબંધી, એની બાગુના જ વિસ્તારોમાં દાફબંધી નહિ. પીનારા મોટે

આગે શહેરના વિસ્તારોમાં, પ્રધાનો અને તેમના સચીવો અને અમલદારો પણ પીનારા અને તે વિસ્તારોમાં ઢાઝળંધી, એટલે સામે છેડે નિરકુંશ વિસ્તારમાં ઢાઝ લાવવાના વ્યૂહો રચાયા. એ અટકાવવા પોલીસ ફોર્સની વ્યવસ્થા કરવી પડી; પણ વધતી મોંઘવારીએ આ ચોકીદારોને પણ આ ચોકી દ્વારા જ કમાણી કરવાની તક મળી ગઈ.

કલમના એક ઝાટકે આંચકેલી સત્તા

ઢાઝ સામેનો સહુથી પ્રચંડ ગઢ હતો, જ્ઞાતિઓનો. ઢાઝ પીનારાઓ સામે કે બીજાં અનૈતિક કાર્યો કે સામાજિક ગુનો કરનારાઓ સામે પગલાં લેવાની સત્તા. સરકારે કલમને એક ઝાટકે આ સત્તા આંચકી લીધી. એ સત્તાનો ઉપયોગ કરનારા સામે જેલની સજાનો ભય ઊભો કર્યો.

પરદેશી વિચારધારા, પરદેશી રહેણીકરણી, ઢાઝ-માંસાહાર વગેરે રાષ્ટ્રીય ભયને ઠારી રહેલા જ્ઞાતિઓ રૂપી સિંહના કાંત અને નખ કાપી લીધા. પછી તો શિયાળો પણ એને ચૂંથી જ નાખે ને? જ્ઞાતિઓની સત્તા એટલે મહાજનની સત્તા; પંચાયતની સત્તા. એ નિર્મૂળ કરીને ગાંધીજીના પંચાયતરાજના સિદ્ધાંતમાં જ સુરંગ મારી, અને જ્ઞાતિઓને નિર્બળ બનાવી. એક તરફથી તેમની નાબૂદી માટેનો પ્રચાર શરૂ કર્યો, બીજી તરફથી એમને કઠપૂતળીઓ જેવી બનાવી. ચૂંટણી ભૂતવાના રમકડા રૂપે એમની હસ્તી ટકાવી રાખી.

અંગ્રેજો જે ન કરી શક્યા, તે દેશી અંગ્રેજોએ કરી બતાવ્યું

વિદેશી વિચારધારા, વિદેશી સંસ્કૃતિ અને વિદેશી અર્થવ્યવસ્થા તેમજ વિદેશી રહેણીકરણી સામે બસો વરસ સુધી ટકી રહેલા ગઢને તોડી નાખીને ઉપર લખેલાં તમામ દૂષણોના ફેલાવા માટેનો માર્ગ મોકળો કરી નાખ્યો અને દેશમાં ઢાઝ તેમજ માંસાહારનું પૂર ફરી વાળવાની શરૂઆત થઈ. અંગ્રેજો જે ઇચ્છતા હતા, તે પણ કરી શકવાની હિંમત ન કરી શક્યા, તે તેમના શિષ્યોએ આ પ્રધાનમંડળોના હાથે કરી બતાવ્યું.

દાડ પીવાનું કેવી રીતે વ્યાપક બનતું ગયું ?

લોકોને ખ્રિસ્તી બનાવવામાં સહુથી મોટું વિઘ્ન હતું દાડ અને માંસાહાર પ્રત્યે લોકોનો વિરોધ અને એની સામે સતત બગૃત રહેતી જ્ઞાતિપ્રથા. પણ ગાયોની ભયંકર કતલ કરી, તેમનાં ચામડાંની ભયંકર નિકાસ દ્વારા તેમણે હરિજન-કોમને સામુદાયિક રીતે બેકારી અને ગરીબીની ગર્તામાં હરસેલી દીધી અને પછી તેમની વચ્ચે પાદરીઓને ખ્રિસ્તીધર્મના પ્રચાર માટે છોડી દીધા.

ખ્રિસ્તીધર્મ પ્રત્યેના અનુરાગથી કોઈ ખ્રિસ્તી બન્યાનો દાખલો બાળે જ મળશે, પણ બેકારી, ગરીબી અને ભૂખમરાથી ભીંસાવા લાગેલી હરિજન-કોમમાંથી પૈસાની, આર્થિક સહાયની, નોકરીની લાલચે લોકો ખ્રિસ્તી થવા લાગ્યા.

જે ખ્રિસ્તી થયા તેમાંથી જે જીંચી કેળવણી લઈ શક્યા તેમને શાળામાં ઉચ્ચ હોદ્દાઓ ઉપર ગોઠવી દેવાય અને જેઓ ખ્રિસ્તી બનતા ગયા તેમને દાડ પીવાની છૂટ મળતી ગઈ અને દાડનું બજાર વિસ્તૃત થતું ગયું. મુંબઈ જેવા શહેરમાં ખ્રિસ્તીઓની અને પારસીઓની વસ્તી ગણનાપાત્ર સંખ્યામાં હતી. તેમને દાડ પીવો એ સહજ હતું અને તેમના માટે અંકુશરહિત વિસ્તારોમાંથી દાડ આવવા લાગ્યો.

પંચવર્ષીય યોજનાઓના પ્રોજેક્ટોમાં અને નવાં જિલ્લાં થતાં કારખાનાંઓમાં પરદેશ બાણી આવેલાઓને સ્થાન મળવા લાગ્યું તેમ તેમ પરદેશો તરફ નવી પેઢીનો ધસારો પશ્ચિમની કેળવણી લેવા માટે વધતો ગયો અને મોટા ભાગના દાડની આદત કેળવીને પાછા આવતા ગયા અને તેમનો ચેપ તેમની આસપાસનાઓમાં ફેલાયો.

આમ પ્રધાનો, સચીવો, મોટા અમલદારો અને પરદેશથી ઉચ્ચ કેળવણી લઈને આવનારાં કુટુંબોમાં દાડ પીવાની એક ફેશન થઈ પડી. પ્રગતિમય જીવન જીવવાની એ એક સહજ રીત બનતી ગઈ.

પરદેશી દાડની માંગથી દાડની દાણચેરી વધતી ગઈ. મોટાં કારખાનાંઓને માલ પૂરો પાડવો હોય, તેનો માલ લેવો હોય કે કારખાનાની એજન્સી લેવી હોય, દરેક બાબતમાં પરદેશી દાડની બાટલી

એક ચલણી વસ્તુ બની ગઈ. પરદેશી દારૂની ખાલી ખાટલીમાં દેશી દારૂ ભરીને વેચાવા લાગ્યો. દારૂ ગાળવાની ગેરકાયદેસર ભઠ્ઠીઓ રાજ-ભવનના બગીચાથી માંડી શહેરની ગટરો સુધી ફેલાઈ ગઈ. ગામડાંઓ-માંથી હિજરત કરતા બેકારોની જૂંપડપટ્ટીઓમાં દેશી દારૂ, પરદેશી દારૂ અને દાણચોરીની બીજી ચીજવસ્તુઓના ઢગ થવા લાગ્યા અને એ કેન્દ્રમાંથી નાના-નાના છોકરાઓ, બિખારીઓ અને ફેરિયાઓ મારફત શહેરમાં સ્થળેસ્થળે પહોંચવા લાગ્યા.

છતાં પ્રધાનો ધમંડમાં રહેતા

શહેરોની દારૂબંધીના કાયદાભંગના કેસોની ઢગલાબંધ ફાઇલો વધવા લાગી. કોર્ટોના કમ્પાઉન્ડમાં પકડાએલાં દારૂનાં પીપોના ગંજ વધવા લાગ્યા અને છતાં પ્રધાનો એવા ધમંડમાં રહેતા કે અમે દારૂ-બંધીને સફળ બનાવી છે, પ્રધાનો પાસે લોકો ફરિયાદ કરે કે અહીં દારૂ ગળાય છે, તો જવાબ મળતો કે, “તમે જ પીતા લાગો છો. નહિ તો તમને કેમ ખબર પડી કે અહીં દારૂની ભઠ્ઠી છે?” પોલીસમાં ફરિયાદ થાય તો તેની ખબર દારૂ ગાળનારને પહોંચી જતી અને ફરિયાદ કરનારો ઘણી વખત બનના ખતરામાં મુકાઈ જતો.

ધીરે ધીરે ગૃહઉદ્યોગ બન્યો

હવે એ એક મબલખ કમાણી આપનારો ગૃહઉદ્યોગ અથવા આયાતી વેપાર થઈ ગયો. જે માણસો સાધારણ સ્થિતિનાં કુટુંબોમાં ઘરકામ કરતા તેઓ આ ધંધામાં પડીને બંગલા અને મોટરોના માલિક બની ગયા. એટલે નવી ભિગતી પેઢીને વધતી જતી મોંઘવારીના જમાનામાં દારૂનાં વેપારમાં પડી પૈસા કમાઈ લેવાની લાલસા રોકવી એ મુશ્કેલ બન્યું. અતિ ઉચ્ચ ગણાતા ધાર્મિક કુટુંબના નબીરાઓ દારૂની દાણચોરી અને દારૂના વેપારમાં ગોઠવાઈ જવા લાગ્યા, કારણ કે હવે જ્ઞાતિનો અને સામાજિક બહિષ્કારનો ભય નાબૂદ થઈ ગયો હતો અને દારૂ પીવો એ ફેશન, આધુનિક જીવન જીવવાની સહજ રીત બની ગઈ હતી અને દારૂના વેપાર અને દારૂની દાણચોરી અઢળક પૈસો કમાવાનાં સાધન બન્યાં હતાં.

આ કેવો અન્યાય ?

દુઃખદ આશ્ચર્ય એ છે કે હાફબંધીના કાયદાનો ભંગ કરનારને પ્રમાણમાં મામુલી સજા થાય, પણ જો જ્ઞાતિના આગેવાન હાફ પીનારા કે વેચનારા સામે પગલાં લે તો એ આગેવાનોને જેલની સજા થાય !

ભારતમાં જેમ સિંહ, વાઘ, મગર જેવાં હિંસક પ્રાણીઓને રક્ષણ મળ્યું છે અને તેમના માટે અભયારણ્યો વિસ્તારાયાં છે, પણ ગાય અને ખીજો નિર્દોષ પણ અતિ ઉપયોગી પશુઓની કલત માટે નીત નવાં કતલખાનાં કરોડો રૂપિયાને ખર્ચે બંધાય છે, તેમ હાફ પીનાર કે વેચનારને સરકાર મામુલી સજા કરે છે, પણ હાફ સામે પ્રબળ પ્રતિકારની સૂઝ અને નિષ્ઠા ધરાવનારી જ્ઞાતિસંસ્થાઓના આગેવાનોને આ સામાજિક ગુનેગારોને સજા કરવાની સત્તા નથી અને કદાચ તેઓ તેમ કરે તો આકરી સજાના ભોગ બની જાય.

હાફ સામે મજબૂત કિલ્લેબંધી તોડી નાખી

ભારતમાં સિંહ, વાઘ, દીપડા, હરણ, નીલગાય વગેરે પશુઓ નામશેષ થઈ ગયાં છે એ સાચું, પણ તે કાંઈ શિકારીઓ દ્વારા નાશ નથી પામ્યાં. શિકાર તો આ દેશમાં યુગોથી થતો આવ્યો છે. ઉપર લખેલા વનપશુઓના નાશનાં મૂળ ગોવધની નીતિમાં રહેલાં છે. ગોવધની નીતિએ બળતણ માટે છાણનો પુરવઠો કાપી નાખ્યો એટલે લોકોએ બળતણ માટે જંગલો કાપ્યાં. જંગલો કપાયાં એટલે આ વનપશુઓનાં આશ્રયસ્થાનો ગયાં અને જમીન ધોવાઈને જળાશયો સુકાઈ ગયાં. એટલે વનપશુઓ ભૂખ્યાંતરસ્યાં પાણી વિના અને તડકા સામે વૃક્ષોના રક્ષણ વિના તરફડીને નાશ પામ્યાં, અને આ દોષનો ટોપલો શિકારીઓ ઉપર ઢાળી પાડવામાં આવ્યો.

તે જ પ્રમાણે જે સંસ્થા હાફ સામે મજબૂત કિલ્લેબંધી સંભરી હતી તેને મજબૂત કરવાને બદલે તોડી નાખી અને હાફબંધીનો કાયદો પોતાના હાથમાં રાખ્યો પણ સરકારી કાયદાના હાથ જેટલા લાંબા થાય તેટલા વધુ નિર્બળ બને એ સ્વાભાવિક છે. એ નિર્બળતા ઉપર ઢાંક-

પિછોડો કરવા જ્ઞાતિઓને વગોવવાની કોઈ તક દેશનેતાઓ જતી કરતા નથી.

સરકારને દાંડળ'ધી કરવામાં રસ જ ક્યાં હતો ?

વળી, એમ માનવું જ પડે છે કે સરકારને દાંડળ'ધી કરવા કરતાં તેનો દેખાવ કરવામાં અને એના ખર્ચને પહોંચી વળવા કર-
નારણ વધારે જવામાં રસ હતો, કારણ કે જો દાંડળ'ધી સફળ કરવાની નિષ્ઠા હોત તો દર વરસે દાંડળ'ધીના ગુના વધતા જતા હતા; તેનું કારણ શોધવા પ્રયત્ન કર્યા હોત.

દર વરસે દાંડળ'ધી અહા ઉપર દરોડાની સંખ્યા વધતી હતી. દાંડળ'ધી દાણુચોરી વધતી હતી અને કોર્ટોમાં દાંડળ'ધી કાયદાના ભંગ માટે કેસો પણ વધતા જતા હતા. એ જ વસ્તુ પુરવાર કરતી હતી કે દાંડળ'ધીના અંચળા નીચે દાંડળ'ધી બહી ફૂલીફાલી રહી છે. ગેર-કાયદેસર દાંડળ'ધી અહા વધતા હતા. એ ધંધાની હરીફાઈને કારણે ગુ'ડાગીરી, મારામારી અને ખૂનામરકી પણ વધતાં હતાં.

લોકોને એક બાજુ દાંડળ'ધી પીનારાઓ તરફથી, બીજી બાજુ એના ધંધાદારીઓ તરફથી અને ત્રીજી બાજુ નિષ્ફળ દાંડળ'ધી માટેના બેકામ કરવધારાથી જે ચાતનાઓ સહન કરવી પડે છે, તેનો ખ્યાલ પ્રધાનોને ક્યાંથી આવે ? કારણ કે તેમને મન તો એક કાર્ય માટે, ખર્ચ વધુમાં વધુ કરવો એમાં જ ગૌરવ હોય છે. કાર્યસિદ્ધિની પરવા નથી હોતી. વળી, આમાં તો તેમની નિષ્ઠા પણ ક્યારે હતી ?

કાર્યકરોની પણ એ જ મનોદશા

આવી જ મનોદશા કાર્યકરોની પણ હતી. એક બહુ જ જૂના ગાંધીવાદી અને સંનિષ્ઠ કાર્યકરે અચાનક ધડાકો કર્યો અને સંપૂર્ણ દાંડળ'ધીનો કાયદો કરવા માટે આમરણ ઉપવાસ ઉપર જિતર્યાની બહેરાત કરી.

તે તેમને પત્ર લખ્યો કે, “તમે ચોખ્ખા નથી ક્યું”. તમારે બહેર પ્રબલ પહેલાં જણાવવું જોઈતું હતું. રાજ્યને નોટિસ આપવી જોઈતી

હતો” વગેરે. તેમણે મને જણાવ્યું કે “તમે મારા અને પ્રધાનોના સંબંધ નથી જાણતા. હું જ્યારે મુંબઈ આવીશ ત્યારે તમને સમજાવીશ.”

ચાર-છ દિવસ પછી શ્રીમતી ઇન્દિરા ગાંધીની દરમિયાનગીરીથી તેમણે ઉપવાસ છોડી દીધા. થોડા દિવસ પછી વળી, ફરીથી આમરણ ઉપવાસ પર જિતરવાની જાહેરાત કરી. તે વખતે શ્રી વિનોબાજીની સમજાવટથી ઉપવાસ છોડ્યા.

પછી મુંબઈમાં હું તેમને મળ્યો અને પૂછ્યું કે “તમને હાડખંધીનો કાયદો જોઈએ છે? કે હાડખંધી જોઈએ છે? જો હાડખંધી જોઈતી હોય તો તે કેવી રીતે કરવી અને સફળ બનાવવી એ વિચારવું જરૂરી છે. આહુ નીતિ તો ક્યાજનક રીતે નિષ્ફળ નીવડી છે.

જો હાડખંધીનો કાયદો જોઈતો હોય તો જુઓ મહારાષ્ટ્ર સરકાર કે ગુજરાત સરકારના કાયદા. અહીં હાડખંધીખાતાના પ્રધાનશ્રી પોતે જ હાડ પીવાની અને વેચવાની પરમીટ આપે છે તે જોવા મળશે, અને મુંબઈ શહેરનો કોઈ રસ્તો એવો નથી, જ્યાં તમને હાડ ન મળે. અને ગુજરાતમાં તો ગામેગામ જૂંપડાંઓ અને પર્વતોની ગુફાઓમાં પણ એ મહત્વના ગૃહઉદ્યોગ તરીકે કુલ્યોદ્ધાર્યો છે. ગુજરાતની ગાંધીવાદી સરકારે વરસમાં જેટલા રૂપિયાની ખાદી અને બીજા આશ્વ-ઉદ્યોગોનો માલ પેદા નથી કરી શકતા એના કરતાં અનેક ગણી વધારે કિંમતનો હાડ ગૃહઉદ્યોગ પેદા કરે છે.”

ત્યારે તેમણે કહ્યું કે, “અમારા રાજ્યમાં કાયદો હતો કે સ્કૂલ કે મંદિરની આસપાસ ૧૦૦ વારના વિસ્તારમાં હાડની દુકાન કરવાની પરમીટ ન આપવી. પણ હાલની સરકારે એ કાયદો ફર કરીને અને નિશાળો પાસે હાડની દુકાન ખોલી છે.”

આ કિસ્સામાં પણ એ જ સાબિત થયું કે આ સન્નિષ્ઠ કાર્ય કરને પણ હાડ સામે વાંધો હશે તેના કરતાં તે પીવા કે વેચવાના સ્થળ પર વધારે વાંધો હતો અને હાડ ફર કરવા માટે આહુતિ આપવા તૈયાર થઈ ગયા હતા, કારણ કે મૂળથી જ કાયદો એવા પ્રકારનો ઘડાયો કે લોકોને હાડ કરતાં હાડના સ્થળ પ્રત્યે જ વિરોધ બળે.

૧૯૪૨ની ‘ક્રીટ ઇન્ડિયા’ની લડતમાં હું જેલમાં હતો ત્યારે મારા ઉપરનો એક ચોકીદાર થોડાં વરસ પહેલાં મને મળ્યો. મને કહે; “સાહેબ ! મારો પગાર ૧૯૪૨માં બાર રૂપિયા હતો. તે દિવસે મને નોકરી બંધ તો શું મારું થાય એની બારે ચિંતા હતી, પણ હવે મારો પગાર સો રૂપિયા છે, તો પણ મને નોકરીની પરવા નથી.”

મેં પૂછ્યું, કેમ ? તે કહે, “તમારી દારૂબંધીએ અમારી રોજગારીના દરવાજા ખોલી આપ્યા છે. આજે હું સો રૂપિયા કમાઉં છું. પણ જો નોકરી બંધ તો ૫૦ રૂપિયાની મૂડી વડે મહિને ૨૫૦ થી ૫૦૦ કમાઈ શકું તેમ છું.

વળી તેણે કહ્યું કે, “તમારી દારૂબંધીએ અમને ગુજરાન માટે તો નિશ્ચિત બનાવ્યા છે, પણ નોકરી જવાનો ભય નાખૂદ થવાથી નિષ્કાપૂર્વક કામ કરવાની અમારી ભાવનાનો પણ ખાતમો ખોલાવ્યો છે.

મેં એને પૂછ્યું, “તમે વરસો સુધી પોલીસખાતામાં નોકરી કરી છે, તો તમારો શું અભિપ્રાય છે ? દારૂબંધી સફળ ન થઈ શકે ? દારૂબંધી કરવી જરૂરી નથી ?” તે કહે, “સાહેબ ! તમારા પ્રધાનો, તેમનાં પુત્રો, સગાંવહાલાં અને મિત્રો, આ ધંધામાં ન હોય તો દેશમાં પરદેશી દારૂ મળવો મુશ્કેલ થઈ પડે.”

તમારા કાયદા જ એવા છે કે દારૂબંધીનો ભંગ કરનારા કરતાં દારૂબંધીનો ભંગ કરનારને પકડનારાઓ ઉપર વધુ જોખમ હોય છે. પછી શા માટે તેઓ એ જોખમ ખેડવા કરતાં તેમના ભાગીદાર બની મળતખ આવક ન મેળવે !

“દારૂબંધીની જરૂરિયાત માટે પૂછે તો કહું છું કે, દારૂથી લોકોની જે સત્યાનાશી થાય છે તેવી ખીજ કોઈ ચીજથી થતી નથી. દારૂથી જે ગુનાખોરી વધી છે તેનો તમને તો ખ્યાલ જ ન આવે.”

“લોકો ગુનો કરવા પહેલાં દારૂ પીએ છે. ગુનો કર્યા પછી એની સજામાંથી છૂટવા દારૂ પીવડાવે છે. ખેડૂત, મજૂર, વેપારી કે

મિલમલિક કોઈ આ બંદીમાંથી મુક્ત નથી. દાણ'ધી એ આજનો સૌથી મોટો પ્રશ્ન છે. પ્રધાનો જ આમાં સંડોવાયા હોય ત્યાં શું થાય ?”

જનતા સરકાર પણ ગાંધીજીની ઠેકડી ઉડાવે છે

જનતા સરકારે સત્તા અકુલ કર્યા પહેલાં જ્યારે ગાંધીજીના સમાધિસ્થળે ગાંધીમાર્ગે જવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી ત્યારે ભારતના ઉદ્યોગપતિઓ પ્રજ્વળી જીઠ્યા હતા. સરકાર સામે તેઓ અખબારોમાં પુણ્યપ્રકોપ ઠાલવવા લાગ્યા હતા. પણ ગાંધીમાર્ગે આલવાના શપથ લીધા પછી ફરીથી માત્ર સમગ્ર દેશમાં દાણ'ધી કરવાની જ વાત પ્રસારવામાં આવી.

ગાંધીજીનાં જીવનકાર્યોમાંનાં તમામ કાર્યો ઠેલી દેવામાં આવ્યાં. સંપૂર્ણ ગોવધન'ધીની માંગણી ફરીથી ઠુકરાવી દેવામાં આવી. તેને બદલે નવાં આધુનિક કતલખાનાં, મત્સ્ય-ઉદ્યોગને નામે રોજની અબજો આછલી મારવાની યોજનાઓ, ઈંડાં અને ડુક્કર તેમ જ ઘેટાં-બકરાંના માંસનું ઉત્પાદન વધારવાની યોજનાઓ કરવામાં આવી. પણ, ખાદી માટે અને આમઉદ્યોગો માટે ગાંધીજીએ નક્કી કરેલી કેળવણી માટે કશું જ કરવામાં આવ્યું નથી.

એટલે હવે ઉદ્યોગપતિઓનો વિરોધ સરકારને બદલે અમુક પ્રધાનો પૂરતો મર્યાદિત બની ગયો છે. દાણ'ધીની વાતો જો કે હવામાં જ છે અને તે પણ માત્ર “અમે ગાંધીમાર્ગે આલીએ છીએ.” એવું લોકોના મનમાં ઠસાવવા માટે. તેને માટે ચાર વરસની મુદત ઠરાવવાનું કહેવાય છે; જે સમય દરમિયાન કદાચ આ સરકાર પણ બદલાઈ ગઈ હોય.

ત્યારે પીલુ મોદી કેમ ચૂપ રહ્યા હતા ?

છતાં આ હવાઈ વાતોનો પણ હવે તો બહારમાં વિરોધ થવા લાગ્યો છે. કેન્દ્ર સરકારના પ્રધાનો પીએ છે. અમલદારો પણ પીએ છે. ઉદ્યોગો અને વેપારમાં તો દારૂ હવે ચલણી નાણું છે. એટલે તેમને પણ એ કેમ પરવડે ? શ્રી પીલુ મોદીએ તો દારૂ પીવાને

માનવઅધિકારનો વિષય બનાવીને તેનો વિરોધ કરવો શરૂ કર્યો છે. સવાલ એ છે કે, આ સિક્યુલર સ્ટેઈટમાં ઘણા ધાર્મિક, ધંધાકીય માનવ-અધિકારોના કુરચા ભેડી ગયા છે, તે સમયે શ્રી મોદી કેમ રૂપ રદ્યા હતા ? હા. ત., ખાંડના કારખાનાના વિસ્તારમાં શેરડી ઉગાડનારાઓને ગોળ બનાવવાની મનાઈ ફરમાવીને તેમનો ગોળ બનાવવાનો અધિકાર છીનવી લેવામાં આવ્યો.

સુવર્ણ અંકુશધારા નીચે લોકોને પોતાના મનગમતા દાગીના પહેરવાનો કે પોતાની બચતને સોનામાં સલામત રાખવાનો અધિકાર છીનવી લેવામાં આવ્યો, રેશનમાં પોતાને મનપસંદ અનાજ ખાવાનો અધિકાર છીનવી લેવામાં આવ્યો.

મુંબઈ અને તેનાં પરાંઓમાં લોકોનો પોતાની ગાય રાખવાનો અધિકાર છીનવી લેવામાં આવ્યો.

પાણીનો જથ્થો અને સમયના રેશન દ્વારા પ્રજાને ધાર્મિક પ્રસંગોએ ચોક્કસ સમયે પાણી મેળવવાનો અધિકાર છીનવી લેવામાં આવ્યો.

કોઈ સ્થળે દૂધમાંથી પેંડા બનાવવાનો અધિકાર છીનવી લેવાયો, તો કોઈ સ્થળે રસગુલ્લાં બનાવવાનો અને વેચવાનો તેમ જ ખાવાનો અધિકાર પણ છીનવી લેવાયો.

લોકોના પવિત્ર યાત્રાધામોને પવિત્ર, સ્વચ્છ અને હિંસામુક્ત રાખવાનો અધિકાર છીનવી લેવાયો, તેમ જ ભિગતી પેઢીનો પોતાની યોચતાને પ્રેરણે નોકરી મેળવવાનો અધિકાર પણ છીનવી લેવાયો. લોકોના ધાર્મિક ક્રિયાઓ કરવાના અધિકારો પણ ગોહત્યા વગેરે દ્વારા છીનવી લેવાયા ત્યારે શું મોદીસાહેબ નશામાં હતા કે, એ બધા છીનવાઈ જતા માનવઅધિકારોની તેમને ખબર ન પડી ?

ભારતમાં દારૂબંધી થઈ જ નથી.

હકીકતમાં ભારતમાં દારૂબંધી થઈ જ નથી. “અમે ગાંધીવાદી છીએ” એવી છાપ ઉપસાવવા અથવા તો “અમે ગાંધીચીંધ્યા માગે”

જોઈએ છીએ” એવી જમણામાં પ્રબલને રાખવા માટે દારૂબંધીનો કાયદો અનેક ક્ષતિઓ રાખીને ઘડવામાં આવ્યો છે, અને એ કાયદાના પરિણામે લોકોને જે ત્રાસ ભોગવવો પડ્યો છે, તેવો ત્રાસ બીજા કોઈ સરકારી પગલાને પરિણામે ભોગવવો પડ્યો નહિ હોય. લોકો દારૂબંધી માગે છે; દારૂબંધીની કાયદાની છેતરામણી બાળ અને તેમાંથી પ્રગટ થતાં દુઃખો નથી માગતા.

સંપૂર્ણ દારૂબંધી શક્ય છે ?

એક વાત ચોક્કસ છે કે સમાજમાં સંપૂર્ણ દારૂબંધી શક્ય નથી. કોઈપણ દ્રવ્ય એવું નથી જે કાયદા અને સમાજની ભગૃતિ વડે પણ સંપૂર્ણ નાબૂદ થઈ શકે. અને દારૂ તેમાં અપવાદ ન હોઈ શકે. દ્રવ્યોને કાયદા અને સમાજની સત્તાના સંકેતન વડે નાથી શકાય, એને અંકુશમાં રાખી શકાય. એટલે દારૂબંધી સંપૂર્ણ સફળ થઈ શકે નહિ. માટે દારૂબંધીના કાયદાનો વિરોધ કરવો બાજબી નથી. માત્ર એ કાયદો કરવા પાછળની નિષ્ઠા સાબિત કરવી જોઈએ. એને વહેવારુ બનાવવો જોઈએ. અને તેના અમલ માટે સમાજનો, દરેક જ્ઞાતિનો સહકાર માગવો જોઈએ. સરકાર અને સમાજના સહકારની એક રૂપ-રેખા તૈયાર થવી જોઈએ.

શું દારૂથી રાષ્ટ્રને મળદાપ આવક થાય છે ?

‘દારૂથી મળદાપ આવક થાય છે,’ એ દલીલ માત્ર નબળી નથી, વાહિયાત છે અને આર્થિક કસોટી ઉપર પણ નિષ્ફળ નીવડેલી છે. ગમે તે પ્રકારે આવક મેળવવાની નીતિ ભારતીય વિચારધારા, હિંદુ સંસ્કૃતિ અને હિંદુધર્મને મંજૂર નથી. જો રાજ્ય દારૂમાંથી થતી કે વેશ્યાગીરીની આવકને ત્યાજ્ય ન ગણે તો લોકો દારૂચોરી, જુગારમાંથી થતી આવકને શા માટે ન આવકારે ?

પશ્ચિમની સંસ્કૃતિ અને પશ્ચિમની વિચારધારામાં, દુશ્મનને હરાવવા સ્ત્રીઓનાં શીલ સમર્પવામાં આંચકો અનુભવાતો નથી. હિંદુ સંસ્કૃતિ અને હિંદુ વિચારધારામાં એ હીન કૃત્ય ગણાયું છે. ચિત્તોદને

અચાવવા પશ્ચિમીને અલાહીદીનને સોંપી દેવા કરતાં ૨૫ હજાર ૨૪-પૂતાણીઓએ જોડાઈ કરવાનું અને હજારો ૨૪ પૂત વીરોએ કેસરિયાં કરી પ્રાણત્યાગ કરવાનું ઉચિત ધાર્યું હતું. પશ્ચિમ અને ભારતની આ બે વિચારધારાઓનો સમન્વય શી રીતે થઈ શકે? એટલે પશ્ચિમનાં સભ્યો દાડખંધીમાંથી આવક મેળવે છે માટે આપણે પણ મેળવવી એ ફલીલ આપણી સંસ્કૃતિને બંધબેસતી નથી.

આવક કરતાં ખર્ચ વધી જાય છે

દાડ પીવાથી જે ગુના થાય છે, જે સામાજિક અશાંતિ જન્મે છે, દાડ પીવાના પ્રત્યાઘાતરૂપે જે દરદો થાય છે - પછી તે દાડ પીવાથી થયાં હોય કે કુટુંબના સભ્યોની, તેના કુટુંબના વડાની દાડની લતથી પેદા થતી માનસિક તંગી અને ભૂખમરારને કારણે થતાં હોય, એ દરદોની સારવાર માટે અને ગુનાખોરી ડામવા માટેના પોલીસદળના પગારના અને કોર્ટોમાં વધી પડતા ગુનાઓના કેસ ચલાવવામાં રાષ્ટ્રને જે ખર્ચ કરવો પડે છે, તે ખર્ચ આવક કરતાં વધી જાય છે.

પ્રજામાં દાડની બદીનો ફેલાવો કરવામાં કોઈ નૈતિક, આર્થિક કે વૈજ્ઞાનિક હડાપણ નથી. એને માત્ર સમાજને અધોગતિમાં ધકેલી દઈને પણ પૈસા મેળવવાની અને પોતાની નશાની ઇચ્છા વગર હરકતે પૂરી કરવાની રાક્ષસી લાલસાનો પડથો જ છે.

દાડખંધી કેવી રીતે કરવી જોઈએ?

દાડખંધી કરવાની પ્રજાના ઘણા મોટા ભાગની માગણી એ તેમના આત્માનો અવાજ છે. એટલે એ કરવી જ જોઈએ અને તે એવી રીતે કરવી જોઈએ, જેથી પ્રજાને ત્રાસ ભોગવવો ન પડે. એના નામે કર-ખારણમાં કચડાવું ન પડે અને લોકોની સલામતી જોખમાઈ ન જાય.

પરંતુ એકલા કાયદાથી દાડખંધી શક્ય જ નથી. કાયદાના કાયદા લાંબા છે, પણ, એ લાંબા થાય તેમ વધુ ને વધુ નિર્બળ બને છે. એ દાડખંધી દ્વારા “અમે ગાંધીમાર્ગે જઈએ છીએ” એવો

માત્ર દંશ જ ન કરવેા હોય અને નિષ્કાપૂર્વક દારૂની બદીને ફેલાતી અટકાવી હોય તો તે કાયદો રાષ્ટ્રના સમગ્ર વિસ્તારમાં અપવાદ-રહિત દરેક સ્તરે લાગુ પાડવો જોઈએ. એ કાયદો ગુનેગારને બાંધી ન છોડી શકાય એવો બનાવવો જોઈએ અને એનો ભંગ કરનારને રાષ્ટ્રદ્રોહી ગણી સખતમાં સખત સજા ફટકારવાની જોગવાઈ હોવી જોઈએ.

દારૂને બદલે કાવો

‘જેમને પંબળ, હરિયાણા જેવા અતિશય ઠંડા પ્રદેશમાં અને જેઓ રાત-દિવસ સમુદ્રમાં વહાણવટાના ધંધામાં પડેલા છે તેમને શરીરની ગરમી ટકાવવા દારૂની જરૂર છે.’ એવી જોરદાર દલીલ થઈ શકે, પણ આજથી ૬૦-૭૦ વરસ પહેલાં નાવિકો અને પંબળીઓ દારૂને બદલે કાવો પીતા (કાવો એટલે ખુંદને શેકી, ખાંડી અને પાણીમાં ખૂબ ઉકાળે અને પછી મીઠું નાખીને ખૂબ ગરમ ગરમ બેથી ત્રણ ઔસ જેટલો પી બાય. શરદી થઈ હોય તો આજે દારૂ ન પીનારી કેમોમાં પણ દવા તરીકે પ્રાન્ડી પીવાય છે. અગાઉ શરદી માટે પણ ત્રણ-ચાર વખત કાવો પીતા.

આજે ઉચ્ચ કુટુંબોમાં પણ સુવાવડ પછી શરીરે પ્રાન્ડી ચોળે છે. આપણું આયુર્વેદ સુવાવડ પછી એક મહિના સુધી લાક્ષાદિ તેલ વડે અથવા તલના તેલમાં તજ, અજમા, સુવા, આસગંધ અને અમરવેલ નાખી ગરમ કરી તે તેલથી સુવાવડી સ્ત્રીને એકથી દોઢ મહિના સુધી માલિશ કરવા સલાહ આપે છે. દવા તરીકે દારૂના વિકલ્પ તરીકે વધુ ઉત્તમ ઔષધો આયુર્વેદમાં વપરાય છે. પણ, આ તમામ ઔષધોને અન્યાયી, ગેરવાજબી અને માનવતાદ્રોહી કહી શકાય એવી આર્થિક નીતિ લેતીને ઔષધો એટલાં તો મોંઘાં અને દુષપ્રાપ્ય બતાવી દેવાયાં છે કે તે ઔષધો કરતાં દારૂ વધુ સસ્તો અને વધુ સુલભ બન્યો છે, આવી આર્થિક નીતિ પણ દારૂબંધીની નિષ્ફળતાનું એક કારણ છે.

દારૂબંધીના કાયદા પાછળ, દારૂબંધી કરવાની નિષ્કા કરતાં, અમે ગાંધીમાર્ગે ચાલીએ છીએ’ એવાં દંશનાં દર્શન થાય છે.

સાઉદી અરેબિયાનું અનુકરણ

સાઉદી અરેબિયામાં દારૂબંધીનો કાયદો છે એ કેટલે અંશે સફળ થયો હશે તે આપણે નથી જાણતા. કોઈપણ દૂધણની આ વિશ્વમાંથી સંપૂર્ણ નાબૂદી શક્ય જ નથી. તેની માત્રામાં વધારો-ઘટાડો થયા કરે છે. તે જ પ્રમાણે સાઉદી અરેબિયા અને બીજાં ચુસ્ત ઇસ્લામી રાજ્યોમાં પણ દારૂની નાબૂદી સદંતર ન હોય તો આપણે નવાઈ પામીએ નહિ.

છતાં આપણે ત્યાં એવી પણ દલીલ કરાય છે કે, “અમેરિકા જેવો દેશ પણ દારૂબંધી કરવામાં નિષ્ફળ નીવડ્યો તો પછી આપણે શા માટે દારૂબંધી કરી કરોડોની આવક ગુમાવવી જોઈએ?” પણ, અમેરિકામાં ચોરી, ખૂન, દાણચોરી અને કરચોરી વગેરે કૃત્યો ગુનાપાત્ર છે અને સજાપાત્ર પણ છે, છતાં એ ગુના થાય છે અને એ ગુના થતા હોવાથી અમેરિકન સરકાર કે બીજા દેશની સરકારો પણ એ કરવાની છૂટ અપાતી નથી. અમેરિકાએ દારૂબંધીનો કાયદો પાછો ખેંચી લઈને પોતાની નિષ્ફળતા અને પ્રબળ હલકી મનોદશાને છતી કરી છે, એટલે એનું અનુકરણ કરવામાં કોઈ જાતનું શાણપણ નથી.

આપણે સાઉદી અરેબિયાનું આ વિષયમાં અનુકરણ કરી શકીએ. બીજું વિશ્વયુદ્ધ જ્યારે એની પરાક્રાંતિએ પહોંચ્યું હતું ત્યારે બ્રિટનના વડાપ્રધાન શ્રી ચર્ચીલને મહત્વની મંત્રણાઓ માટે સાઉદી અરેબિયાના રાજા સાઉદને મળવા જવાનું થયું. બ્રિટિશ વડાપ્રધાનની સગવડ માટે સાઉદી અરેબિયાના બ્રિટિશ એલચીએ રાજા ઈબ્રાહિમ સાથે વાટાઘાટો કરી તેમાં એવું જણાવ્યું કે “ચર્ચીલને લોજન પછી દારૂ પીવાની આદત છે, અને તે અમુક જાતનો દારૂ પસંદ કરે છે.” તરત જ રાજા સાઉદે જવાબ આપ્યો કે “અમે ઇસ્લામીઓ દારૂને અડકતા નથી. અને અહીં અમે દારૂ આપી શકીશું નહિ.”

બ્રિટિશ એલચીએ તેમને સમજાવવા ઘણી મહેનત કરી પણ,

રાજા ઈષ્ટ સાઉદે આખરે સ્પષ્ટ કહી દીધું કે, “દાડૂ વિના ન ચાલે તો મુલાકાત રદ કરો. બાકી અહીં દાડૂ નહિ મળે.

આખરે ચર્ચિત્ર જેવા ચર્ચિત્રને નમતું જોખવું પડ્યું અને દાડૂ વિના ચલાવી લેવું પડ્યું. અહીં રાજા ઈષ્ટ સાઉદની સિદ્ધાન્તનિષ્ઠાનાં અને ધર્મ પ્રત્યેની વફાદારીનાં દર્શન ચાલે છે, જ્યારે આપણે ત્યાં માત્ર હંબા ડોકિયાં કરે છે.

દાડૂબંધી નિષ્ફળ જવાનાં કારણો

આપણે ત્યાં દાડૂબંધી નિષ્ફળ જવાનાં મુખ્ય કારણો નીચે મુજબ ગણાવી શકાય :

(૧) દાડૂબંધીનો કાયદો ઢીલો, અવ્યવહારુ અને અનેક છટકા-બારીઓવાળો હોવાથી એની ગંભીરતા ઓસરી ગઈ છે.

(૨) દાડૂના વેપારમાં હિત ધરાવનારા પરદેશીઓ અને તેમના ભારતીય મિત્રોના કાવાહવા.

(૩) અવહેવારુ અને માનવતાદ્રોહી કહી શકાય એવી આર્થિક નીતિ.

(૪) પશુઓનું અને ગ્રામ્ય-ઉદ્યોગો તેમજ ગૃહ-ઉદ્યોગોનું નિકંદન કઠાતું હોવાથી વધી રહેલી બેકારી. આવા જન્મેલા બેકારોએ ગેર-કાયદેસર દાડૂને એક મુખ્ય ગૃહ-ઉદ્યોગ તરીકે વિકસાવી દીધો છે.

(૫) બ્રષ્ટાચારમાં વિદેશી દાડૂને મળેલું ચલણી નાણાં કરતાં પણ વધુ મહત્ત્વનું સ્થાન.

(૬) ગુનાના ફેલાવાને પહોંચી વળવા અપૂરતું પોલીસ દળ.

(૭) સામાજિક ગુનાઓને કંઈક અંશે કાબૂમાં રાખતી અને દાડૂ તેમ જ માંસાહારના ફેલાવા સામે અડીખમ થઈને જાણેલી જ્ઞાતિ-સંસ્થાઓની તમામ સત્તા કાયદા દ્વારા છીનવી લઈને દાડૂ અને માંસાહારના ફેલાવાને મોકળું મેદાન કરી આપ્યું. જ્ઞાતિસંસ્થાઓ પશ્ચિમી વિચારધારા અને પશ્ચિમી સંસ્કૃતિના ફેલાવા સામે અડીખમ થઈને જાણી હતી. તેમની તમામ સત્તા આંચકી લઈને નિરાધાર બનાવી દીધી એટલે

સ્વેચ્છાચારી અને સ્વચ્છંદી માણસોને દાડ-માંસના પ્રચાર માટે મોકલું મેદાન મળી ગયું. બીજી તરફથી જ્ઞાતિસંસ્થા નાબૂદીના બુલંદ નારા ગમવતાં ગમવતાં જ્ઞાતિઓ અને દાડ એ બંનેને ચૂંટણી જીતવાનાં અમોઘ હથિયાર તરીકે અપનાવાયાં. જ્ઞાતિના જે આગેવાનો જ્ઞાતિઓમાં દાડ પીનારાઓનો સામાજિક બહિષ્કાર કરતા તે જ આગેવાનો હવે ચૂંટણી સમયે ચૂંટણી જીતવા અને વેપારધંધામાં સ્વાર્થ સાધવા દાડની દહાણી કરવામાં ગૌરવ અનુભવવા લાગ્યા.

(૮) ગરીબી અને બેકારીમાં બીંસાએલી નવી પેઢીને ગેર-કાયદેસર દાડ ગાળવાના અને દાણચેરીથી વિદેશી દાડ લાવવામાં ગરીબીનો અંત અને સમૃદ્ધિનાં દર્શન થયાં.

(૯) ઘણા પ્રધાનો અને મોટા અમલદારો તથા અનેક ઉદ્યોગ-પતિઓ બહારમાં દાડ પીતા હોઈ સાધારણ જનસમાજમાં દાડ પીવો એ જીવન જીવવાની એક સહજ ક્રિયા છે, અને એમાં કાંઈ ખોટું નથી, પણ પ્રગતિવાદી તરીકેની છાપ ઉઠાવવાનો એક ચોખ્ખો રસ્તો છે, એવી નવી વિચારસરણી ફેલાતી ગઈ.

(૧૦) દાડબંધીને સફળ બનાવવા માત્ર કાયદાથી જ સંતોષ માનીને, સાહિત્યકારો, કેળવણીકારો, નાટ્યકારો અને ભદ્ર વર્ગના આગેવાનોનો સહકાર મેળવવાનું અને તેમની શક્તિનો ઉપયોગ કરવાનું હઠાપણ સહકાર બતાવી શકી નહિ.

ઉપરનાં તમામ કારણોથી દાડબંધીનો કાયદો મશ્કરીરૂપ બન્યો. લોકો ઉપર ભારે કરભારણ અને માનસિક ત્રાસ આવી પડ્યા. પરિણામે ભયથી તેમજ શ્રીમંત સમાજની નવી પેઢીમાં દાડ પીવો એ આધુનિક જમાનાનું જીવન જીવવાનું અગત્યનું સાધન અને ફેશન બની જતાં સાધારણ જનસમાજની જીગતી પેઢીને એના તરફ આકર્ષણ વધતું ગયું અને બ્રષ્ટાચારમાં દાડની ઉપયોગિતા સોના કરતાં પણ વધી ગઈ. ધન કમાવાના એક નફાકારક ધંધા તરીકે એને માન્યતા મળી અને એમ થતાં દાડની દાણચેરી, ગેરકાયદેસર દાડ ગાળવાની પ્રવૃત્તિ, અને બ્રષ્ટાચારથી દેશ ધમધમી જાણ્યો.

માનવતાહીન ટોળાઓનો દેશ બની જશે

દાડબંધીને નિષ્કુળ બનાવનારાં આ તમામ કારણોને ધ્યાનમાં રાખીને, દાડની બદીના ફેલાવામાંથી સમાજનું શોષણ કરી સમૃદ્ધ થવા ધ્રુવતા વર્ગની શક્તિને ધ્યાનમાં રાખીને, જે સંપૂર્ણ દાડબંધી બહાર કરવામાં ન આવે, તો આ દેશ ગુનેગારોનો, સંસ્કૃતિહીન પ્રાંતો અને માનવતાહીન ટોળાઓનો દેશ બની જશે.

એ સાચું છે કે સરકારી યોજનાઓમાં સમગ્ર પ્રાંતને રસ નથી હોતો, માત્ર અમુક હિત ધરાવતી વ્યક્તિઓના આશ્રિતોને જ રસ હોય છે. તે જ પ્રમાણે દાડબંધીની યોજનામાં પણ પ્રાંતને રસ નથી દેખાડ્યો. કારણ કે દાડબંધીની સરકારી ઘોષણા એ એક છલના છે. અને એમાં રસ લેનારાઓ માટે સલામતીની કોઈ શક્યતા નથી. છતાં જોખમ લઈને પણ પ્રાંતને દાડબંધીની સફળતામાં રસ લેવો જોઈએ, જેથી સરકારને પણ દંભ છોડીને નિષ્ઠાનો આશ્રય લેવાની ફરજ પડે.

દાડબંધી સફળ કરવા માટે

(૧) છટકાખારીઓ વિનાનો, ગુનેગારને બાંધી ઉપર છોડી ન શકાય તેવો અને લાંબી સજા ફટકારતો કાયદો.

(૨) આ કાયદાનો ભંગ કરનાર સામે બહિષ્કાર કરવાની જ્ઞાતિઓને સત્તા એક જ્ઞાતિએ જેનો બહિષ્કાર કર્યો હોય તેને બીજી કોઈ જ્ઞાતિ અપનાવી શકે નહિ તેવો કાયદો.

(૩) સાહિત્યકારો, કેળવણીકારો, નાટ્યકારોનું સંકલન કરીને તેમના દ્વારા દાડની બદી વિરૂદ્ધ પ્રચંડ આંદોલનની યોજના.

(૪) સંપૂર્ણ ગોવધબંધી દ્વારા અને ગ્રામઉદ્યોગો દ્વારા બેકારી-નાબૂદીનો બેકારીનો કાર્યક્રમ, જેથી અનેક બેકારો, જેઓ દિલથી નારાજ હોવા છતાં લાચારીથી દાડના ધંધામાં પડ્યા છે તેઓ ફરીથી પોતાનું માનવજીવન સામાજિક જીવન શરૂ કરી શકે.

(૫) જેના વિકલ્પ તરીકે દાડ વપરાવા લાગ્યો છે તેવી તમામ ઔષધિઓનું ઉત્પાદન વધારી તેમના ઉપરના તમામ કરની નાબૂદી,

નિકાસની બંધી, અને અહીં પેદા ન થતી હોય તેવી ઔષધિઓની મુક્ત આયાત.

(૬) આવી ઔષધિઓની લોકોમાં જાણકારીનો ફેલાવો, તેના ઉપયોગની સમજણ, દારૂ પીવાથી થતા રોગોની જાણકારી, અને આર્થિક તેમજ સામાજિક જીવનની પાયમાલી વગેરેનો આમ જનતામાં પ્રચાર.

(૭) ગ્રામઉદ્યોગો અને ગૃહઉદ્યોગોના વિકાસ દ્વારા શહેરોમાં ઝુંપડપટ્ટી-નિવાસીઓને ફરીથી ગામડાંઓમાં મોકલી દારૂના મોટા અડાસમી ઝુંપડપટ્ટીઓની નાબૂદી.

(૮) લોકોનો એક એવો વર્ગ છે કે જે એમ માનતો થયો છે કે સખત માનસિક કે શારીરિક પરિશ્રમ કર્યા પછી થાક ઉતારવા માટે દારૂ પીવો ફાયદાકારક છે, એવા લોકોને એ સમજાવવું જોઈએ કે તે એક માન્યતા છે. થાક ઉતારવા માટે, તે પછી શારીરિક હોય કે માનસિક, દૂધ સહુથી ઉત્તમ ઉપાય છે. માટે દારૂ નહિ પણ દૂધ એ વાતનો પ્રચાર વહેતો મૂકવો જોઈએ અને લોકોને દૂધ સસ્તું અને સહેલાઈથી મળી શકે તેવી યોજના હાથ ધરવી જોઈએ.

(૯) ગ્રામઉદ્યોગો દ્વારા મજૂરોને સ્વતંત્ર કારીગરોમાં ફેરવી નાખવાથી તેમની ધંધાકીય જવાબદારી વધી જવાથી દારૂની આદત છૂટતી જશે.

(૧૦) ખેતીમાંથી યાન્ત્રીકરણની ક્રિયા અટકાવીને મૂળ ભારતીય પદ્ધતિ ઉપર જવું જોઈએ. ખેડૂત સારો સમય ખેતીના કાર્યમાં રત રહેવાથી દારૂ અને જુગાર તરફ તેનું ધ્યાન ઓછું જશે.

(૧૧) દારૂબંધીના નામે મહુડાનાં જંગલો કાપી નાખી ગરીબ આદિવાસીઓનાં મોંમાંથી તેલ અને રોળ જૂંટવી દીધાં અને જ્યાં પ્રજાચાર માટે દારૂની બાટલી ચલણી નાણું બની ગઈ હતી એવા ભારે ઉદ્યોગોનો વિકાસ થવા દીધો. હવે એ પ્રક્રિયા ઉલટાવવી જોઈએ. મોટા ઉદ્યોગો ધીમે ધીમે વિકેન્દ્રિત કરવા જોઈએ અને જંગલોને વિકસવા દઈને વનવાસીઓ માટે રોળનાં દારૂ ખુલ્લાં કરવાં જોઈએ, જેથી તેઓ દારૂના ધંધામાંથી પાછા વળી પોતાના પૂર્વજોના વનપેદાશના વેપારના

ધંધામાં લાગી જાય. સંપૂર્ણ ગોવધન'ધી કર્યા વિના જંગલઉછેરના કાર્ય-ક્રમમાં કાગળ ઉપર કરોડો ઝાડો ઊગશે પણ માટીમાં તરણું પણ નહિ ઊમે; માત્ર કરોડો રૂપિયાનો વ્યય થશે. અને સરકારને પોતે વન ઉગાડવા અમુક કરોડ રૂપિયા ખર્ચ્યાનો સંતોષ મળશે.

(૧૨) આજના જીવનની માનસિક તાણ પણ લોકોને દારૂ તરફ આકર્ષે છે. સંપૂર્ણ ગોવધન'ધી કર્યા વિના અને મજૂરોનું સ્વતંત્ર કારીગરોમાં પરિવર્તન કરીને સમગ્ર ઉદ્યોગનીતિને ગોવંશ-આધારિત અને પશુ તેમજ માનવસંચાલિત બનાવી બેકારી, મોંઘવારીનો અંત આણ્યા સિવાય માનસિક તાણની માત્રા ઘટી શકે તેમ નથી. દારૂની બદી ફેલાવાનું એક મોટું કારણ માનસિક તાણ પણ છે.

આપણી આર્થિક, ઔદ્યોગિક, સામાજિક અને ખેતીવિષયક નીતિનું સંપૂર્ણ ભારતીયકરણ કર્યા સિવાય દારૂબંધીને સફળ બનાવવાનો કોઈ જ ઉપાય નથી. પરદેશી આર્થિક નીતિ અને પરદેશી વિચારધારાને વળગી રહી દારૂબંધીની વાતો કરવામાં આવે તો એ માત્ર આત્મ-વંચના જ હશે. ગાંધીમાર્ગે ચાલવાના દંભનો ગુણાકાર હશે. એકલી પ્રજા કે એકલી સરકાર એકલે હાથે દારૂબંધી સફળ બનાવી શકે જ નહિ. બન્નેનો ગાઢ સહકાર, દારૂબંધી કરવાની સત્તાનું જ્ઞાતિઓમાં વિકેન્દ્રીકરણ અને 'ભારતનું સંપૂર્ણ ભારતીયકરણ' કરવું એ જ દારૂ-બંધીને સફળ કરવાના રસ્તા છે.'

*

યાદવાસ્થળીનો આ તે કેવો અનંત અભિશાપ ! ઇતિહાસ ઉપર નજર કરો. જ્યારે પણ આર્ય પ્રભને હાનિ થઈ છે; તેની સંસ્કૃતિ ઘવાઈ છે ત્યારે ઘરની યાદવાસ્થળીએ જ ડોકાં દીધાં છે. જ્યારે યાદવાસ્થળી થઈ નહિ—કોઈ પણ શત્રુ કાટકૂટ પડાવી શક્યો નહિ—ત્યારે આર્યપ્રભએ ગૌરવભેર પોતાનું મતસ્ક ઉન્નત રાખ્યું છે.

ભારતીઓ સ્વતંત્ર થયા કહેવાય છે, હા....એ વાતમાં હું પણ સંમતિ આપું છું; પણ મારી રીતે.

ભારતના લોકો એ વાતે સંપૂર્ણ સ્વતંત્ર થયા. પ્રાચીન પરંપરાઓ, મર્યાદાઓ, બંધનો—કે જે તેમને બહુ બોળરૂપ લાગતાં હતાં તેને. તોડી-ફોડી નાખવામાં સ્વતંત્ર થયા, અને ‘ન્યુ વેવ’ નવા જમાનાની વિદાસપ્રચુર હવા-તેમને અત્યંત પસંદ પડી ગઈ હતી તેના-ફાવે તે રીતે સ્વીકાર કરવામાં સ્વતંત્ર થયા !

રે ! આ સ્વતંત્રતા તો આપણા ગળે ફાંસલો પુરવાર થઈ રહી નથી શું ? હવે તો ભારતના વડાપ્રધાનશ્રી ઉમારે.

*

*

*

જ્યાં માનવ-વસતિની ખૂબ અછત છે ત્યાંનું યંત્ર-આધારિત આયોજન જોઈને; વસતિની સારી છતવાળું ભારત પણ તે યંત્ર આધારિત નીતિ ઘડે તો કરોડો લોકો બેકારીના અપ્પરમાં હોમાઈ જાય તેમાં શી નવાઈ છે !

—પં. ચન્દ્રશેખરવિજયજી

[૧૦]

કુટુંબ નિયોજન : વિસ્ફોટ ઓમ્બરોલ !

પાડાને વાંકે પખાલીને ડામ

હું અગાઉ જણાવી ગયો છું તેમ રોગનું નિહાન કર્યા વિના અપાતી દવા ભલે શુભનિષ્કાથી આપી હોય તો પણ કોઈક વાર દરદ કરતાં દવા વધારે નુકસાન કરે છે. આપણી કુટુંબનિયોજન યોજના કદાચ હિંદુભતિનો વગર હથિયારે નાશ કરી નાખશે. આ યોજનાના અમલને પરિણામે કદાચ એવો સમય પણ આવે કે હિંદુભતિ એક અસામાજિક, અસંસ્કૃત લોકોનાં ટોળાં રૂપે જ રહી હોય, અથવા તો એ માત્ર વૃદ્ધો અને બિમારોની જ ભતિ રહી હોય, અને એકાદ દાયકામાં હંમેશને માટે નાશ પામી જાય. આ માત્ર મારો મત નથી, ઘણા મોટા ડોક્ટરોએ પણ મારી પાસે આ ભય વ્યક્ત કર્યો છે.

શું વસ્તી ખરેખર વધી છે ?

સહુ પ્રથમ સવાલ એ છે કે આપણે ત્યાં જેને વસતીવધારો માનવામાં આવે છે તે વસ્તી-વધારો ખરેખર છે ખરો ? કે ગામડાંઓ-માંથી લાખો માનવીઓને શહેરોમાં ફૂટપાથ ઉપર સ્થળાંતર કરવાની દરજ પડી છે, અને શહેરોમાં માનવ-ભંગારોના ગંજમાં ગંજ ખડકાઈ રહ્યા છે; તેથી વસ્તી-વધારાની એક ભ્રમણા ઊભી થઈ છે ? હું માનું છું કે આ નજરે દેખાતો વસ્તી-વધારો એક ભ્રમણા છે. એ વસ્તી-વધારો નથી, પણ ગામડાંના લોકોની શહેરોમાં થઈ રહેલી હિંજરત છે. આ માન્યતાના સમર્થનમાં નીચેના આંકડા રજૂ કર્યા છે :

કુલ વસતીની

ટકાવારી :-	૧૯૨૧	૧૯૩૧	૧૯૪૧	૧૯૫૧	૧૯૬૧	૧૯૭૧
ગામડાંઓમાં.....	૮૮.૮	૮૮.૦	૮૬.૧	૮૨.૭	૮૨.૦	૮૦.૧
શહેરોમાં.....	૧૧.૨	૧૨.૦	૧૩.૯	૧૭.૩	૧૮.૦	૧૯.૯

(ઇન્ડિયા, ૧૯૭૪, પાના ૧૩, ટેબલ ૧.૧૨)

આ આંકડા શું બતાવે છે ?

ઉપરના આંકડા બતાવે છે કે જેટલી વસતીએ ગામડાંઓમાંથી સ્થળાંતર કર્યું તેટલી જ વસ્તી ગામડાંઓમાં ઓછી થઈ છે અને શહેરોમાં વધી છે. જન્મપ્રમાણનો વધારો થયો હોત, તો બન્ને સ્થળે ટકાવારી બદલાઈ ગઈ હોત. ગામડાંઓની ટકાવારી વધી ગઈ હોત; કારણ કે ત્યાં વસતીનું પ્રમાણ વધારે છે; એટલે જન્મપ્રમાણ પણ વધારે હોય અને ટકાવારી ઘટવાને બદલે વધી જાય.

ખીચું એ પણ સ્પષ્ટ દેખાય છે કે ૧૯૪૧ના વિશ્વયુદ્ધને કારણે જીવનજરિયાતની ચીજવસ્તુઓની અછત શરૂ થઈ અને સ્વરાજ્ય મળ્યા પછીની આપણી પચવર્ષીય યોજનાઓએ આમ્યઉદ્યોગને મરણતોલ ફટકો માર્યો, અને આમ્યજનોની જીવનજરિયાતની ચીજોને દુર્લભ બનાવી દીધી. તેથી તે સમયથી જ આમ્યલોકોની હિજરત શહેરો તરફ વધતી જાય છે.

હિંદુ પ્રજાના દ્રેષીઓએ ઉઠાવેલો લાભ

આ હિજરતે વસતી-વધારાની જે બ્રમણ પેદા કરી તેનો લાભ હિંદુધર્મ, સંસ્કૃતિ અને હિંદુજાતિના આંતર તથા બાહ્ય દુશ્મનોએ સારી રીતે ઉઠાવ્યો અને સરકારને તેમ જ હિંદુ બદ્રસમાજને ગેરરસ્તે દોરવાનું શરૂ કર્યું. આ બ્રમણનો લાભ લઈને તેમણે પ્રજામાં ભય અને લાંચરૂશ્વતની ભાવના પ્રસરાવી.

અમાનુષી કૃત્યો

જોરજુલમથી નસબંધી કરવી, તેનો વિરોધ કરનારાઓને વગર ગુને; વગર તપાસે જેલમાં પૂરી દેવા; તેમનાં ઘરખાંરનો તથા માલ-મિલકતનો નાશ કરવો; સરકારી કે અર્ધસરકારી નોકરોના કાયદેસરના લાભો અટકાવી દેવા, તેમને નોકરીમાં મળતી કાયદેસરની સગવડોથી તેમને વંચિત રાખવા અને તેમને હુમ્મેશ માનસિક ભયથી લાગણીમાં ફેંકતા રાખવા એ બધા ભય પેદા કરનારા અમાનુષી, નિર્દય, અસહા-મતીની ભાવના પેદા કરનારાં કૃત્યો છે.

રૂપિયાની લાલચ

વંધીકરણ કરવા માટે રૂપિયા આપવાની લાલચ આપવી, એ રીતે લોકોની ગરીબીનો લાભ લેવો, નોકરીની, નોકરીમાં બઢતીની, નોકરીમાં સગવડોના લાભની (જે લાભ કદાચ કામચલાઉ હોય અને વંધીકરણ કરાયા પછી આપવામાં ન પણ આવે) એ બધાં કૃત્યો પ્રબલમાં રૂશવતખોરીની લાવના પેદા કરનારાં, અશિસ્ત પેદા કરનારાં છે. અને જે પ્રબલ ભયભીત, રૂશવતખોર તેમજ શિસ્તવિહીન બને છે, તે પ્રબલનું અધઃપતન હાથવેંતમાં જ હોય છે.

દેશમાં હજારો સ્ત્રીઓ, પુરુષો, બાળક, વૃદ્ધો અને યુવાનો રોજ કાંઈ ને કાંઈ દેશ-હિતનું કામ કરતાં હોય છે. બદલામાં તેમને મુસ્લિમ શહેનશાહોએ નાખેલા જજિયાવેરાને પણ સારા કહેવડાવે એવા અમાનુષી કરભારણ સિવાય કશું મળતું નથી. પણ નસબંધી કરાવનારને તરત જ ખાસ લાભ (જે કે તે કામચલાઉ હોય છે) મળે છે.

ન્યાયનું આથી વિશેષ અધઃપતન શું હોઈ શકે ?

સરકારમાં નોકરી કરતી સ્ત્રી તેના તરતના જન્મેલા બાળકને મારી નાખે તો તે નોકરી ગુમાવે છે, અને જેલની સજા મેળવે છે. પણ તે બાળક ગર્ભમાંથી બહાર આવે તે પહેલાં તેને ગર્ભમાં જ મારી નાખે તો તેને સજા નથી થતી પણ નોકરીમાં બઢતી મળે ખરી. આમ કુટુંબનિયોજનમાં ખૂન એ ગુનો નથી, પણ ખૂનના સ્થળ અને સમય, ખૂનનો ગુનો અથવા કદરનો અધિકાર બનાવે છે. આ જાતના નિષ્કૃત્યો કે કૃત્યોમાં નથી સંસ્કારિતા કે નથી માનવતા. સાચા ન્યાયના કોઈ જ સિદ્ધાંત ઉપર આ કૃત્યો ટકી શકે નહિ. પણ હિંજરતે પેદા કરેલી વસ્તીવધારાની બ્રમણનો લાભ લઈને હિંદુ ધર્મ સંસ્કૃતિ અને જાતિના દુશ્મનોએ આ પરિસ્થિતિ પેદા કરી છે.

બ્રામક કદપના

એક શહેરમાં અનાજની અછત હોય, અનાજ મુશ્કેલીથી મળે. એવી સ્થિતિ હોય ત્યારે શહેરનું તમામ અનાજ એક સ્થળે ભેગું

કરીએ ત્યારે લોકોને એમ લાગે કે અહોહો ? કેટલું બધું અનાજ છે ? છતાં આપણને મળતું નથી, પણ જ્યારે એ અનાજ બે-બે ત્રણ-ત્રણ ગુણીમાં ભરાઈને દુકાનેમાં હોય છે ત્યારે એ લોકોમાં પૂરું પડતું નથી હોતું.

તે જ પ્રમાણે જ્યારે વસતી ગામડાંઓમાં હતી, ગામડાંઓ સમૃદ્ધ હતાં, ઉદ્યોગો અને વેપાર ધમધોકાર ચાલતા, ત્યારે લાખો ગામડાંઓમાં પથરાએલી વસતી આપણી નજરે ચડતી નહિ. પણ અંગ્રેજોની હિંસા અને શોષણ ઉપર રચાએલી અર્થવ્યવસ્થાએ ગામડાંઓ ભાંગવાનું શરૂ કર્યું, અને કોંગ્રેસની દિશાસૂચક વિનાની પંચવર્ષીય યોજનાઓએ ગામડાંના ઉદ્યોગ-ધંધાનો કચ્ચરઘાણ વાળી નાખ્યો, ત્યારે શહેરોમાં લાખો ગ્રામવાસીઓ આવવા લાગ્યા. તેમને સમાવવાની શહેરોમાં સગવડ ન હતી. એટલે રસ્તાઓ આ હિજરતીઓથી ભભરાઈ જવા લાગ્યા. અને ‘સ્ફોટક વસ્તીવધારો થતો જાય છે’ એવો ભય પેદા કરવાનો હિંદુ સંસ્કૃતિના દુશ્મનોને મોકો મળી ગયો.

અગાઉ દેશમાં વસતી ઓછી હતી અને હવે વધી ગઈ છે, તેમ જ વધતી જાય છે, એવા દાવાને ન તો કોઈ આધાર છે, ન તો વસ્તી-વધારા માટે કોઈ કારણ છે. અને કારણ સિવાય કોઈ કાર્ય બનતું નથી.

ભૂતકાળમાં ગણનાપાત્ર વસ્તી

મહાભારતકાળથી જોઈએ તો કુરુક્ષેત્રના મેદાનમાં ૧૮ અક્ષૌહિણી સેના એટલે કે લગભગ ૩૨ લાખની સેના લડાઈના મેદાનમાં આવી હતી. તે સમયે લડવાનું કામ માત્ર ક્ષત્રિયોનું જ હતું. એટલે કૌરવો અને પાંડવોનાં મિત્ર-રાજ્યોની સેના ૩૨ લાખ ક્ષત્રિયોની હતી. હિંદુઓના ચાર વર્ણો બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શૂદ્ર: તેમાં ક્ષત્રિયોની સંખ્યા ઓછી હોવાનું આની શકાય, કારણ કે યુદ્ધમાં તેઓ મોટી સંખ્યામાં નાશ પામતા.

આપણે બીજા વિશ્વયુદ્ધમાં પણ ૨૦ લાખથી વધુ સૈનિકોને લડાઈમાં ઉતારી શક્યા ન હતા. તે વખતે આપણી વસતી ૩૬ કરોડની.

મનાતી. તો પછી સમગ્ર ભારતની નહિ પણ માત્ર કૌરવ અને પાંડ-
વોના મિત્રરાજાઓની જ ૩૨ લાખ સૈન્યોની બનેલી સેના યુદ્ધમાં
આવે તો જરૂર ભારતની વસ્તી તે વખતે પણ ગણનાપાત્ર મોટી
હોવી જોઈએ.

ઈ. સ.ના અગિયારમા સૈકાની શરૂઆતમાં ગુજરાતના ભીમદેવનું
સૈન્ય એક લાખ ઘોડેસવાર, નેતું હજાર પાયદળ અને બસો હાથીઓનું
બનેલું હતું (મુસ્લિમ તવારીખકાર કુરખી). તે સમયનું ગુજરાત
આજના ગુજરાતથી ઘણું નાનું હતું. કચ્છ, સૌરાષ્ટ્ર, લાટ એ તમામ
જે આજે ગુજરાતમાં છે, તે, તે સમયે અલગ સ્વતંત્ર રાજ્યો હતાં.
અને જૂનાગઢના રા' પાસે દોઢ લાખનું તેમ જ કચ્છના રા' લાખા
કુલાણી પાસે ૬૦ હજારનાં લશ્કરો હતાં. આવડાં મોટાં સૈન્યો ઓછી
વસ્તીમાંથી ઉદ્ભવી શકે નહિ.

ગુજરાતના કુમારપાળ જ્યારે ભારતના અનેક રાજાઓને હરાવીને
પાટણ પાછો ફર્યો ત્યારે તેના સૈન્યમાં ૧૧ લાખ ઘોડેસવાર, ૧૮ લાખ
પાયદળ, ૫,૦૦૦ રથ અને ૧,૧૦૦ હાથી હતા (કુમારપાળ પ્રબંધ,
પાન ૨૮૫).

‘આઈને અકબરી’માં ઉલ્લેખ છે કે “ગુજરાત, સૌરાષ્ટ્ર અને
કચ્છના જુદાજુદા રાજવીઓ અને ઠાકોરો પાસે બધું મળીને ૬૫,૦૦૦
ઘોડેસવાર અને ૧૨,૧૭,૦૦૦નું પાયદળ લશ્કર હતું. તે સમયના
વસ્તી-પત્રકો આજે ઉપલબ્ધ ન હોય; પણ, આ લશ્કરોની સંખ્યા
બતાવે છે કે તે સમયે પણ વસ્તી ઓછી ન હતી. પણ તે ગામડાં-
ઓમાં વહેંચાઈ ગયેલી હોવાથી નજરે ચડતી ન હતી.

પાણીપતના ત્રીજા યુદ્ધમાં મહારાષ્ટ્ર, મધ્યપ્રદેશ, પંજાબ અને
અયોધ્યાના રાજ્યો મુખ્ય પક્ષકાર હતા. તેમનું સૈન્ય પાંચ લાખનું
હતું. તે ઉપરાંત આંતરિક સલામતી માટે પણ તે રાજ્યોએ બીજું
સૈન્ય પોતપોતાનાં રાજ્યોમાં રાખ્યું હતું. મરાઠાઓ જ્યારે બીડમાં
આવ્યા ત્યારે બીજું જ લાખનું સૈન્ય લઈને બાહુરાવ પેથા તેમની
મદદે જવા નીકળ્યો હતો.

પાણીપતના ત્રીજા યુદ્ધ પછી ત્રણ જ વરસમાં પ્લાસીનું યુદ્ધ થયું, તેમાં માત્ર બંગાલી લશ્કર હતું. જેની સંખ્યા ૩૦ હજારથી વધારે હતી. આ બધી હકીકતો ભારતની વસ્તી અગાઉનાં વરસોમાં પણ ઓછી ન હતી એ પુરવાર કરે છે.

આપણને વસ્તીના જે આંકડા ઉપલબ્ધ છે તે નીચે મુજબ છે :

ઈ. સ.	વસ્તી	ઈ. સ.	વસ્તી
૧૬૦૦	૧૦ કરોડ	૧૬૧૧	૩૧ કરોડ ૫૦ લાખ
૧૭૫૦	૧૩ કરોડ	૧૬૨૧	૩૧ કરોડ ૮૦ લાખ
૧૮૫૦	૧૫ કરોડ	૧૬૩૧	૩૫ કરોડ ૩૦ લાખ
૧૮૭૨	૨૦ કરોડ ૬૦ લાખ	૧૬૩૫	૩૭ કરોડ ૭૦ લાખ
૧૮૮૧	૨૫ કરોડ ૪૦ લાખ	૧૬૫૧	૩૬ કરોડ ૮ લાખ
૧૮૯૧	૨૮ કરોડ ૭૦ લાખ	૧૬૬૧	૪૩ કરોડ ૯૩ લાખ
૧૯૦૧	૨૯ કરોડ ૪૦ લાખ	૧૬૭૧	૫૪ કરોડ ૭૯ લાખ

(આર. સી. દત્ત કૃત ઇકોનોમિક હિસ્ટ્રી ઓફ ઇન્ડિયા)

એ આંકડા સાચા હોવાની સાબિતી શી છે ?

ઉપરના આંકડાઓ એતાં ઈ. સ. ૧૬૦૦ થી ઈ. સ. ૧૭૫૦ સુધીનાં પહેલાં ૧૫૦ વરસમાં દર ૧૦ વરસે બે ટકાનો અને ત્યાર પછીનાં સો વરસમાં દર ૧૦ વરસે માત્ર દોઢ ટકાનો વસ્તીવધારો નોંધાયો છે. ત્યાર પછીનાં ૧૮૫૦ થી ૧૮૯૧ સુધીના આંકડાં શંકાસ્પદ છે. એ વરસો દરમિયાન ૧૮૫૭નો ભયંકર વિપ્લવ થયો, જેમાં લાખો યુવાનો હણાયા કે કેદ પકડાયા. ઉપરાંત ઈ. સ. ૧૮૭૭, ૧૮૭૮, ૧૮૮૬, ૧૮૯૨, ૧૮૯૭ અને ૧૯૦૦ની સાલમાં જે ભયંકર દુકાળો પડ્યા, એ દુકાળોમાં ઓછામાં ઓછા દોઢ કરોડ મનુષ્યો મરણ પામ્યા હતા, એથી વધુ બિમાર પડ્યા હતા, ઘરબાર છોડીને અનાજની શોધમાં કરોડો માણસો રખડતા હતા, કરોડો મરવાને વાંકે જીવતા હોય એવી અશક્ત હાલતમાં આવી પડ્યા હતા.

આવી પરિસ્થિતિમાં દેશની વસ્તી દર દાયકે અનુક્રમે ૧૭ ટકા,

૨૩ ટકા અને ૧૨ $\frac{૩}{૪}$ ટકા વધી બાય એ વાત પરીકથા જેવી છે અને ત્યાર પછીના ત્રણ હાયકામાં અનુક્રમે ૨ $\frac{૩}{૪}$ ટકા, ૭ $\frac{૩}{૪}$ ટકા અને માત્ર ૧ $\frac{૩}{૪}$ ટકા વધારો બતાવી ફરીથી ચોથા હાયકામાં ૧૦ $\frac{૩}{૪}$ ટકાનો વધારો અને પછીના હાયકામાં ૬ $\frac{૩}{૪}$ ટકાનો વધારો બતાવે છે. આવા અનિયમિત વધારા-ઘટાડા માટે અને અતિશય પ્રતિકૂળ સંજોગોમાં વસ્તી-વધારો ન કદપી શકાય એ રીતે વધી જવાને કોઈ કારણ નથી.

હાજીમાં કાણું છે ?

મનુષ્ય અન્ન ખાય છે. તેમાંથી તેનું રસ, રક્ત મેઢ (ચરબી), માંસ, હાડકાં, મળ, વીર્ય અને યોજસમાં અનુક્રમે રૂપાંતર થાય છે. શરીરમાં વીર્ય બને તેમાંથી બાળક જન્મે છે. અનાજની શુષ્કવત્તા જેમ ઉત્તમ અને તેમાં પોષક તત્ત્વો વધારે, તેમ તેનું વીર્ય વધારે બળવાન બને છે અને તેમાંથી જન્મતાં બાળકો બળવાન, તંદુરસ્ત અને દીર્ઘ-જીવી બને છે.

હુકાળના સમયમાં અતિશય ગરીબીમાં જે મળે તે ખાઈને પેટ ભરી લેતી પ્રજા નિર્બળ બની બાય છે. પ્રજનનની તેની ઇચ્છા અને શક્તિ ઓછાં થાય છે. જે બાળકો જન્મે છે તે નિર્બળ, બિમાર અને અદ્યપજીવી બને છે.

આ જ કારણથી બ્રિટિશ શાસન દરમિયાન ગરીબીએ પ્રજાને જે ભરડો લીધો તેને કારણે પ્રજા નિર્બળ બની અને બાળમરણનું પ્રમાણ અભૂતપૂર્વ રીતે વધી ગયું.

એટલે ગરીબી, રોગો અને વિવિધ માનસિક તાણથી ઘેરાયેલી પ્રજામાં અને અભૂતપૂર્વ બાળમરણો અનુભવતી પ્રજામાં, વસ્તી-વધારો થાય એ વાત માનવી બહુ મુશ્કેલ છે. પણ બ્રિટિશ શાસનમાં ગામડાંઓ ભાંગતાં ગયાં અને શહેરો વિકસતાં ગયાં એટલે અમુક પ્રજા ચોક્કસ સ્થળોએ જમા થવાથી વસ્તી વધતી હોય એવી ભ્રમણા પેદા થઈ.

૧૯૪૭ પછીના વસ્તી-વધારાના ભ્રામક આંકડા

હવે આપણે આપણી સ્વાધીનતાનાં વરસોમાં જે અભૂતપૂર્વ વસ્તી-વધારો થયો હોવાનો ડર બતાવવામાં આવે છે તેનો વિચાર કરીએ.

બાળકનો જન્મ થવા માટે વીર્યનું હોવું જરૂરનું છે. વીર્ય પેદા થવામાં ચોખ્ખું તાજું દૂધ અને શુદ્ધ ઘી અગત્યનો ભાગ બજવે છે. એ બન્ને કીમતી ચીજો દેશમાંથી અદૃશ્ય થઈ છે. કહો કે હિત ધરાવનારા હાથોએ એ બન્ને ચીજનો વૈજ્ઞાનિક રીતે નાશ કર્યો છે.

સારા અને પૌષ્ટિક અનાજના પશુ લોકોને સાંસા છે. ૩૦-૩૦ વરસથી લોકો પરદેશી આયાત કરેલા સડેલા અનાજથી; શુદ્ધ ઘી, દૂધ વિના, પૂરતા કઠોળ કે શાકભાજી વિના ચલાવે છે. માનસિક યાતનાઓનો પશુ પાર નથી. બેકારી અને બેધરપણું પશુ વધતાં જ જાય છે. પાણીના અને અનાજના ટુકાળો એક ચા બીજા પ્રદેશમાં ડોકિયાં જ કરે છે. રોગોથી, ઠંડી વગેરેથી માનવો મરે છે. બાળમરણોનું પ્રમાણ પશુ મોટું છે. કરોડો લોકોને દિવસમાં એક જ વખત ખાવાનું મળે છે.

આ પરિસ્થિતિમાં પ્રજામાં ૨૧ અને ૨૫ ટકાનો વધારો થઈ જાય એ માત્ર પરીકથા છે; અથવા આંકડાની ઇન્દ્રબળ છે. કરોડો લોકો ગામડાં-ઓમાંથી હિજરત કરીને શહેરોમાં કેન્દ્રીકરણ થવાથી વસ્તીવધારાની આ એક ભ્રમણા જ પેદા થઈ છે, અને એ સ્થિતિનો લાભ લઈને હિંદુ-ધર્મ, સંસ્કૃતિ અને જાતિનો નાશ કરવા ઇચ્છતા આંતર-બાહ્ય દુશ્મનોએ સરકારને કુટુંબ-નિયોજનના ગેરરસ્તે ચડાવી છે.

નરી છેતરપિંડી

શુદ્ધ ઘી અને દૂધને અભાવે આજે કરોડો બાળકો અંધ થઈ જવાની હાલતમાં છે. અપોષણનાં દરદોથી કરોડો લોકો પીડાય છે. દેશમાં વધારો થાય છે રોગોનો, ગરીબીનો અને બેકારીનો. અને એના ઉપર પડદો પાડી દઈને એ પડદા ઉપર નામ લખવામાં આવે છે : “વસ્તી-વધારો.”

ખંડનાત્મક વૈજ્ઞાનિક શોધો

દેશમાં આજે ધર્મગ્રંથોની, ઋષિમુનિઓની, સાધુસંતોની અને આપણી પ્રાચીન વિદ્યાઓની તેમ જ પ્રભુલિકાઓની અવહેલના થતી ચાલી છે અને વૈજ્ઞાનિકોની પ્રતિભા વધતી જાય છે.

વૈજ્ઞાનિકોએ ભયંકર સંહારક શસ્ત્રો અને રોગોને દબાવવાની (મટાડવાની નહિ) જે અદ્ભુત શોધો કરી છે, તેથી પ્રભુ ઉપર તેમની પ્રતિભા છવાઈ ગઈ છે, પણ તેમની શોધો સંહારક અને ખંડનાત્મક છે. સર્જનાત્મક કે રચનાત્મક શોધો તેઓ કરી શક્યા નથી.

તેમની શોધોએ વિશ્વમાં યુદ્ધો, બિમારીઓ, બેકારી અને ગરીબીનો ફેલાવો કર્યો છે. અને નૈતિક અધઃપતનને, અન્ન-શોષણખોરીને વધાવામાં સહાય કરી છે. સમસ્ત વિશ્વને અણ્યુદ્ધના ભય નીચે જીવવાની અને તેમની વૈજ્ઞાનિક શોધખોળોના કારણે વધતા જતા પ્રદૂષણ અને પ્રદૂષણના પરિણામે નીપજતા ભયાનક, રિંખાવી રિંખાવીને મારનારા આ રોગોના ભોગ થવાની દ્રશ્ય પાડી છે.

આધુનિક વિજ્ઞાનનો અક્ષમ્ય અપરાધ

રચનાત્મક શોધોમાં તેમના સિદ્ધાંતો દર દશ-વીસ વરસે કાં તો બદલી ભય છે, અથવા નુકસાનકારક પુરવાર થાય છે અને શોષણ કરવાના નવા નવા રસ્તા મળે છે અને છતાં તેમનો પ્રચાર એવો ભરદ્વાર હોય છે કે લોકોને તેઓ કહે એ જ સાચું લાગે છે, અને તેઓ કહે તેમ કરવામાં ગૌરવ અનુભવે છે.

તેમણે લોકોને વધુ સારું અનાજ પૂરું પાડવાના નામે ફર્ટિલાઈઝરની શોધ કરી. તેમાંથી ખેતીને નુકસાન કરનારી જીવાતો જન્મી. એ જીવાતોને મારવા માટે ઝેરી દવાની શોધ કરી. એ દવાઓએ માત્ર જીવાતનો જ નાશ કર્યો એટલું જ નહિ, પણ ખેતીને ફાયદો કરનારી જીવાતનો પણ નાશ કર્યો. પણ એ નુકસાનનો અંત ત્યાં જ ન અટક્યો.

એ દવા, અનાજ, ફળ, ઘાસ વગેરે ઉપર લાગી. તે ખાનારાં લાખો પક્ષીઓ, પશુઓ, માણસો મોતને કે ભયંકર રોગોને ભેટવા લાગ્યાં. વરસાદના પાણીમાં ઘસડાઈને એ ઝેરી દવા નદીઓમાં, તળાવોમાં, સમુદ્રમાં ગઈ. જેને કારણે કરોડો માછલીઓ મૃત્યુ પામી કે આંધળી થઈ ગઈ. અને એ માછલી ખાનારા લોકો કેન્સર, અદ્ધર આર્થરાઈટીસ જેવા રોગોના ભોગ બનવા લાગ્યા. પણ તેનાથી અનાજના

ઉત્પાદનમાં છાલિયા ખાતર વડે પેદા થતા અનાજ કરતાં વધુ અનાજ પેદા થયું હોય એમ સાબિત થયું નથી. જિલ્લું અનાજની ભાત હલકી બની છે.

અંગ્રેજી શાસનથી શરૂ કરવામાં આવેલી તંગી

આપણે ત્યાં શુદ્ધ ધી અને દૂધની તંગી ઇરાદાપૂર્વક અંગ્રેજી શાસનમાં શરૂ કરવામાં આવી. આ તંગીથી પ્રજામાં અસંતોષ ન પ્રસરે માટે વિટામિનનો પ્રચાર શરૂ થયો. ધી-દૂધની અગત્ય ભુલાવી દેવામાં આવી. ધીને સ્થાને ડાલડાને પ્રજાનો ભયંકર વિરોધ છતાં સસ્તા ધીના નામે પેસાડી દેવામાં આવ્યું.

૩૦ વરસમાં વિટામિન ગૌણ બની ગયાં અને પ્રોટિનનો પ્રચાર ચાલ્યો. પ્રોટિન-પ્રચારમાં અમેરિકાએ ભારે રસ લીધો એમ જણાય છે. તેનું શું કારણ હશે? તે તો તેઓ જાણે કે તેમનો ઈશ્વર જાણે. આપણે જો એમ માનીએ કે પ્રચારની પાછળ હિંદુ-મુસ્લિમોને ગોમાંસ અને ડુક્કરનું માંસ ખાવા તરફનું તકબદ્ધ આયોજન છે તો એ માન્યતામાં આપણે વાજળી છીએ.

અમેરિકાને પ્રોટિન ખવડાવવામાં શા માટે રસ છે ?

ઈ. સ. ૧૯૬૬માં બિહારમાં ભયંકર દુકાળ હતો. અમેરિકન સરકારની ગણતરી મુજબ આપણને બે કરોડ ટન અનાજની ખેંચ હતી. ૧૯૬૭ના 'ઇન્ડિયન એક્સપ્રેસ'માં પ્રગટ થયેલા એક અહેવાલ મુજબ અમેરિકન સરકારના ખેતીવિષયક મંત્રીને (Secretary for Agriculture) સેનેટના સભ્યોએ પૂછ્યું કે, “ભારતમાં જ્યારે દુકાળને કારણે લોકો ભૂખથી મરી જાય છે, ત્યારે તમે ભારતમાં અનાજ મોકલવાનો ઇન્કાર કર્યો છે એ વાત સાચી છે !”

સેક્રેટરીએ જવાબ આપ્યો કે, “અનાજ આપવાના બદલામાં આપણે એ શરત મૂકી હતી કે તેમણે દેશમાં પ્રોટિનની અગત્ય અને તેના વપરાશના પ્રચાર અને પ્રયત્નો કરવા. ભારતે એ શરતનો સ્વીકાર

કર્યો, એટલે અનાજની નિકાસ ઉપર પ્રતિબંધ મૂક્યો હતો. પણ હવે ભારતે આપણી શરત સ્વીકારી છે, એટલે જ્યારે હું તમારી સમક્ષ બોલી રહ્યો છું ત્યારે પ્રોટિનભરપૂર લોટની સ્ટીમરો મુંબઈના બારા સુધી પહોંચી ગઈ છે.”

ઘડંમાં બાર ટકા પ્રોટિન હોય છે. વધારાનું પ્રોટિન એ લોકોએ શું નાખ્યું હશે, તે આપણે જાણતા નથી. ત્યાર પછીથી આપણે ત્યાં સહુ પ્રોટિન વિષે જ વિચારતા થઈ ગયા અને વધુ પ્રોટિન માટે ઈંડાં અને માછલાં ખાવાનો પ્રચાર ધારદાર બન્યો છે; તે આપણે સહુ જાણીએ છીએ.

આપણું દુર્ભાગ્ય

શુદ્ધ ધીતું સ્થાન વિજ્ઞાને ડાલડાને અપાવ્યું એ સસ્તું તો ન થયું, શુદ્ધ ધી મળતું એટલું સુલભ પણ ન થયું પણ એના વધુ ને વધુ ઉત્પાદને ખાઈતેલોને દુકાળ આણ્યો અને આ દુનિયાનો સહુથી મોટો ખેતીપ્રધાન દેશ અનાજ, ધી, તેલ વગેરે ખાદ્યપદાર્થોની તંગીમાં સપડાઈ વિજ્ઞાનમાં આગળ વધેલા ઔદ્યોગિક દેશોનો ઓશિયાળો બની ગયો.

હવે અંગ્રેજ વૈજ્ઞાનિકો કહે છે કે “માણસ રોજ ૧૪ ગ્રામથી વધુ પ્રોટિન ખાય તો નુકસાન કરે છે.” આવા વૈજ્ઞાનિકોને આપણા વડાપ્રધાનો દેશમાંથી ગરીબી, બેકારી, બિમારી નાબૂદ કરવા મદદ કરવાની વિનંતીઓ કરે છે એ શું આપણું દુર્ભાગ્ય નથી ?

એ પ્રચારમાં ભાગ્યે જ કશું સત્ય હોઈ શકે

આવી ખેદજનક સ્થિતિમાં સ્કોટક વસતી-વધારો થતો હોવાનો પ્રચાર, એ માત્ર સ્થાપિત હિતોનો ભેરદાર પ્રચાર અને વૈજ્ઞાનિકો તેમ જ શોષક જર્થવ્યવસ્થાના પ્રતિનિધિ અર્થશાસ્ત્રીઓએ ખતરનાક રસ્તે ચડાવેલી સરકારોએ આર્થિક અને અન્નક્ષેત્રે ખાદ્યલી ભયંકર પછડાટો ઉપર ઢાંકપિછોડો કરવાનું સાધન છે. આમ માનવામાં કશું ખોટું નથી.

સત્ય હંમેશને માટે ઢાંકી શકાતું નથી, પણ આ કૌભાંડો બહાર પડે ત્યારે પ્રજા કદાચ મૃત્યુના જડબા નજીક પહોંચી ગઈ હશે.

એ સૂત્ર સાચું છે?

વધુ સારી રીતે જીવવા માટે “નાનું કુટુંબ એટલે સુખી કુટુંબ” એ એક તદ્દન જૂઠું સૂત્ર છે. જો સાધન અને સગવડ હોય, ધર્મ અને સંસ્કૃતિ પ્રત્યે ભક્તિ હોય તો પાંચ બાળકનું કુટુંબ પણ સારી રીતે જીવી શકે છે. પણ જો સાધન અને સગવડ ન હોય, ધર્મ અને સંસ્કૃતિ શું છે એની બાજુકારી પણ ન હોય તો એક પણ બાળક વિનાનું કુટુંબ સુખથી રહી શકતું નથી; પણ ગરીબી, બેકારી કે સમાજવિરોધી કૃત્યોમાં રચ્યુંપચ્યું રહે છે.

વધુ સારી રીતે જીવવા માટે, સારી રીતે જીવી શકાય તેવાં સાધનો, અને ધર્મ તથા સંસ્કૃતિ વિષેનું જ્ઞાન ફેલાવવાનાં સાધનો પેદા કરવાં જોઈએ. પણ આવાં સાધનો પેદા કરવાનો રસ્તો સરકારની Secularismની નીતિએ, હિંદુઓ, આદિવાસીઓ, અનુસૂચિત જાતિઓ, હરિજનો વગેરેમાં ભેદ પાડવાની નીતિએ અને પશ્ચિમની હિંસા અને શોષણ દ્વારા જ પોતાની હસ્તી ટકાવી શકે એવી આર્થિક નીતિને જડની પેઠે વળગી રહેવાના વલણે સઠંતર બંધ કર્યો છે. પરિણામે વસતી વધવાના બદલે બેકારી, ગરીબી, માંદગી, ગુનાખોરી વગેરે વધતાં જાય છે, અને આ બધી ભયજનક બાબતો ઉપર વસતીવધારાના નામનો ચડદો પાડી દેવામાં આવ્યો છે.

ભારતીય અર્થવ્યવસ્થા

ભારતીય અર્થવ્યવસ્થા મુજબ પહેલી પંચવર્ષીય યોજનામાં જ સંપૂર્ણ ગોવધનધી કરીને ગામડાંઓમાં મરવાના વાંકે જીવી રહેલા ગૃહઉદ્યોગોને રક્ષણ અને પ્રોત્સાહન આપ્યાં હોત તો જે અખજો રૂપિયાનું પરદેશી દેવું અને બેકારી, બિમારી, ગુનાખોરી, બ્રષ્ટાચારનો દેશમાં રાફડો ફાટ્યો તેવું કશું જ બન્યું ન હોત.

ગામડાંના મુખ્ય કારીગરો લુહાર, સુથાર, કુંભાર, દરજી, મોચી,

હરિજન વગેરે બ્રિટિશ શાસનમાં ગામડાંઓ છોડી શહેરોમાં આવ્ય હતા. તેઓ પાછા પોતાના વતન ગામડાંઓમાં પાછા ફર્યા હોત. પરદેશી મદદ વિના કરોડો કારીગરો કામધંધે લાગી ગયા હોત.

સંપૂર્ણ ગોવધનધીને કારણે બળદ અને છાણુનો પુરવઠો વધવાથી તેને સસ્તા અને સુલભ બનવાથી ખેતી વધુ સમૃદ્ધિ અને સસ્તી બનતી અને ત્રણ જ વરસમાં દેશમાં સોંધારત થવાની સરૂઆત થઈ જાત. સોંધારતને કારણે લોકોની બચત કરવાની શક્તિમાં વધારો થાત, જે વધુ સારી રીતે જીવવામાં લોકોના ઉપયોગમાં આવત.

શુદ્ધ ઘી અને તાજાં દૂધ, તેમ જ સારાં અનાજનો પુરવઠો વધવાથી લોકોની તંદુરસ્તી સુધરી હોત અને આજે દર વરસે અબજો રૂપિયા નવી નવી હોસ્પિટલો બાંધવામાં અને નિત-નવા ફાર્મસી ઉદ્યોગોમાં હોમવા પડે છે તે બચી જાત અને તેનો ઉપયોગ લોકોનાં સુખ, સગવડ, કલા અને સંસ્કૃતિના ફેલાવા માટે વાપરી શકત.

આજે હોસ્પિટલો પાછળ જે અબજો રૂપિયા ખર્ચાય છે, તેમાંનો મોટો ભાગ તો સ્ટીલ, સિમેન્ટ અને કન્સ્ટ્રક્શન કંપનીઓને તેમ જ ફાર્મસી ઉદ્યોગોને મળે છે. તેમાંથી બચે છે તે વહીવટી ખર્ચમાં વપરાય છે. લોકોના ભાગે તો એઠવાડ આવે છે !

સરકારી અવળી નીતિએ વેરેલો વિનાશ

પરંતુ સરકારે તો વૈજ્ઞાનિક સંશોધન અને વૈજ્ઞાનિક ખેતી તથા પ્રગતિના નામે ગૌહત્યાની કતલને વધુ વેગીલી બનાવી. શુદ્ધ ઘી અને દૂધના ઉત્પાદનનો લગભગ નાશ જ કરી નાખ્યો અને વનસ્પતિ (ડાલડા)ને ઉત્તેજન આપીને સિનથેટિક એટલે કે આયાતી ઘી, દૂધના હલકા પાઉડરની આયાત વધારીને પરદેશી કરજ કરવાનું ચાલુ રાખ્યું.

જે સિમેન્ટ કરોડો લોકોને વસવા માટે મકાનો બાંધવામાં વાપરી શકાત તે ખેતીવિકાસની અવૈજ્ઞાનિક, અનાર્થિક અને દિશાસૂઝ વિનાની યોજનાઓને નામે મોટા ડેમો અને રસ્તાઓ બાંધવામાં વેઠફી નાખીને કરોડો લોકોને બેઘર રહેવાની ફરજ પાડી. આ રસ્તા એટલા માટે જ

ખાંધવામાં આવ્યા કે જેથી સ્ટીલ, સિમેન્ટ, કન્સ્ટ્રક્શન અને મોટરના ઉદ્યોગપતિઓને ફાયદો થાય.

લોકોને ગામડાંઓમાં રોજી, રોટી અને પાણીની, કપડાં અને કેળવણીની જરૂર હતી, જેથી નાનું કે મોટું કોઈપણ પ્રકારનું કુટુંબ સુખથી અને શાંતિથી જીવી શકે. તેને બદલે ગામડાંઓને મળ્યા; ડામર અને સિમેન્ટના રસ્તા, વીજળીના દીવા અને પરિણામે કરણભાર, દેતું, ભૂખમરો, ગરીબી, બેકારી, માંદગી. અને આ બધી યાતનાઓમાંથી છૂટવાના તરફડાટમાં ગેરકાયદે દારૂ ગાળવાની ભઠ્ઠીઓ, દાણચોરી ખૂના-મરકી અને લૂંટફાટ વધી પડ્યાં.

શું આ બધાં દૂષણો અને યાતનાઓનો પાંચને બદલે એક જ બાળકનું કુટુંબ હોય કે સાથ બાળક વિનાનું કુટુંબ હોય તો અંત આવી ભય ખરો ?

સંપત્તિ નહીં પણ સંસ્કૃતિ

સારી રીતે જીવવા માટે માત્ર સંપત્તિ નહિ, સંસ્કૃતિ પણ જોઈએ. એ સંસ્કૃતિ કેળવણી દ્વારા મળે છે, પણ આજની મેકેલેએ ઘડેલી કેળવણી એ સાચી કેળવણી નથી, પણ શોષક અર્થવ્યવસ્થા માટે શોષણ કરવાના હાથો શોધી કાઢવાનું એક યંત્ર છે; જેમાંથી તૈયાર થઈને બહાર પડતા ધારદાર કુહાડાને જિંદગી લાવીને તેનો ઉપયોગ શોષણ અને અધઃપતન કરવામાં થાય છે. અને બાકીનાઓને નુકસાની-માલ તરીકે જ્યાં ત્યાં ગોઠવીને, વધુ મોટા ભાગને બેકારોના ગંજમાં નકામા માલ તરીકે ઠાલવી દેવાય છે. આવા બેકારો માનસિક તાણ અને અપોષણના રોગીઓની સંખ્યામાં વધારો કરે છે. અને પછી પેલા ધારદાર કુહાડા જેવા માણસો મેંધીદાટ દવાઓ બનાવી લોકો માંદા પડે તેમના માટે નવી હોસ્પિટલો અને ડોક્ટરોનાં નવાં સ્થાપિત હિતો પેદા કરે છે અને શોષણખોરો માટે શોષણનાં નવાં સાધનોની શોધ કરી આપે છે.

આ તે કેવો અત્યાચાર છે ?

આમ સારી રીતે જીવવાના તમામ રસ્તા બંધ કરીને શોષણ-
ઓરોને (દેશી તેમ જ પરદેશી જન્મેને) છૂટો દોર આપીને પછી
વધુ સારી રીતે જીવવાની લાલચ આપીને ગર્ભમાંનાં બાળકોને વૈજ્ઞાનિક
(!) નાશ કરવો, એનાથી વધારે દુષ્ટ કાર્ય બીજું શું હોઈ શકે ?
ખરેખર આપણા પવિત્ર ધર્મ, ઉચ્ચ સંસ્કૃતિ અને શાંતિલક્ષી તેમજ
મોક્ષલક્ષી જીવનવ્યવસ્થાની આસપાસ દુષ્ટ આસુરી સંસ્કૃતિ અને હિંસક
વિચારધારાએ સજ્જડ ભરડો લીધો છે.

ઉત્તરોત્તર જલદ પગલાં

કુટુંબનિયોજન કરવાનો સૈદ્ધાંતિક સ્વીકાર કરવામાં આવે તો
પછી તે અમુક જ રીતે થશે અને અમુક રીતે નહિ થાય, એવી
ખાતરી આપી શકાય નહિ.

નહેરુના સમયમાં નિરોધનાં સાધનો, ટીકડીઓ, આંકડી, ઓપરે-
શન વગેરે પગલાં લેવાયાં. એનાથી કેટલી સ્ત્રીઓ જીવનભર અમુક
ચોક્કસ દરદોનો ભોગ બની તે બહુવાને આપણી પાસે સાધન નથી
પણ એ પગલાં નિષ્ફળ નીવડ્યાં હશે, એમ તે પછી જે બીજાં
નિર્દય પગલાં અમલમાં આવ્યાં તેથી આપણે માની શકીએ. નેહરુની
પુત્રીના શાસનમાં ગર્ભપાતની કાયદેસરતા (કૃતિમ રીતે ગર્ભપાત
કરાવવાથી મોટા ભાગે સ્ત્રીઓને કાયમી રોગ લાગુ પડે તે અને એકથી
વધુ વખત ગર્ભપાત કરાવ્યાથી તેનું મોત પણ નીપજે છે એવો એક
ડોક્ટરી અભિપ્રાય છે), ઓપરેશન, નસબંધી માટે લાંચરૂપત, ગર્ભિત
ધમકી વગેરે પગલાં આવ્યાં અને ત્યાંથી હનુમાન-કૂદકો મારીને બળ-
જબરીથી નસબંધી કરવાના અને તેનો વિરોધ કરનારાઓને જેલ ભોગ
કરવાનાં કે ગોળીએ દેવાનાં કરમાનો પણ છૂટ્યાં.

પરદેશી સત્તાનું દબાણ

ત્યારબાદ જનતા પાર્ટી સત્તા ઉપર આવી. તે કાંઈ તેના આંતરિક
બળથી કે કોઈ સદ્ગુણ નવીન કાર્યક્રમથી કે લોકોના પ્રેમથી નથી

આવી, પણ નસબંધીના ગુલમોએ બહુકાવેલા લોકોના રોષના કારણે સત્તા ઉપર આવી છે. એ રોષથી તે પણ ડઘાઈ ગઈ હશે. એટલે તેણે બહેરાત કરી કે, “અમે નસબંધી માટે ફરજ નહિ પાડીએ.” પણ કુટુંબનિયોજનનો સિદ્ધાંત તો એ પાટીએ પણ સ્વીકાર્યો, અને તે માટે પ્રચાર અને લાંચફરત આપવાનું તો ચાલુ જ રાખ્યું. સ્વાસ્થ્ય-મંત્રી શ્રી રાજનારાયણે અથવા સંસદસભ્ય શ્રી સ્વામીએ એક વખત બહેર સભામાં કહેલું કે, “નસબંધીના ગુલમો કરવા પાછળ પરદેશી સત્તાનું હાથ હતું!” આમ, કરજ કરીને પંચવર્ષીય યોજનાઓ ઘડવામાં પરદેશી સત્તાઓ આપણા સાવંભૌમત્વની કેટલી અવહેલના કરતી હશે તે પ્રભાએ વિચારવું જોઈએ.

હજી કેવા અત્યાચારો થશે ?

વસતીને કાબૂમાં રાખવાના આ ખોટા માર્ગોનો ધખારો કયાં જઈને અટકશે, તે કદાપી શકવું મુશ્કેલ છે. આજની જનતા પાર્ટી સત્તા ઉપરથી ભથ્થેલી પડે અને કોઈ સવાઈ સંજયની ટોળકી સત્તા ઉપર આવે તો શું ફરીથી નસબંધી માટે ગોળીબારો નહિ થાય ?

એ સિદ્ધાંતનો સ્વીકાર કરાયા પછી એની પૂરી સફળતામાં ઘણા અવરોધો આવશે. તેને માટે કેટલા ડોક્ટરો જોઈશે ? છ લાખ ગામડાં-ઓમાં પથરાયેલા લાખો યુવાનોને પહોંચી વળવાનું અશક્ય હશે તો પછી એમ બને કે હોસ્પિટલોમાં જન્મતાં અમુક કસોટીએ પાસ ન થતાં બાળકોનો પણ નાશ કરી નાખવો, અથવા તો હોસ્પિટલોમાં આવતી બીમાર સ્ત્રીઓને પણ તેમની આર્થિક સ્થિતિ, સૌંદર્ય અને શારીરિક સુસજ્જતાની કસોટી ઉપર કસીને તેમાં ઉત્તીર્ણ ન થાય તેમને ઝેરનાં ઇન્જેક્શન આપી દેવાં જેથી વસતી પેદા થવાના માર્ગો બંધ થઈ જાય.

અથવા એવો પણ નિષ્ફળ લેવાય કે જે લોકો નોકરીધંધેથી ફારેમ થાય તેમને અનુત્પાદક શક્તિ ગણીને, તેમને પોષવા એ રાષ્ટ્રીય સંપત્તિનો દુર્વ્યય છે, એમ ગણીને, તેમને મોતને હવાલે કરી દેવા;

પોતાપોતાને ત્યાં વધુ ને વધુ વસ્તીવધારો બતાવે એ વધુ બનવાભેગ છે. અને એના પુરાવા માટે તો તેમના શહેરોના કૂટપાથો ઉપર હિજરત કરી આવેલા માનવસંગારોના ગંજ દેખાડી શકે છે.

ત્રીજું, જે રીતે દેશમાં પશુગણતરી થાય છે, તે જ પ્રમાણે વસ્તીગણતરી થતી હોય તે પણ બનવા ભેગ છે. પશુગણતરી થાય ત્યારે દરેક જિલ્લામાં જિલ્લા મેન્જિસ્ટ્રેટ એ રજિસ્ટર ઉપર સહી કરે, એવો રિવાજ બ્રિટિશ શાસનમાં હતો. આજે છે કે નહિ તે હું બાણતો નથી.

માનવવસ્તીની ગણતરી આવી રીતે જ થતી હશે ?

૧૯૬૭માં ભારત સરકારે નીચેલી “કાઉ પ્રોટેક્શન કમિટી સમક્ષ પેશ કરાયેલાં આવેદનપત્રોમાં શ્રી જયદયાલજી દાલમીયાના કે કેઈ બીજા આવેદનપત્રમાં નીચે મુજબનો ઉલ્લેખ છે. એ અનુભવ એક અંગાલી ગૃહસ્થનો છે.

તેઓ જ્યારે નાના હતા ત્યારે તેમના પિતા પંજાબમાં મેન્જિસ્ટ્રેટ હતા. તે વખતે પશુગણતરી થઈ અને આ મેન્જિસ્ટ્રેટ સાહેબને સરકારનો હુકમ મળ્યો કે તેમણે જિલ્લાની ઓફિસે જઈને વસ્તી-પત્રકમાં સહી કરી આપવી. તે વખતે મુસાફરી ઘોડાગાડીમાં થતી અને મેન્જિસ્ટ્રેટ સાથે તેમના વિદ્યાર્થી પુત્ર પણ કૉલેજમાં વેકેશન હોવાથી સાથે ગયા.

રસ્તામાં એક ગામ આવ્યું. ગામને પાદરે ચોરા ઉપર ગામના આગેવાનો બેઠા હતા, પાસે પશુઓનું ધણુ ઊભું હતું. મેન્જિસ્ટ્રેટ સાહેબે ગાડી ઊભી રખાવીને ગામના માણસોને ગાય, ભેંસ, બળદ અને વાછરડાંઓની સંખ્યા પૂછી લીધી અને પોતાની ડાયરીમાં તેની નોંધ કરી.

આમ દરેક ગામે પોતાની ડાયરીમાં પશુસંખ્યાની નોંધ કરતા કરતા સાંજે તેઓ જિલ્લાના કેન્દ્રના સ્થળે પહોંચ્યા. બીજે દિવસે તેમની પાસે સહી માટે રજિસ્ટર મૂકવામાં આવ્યું. મેન્જિસ્ટ્રેટ સાહેબે

પોતાપોતાને ત્યાં વધુ ને વધુ વસ્તીવધારે બતાવે એ વધુ બનવાભેગ છે. અને એના પુરાવા માટે તો તેમના શહેરોના કૂટપાથો ઉપર હિજરત કરી આવેલા માનવસંગારોના ગંજ દેખાડી શકે છે.

ત્રીજું, જે રીતે દેશમાં પશુગણતરી થાય છે, તે જ પ્રમાણે વસ્તીગણતરી થતી હોય તે પણ બનવા ભેગ છે. પશુગણતરી થાય ત્યારે દરેક જિલ્લામાં જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ એ રજિસ્ટર ઉપર સહી કરે, એવો રિવાજ બ્રિટિશ શાસનમાં હતો. આજે છે કે નહિ તે હું બાણતો નથી.

માનવવસ્તીની ગણતરી આવી રીતે જ થતી હશે ?

૧૯૬૭માં ભારત સરકારે નીમેલી “કાઉ પ્રોટેક્શન કમિટી સમક્ષ પેથ કરાવેલાં આવેદનપત્રોમાં શ્રી જયદયાલજી દાદમીયાના કે કોઈ બીજા આવેદનપત્રમાં નીચે મુજબનો ઉલ્લેખ છે. એ અનુભવ એક અંગાલી ગૃહસ્થનો છે.

તેઓ બ્યારે નાના હતા ત્યારે તેમના પિતા પંબજમાં મેજિસ્ટ્રેટ હતા. તે વખતે પશુગણતરી થઈ અને આ મેજિસ્ટ્રેટ સાહેબને સરકારનો હુકમ મળ્યો કે તેમણે જિલ્લાની ઓફિસે જઈને વસ્તી-પત્રકમાં સહી કરી આપવી. તે વખતે મુસાફરી ઘોડાગાડીમાં થતી અને મેજિસ્ટ્રેટ સાથે તેમના વિદ્યાર્થી પુત્ર પણ કોલેજમાં વેકેશન હોવાથી સાથે ગયા.

રસ્તામાં એક ગામ આવ્યું. ગામને પાદરે ચોરા ઉપર ગામના આગેવાનો બેઠા હતા, પાસે પશુઓનું ધણુ ઊભું હતું. મેજિસ્ટ્રેટ સાહેબે ગાડી ઊભી રખાવીને ગામના માણસોને ગાય, ભેંસ, બળદ અને વાછરડાંઓની સંખ્યા પૂછી લીધી અને પોતાની ડાયરીમાં તેની નોંધ કરી.

આમ દરેક ગામે પોતાની ડાયરીમાં પશુસંખ્યાની નોંધ કરતા કરતા સાંજે તેઓ જિલ્લાના કેન્દ્રના સ્થળે પહોંચ્યા. બીજે દિવસે તેમની પાસે સહી માટે રજિસ્ટર મૂકવામાં આવ્યું. મેજિસ્ટ્રેટ સાહેબે

પોતાની ઠાયરી કાઢી, તેમાં નોંધાયેલાં ગામોની પશુસંખ્યા સાથે રજિસ્ટરના એક પૃષ્ઠ ગામની પશુસંખ્યા મળતી ન હતી, આથી તેમણે સહી કરવાની ના પાડી.

તેમને કહેવામાં આવ્યું કે આ તો નિયમ મુજબ જ થયું છે, અને તમારે પણ નિયમ મુજબ સહી કરવાની છે. બધા જિલ્લાઓમાં આ જ નિયમ છે. પણ મેજિસ્ટ્રેટ સાહેબે નમતું ન આવ્યું અને સહી ન કરી. બીજે જ અઠવાડિયે તેમની બદલી કોઈ દૂરની જગ્યાએ થઈ ગઈ અને તેમની જગ્યાએ જે નવા મેજિસ્ટ્રેટ આવ્યા તેમણે પેલા રજિસ્ટરમાં સહી કરીને પશુસંખ્યાને તે પ્રમાણિત હોવાનું જણાવી દીધું.

આમ ઘટતી જતી પશુસંખ્યાને અંગ્રેજો દર વરસે વધતી હોવાનું જણાવતા હતા. આજના સમયમાં આપણાં પશુઓની દૂધ આપવાની અશક્તિ હવે તો ખરેખર સરકારી પશુવિદોષી પગલાંઓને કારણે હકીકત બની ચૂકી છે. પણ ૫૦ વરસ સુધી આપણા પશુઓ ઓછું દૂધ આપતાં હોવાનો જે પ્રચાર ચાલ્યો, તે તો માત્ર પેલી પશુવસ્તી-ગણતરીના જેવું જ એક કૌભાંડ માત્ર હતું.

ચોથું કારણ એ પણ છે કે શહેરની પાસેના ગામમાં એક વૃદ્ધ દંપતીને ચાર પુત્રો, ચાર પુત્રવધૂઓ અને તેમનાં બાળકો મળી બાર-ચૌદ માણસોનું કુટુંબ હોય, બાકીના સભ્યો તેમાંથી વૃદ્ધ દંપતી ગામડામાં હોય, બાકીના સભ્યો મજૂરી, નોકરી અને શિક્ષણ માટે શહેરમાં હોય ત્યારે મોજણી કરનારના અબજપણાથી અને લોકોના અજ્ઞાનને કારણે બન્ને સ્થળે સરખી સંખ્યાની નોંધ થઈ જાય એ સંભવિત છે.

એટલે આપણા સ્કેટક વસ્તીવધારા માટે કોઈ આધારભૂત કારણ નથી; છતાં એક વસ્તુ ચોક્કસ છે કે નિરામિષાહારી મધ્યમ વર્ગની વસ્તીમાં ઘટાડો થતો જાય છે, તો બીજી તરફ માંસાહારી વસ્તીમાં વધારો થતો રહે છે. એટલે હિંદુ પ્રજાનો સુસંસ્કૃત વર્ગ સંકટાતો જાય છે અને આસુરી વૃત્તિવાળો સમાજવિરોધી પ્રવૃત્તિ કરનારો અસંસ્કૃત વર્ગ વિસ્તરતો જાય છે.

વસ્તીવધારાનાં બે કારણો

વસ્તીવધારા માટે માત્ર ભારતમાં જ નહિ સમસ્ત વિશ્વમાં બે મુખ્ય કારણો છે : (૧) તેમના ખોરાકનો પ્રકાર અને (૨) ઉદ્યોગીકરણ.

આરોગ્યશાસ્ત્રનો એક નિયમ છે કે જે તરવે શરીરમાં ખૂટે તેને કારણે જ રોગો પેદા થાય. તે માટે તે ભાતનાં તરવે શરીરમાં નાખવાં.

તે જ નિયમ મુજબ જે તરવે તમે શરીરમાં નાખો તેની શરીરમાં વૃદ્ધિ થાય. શુદ્ધ ઘી, તાંબુ દૂધ, અમુક ભાતનાં અનાજ અને અમુક ચોક્કસ ભાતની વનસ્પતિઓથી શરીરમાં બળ, બુદ્ધિ અને વીર્યનો વધારો થાય છે. પણ સરકારની શોષક અર્થવ્યવસ્થાએ આ તમામ ઉપયોગી ચીજોનો નાશ કરી નાખ્યો છે.

એટલે જેઓ માંસાહારી નથી અને બહુ મોંઘા ભાવે ઉપર લખેલી ચીજો ખરીદી શકતા નથી તેઓ અશક્ત, વિવિધ માંદગીઓના ભોગ બને છે; તેમની વસ્તી ઘટે છે, બાળકો કાં તો ઓછાં જન્મે છે, અથવા બાળપણમાં જ મૃત્યુ પામે છે; અથવા મોટાં થાય તો તેમના વંશવેદા અટકી પડે છે.

જેઓ માંસાહારી છે તેમની વસ્તી તેઓ જે ભાતનું માંસ ખાય છે તે પ્રાણીની વસ્તીની જેમ વધે છે. કારણ કે જે પ્રાણીઓમાં પ્રજનનશક્તિ વધારે હોય તેમને ખાવાથી તે પ્રકારના શરીરમાં પણ પ્રજનનતરવે વધે છે.

દા. ત., ચીનાઓ ઉંદર ખાય છે એટલે તેઓ ઉંદર પેઠે વધે છે. પણ તેમના સહુથી નજીકના તિબેટવાસીઓ બહુ જ તંદુરસ્ત આબોહવામાં રહેવા છતાં પણ વસતીમાં ઘણા ઓછા છે. ભપાન, બંગાળ અને કેરલ, માછલી અને ભાત ખાનારા હોવાથી તેઓની સંખ્યા માછલીની માફક વધે છે.

કેરળમાં ઈસાઈઓની વસતી ગણનાપાત્ર છે અને પાશ્ચાત્ય જીવન-પદ્ધતિ સ્વીકારનારા હિંદુઓ પણ છે. તેઓ ડુક્કરનું માંસ પણ ખાતા હોવાથી તેમની વસતી બંગાળીઓ કરતાં પણ વધુ ઝડપથી વધે છે. કારણ કે ભૂંડણ બે વરસમાં ૩૦-૩૫ બચ્ચાં જન્મે છે. સમગ્ર દુનિયાનો

નકશો ગુઓ તો તમામ સાગરપટ્ટી ઉપરના લોકો માછલી સહેલાઈથી મળી શકવાને લીધે તે વધારે ખાતા હોય છે, જેથી સમુદ્રકિનારાથી દૂરના પ્રદેશની વસતી કરતાં તેમની વસતી વધુ હોય છે.

ભારતમાં મુસલમાનોની વસતી ખ્રિસ્તીઓની જેમ ઝડપથી વધતી નથી કારણ કે તેઓ ડુક્કરનું માંસ ખાતા નથી. દરિયાઈ પટ્ટીથી દૂર રહેનારાઓને માછલી પણ રોજ મળતી નથી. આપણે એમ માનીએ છીએ કે તેઓ રોજ માંસ ખાય છે, પણ એ માન્યતા સાચી નથી. એ ગરીબ કોમ છે, અને આઠ-દશ દિવસે એકાદ વાર બકરાનું માંસ કે ઈંડું ખાય છે.

બકરી અને કુકડી બન્નેમાં પ્રજનનતત્ત્વો વનસ્પતિ કરતાં વધારે છે. મરઘી મહિનામાં ૨૦ ઈંડાં આપે છે અને બકરી વરસમાં બે થી ચાર બચ્ચાં આપે છે. એટલે હિંદુઓ કરતાં વસતીવધારામાં મુસ્લિમો આગળ છે. પણ શીખ લોકો ગોમાંસ સિવાયનું બધી જાતનું માંસ ખાય છે, એટલે તેઓ વસતીવધારામાં મુસ્લિમ કરતાં પણ આગળ છે.

ઈ. સ. ૧૯૬૧ અને ૧૯૭૧ ની વચ્ચેના દસ વર્ષના ગાળામાં ભારતમાં જુદી જુદી કોમોની ટકાવારી નીચે મુજબ વધી છે :

હિંદુઓ ૨૩.૬૯ ટકા, મુસ્લિમો ૩૦.૮૫ ટકા, શીખો ૩૨.૨૮ ટકા, ખ્રિસ્તીઓ ૩૨.૬૦ ટકા (ઇન્ડિયા ૧૯૬૬, ૧૯૭૪).

શીખોને પંજાબની નદીઓમાંથી માછલીઓ પુષ્કળ મળે છે અને જૂંડનું માંસ પણ ખાય છે. એટલે તેઓ ખ્રિસ્તીઓની સાથે વસતી-વધારામાં તીવ્ર હરીફાઈ કરે છે.

વસતીવધારાનાં કારણો

જોરાકના પ્રકારની સાથે સાથે યંત્રોદ્યોગીકરણ પણ વસતીવધારાને ઉત્તેજન આપે છે. પ્રથમ વિશ્વવિગ્રહ પહેલાં રશિયા ખેતીપ્રધાન દેશ હતો અને તેની વસતી યુરોપીય-રશિયામાં બે કરોડ અને એશિયાઈ-રશિયામાં એક કરોડ મળીને કુલ ત્રણ કરોડની હતી. પણ ઝારના પતન અને વિપ્લવ પછી, જે ઝડપથી ઉદ્યોગીકરણ થયું તેણે તેની વસતીમાં જખમર વધારો કર્યો.

પછી બીજા વિશ્વ યુદ્ધ આવી પડ્યો. રશિયાના અન્ન-ભંડાર સમા સમસ્ત યુકેઈન પ્રદેશ હિટલરના હાથમાં પડ્યો. ઇંગ્લેંડ અને અમેરિકાએ રશિયા લડાઈમાં ટકી રહે માટે ભારે ખુવારીના લોગે શત્રુનો પુરવઠો મોકલ્યા કર્યા. એ ખુવારી એવી ભારે હતી કે ખાર સ્ટીમરો હથિયારોથી ભરાઈને બાય તેમાં મુશ્કેલીથી જ કે ત્રણ પહોંચે. બાકીની જમીનો તોડી નાખે. પણ જેમ શત્રુ મળ્યાં તેમ અનાજ મળ્યું નહિ એટલે તેમણે લડાઈ દરમિયાન તેમનાં પશુઓ ભારી ભારીને આધે રાખ્યાં. તેમાં માછલાં અને ભૂંડ મુખ્ય હતાં. પરિણામે યુદ્ધમાં કરોડો માણસો મરાયા, છતાં પણ તેની વસતી હવે ૨૦ કરોડ ઉપર પહોંચી ગઈ છે. ૧૯૧૫માં ત્રણ કરોડ, ૧૯૩૫માં વીસ કરોડ. આનું કારણ ઉદ્યોગીકરણ અને પ્રજનનતત્વોવાળા માંસાહારની જુગલબંધી છે.

આવે બીજા દાખલો અમેરિકાનો છે. યુરોપ છોડીને અમેરિકામાં કેટલા માણસો ગયા? પણ વિદ્યુતવેગી ઉદ્યોગીકરણ અને ભૂંડ, માછલાં અને ઇંડાના ખોરાકની જુગલબંધીએ તેમને પણ કેટલાક હબરની સંખ્યામાંથી પંદર કરોડની સંખ્યામાં પહોંચાડી દીધા.

જમનીના ઉદ્યોગીકરણે પણ જમનીમાં એ જ સ્થિતિનું સર્જન કર્યું. જાપાનમાં પણ ખોરાક (માછલાનો) અને ઉદ્યોગીકરણની જુગલબંધી, Family Planning ના બધા પ્રયાસોને ધૂળમાં મેળવીને વસતીવધારામાં આગળ ને આગળ વધી રહ્યું છે.

જાપાન, અમેરિકા, રશિયા, જમની અને બીજા તમામ ઉદ્યોગીકરણમાં આગળ વધતા દેશોની હવા દૂષિત બની ગઈ છે. જ્યારે મધ્ય એશિયાના આરબો, અફઘાનિસ્તાન, બલુચિસ્તાનના પઠાણો શ્રેષ્ઠ આબોહવામાં જીવે છે, છતાં ખ્રિસ્તીઓ કરતાં વસતીવધારામાં પાછળ છે, કારણ કે તેઓ ઉંદર કે ડુક્કરનું માંસ ખાતા નથી. હમણાં ભારતમાંથી આયાત કરીને તેઓ ગોમાંસ ખાવા લાગ્યા છે એટલે તેઓ હિંદુઓ કરતાં વસતીવધારામાં આગળ પણ ખ્રિસ્તીઓ કરતાં ખૂબ પાછળ છે.

ભારતમાં પરિસ્થિતિ

હવે ફરીથી ભારતીય પ્રદેશો ઉપર આવીએ. સૌરાષ્ટ્રની આબો-હવા શ્રેષ્ઠ છે. પ્રજા બળવાન અને ચપલ હતી પણ એ તદ્દન ખેતી-પ્રધાન અને ઢોરઉછેર કરનારો પ્રદેશ હતો. સૌરાષ્ટ્રના રાજવીઓનું વિદીનીકરણ થયું ત્યાં સુધી તેની વસતી માત્ર ૩૦ લાખની હતી. તેનું અલગ રાજ્ય થયું અને ઉદ્યોગીકરણ તરફ દોટ મૂકી. ખીજી તરફથી દેશી વહાણવટાને રૂંધી નાખ્યું અને બેકાર બનેલી ખારવા કોમને રાજ આપવાના બહાના નીચે, સાત સાગર ખેડનારા દરિયાલાલોને માછી-મારના ધંધામાં પ્રેર્યા. એ રીતે માછલીના ખોરાકનો પ્રચાર કર્યો. પરિણામે ૩૦ વરસમાં જ સૌરાષ્ટ્રની પ્રજા ૩૦ લાખમાંથી ૫૦ લાખ ઉપર પહોંચી ગઈ.

મધ્યપ્રદેશ અને રાજસ્થાન શ્રેષ્ઠ આબોહવાવાળા પ્રદેશો છે, ખેતી-પ્રધાન અને ઢોર ઉછેરનારા પ્રદેશો છે; ઘણાં મોટા વિસ્તારવાળાં રાજ્યો છે, પણ બન્નેને દરિયાકાંઠો નથી. બન્ને રાજ્યોમાં જૈન કે વૈષ્ણવ ધર્મનો પ્રભાવ છે, એટલે માંસાહાર ઓછો છે. મોટા ઉદ્યોગો નથી; એટલે ભારતમાં દર ચોરસ માઈલે સહુથી ઓછી વસતી છે.

મધ્યપ્રદેશમાં દર ચોરસ માઈલે ૮૪ માણસો અને રાજસ્થાનમાં દર ચોરસ માઈલે માત્ર ૭૫ માણસની વસતી છે. જ્યારે ભારતનાં સહુથી નાનાં રાજ્યો, માછલી અને ભૂંડાખાનારા બંગાલ અને કેરલમાં દર ચોરસ માઈલે સહુથી વધુ વસતી છે. બંગાલમાં દર ચોરસ માઈલે ૫૦૪ માણસો અને કેરલમાં દર ચોરસ માઈલે ૫૪૯ માણસોની વસતી છે (ઇન્ડિયા ૧૯૭૪).

ખેતી-સંસ્કૃતિપ્રધાન પ્રદેશોમાં ઓછી વસતીનું કારણ

ખેતીપ્રધાન દેશોમાં વસતી ઓછી હોય છે અને ઉદ્યોગપ્રધાન દેશોમાં વસતી ઝડપથી વધે છે, તેનાં કેટલાંક કારણો છે.

ખેતી પ્રધાન દેશોમાં પણ ઉદ્યોગો તો હોય છે જ. ઉદ્યોગ સિવાય કોઈ પ્રજા જીવી શકે નહિ તેવી સ્થિતિ બની છે પણ ઉદ્યોગોના પ્રકાર અને રીત ગુદાં હોય છે.

ખેતીપ્રધાન અને ઢોર-ઉછેરના દેશોમાં પ્રજા મોટે ભાગે ગામડાં-
ઓમાં પોતપોતાનાં ખેતરોમાં અને જંગલોમાં ફરતી રહે છે. રાત-
દિવસ કુદરત સાથે તાદાત્મ્ય સાથે છે. તેમનો સંપર્ક મોટે ભાગે
પોતાના ઘરનાં કે સગાં-સંબંધીઓનાં સ્ત્રી-પુરુષો સાથે જ રહે છે.
તેમની વાતચીત પણ મોટે ભાગે કુટુંબને લગતા બનાવોની, ધંધાને
લગતી કે કુદરતને લગતી હોય છે. તેમના ઉપર લોકસાહિત્યનો, તેમના
ચર્ચ ગએલા ભક્તો, સંતજનો કે તેમના પ્રતાપી વડવાઓની કથાઓનો
પ્રભાવ પથરાયેલો રહે છે. એટલે વિકાર કે કામવાસના તેમના ઉપર
વધુ પડતો અધિકાર જમાવી શકતા નથી. મોટે ભાગે સ્ત્રી-પુરુષો
પોતપોતાનાં વિભિન્ન કામોમાં રોકાયેલાં હોવાથી તેમનો સંપર્ક ચોવીસે
કલાક હોતો નથી.

તે જ પ્રમાણે ઉધોગો પણ, તે લુહારકામનો હોય કે કાપડ-
વણાટનો હોય, કુંભારકામ હોય કે ગોળ કે સાકર બનવાનું કામ હોય,
સહુ પોતપોતાના ઘરમાં જ કામ કરતા હોય છે. અને ઘરના માણસોના
સંપર્કમાં જ રહેતા હોય છે.

ઉપરાંત કારખાનાની મજૂરી કરતાં ઘરની કારીગીરીમાં તેમની
જવાબદારીની ભાવના રહે છે અને મન તેમાં જ ચોંટેલું રહે છે. એટલે
કામુક્તાના વિચારોનો સમય તેમને ઓછો રહે છે. ઉપરાંત ઢોરઉછેર
કરનારી પ્રજા હોવાથી તેમને શુદ્ધ ધી અને દૂધ મળતાં હોવાથી કામ
કરીને થાક લાગે ત્યારે દૂધ પી લે છે અને એ રીતે કામના શ્રમથી
શરીરને થએલો ઘસારો પૂરીને થાક ઉતારે છે. સ્ત્રી-પુરુષો વચ્ચેનો
ઓછો સહચાર, કામુક્તાના વાતાવરણનો અભાવ, કુટુંબની અને
ધંધાની જવાબદારી વગેરે કારણોએ તેમની વસ્તીસંખ્યા મર્યાદાને
ઓળંગતી નથી.

વધુ સહચારમાં વધુ વસ્તીવિસ્ફોટ

પણ મોટા ઉધોગોમાં પારકી સ્ત્રી અને પારકો પુરુષ રોજ આઠ-
દશ કલાક સાથે કામ કરે છે. અનેક પુરુષોને અનેક જુદી જુદી સ્ત્રીઓ

સાથે કામ પડે છે, તેમની વચ્ચે ઠઠામચકરી પણ ચાલે છે. તેમને કામની કે ધંધાની જવાબદારી રહેતી નથી. સ્ત્રી અને પુરુષ બન્ને મજૂરીએ જાય એટલે કોઈને એકબીજાની પરવા નહિ. મજૂરી કરીને થાકે ત્યારે દાડ હીંચે, નોકરી કે મજૂરીનો સમય પૂરો થાય એટલે ટોળે વળીને જુદી જુદી સ્ત્રીઓ વિષે કે પુરુષો વિષે એકબીજાના સંબંધો વિષે કુથલી કરવી અને વાતાવરણને કામુકતાથી ભરેલું રાખવું એ કારણે કુટુંબભાવના, શીલની ભાવના નષ્ટ થાય છે. વિષયાંધતાનાં અનેક આકર્ષણો તેમને ઘેરી વળે છે એટલે વ્યભિચાર વધે છે. ઉપરાંત મોટા ઉદ્યોગોમાં મજૂરોને માંડ પેટ ભરાય એટલી મજૂરી મળે છે અને તેમની નજર સામે અનેક ભક્ષકભર્યા પ્રલોભનો હોય છે; જેથી વૈભવ ભોગવવાની લાલસામાં શીલ નષ્ટ કરે છે.

તો બીજી તરફથી જિંદગી પગારના અધિકારીઓ દાડ અને સ્ત્રી-મિત્રોથી ઘેરાયેલા રહેવામાં ગૌરવ માને છે. આમ ગરીબ અને શ્રીમંત - બન્ને વર્ગમાં જુદાં જુદાં કારણોએ નીતિભ્રષ્ટતા અને વ્યભિચાર વધે છે. જે અપ્રતિમ વસ્તી-વધારામાં પરિણમે છે, સંસ્કારિત દામ્પત્ય જીવન ગાળવામાં આવે તો જે પ્રમાણમાં પ્રજા ઉત્પન્ન થાય તેના કરતાં એક પુરુષ અનેક સ્ત્રીઓને ભોગવે કે એક સ્ત્રી અનેક પુરુષોને ભોગવે તેમાં વસ્તી-વધારો અનેક ગણો થઈ જવાની સંભાવના છે અને આજ કારણથી ઉદ્યોગપ્રધાન દેશોમાં વસ્તીવધારાની સમસ્યા વધતી જાય છે.

ભારત સ્વતંત્ર થયા પછી તેનો જે વસ્તીવધારો દેખાડવામાં આવે છે એ જો સાચો હોય તો તેનું કારણ સ્વાધીનતા મેળવ્યા પછી મોટા યંત્રોદ્યોગોમાં જે હરણફાળ ભરી અને પ્રજા માંસાહાર તરફ વળી તે સિવાય બીજું કોઈ કારણ નથી. બીજા સંજોગો તો પ્રજાની સંખ્યાને ઓછી જ કરે તેવા જ છે, પણ ઉદ્યોગીકરણ અને માંસાહાર વસ્તી-વધારાની ગતિને વધારી મૂકી છે.

ઉદ્યોગીકરણ પછી

ઉદ્યોગીકરણ તરફ હરણુકાળ ભર્યા પછી સરકારી આંકડા પ્રમાણે નીચે પ્રમાણે વસ્તીવધારાની ટકાવારી જોવા મળે છે.

કુલ વસ્તીમાં ટકા	ઈ. સ. ૧૯૫૧	ઈ. સ. ૧૯૬૧	૧૯૭૧	કુલ ઘટાડો અથવા વધારો
હિંદુઓ	૮૪.૬૮ ટકા	૮૩.૫૦=૧.૪૮ ટકા ઘટાડો	૮૨.૭૨=૦.૭૮ ટકા ઘટાડો	= -૨.૨૬
મુસ્લિમો	૬.૬૧ ટકા	૧૦.૭૦=૦.૭૯ ટકા વધારો	૧૧.૨૧=૦.૫૧ ટકા વધારો	= ૧.૩૦
ઈસાઈઓ	૨.૩૫ ટકા	૨.૪૪=૦.૯ ટકા વધારો	૨.૬૦=૦.૯ ટકા વધારો	= ૦.૧૬
શીખો	૧.૭૪ ટકા	૧.૭૬=૦.૫ ટકા વધારો	૧.૮૬=૦.૧૦ ટકા વધારો	= ૦.૧૫

(ઇન્ડિયા ૧૯૬૬, પાના ૧૯, ટેબલ ૧૩ અને ઇન્ડિયા ૧૯૭૪ પાના ૧૩, ટેબલ ૧.૧૧)

૧૯૫૧ થી ૧૯૬૧ના ગાળામાં

હિંદુઓની વસ્તીમાં ૨૦.૨૯ ટકા વધારો; મુસ્લિમો ૨૫.૬૧ ટકા; શીખ ૨૫.૧૩ ટકા અને ઈસાઈ ૨૭.૩૮ ટકા.

(ઇન્ડિયા ૧૯૬૬, પાના ૧૯, ટેબલ ૧૩)

૧૯૬૨ થી ૧૯૭૧ના ગાળામાં

હિંદુઓ ૨૩.૬૯ ટકા, મુસ્લિમો, ૩૦.૮૫ ટકા, શીખ ૩૨.૨૮ ટકા, ઈસાઈ ૩૨.૬૦ ટકા.

આમ દશ વરસમાં હિંદુઓનો વસતીવધારો ૩.૩૦ ટકા, મુસ્લિમોનો ૫.૨૪ ટકા, શીખોનો ૭.૧૫ ટકા અને ઈસાઈનો ૫.૨૨ ટકા વધ્યો (ઇન્ડિયા ૧૯૭૪, પાના ૧૩, ટેબલ ૧.૧૧) પણ કોમવાર ટકાવારીમાં હિંદુઓ ઓછા થયા છે, જ્યારે બીજી કોમો વધી છે.

આ પ્રમાણે વસ્તીવધારામાં હિંદુઓ સહુથી પાછળ અને વસ્તીની ટકાવારીમાં હિંદુઓ ઓછા થયા છે; જ્યારે બીજી કોમોની ટકાવારી વધી છે.

હિંદુઓની વસ્તીમાં ઘટાડો

હિંદુઓની સંખ્યા ઉદ્યોગીકરણમાં બીજી કોમો કરતાં વધારે છે, પણ માંસાહારમાં પાછળ છે એટલે વસ્તીવધારામાં વધારો દેખાય છે, છતાં બીજી કોમોથી એ વધારો ઓછો છે. જ્યારે વસ્તીની ટકાવારીમાં તમામ કોમો આગળ વધી રહી છે, જ્યારે હિંદુ કોમો ૨.૭૭ ટકાનો ઘટાડો બતાવ્યો છે. પ્રોટીનને નામે, અંગ્રેજી દબની રહેણીકરણીની વેલણાએ અને સરકારી પ્રચારે ઈંડાં, માછલાં અને ડુક્કરના માંસનો પ્રચાર કરીને સીધી રીતે અને ખાદ્ય પદાર્થોમાં તેમ જ દવાઓ દ્વારા આડકતરી રીતે ઈંડાં, માંસ, માછલાં લોકોની જાણ બહાર ખાવાની ફરજ ન પાડી હોત તો હિંદુઓની ટકાવારીમાં કદાચ વધુ ઘટાડો થયો હોત.

હું આ આંકડા કોમીવૃત્તિ ઉશ્કેરવાની ભાવનાથી રજૂ નથી કરતો, પણ વસતીવધારાને ઉદ્યોગીકરણની મૂડીવાદી કે સામ્યવાદી રીત સાથે અને મનુષ્યોના ખોરાક સાથે સંબંધ છે, એ બતાવવાની દૃષ્ટિએ આ આંકડાની ટકાવારીનો ઉલ્લેખ કર્યો છે.

દુઃખે પેટ, કૂટે માથું

મેં તો શરૂઆતથી જ શંકા ઉઠાવી છે કે વસ્તીવધારો એ માત્ર શોષક અર્થવ્યવસ્થાના સંદર્ભમાં ઘડાએલી પંચવર્ષીય યોજનાઓના પરિપાક રૂપે શરૂ થએલી ગ્રામવાસીઓની શહેરો તરફની હિજરતના કારણે પેદા થયેલી એક ભ્રમણા જ માત્ર છે, અને છતાં હિજરતને રોકવાના સંજોગો પેદા કરવાને બદલે માની લીધેલા વસ્તીવધારાને રોકવા માટે અનાર્થિક, અસામાજિક, અસાંસ્કૃતિક અને પાપિષ્ઠ પગલાં લેવાની શરૂઆત થઈ છે.

સરકારી પગલાં પાછળ ડહાપણ

આ પગલાંને પરિણામે ભારતનાં અનેક સ્ત્રીપુરુષો મોતને ભેટ્યાં છે. લાખો લોકો માંદગીને લોગ બન્યાં છે. કરોડોએ માનસિક ચાતનાઓ લોગવી છે અને સમસ્ત પ્રજાએ - ગરીબ તબક્કા સહુએ—આ અમાનુષી કૃત્યો પાછળ કરવામાં આવતા જંગી ખર્ચનો પોતાની બાણ વિના જ બોજ વેઠ્યો છે.

શ્રી સુધીર લક્ષ્મણ હેન્દ્રે તેમના પુસ્તક “હિંદુઓ અને કુટુંબનિયોજન”ના પાના ૬૯ (પ્રકાશન સપ્ટેમ્બર ૧૯૭૪) ઉપર લખે છે કે, “વધતી જતી વસ્તીને કાબૂમાં લેવા સરકારે આજ સુધીમાં રૂ. ૫૦૦ કરોડ ખર્ચ્યા છે.” અને આવડી જંગી રકમ ખર્ચ્યા છતાં પણ તેમના જ કહેવા પ્રમાણે વસ્તીવધારો તો થતો જ રહે છે. એ બતાવે છે કે તેમનાં તમામ પગલાં પાછળ કોઈ જાતના ડહાપણનો કે સાદી સમજદારીનો અંશ પણ નથી.

પાશવી ઉપાયો માટે સરકાર સામે કેસ કેમ ન કરવો ?

વસ્તીવધારો અટકાવવા માટેના અકુદરતી ઉપાયો, લાંચરૂશ્વત, ધમકી, બળજબરી અને કાયદેસરના ગર્ભપાતના સૈદ્ધાંતિક સ્વીકાર કરાયા પછી નવજાત બાળકોનાં ખૂન, અતુતપાદક વૃદ્ધોનાં ખૂન અને પ્રજનન કરી શકે એવી સ્ત્રીઓની સંખ્યાને કાબૂમાં રાખવા તેમને સીધી કે આડકતરી રીતે મોતને ઘાટ ચઢાવી દેવાનાં પગલાં તથા

તેમાંથી પુરુષોના સભ્નતીય સંબંધોની કાયદેસરતા અને પુરુષ-વેશ્યા-ગૃહોનો વિકાસ - (આજે કેટલેક સ્થળે પુરુષ-વેશ્યાગૃહો વિકસતાં જાય છે) આમ આ જંગલિયત કયાં જઈને અટકશે તે કદપી શકાય તેમ નથી.

વ્યવહારુ અને નિર્દોષ ઉપાય

વસ્તીનો વધારો અને ઘટાડો એ બંનેને કાબૂમાં રાખવાની ભારતીય સમાજવ્યવસ્થા અને અર્થવ્યવસ્થા એ જ એક યોગ્ય, વહેવારુ અને પ્રબલે ધર્મ અને સંસ્કૃતિને માગે દોરી જનારી વ્યવસ્થા છે. એ વ્યવસ્થાનો પાશ્ચાત્યોના આડતિયાઓએ અહીં નાશ કરાવ્યો અને જેની કોઈ વ્યાખ્યા નથી એવી સમાજવાદી સમાજરચના અને મિશ્ર અર્થતંત્રના દિશાસૂત્ર વિનાના અવળા માગે દેશને દોરી ગયા.

પાંચ અબજ રૂપિયાનો, કુટુંબનિયોજન પાછળનો કોઈ જ પરિણામ લાવ્યા વિના કરેલો ધુમાડો દર વરસે બહાર ક્ષેત્રે એક અબજ રૂપિયાની થતી નુકસાની, દેશમાં વધતી જતી મોંઘવારી, અસંતોષ, બ્રહ્મચાર, દુકાળો અને પરદેશી દેવાઓનો યોજ એ બધુંએ આડતિયાઓને, આપણી સરકારોને, કે વિધાનસભા કે લોકસભાના સભ્યોને અજુગતું કે અનાર્થિક નથી લાગતું પણ હિંદુસ્તાનમાં તેમને એક માત્ર ગાય અનાર્થિક લાગે છે.

આર્થિક નિષ્ણાતોની બુદ્ધિનું દેવાળું

દર વરસે ૧૦ અબજ રૂપિયાની કિંમતનું પશુધન હણવા દઈને તેમના દ્વારા મળી શકતી વાર્ષિક ઓછામાં ઓછી ૨૫ અબજની આવક ગુમાવીને અબજો રૂપિયાના દૂધના પાઉડર, ખટરઓઈલ, ફર્ટિલાઈઝર, કેરોસીન વગેરે આયાત કરીને જે હુડિયામણ વેડફીએ છીએ અથવા દેવું વધારીએ છીએ, તેમાં તેમને આર્થિક અને વૈજ્ઞાનિક પ્રગતિ દેખાય છે!!!

બે વર્તુળો

જેમ પૃથ્વીના બે ગોળાર્ધ કદવવામાં આવ્યા છે : પૂર્વ ગોળાર્ધ અને પશ્ચિમ ગોળાર્ધ, તેમ માનવજાતની આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ અને

ભૌતિક ઉન્નતિ માટે પણ જે ગોળાર્ધો છે, જેની અંદર રહીને જ માનવજાત સુખથી, શાંતિથી, સંતોષથી દુન્યવી સુખો ભોગવવા છતાં મોક્ષમાર્ગી જીવન જીવી શકે. આ જે વર્તુળો છે : (૧) ગોરક્ષા, વનરક્ષા, ભૂરક્ષા (ભૂદાન નહિ) અને જલરક્ષા. (૨) ખીચું વર્તુળ છે : ભૌતિક જીવન માટેનું અને ગાય, પવિત્ર જલાશયો, યાત્રાધામો અથવા દેવમંદિરો અને પવિત્ર ધર્મગ્રંથો તથા આધ્યાત્મિક પ્રગતિની રક્ષા કરનારું. આમાં ગાય બંનેમાં મધ્યસ્થાને છે. એટલે ગોરક્ષાને હું ખાસ મહત્ત્વ આપું છું. ગોરક્ષા ન હોય તો બંને વર્તુળો આપમેળે જ નાશ પામે છે.

પાશ્ચાત્ય અધ્યક્ષોને દેવનારનું મહત્ત્વ વધારે છે

પણ નેહરુને અને તેમના અધ્યક્ષોને ગાય તરફ તિરસ્કાર હતો. હરદ્વારના ગંગાકિનારા કરતાં દેવનારના કતલખાનાનું તેમને મન મોટું મહત્ત્વ હતું. સોમનાથની દેવભૂમિ કરતાં દુર્ગાપુરના કારખાના તરફ વધારે ભક્તિભાવ હતો. વેદવાણી કરતાં માર્કસવાણી ઉપર તેઓ મુગ્ધ હતા. એટલે આપણા જ નહિ; માનવજાત માટેના સુખ, શાંતિને મોક્ષલક્ષી જીવનના બંને વર્તુળોના આધારરૂપ ગોવંશનો નાશ કરીને સમસ્ત રાષ્ટ્રમાં આસુરીવૃત્તિનું, શોષણખેરીનું અને જીવસૃષ્ટિના સંહારનું તાંડવ શરૂ કરી દીધું છે.

માનવસૃષ્ટિનો વિશ્વમાંથી સદંતર નાશ થવો એ તો ભાગ્યને આધીન બાબત છે, પણ માનવજાતે પવિત્ર અને ધર્મયુક્ત જીવન જીવવું એ તેના પોતાના હાથની વાત છે. ભારતવાસીઓ માટે એ નિષ્કૃંચ કરવાની ઘડી પાકી ગઈ છે.

શ્રી રાજનારાયણ ઉપરના પત્ર

જનતાપાર્ટીએ સત્તાનાં સૂત્રો હાથમાં લીધા પછી તે પક્ષના સ્વાસ્થ્યમંત્રી શ્રી રાજનારાયણે બહારાત કરી કે અમે નસબંધી માટે જોરતલખી કરશું નહિ, પણ સમજાવટથી એ પ્રવૃત્તિ ચાલુ રાખીશું અને આ ખાતાનું નામ કુટુંબનિયોજન નહિ પણ કુટુંબકલ્યાણ ખાતું રહેશે.

મેં તેમને એક વહેવારુ સૂચના પત્ર દ્વારા કરી હતી, કે સહુ પહેલાં વસ્તીવધારો ખરેખર છે કે “ગામડાંઓની શહેરો તરફની હિજરતે વસ્તીવધારાની બ્રમણ પેદા કરી છે તેની ચોક્કસાઈ કરો. તે માટે દરેક જિલ્લાનાં દૂરનાં દશવીસ નાનાં ગામડાંઓની વસ્તીની અદાલતી તપાસ દ્વારા ચોક્કસાઈ કરાવો અને એ ગામડાંઓની વસ્તી-સંખ્યા સેન્સસના રજિસ્ટરમાં દેખાડાએલી વસ્તી જેટલી છે કે ઓછી છે તેની ચોક્કસાઈ કરાવો અને જો વસ્તી ઓછી દેખાય તો કુટુંબનિયોજનના સિદ્ધાંતનો જ ઇન્કાર કરો.”

ખીજી સૂચના એ હતી કે, “જો વસતીવધારો જણાય તો તે માંસાહારી, મત્સ્યાહારી પ્રજામાં વધારે છે કે નિરામિષાહારી પ્રજામાં, અને આધુનિક ઉદ્યોગીકરણ થએલા વિસ્તારમાં વધારે છે કે બિન-ઔદ્યોગિક વિસ્તારોમાં ?

અને જો વસતીવધારાને માંસાહાર, મત્સ્યાહાર અને આધુનિક ઉદ્યોગીકરણ સાથે સંબંધ હોવાનું સિદ્ધ થાય તો ખોરાક ક્ષેત્રે તેમ જ ઔદ્યોગિક ક્ષેત્રે નીતિ બદલીને ભારતીય સંસ્કૃતિના ઢાંચામાં એ નીતિને મર્યાદિત કરો.”

સંભવ છે કે મારો પત્ર વાંચ્યા પછી તેમણે શ્રી તુલસી રામાયણની બેચાર ચોપાઈઓ ગઈ લીધી હશે, પણ એ સૂચના ઉપર ધ્યાન આપ્યું હોય એમ જણાતું નથી.

એ જાહેરાતનો કશો અર્થ નથી

કુટુંબનિયોજન માટે તેઓ બળજબરી નહિ કરે પણ સમજવટનાં પગલાં લેશે, એવી જાહેરાતનો કશો અર્થ નથી. સમજવટ એટલે આડકતરું દબાણ અને લાંચ-ફશ્વતનાં પગલાં, એવો જ અર્થ થાય છે. અને કાલે તેઓ સત્તા ઉપર ન હોય અને કોઈ સવાઈ સંબંધ જેવી વ્યક્તિ સત્તા ઉપર આવે અથવા પરદેશી સત્તાઓનું દબાણ કોઈ રાષ્ટ્રીય કટોકટી વખતે વધી જાય તે વખતે ફરીથી નાદીરશાહી પગલાં દ્વારા કુટુંબનિયોજનની પ્રવૃત્તિ આગળ નહિ વધે એવી ખાંચધરી કોઈ આપી શકે શકિ.

હાંચો એ જ છે

કુટુંબનિયોજનને કુટુંબકલ્યાણ નામ આપવું એ કેંગ્રેસની જૂની રીત-રસમનું અનુકરણ છે. લોકો જ્યારે જ્યારે દુકાળમાં ભૂખથી મર્યા છે; ત્યારે ત્યારે કેંગ્રેસી સરકારોએ ખચાવ કર્યો છે કે લોકો ભૂખથી નથી મર્યા પણ પોષણના અભાવે મર્યા છે. આવા ખચાવની પાછળ ભયાનક નિષ્ફળતાનાં જ દર્શન થતાં હોય છે. મરનારાઓને ખાવા અનાજ ન મળ્યું ત્યારે તેમને પોષણનો અભાવ અનુભવવો પડ્યો એ તદ્દન સમજાય તેવી વાત છે.

કુટુંબકલ્યાણ કોને કહેશે ?

શ્રી રાજનારાયણ કુટુંબકલ્યાણ કોને કહે છે ? નાનું કુટુંબ, એ વ્યાખ્યા સ્વીકારીએ તો એ બાળકવાળા કુટુંબ કરતાં બાળક વિનાનું કુટુંબ વધુ સુખી અને બાળક વિનાના કુટુંબ કરતાં પણ અપરિણીત રહેલી વ્યક્તિઓ વધુ સુખી ગણાય ને ? લગ્નસંસ્થાને ભાંગીને ભૂકો કરી નાખ્યા પછીનો સમાજ એ સહુથી સુખી સમાજ. કારણ કે વ્યક્તિને એના પોતાના સુખસગવડ સિવાય કોઈ જવાબદારી જ નહિ. શું આવી વ્યવસ્થાને શ્રી રાજનારાયણ કુટુંબકલ્યાણ-વ્યવસ્થા માને છે !

ખરેખર કુટુંબકલ્યાણ કરવું છે ?

કુટુંબ કલ્યાણ-વ્યવસ્થા તેને જ કહી શકાય, જ્યાં કુટુંબના સભ્યોની ગણતરીનો ખ્યાલ રાખ્યા વિના જ દરેક કુટુંબને રહેવા માટે સગવડવાળું (ભલે તે નાનું હોય) મકાન હોય; પાણીની પૂરી સગવડતા હોય; સસ્તું પૌષ્ટિક અનાજ સહેલાઈથી મળી શકતું હોય, પોષણ માટે શુદ્ધ ઘી અને તાજું દૂધ સસ્તામાં સસ્તાભાવે મળી શકતું હોય; દરેકને પહેરવા પૂરતાં કપડાં મળતાં હોય, એવી કેળવણી મક્ત મળતી હોય કે જે જીવનને સુખ, શાંતિ અને મોક્ષલક્ષી બનાવે, દરેક પોતાપોતાના વડીલોપાર્જિત ધંધા, વિના અવરોધે કરી શકતા હોય અને ઓછામાં ઓછું કરભારણ હોય. આ સ્થિતિ લાવવી એને જ કુટુંબકલ્યાણની યોજના કહી શકાય.

શ્રી રાજનારાયણની કુટુંબકલ્યાણ નામાભિધાનની ક્રિયા તે White horse whiskyની બાટલી ઉપરથી એ લેખલ ભાષેડી લઈને એના ઉપર “તાજુ” પૌષ્ટિક દ્રવ્ય”નું લેખલ લગાડવા જેવી છે.

એ ભય અસ્થાને છે

કુટુંબનિયોજનનો કોમી ભાવનાના દષ્ટિબિંદુથી વિરોધ કરવો ભઈએ નહિ. અમે હિંદુઓ ઓછા થઈ જઈશું અને બિનહિંદુઓની વસ્તી વધી જશે એ ભયને કોઈ સ્થાન નથી. કારણ કે સરકારી નીતિ જે રીતે દેશને પોતાની સાથે ઘસડી રહી છે, તે દરેક હિંદુ કે મુસ્લિમને તેમના ધર્મે દોરી આપેલી મર્યાદાઓથી દૂર ને દૂર ઢસડી ભય છે. પોતપોતાના ધર્મે દોરી આપેલી મર્યાદાની બહાર ગયા પછી એ માનવી એ ધર્મનો મટી ભય છે.

દા. ત., એક પરમ વૈષ્ણવ રાજપુરુષ રોજ એક ઘરમાં વિષ્ણુ-સહસ્રનામનો પાઠ કરે છે, ત્રિકાળસંધ્યા કરે છે, પંચ ઓફિસમાં જઈને કતલખાનાએ કેટલી ગાય મારવી તેનું લાઈસન્સ કાઢી આપે, તે જ ઘડીએ તે માત્ર વૈષ્ણવ નહિ, હિંદુ પણ મટી ભય છે. પછી ભલે તે પોતાનો પોષાક અને નામ હિંદુનાં જ રાખે.

તે જ પ્રમાણે એક જૈન ગૃહસ્થ ઘરમાં સામાયિક, નવકાર જપ, ઓવિહાર વગેરે કરે અને ઓફિસે જઈને માછલાં મારવાનાં લાઈસન્સ, પોલીસ કે ડુક્ટર ઉછેર કેન્દ્ર માટે લોનોની મંજૂરી ઉપર સહી કરે તે જ ઘડીએ તે જૈન અને હિંદુ મટી ભય છે. આ જ નિયમ મુસ્લિમ ગૃહસ્થને પણ લાગુ પડી શકે.

જનતા સરકારે ડહાપણ બતાવશે ?

ધર્મની આ મર્યાદાની કસોટી ઉપર આજે હબરો હિંદુ-મુસ્લિમ કુટુંબો હિંદુ કે મુસ્લિમ કહેવડાવવાને પાત્ર રહ્યાં નથી. અત્યારે હિંદુ-મુસ્લિમ સવાલ ઉઠાવવાને કોઈ કારણ નથી.

અત્યારે તો કુટુંબનિયોજન દ્વારા માનવસંસ્કૃતિ ઉપર, દરેક ધર્મ

ઉપર અને ખુદ કુદરત અને ઈશ્વર સામે પણ પડકાર ફેંકવામાં આવ્યો છે, દષ્ટિએ જ એનો વિચાર અને સામનાની તૈયારી થવી જોઈએ.

આપણે આશા રાખીએ કે રાજઘાટ ઉપર ગાંધીજીની સમાધિ પાસે ગાંધીજીનાં કાર્યો પૂરાં કરવાની પ્રતિજ્ઞા લેનારાઓ અને નાનામાં નાની જીવહિંસાને, પણ મનુષ્યના ખૂન જેવી જ ગણતા હોવાનું કહેનારાઓ આ પડકારને પાછો ખેંચી લઈને, ભારતીય અર્થવ્યવસ્થા અને સમાજવ્યવસ્થા તરફ પગલાં ભરવાનું શરૂ કરશે.

આપણે આશા રાખીએ કે આ મહાન આર્યપ્રભ સામે અને મહાન ધર્મો સામે મુકાબલો કરવાની મનોદશાનો તેઓ ત્યાગ કરવાનું હહાપણ બતાવશે.

*

દાનનો પ્રવાહ બદલવાનો સમય હવે
પૂરેપૂરો પાકી ગયો નથી શું?

વિશેષમાં આપની સમક્ષ ખૂબ જ ગંભીર ગણી શકાય તેવી
બાબત પ્રત્યે ધ્યાન દોરવાની અમારી ઇચ્છા છે.

આપને એ તો સુવિદિત છે કે આપણી એકાંતે મોક્ષલક્ષી સંસ્કૃતિ
અને આર્ય ધર્મોનો, તથા તેની તમામ મર્યાદાઓનો સર્વનાશ બોલાવી
દેતો આજનો કાળ છે; પવન છે.

આવી સ્થિતિમાં આપણા જ હાથે આ સર્વનાશી કાળને ઉત્તેજન
અપાઈ ન જાય તેની કાળજી રાખવાની અત્યંત જરૂર દેખાય છે.

સારા સારા સાક્ષરો, કથકો, સંતો કે મહંતો પણ આવી કોંક
ભૂલનો અબજપણે ભોગ બની ગયા હોય અને તેમના જ હાથે આર્યા-
વર્ત્તાનાં સાંસ્કૃતિક અને ધાર્મિક મૂલ્યોનો નાશ બોલાવતાં વિષવૃક્ષોને
પાણી સીંચાતું હોય.

શું આજની પાશ્ચાત્ય પદ્ધતિની નિશાળો, કોલેજો, ધર્માદા
દવાખાનાં અને હોસ્પિટલો તેવા પ્રકારના ઢાંચાઓ નથી જણાતા?

શું આવી સંસ્થાઓને દાન વગેરે દ્વારા ઉત્તેજન આપી શકાય
ખરું?

ચુસ્ત વૈજ્ઞાનિકો કે ચુસ્ત જૈનનો દીકરો ડોક્ટર થાય અને
હજારો હિંદુઓને ઇલાજ ખાતા કરે; તેમને ખબર પણ ન હોય તેવી
લોહી-માંસ, ચરબી, લીવર વગેરેની દવાઓ ખવડાવતો રહે!

કોઈ દીકરો એન્જિનિયર બનીને ગંગાજી વગેરે નદીઓમાં
ગટરનાં પાણી વાળી દેવાની યોજના બનાવે!

કોઈ વળી વકીલ બનીને આપણાં જ ધર્મસ્થાનો કે ધર્મશુરુઓ
સામે ખોટા કેસ કરીને તેઓને પ્રબળનો સમક્ષ હલકા પાડે!

જે સંસ્થાઓને આપણે દાન આપ્યું તે જ સંસ્થાઓમાં પેદા
થયેલાં સંતાનો ડોક્ટર, વકીલ, એન્જિનિયર, શિક્ષક, કે પ્રોફેસર બનીને

જો ધર્મસંસ્કૃતિના ધ્વંસમાં જ કામ કરતા હોય તો શું તે દાનની કિશા બદલવાની જરૂર લાગતી નથી ?

ગૌહત્યા [પશુહત્યા] પ્રતિબંધને અનાથિક કહેનારા, ઇંડાં, માછલીમાં 'પ્રોટીન' જણાવીને માંસાહારનો બચાવ કરનારા, કતલનાં કારખાનાંઓની તરફેણમાં ચોતાનો મત આપનારા મોટા ભાગે હિંદુ શિક્ષિતો હોય છે.

આપને નમ્ર વિનંતિ છે કે આપ તે સંસ્થાઓ તરફથી દાનનો પ્રવાહ પાછો વાળો અને ધર્માદા દૂધકેન્દ્રો, ધર્માદા ગૌશાળાઓ, પશુ-પાલન વગેરે તરફ વાળો. હોસ્પિટલને બદલે ગાય-લે'સના વાડા બંધાવો અને તેનું દૂધ તમામ બાળકોને મફત અપાવો.

ભાગવત-પારાયણ કે રામાયણનાં આયોજનો આવા જ કોઈ કાર્યના દાન માટે થવાં ઘટે. હાલ ઉજવાઈ રહેલી શ્રી વલ્લભ-પંચ-શતાબ્દી ઉજવણી પણ ખરેખર તો વલ્લભસ્મૃતિ ગૌશાળા, વલ્લભસ્મૃતિ દૂધક્ષેત્ર, વગેરે કાર્યોમાં દાન મેળવીને જ કરવી જોઈએ. વલ્લભ-હોસ્પિટલો કે વલ્લભ-કોલેજો માટે કદાપિ નહિ.

એથી તો સ્ટીલ, સિમેન્ટ ઉદ્યોગોને અથવા મોટી લેબોરેટરી કે ક્ષાર્મસીઓને જ લાભ થાય છે. દરદીઓને તો મળે છે માત્ર અધૂરો એંઠવાડો !

શું આપ દાનનો પ્રવાહ બદલો તો તે જ દરદીઓને ધરાઈને પીએ એટલું દૂધ ન અપાવી શકે ? જેથી એંઠવાડા માટે તેમને કદી હાથ લાંબો કરવો જ ન પડે !

અંગ્રેજોની સભામાં એક વખત ટાગોર આવા આશયનું જોડ્યા હતા કે, “તમને ઈશ્વર દેખાતો નથી એટલે તેને ‘હંખ’ કહેવાની સ્પષ્ટતા તો તમે અસંભવ લોકો જ કરી શકો, તમારે ત્યાં કોઈ માણસ પાંચ શેર દૂધ ન પી શકતો હોય એટલે એનો અર્થ એ નથી કે હિન્દુસ્તાનમાં ય કોઈ આદમી પાંચશેર દૂધ ન જ પી શકે. કોક માણસ પાંચ શેર દૂધ પીએ છે એવું સાંભળવા મળે તોય તમે લોકો તો તેનું પેટ ચીરીને તપાસવા જેટલા અસંભવ થઈ જાયો.”

ઈશ્વર લેખોરેટરીમાં ન જડે તો ભલે ન જડે. લેખોરેટરીમાં જડી જાય એવી એ વસ્તુ જ નથી.”

*

*

*

હાથે કરીને અંગ્રેજોએ આપણા ગૌરવવંતા ઇતિહાસની ઉપર અધારપટ (બ્લેક-આઉટ) પ્રસારી દીધો છે; કેમકે એ ગૌરવ-કથાઓ આપણા જીવનમાં રોજ રોજ નિત-નવા પ્રાણ પૂરતી હતી. એથી આપણે હરહંમેશના તાજગીભર્યા આર્યો તરીકે શિર ઉન્નત રાખતા. શે પરવડે આવું એ અંગ્રેજોને ?

મને એ વાત પેલા વિલક્ષણ અંગ્રેજોને ખુલ્લુંખુલ્લા કહી દેવા દો કે આ દેશની પ્રજા અને સંસ્કૃતિની ખાનાખરાખી તમે લોકોએ કરી નાંખી છે. સામ્યવાદ, મૂડીવાદ વગેરે વગેરે કેટલાય જૂઠા વાદો ઊભા કરીને દેશના જ બંધુઓને પરસ્પર લડાવી માર્યા છે....પણ હવે ખમૈયા કરો.

તમારા ચરી ખાવાના કોઈ બીજા રસ્તા અપનાવો તો સારું.

—૫. શ્રી ચન્દ્રશેખરવિજયજી

પૂ. પં. શ્રી ચન્દ્રશેખરવિજયજીના પુસ્તકો

આખો સેટ ઘરઘરમાં આજે જ વસાવી લો

બાળકો, કિશોરો, બહેનો માટેરાંઓ સહુને પ્રિય સાહિત્ય

આજ સુધી આ પુસ્તકોએ સેંકડો યુવાનોના અને બહેનોના
જીવન-પરિવર્તન કર્યા છે. આપના ઘરમાં આ સેટ પડ્યો હશે તો
ક્યારેક કોઈકનું પણ જીવન પ્રકાશ.....પ્રકાશ.....ની બૂમો પાડતું
અધિકારમાંથી સદા માટે છૂટકારો પામી જશે.

નાનકડું મૂલ્ય અને જીવન-પરિવર્તનનો અમૂલ્ય લાભ

આર્યાવર્તની મોક્ષપ્રધાન સંસ્કૃતિની જ્યોત ઘર ઘરમાં
પ્રગટાવવા મથતું માસિક.....

મુક્તિદૂત

ચિન્તક :

પં. શ્રી ચન્દ્રશેખરવિજયજી

સંપાદક :

ગુણવંત શાહ

સહસંપાદક

ભદ્રેશ શાહ

આજે જ ગ્રાહક બનો

ત્રિવાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૩૦/-

આજીવન સભ્ય રૂ. ૧૫૦/-

મૂલ્ય : રૂ. ૧૫-૦૦